Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

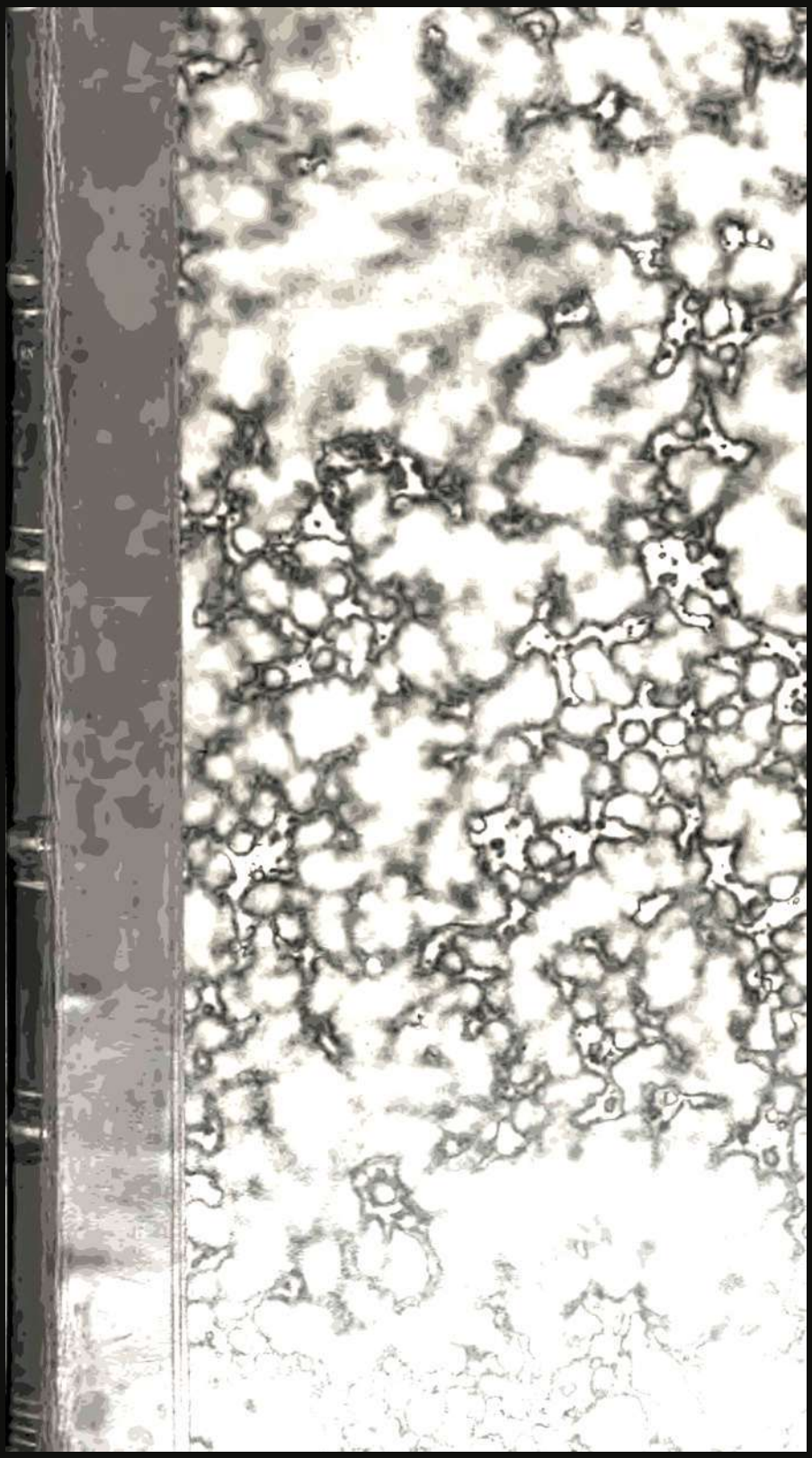

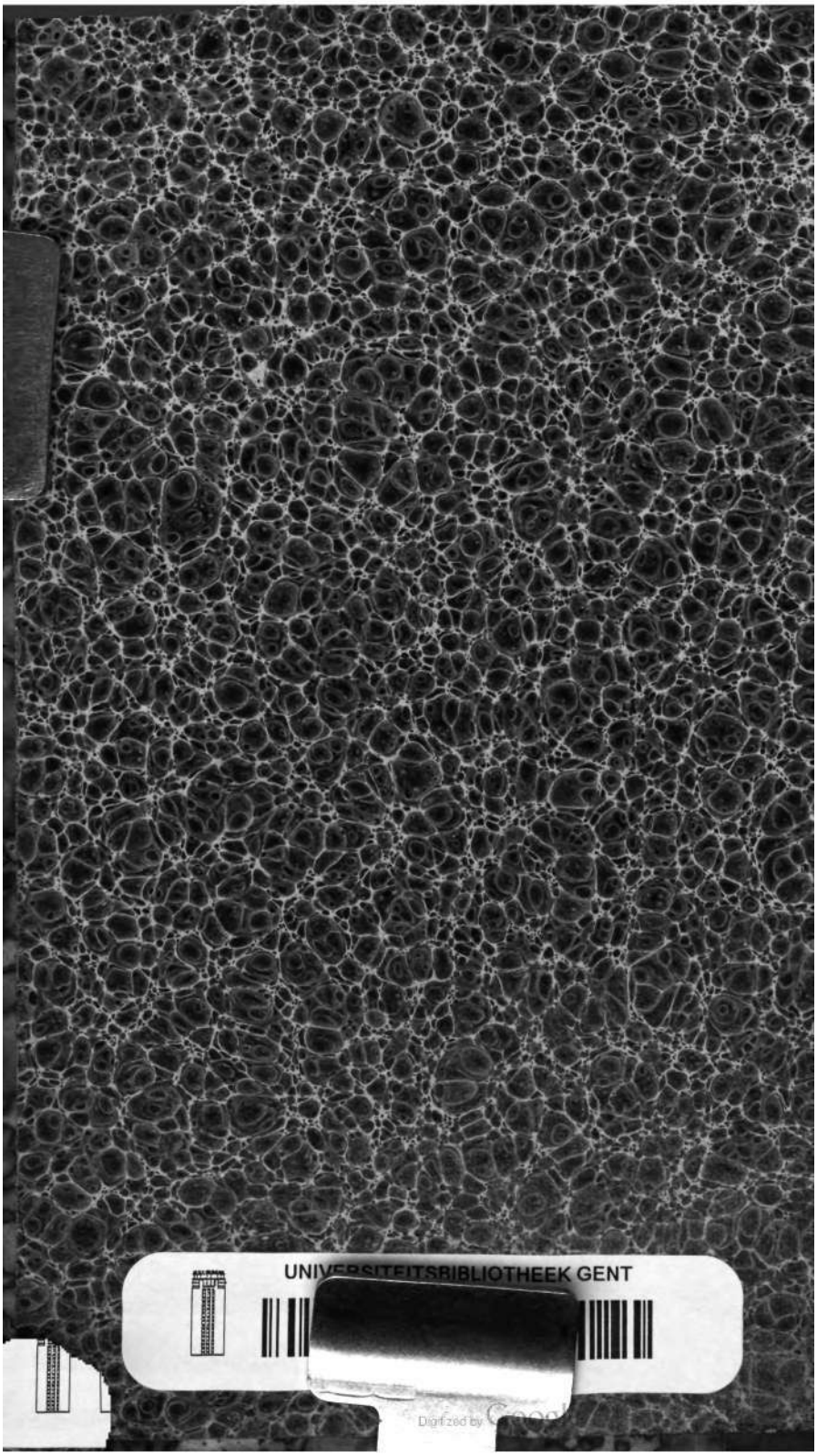
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

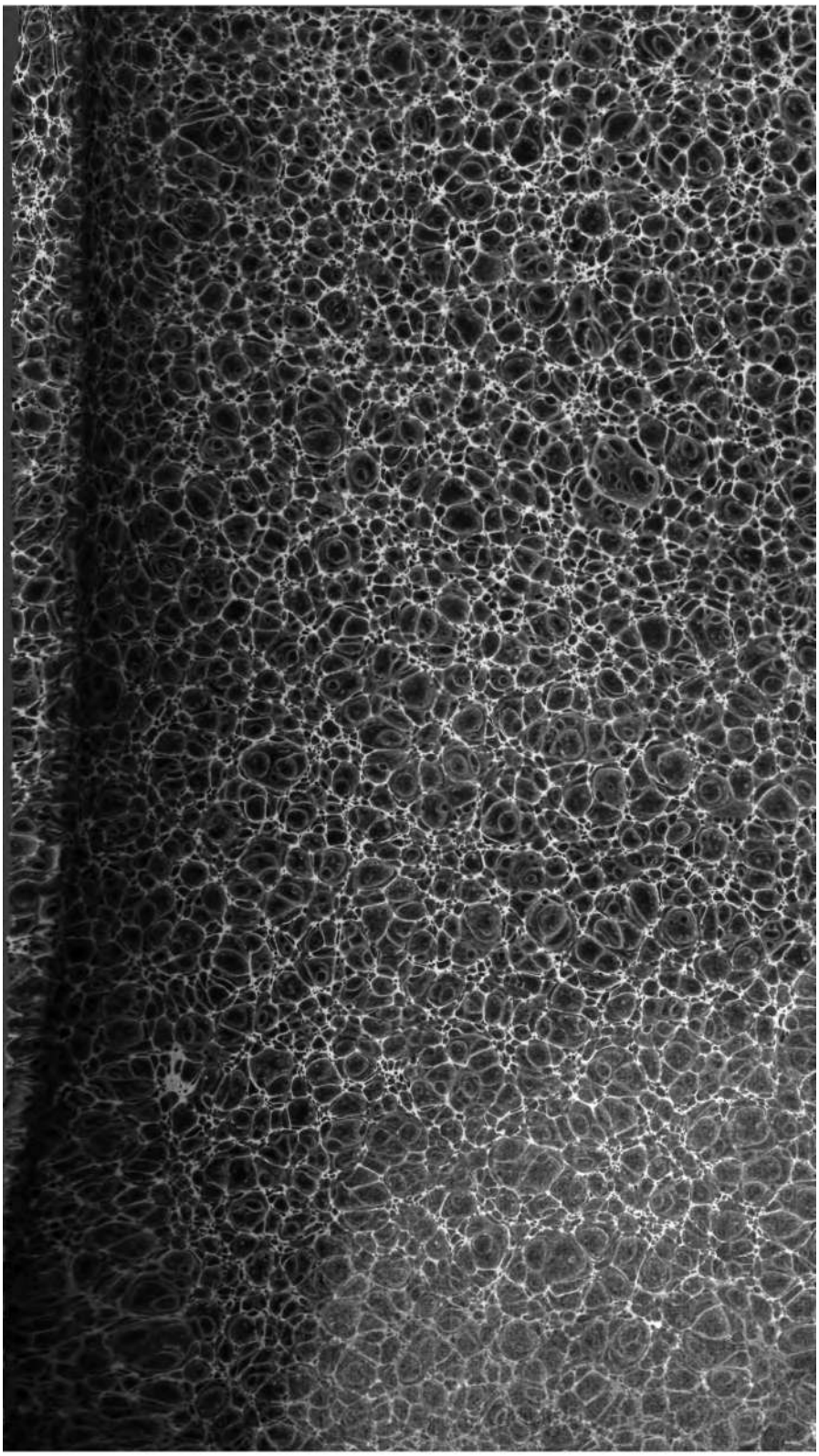

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE SYNONIMEN.

D—N.

Digitized by Google

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE

SYNONIMEN,

DOOR

P. WEILAND EN G. N. LANDRÉ.

TWEEDE DEEL.

D—N.

IN 'SGRAVENHAGE, BIJ
DE WEDUWE J. ALLART
MDCCCXXV.

Digitized by Google

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE SYNONIMEN.

D.

DAAD, zie BEDRIJF en HANDELING.

DAAD, IN DER DAAD, DADELIJK, WERKELIJK.

IN DER DAAD en DADELIJK, van *doen*, WERKELIJK, van *werken* afkomſtig, zien, in den oorſprong, beide op aanwezen, kenbaar gemaakt door werking. Het taalgebruik ſchijnt met *in der daad* het aanwezen uit te drukken, in tegenoverſtelling van den ſchijn. *Het vleesch, dat de hond der fabel in het water zag; was ſlechts eene ſchaduw; maar hetgeen hij in zijnen bek hield, en voor dien ſchijn liet varen, was in der daad vleesch. — Veinzen en huichelen maakt den ondeugenden nog ſlechts ondeugender; men moet in der daad braaf zijn. — Werkelijk* ziet minder op het onderſcheid tuſſchen zijn en ſchijnen, dan wel op dat tuſſchen zijn en niet zijn. Van hier des-

Digitized by Google

zelfs dubbele beteekenis van aanwezigheid, in tegenoverſtelling der niet aanwezigheid, des niets, der vernietiging (*réel*), en van aanwezigheid op het tegenwoordig oogenblik, in tegenoverſtelling van het verledene en toekomende (*actuel*). *Zou mijn vijand werkelijk zoo boos zijn?* beteekent: is het geene herſenſchim, wanneer men onderſtelt, dat hij tot zulk eene daad in ſtaat is? *De werkelijk regerende koning* is degene, die thans regeert, niet die zulks gedaan heeft, of doen zal. Tot deze laatſte beteekenis nadert die van DADELIJK, hetwelk niet zoo zeer de waarheid, of aanwezigheid eeniger daad, of hoedanigheid, te kennen geeft, als wel het *tegenwoordig* daarzijn derzelve; ſchoon het gebruik deze beteekenis in zoo verre ſchijnt veranderd te hebben, dat *dadelijk* thans minder het tegenwoordige en meer het *kort toekomende* beteekent, op gelijke wijze als het Engelſche *preſently*. *Hij heeft gezegd, dat hij dadelijk hier zal zijn.*

DAAGS, DAAGSCH.

Het eerſte het bijwoord, of eigenlijk de tweede naamval van het zelfſtandige *dag*, als bijwoord gebruikt; het andere het bijvoegelijke naamwoord; zich onderſcheidende door het gewoon verſchil der uitgangen *s* en *sch*. In beteekenis verſchillen de woorden daarin, dat DAAGS gezegd wordt van een onbepaald getal dagen, maar elke derzelve afzonderlijk genomen. *Hoeveel wint gij daags?* beteekent: hoeveel wint gij elken dag van een genoegzaam aantal dagen,

om

Digitized by Google

om tot maatſtaf van inkomen te dienen? DAAGSCH wordt meest gezegd van hetgeen de doorgaande gewoonte aller dagen is, hetzelfde als alledaagsch: *mijn daagſche rok.* Wil men de hoedanigheid uitdrukken van hetgeen tot elken dag behoort, dan zegt men *dagelijksch*, als bijwoord *dagelijks.*

DAAR, zie AANGEMERKT.

DAARENBOVEN, zie BOVENDIEN.

DAARSTELLEN, zie BEWERKEN.

DADELIJK, zie DAAD, IN DER DAAD.

DAG, AAN DEN DAG LEGGEN, DOEN BLIJKEN, KENBAAR MAKEN.

De laatſte dezer drie uitdrukkingen is de eenige, welke bij dengenen, van wien de kennis uitgaat, het oogmerk onderſtelt, om dezelve tot eenen ander over te brengen. Dit is de reden, waarom zij ook alleen van perſonen, en niet dan zeer oneigenlijk van zaken gebruikt wordt. KENBAAR MAKEN is, daarenboven, meestal de daad van eenen gezagvoerder ten aanzien zijner onderhoorigen. *De Souverein maakt zijnen wil kenbaar, door wetten en verordeningen.* AAN DEN DAG LEGGEN en DOEN BLIJKEN wordt van perſonen en van zaken gebezigd. Men zegt beide, *zijn gedrag legt trotschheid aan den dag*, en *hij legt, door zijn gedrag, trotschheid aan den dag.* Even zoo met *doen blijken;* doch dit laatſte is niet zoo ſterk als *aan den dag leggen.*

Digitized by Google

DAGELIJKS (b. n. DAGELIJKSCH), ALLE DAGEN.

DAGELIJKS geeft eene volſtrekter noodwendigheid, of behoefte te kennen, dat hetgeen, waarvan men ſpreekt, gebeure, zonder eenen eenigen dag achter te blijven. *De dagelijkſche beweging der zon; ons dagelijksch brood.* ALLE DAGEN drukt wel uit, dat er geen dag overgeſlagen wordt, doch ſtelt niet als iets noodwendigs voor, dat de dagelijkſche herhaling niet afgebroken worde. *Sedert eenigen tijd bezoekt hij mij alle dagen.*

DAGEN, DAGVAARDEN, VOOR HET REGT ROEPEN, IN REGTEN BETREKKEN.

Van alle deze uitdrukkingen heeft IN REGTEN BETREKKEN de algemeenſte en minst bepaalde beteekenis. Het brengt noch de noodwendigheid van perſoonlijke verſchijning, noch de aanwijzing van eenen dag daartoe, met zich. VOOR HET REGT ROEPEN onderſtelt reeds, dat de geroepene in perſoon moet opkomen; DAGVAARDEN en DAGEN, dat hij zulks op eenen bepaalden dag doen moet. De twee laatſte werkwoorden verſchillen daarin, dat het eerſte meer gewoonlijk van burgers onderling, het andere van eene hoogere magt ten aanzien van ondergeſchikten gebruikt wordt. Men *dagvaart* zijnen ſchuldenaar, maar de regter, of openbare aanklager doet eenen beſchuldigden *dagen.*

Digitized by Google

DAGERAAD, KRIEKEN VAN DEN DAG, MORGENSTOND.

DAGERAAD en KRIEKEN VAN DEN DAG (welke dan ook derzelver afleiding, inzonderheid die van het eerſte, zijn moge) zien op het begin des lichts, MORGENSTOND op het begin van den tijd. Men ſtaat op, men gaat op reis, met den *dageraad*, met het *krieken van den dag*, omdat tot beide die verrigtingen eene mate van daglicht vereischt wordt. Om uit te drukken, dat men, gedurende de eerſte morgenuren, met de meeste helderheid denkt, en dus met de beste vrucht kan arbeiden, zegt een bekend ſpreekwoord: *de morgenſtond heeft goud in den mond.*

DAL, VALLEI, VLAKTE.

DAL, van *dalen*, en VALLEI, van *vallen*, geven beide eenen grond te kennen, die lager is, dan de omringende; in het gebruik wordt het eerſte van eene minder ruime uitgeſtrektheid gebezigd, dan het andere. VLAKTE, daarentegen, duidt eenen grond aan, die vlak is, die door geene oneffenheden wordt afgebroken. *Dalen* en *valleijen* zouden er niet zijn, zoo er geene bergen en heuvels waren. Bij eene *vlakte* komen bergen en heuvels alleen in aanmerking, voor zoo verre zij, door de effenheid af te breken, zouden kunnen te weeg brengen, dat eene uitgeſtrektheid gronds geene *vlakte* ware. Ja zelfs worden er *vlakten* gevonden, door de effene ruggen der hoogſte gebergten van den aardbodem gevormd; zoo als de *vlakte* van Quito, de *vlakte* van Tarta-

Digitized by Google

rije. De Franſchen noemen zoodanige *vlakten* niet *plaines*, maar *plateaux*.

DALEN, VALLEN, ZAKKEN, ZINKEN.

Aan de natuurkracht gehoorzamen, welke kleinere ligchamen, in de nabijheid van een grooter, naar het middenpunt van dit laatſte doet neigen. Beſchouwt men deze woorden met betrekking tot de ſterkte van derzelver beteekenis, zoo bemerkt men terſtond, dat DALEN, ZAKKEN en ZINKEN eene zachtere beweging aanduiden, dan VALLEN. Intusſchen ſchijnt dit niet zoo zeer het onderſcheid dezer woorden te zijn, als wel het gevolg van derzelver onderſcheid, gegrond in het verſchil van oorſprong. *Vallen*, hetwelk met het Franſche *faillir* en het Latijnſche *fallere* denzelfden wortel ſchijnt te hebben, en met het Nederduitſche *faal* en *falen*, *feil* en *feilen* verwant is, duidt op het plotſeling misſen van onderſteuning, het verliezen van den grond, waarop men rustte. De overige woorden geven niet het ontbreken, maar de ongenoegzaamheid te kennen van hetgeen de nederwaartſche beweging verhinderen moest. Wanneer de ligtere, of verdunde lucht, waarmede een luchtbol gevuld is, allengskens uitſtroomt, of zich verkoelt, alsdan *daalt* de luchtreiziger; want niet al de kracht, die hem ophield, is verloren gegaan; maar ſcheurt zijn bol, of breken de touwen, die hem aan denzelven verbonden, alsdan *valt* hij; want er is bijna niets meer, dat de vrije werking zijner zwaarte verhindert. *Dalen* en *zinken* verſchillen, overeenkomſtig met derzelver oorſprong,

Digitized by Google

ſprong, en nog gedeeltelijk volgens het gebruik, daarin, dat bij het eerſte aan een verheven punt, bij het andere aan het omgekeerde gedacht wordt. Men *daalt* uit de hoogte, men *zinkt* in de diepte. *Dalen* is eene beweging naar den grond, *zinken* eene verwijdering van denzelven. In *vallen* wordt, om de reden hierboven opgegeven, dit onderſcheid niet gevonden; men *valt* zoo wel van boven als naar beneden. Ondertusſchen, daar hier op aarde het bewegen van de oppervlakte naar het middenpunt bijna altoos door eene digtere middenſtof geſchiedt, dan die, welke ons gewoonlijk omgeeft, zoo ſchijnt, om deze reden, *zinken* de bijbeteekenis gekregen te hebben van door zulk eene middenſtof niet meer opgehouden te worden, en in zoo verre wordt *zinken* het tegenovergeſtelde van drijven. *Een lek ſchip zinkt in het water. De bergbewoners van het Noorden gebruiken eene ſoort van houten ſchaatſen, om niet in de ſneeuw te zinken. Men zinkt in den modder.* *Zakken* wordt tot denzelfden wortel met *zinken* gebragt, en heeft met dit werkw. de beteekenis van lager worden gemeen; maar het gebruik heeft die beteekenis in zoo verre gewijzigd, dat men thans door *zakken* een lager worden verſtaat, hetwelk niet gelijkmatig voortgaat, maar waarbij, althans ſchijnbaar, oogenblikken van rust voorkomen. Zoo veel is zeker, dat *zakken* niet, even als *zinken*, eene nederwaartſche beweging tot beneden de oppervlakte en buiten het gezigt onderſtelt. In een huis, dat *zakt*, *of verzakt*, neemt men maatregelen om muren en

Digitized by Google

balken te ſchoren; uit een huis, dat *zonk*, of *verzonk*, zou men niet beter kunnen doen, dan vlugten. Op ſommige nederwaartſche bewegingen is meer dan een der behandelde woorden toepaſſelijk; doch ook in zulk een geval blijft meestal het opgegeven onderſcheid ſtand houden. Van het water, b. v., zegt men, dat het *daalt*, *valt* en *zakt*; doch eigenlijk behoort men de eerſte uitdrukking te gebruiken, wanneer de waterſtand te hoog geweest is. *Het water, dat langen tijd boven peil geſtaan had, is eindelijk gedaald.* Zegt men, *het water is gevallen*, dan geeft men te kennen, dat het met ſnelheid, even als een aan de zwaartekracht overgelaten ligchaam, tot eenen lageren ſtand geraakt is. *Het water is gezakt* ſchijnt gezegd te worden met betrekking tot den waarnemer, die den vroegeren, door hem opgemerkten, ſtand des waters met den tegenwoordigen lageren vergelijkt. *Zinken* wordt van het water niet gezegd, omdat het niet, door eene middenſtof, waarin het nedergaat, aan ons gezigt onttrokken wordt. In het figuurlijke gebruik komt hetzelfde onderſcheid voor. Men zegt, *uit hoogen ſtaat gedaald*, *in ondeugd verzonken*; en men noemt eenen plotſelingen ondergang, eenen *val*.

DALING, zie DALEN.

DAM, DIJK, BEER, HOOFD, WATERKEERING.

In den eigenlijken zin is, van alle deze woorden, WA-

Digitized by Google

WATERKEERING het generieke of geſlachtwoord, dat het oogmerk uitdrukt, en waaronder alle bouwſels van dien aard behooren. De overige hebben, voor den deskundigen, een zoo vast en uitgemaakt onderſcheid, dat zij naauwelijks als zinverwant kunnen voorkomen. BEER is eene ſmalle, meestal van ſteen gemetſelde waterkeering, geplaatst, waar een DAM, of DIJK behoorde te zijn, doch waar men, om bijzondere redenen, de gemeenſchap niet gedoogen wil, welke de rug van *dijk*, of *dam*, verleenen zou; waarom dan ook de bovenrand van zulk eenen *beer* meestal met eene ſcherp toeloopende rollaag opgemetſeld, en door hekwerk, of ſteenen torentjes, de overgang nog bezwaarlijker gemaakt wordt. Men vindt deze bouwſels meest daar, waar, dwars door de gracht eener vesting, eene *waterkeering* aangebragt moet worden. HOOFD is eene *waterkeering*, minder beſtemd om het inſtroomen des waters te beletten, dan om deszelfs golfſlag te breken, en den aanvoer van zand, of ſlib te verhinderen; ook wel, om gelegenheid tot gemakkelijker aanleg voor ſchepen te geven. Het verſchilt van alle de andere woorden daarin, dat een der einden van het *hoofd* door het water omſpoeld wordt, iets dat regelregt zou inloopen tegen het oogmerk, waarom *dijk*, *dam*, of *beer* wordt aangelegd. *Dijk* en *dam* ſchijnen onderling het naast verwant; doch bijna ieder weet, dat de *dijk* langs den loop, of oever eens waters, de *dam* dwars door, of voor den mond van hetzelve gelegd wordt. Het *bedijken* eener rivier belet, dat zij buiten hare oevers

Digitized by Google

trede; het *afdammen* zou, zonder andere voorzorgen, juist de overſtrooming te weeg brengen. Uit dit onderſcheid volgt een ander, namelijk, dat de *dijk* gewoonlijk langer, de *dam* korter is. Ondertusſchen, daar de *dijk* aan eene, wel is waar groote, maar meestal naar evenredigheid ſtiller werkende kracht des waters tegenovergeſteld wordt, dan de *dam*, welke het, door opzwelling verſterkte golfgeweld van den ſtroomenden vloed moet verduren, zoo is, overdragtelijk, ter aanduiding van een bolwerk, waardoor natuurlijk of zedelijk geweld gekeerd wordt, het woord *dam*, meer dan *dijk* in gebruik gekomen. *Een dam tegen vijandelijk geweld. Aan het woeden der hartstogten eenen dam ſtellen.*

DAMMEN, zie DAM.

DAMP, MIST, NEVEL, ROOK, SMOOK, UITDAMPING, UITWASEMING.

Veêrkrachtige vloeiſtoffen, daarin van de lucht onderſcheiden, dat de toeſtand van deze beſtendiger is, dan die van gene. DAMP noemt men in het algemeen de veêrkrachtige vloeiſtof, die uit het ijler worden eener druipende vloeiſtof ontſtaat. Met betrekking tot de damp gevende ſtof, vooral wanneer de dampen zich niet uit eene ongemengde vloeiſtof, maar uit een ten deele vast ligchaam ontwikkelen, noemt men dezelve UITDAMPING. *De damp van poelen en moeraſſen is meestal voor de gezondheid ſchadelijk; daarom behoort men zich zoo min mogelijk aan*

Digitized by Google

aan derzelver uitdampingen bloot te ſtellen. De wolken zijn nog dampen, maar geene uitdampingen meer. Is de overgang uit den ſtaat van druipende tot veêrkrachtige vloeiſtof zoo ſterk, dat de *damp* reeds kort na deszelfs ontſtaan zigtbaar wordt, hetwelk meestal bij een ſterk verſchil tusſchen den warmtegraad der damp gevende ſtof, en die der omringende lucht geſchiedt, alsdan wordt de damp WASEM. De oorzaak, welke den *waſem* te weeg brengt, geeft aan denzelven natuurlijk het nevenbegrip van heet en vochtig; waarom men dan ook aan de dampen, die zich door de levenswarmte uit het dierlijke ligchaam ontwikkelen, meer den naam van UITWASEMINGEN, dan van *uitdampingen* geeft, ſchoon het bijvoegelijke *onzigtbaar*, dat in ſommige gevallen daarmede vereenigd wordt, eer bij het laatſte, dan bij het eerſte zoû ſchijnen te paſſen. ROOK is de zigtbare en drooge veêrkrachtige vloeiſtof, welke uit de ontbinding van eenig brandbaar ligchaam door het vuur ontſtaat, en aan te geringen trap van hitte, of niet genoegzame aanraking der dampkringslucht, ſchijnt toegeſchreven te moeten worden. De *fumivores* en Argandslampen doen den *rook* in vlam veranderen. SMOOK ontſtaat uit ſlechts aangeglommene, niet ontvlamde brandſtoffen; *rook* wordt ook bij vlam gevonden. Uit het boven aangemerkte volgt, dat *ſmook* eigenlijk zwaarder moet zijn, dan *rook*, waarmede ook het taalgebruik overeenſtemt. Nogtans worden de woorden menigmaal verwisſeld. Men zegt, *tabaksrook*, *een rookende turf*, enz. MIST en NEVEL duiden verhe-

ve-

Digitized by Google

velingen aan. Het laatſte woord ſchijnt eenigzins generiek te zijn, en alle damp of rook te omvatten, welke de doorſchijnendheid der lucht vermindert, zonder de hoogte, ronding en digtheid eener wolk te hebben. Men brengt de uitdrukking zelfs op het uitſpanſel over en zegt *nevelſterren*. *Mist* en die drooge zwavelachtige rook, welke de Duitſchers *Hõherrauch*, *Hõhrauch* noemen, zijn beide nevels. De *mist* ſchijnt eene wolk te zijn, die door hare zwaarte het aardrijk nadert, waardoor de afſtootende kracht der electriciteit, welke zij bij zich heeft, belet wordt hetzelve aan te raken, of ook in regen over te gaan.

DAN, zie ALS.

DANK, ERKENTENIS, DANKBAARHEID, ERKENTELIJKHEID.

Uitwerking eener ontvangene weldaad op een regtſchapen gemoed. DANKBAARHEID en ERKENTELIJKHEID zien meer op het gevoel, DANK en ERKENTENIS op deszelfs uitboezeming. *Dankbaarheid*, van *danken*, en *erkentelijkheid*, van *kennen*, *te kennen geven*, verſchillen in zoo verre, dat het eerſte eigenlijk alleen het bewustzijn van de ontvangene weldaad, het denken daaraan, beteekent, terwijl *erkentelijkheid* wijst op de bereidwilligheid tot wederdienst. *Doe mij die vriendelijkheid, ik zal daarvoor erkentelijk zijn*, wil zeggen: ik zal den dienst, dien gij mij bewijst, bij voorkomende gelegenheid, door iets dergelijks beantwoorden. Gebruikt men de uitdrukking

Digitized by Google

king jegens eenen minderen, bij wien men zijne verpligting door geld kan afdoen, dan zegt zij ook wel eens zoo veel als: ik zal er u voor betalen. *Ik zal daarvoor dankbaar zijn* heeft eene geheel andere beteekenis. Men zou deze uitdrukking kunnen bezigen jegens perſonen, die zich door de eerſte beleedigd zouden achten. Den weldoener, die van ons geenen wederdienst behoeft, tot wiens voordeel men niets doen kan, is men *dankbaar*, niet *erkentelijk*. Toen de gevangen muis uit den klaauw des leeuws losgelaten werd, was zij *dankbaar;* toen zij het net doorknaagde, waarin de leeuw gevangen lag, was zij *erkentelijk*. Jegens God kan men *dankbaar*, maar niet *erkentelijk* wezen. Uit een zeker oogpunt beſchouwd zou *erkentelijkheid*, of eigenlijk *erkentenis*, als eene door de daad bevestigde *dankbaarheid*, voor ſterker dan deze gehouden kunnen worden; en in dezen zin zou men kunnen zeggen, dat een braaf hart niet alleen *dankbaar*, maar ook *erkentelijk* wezen moet. Doch daar, aan den anderen kant, de zaak meer waard is, dan het blijk, het gevoel meer, dan deszelfs uitboezeming, en ware *dankbaarheid*, de mogelijkheid daar zijnde, altoos van *erkentelijkheid* verzeld gaat, ja, na het bewijzen der *erkentelijkheid*, nog overblijft, zoo wordt *dankbaarheid* met reden voor ſterker gehouden, dan *erkentelijkheid*, welk woord, daarenboven, door het denkbeeld van vergoeding, van loon, dat daarvan onaffcheidelijk is, veel minder edel wordt, dan het eerſte. *Erkentelijkheid* is men voor *genotene* weldaden verſchuldigd, zelfs dan, wanneer

zij

Digitized by Google

zij geene zuivere bedoelingen gehad hebben; *dankbaarheid* ſlechts voor *bewezene*, dat is, voor dezulke, waarmede de weldoener ons wezenlijk welzijn bedoeld heeft. Uit het boven geſtelde blijkt ook, waarom *dank* en niet *erkentenis* gebruikt wordt, wanneer men de bloote betuiging van het door de weldaad verwekte gevoel, en niet de vergelding der weldaad wil te kennen geven. *Ik zeg u dank*, *dank weten*, enz.

DANKBAAR, zie DANK.

DANKEN, zie BEDANKEN en DANK.

DAPPER, DRIEST, MOEDIG, KLOEKMOEDIG, KOEN, MANMOEDIG, ONBEVREESD, ONVERSCHROKKEN, ONVERSAAGD, STOUT, STOUTMOEDIG, VROOM, WAKKER.

Hij, die geen gevaar ontziet, die het gevoel van vrees en vadzigheid niet heeft, of hetzelve weet te overwinnen. Alle deze woorden ſplitſen zich, vooreerst, als ware het, in twee ſoorten. MOEDIG, met deszelfs zamenſtellingen; de woorden, welke het niet daarzijn der tegenovergeſtelde hoedanigheid aanduiden, en VROOM zien op de geſteldheid van den *moedigen*. Bij DAPPER, DRIEST, KOEN, STOUT en WAKKER verbindt zich het denkbeeld der eigenſchap met dat van derzelver aanwending en uitwerkſelen. *Moedig*, hetwelk bij ons gelijkſoortige afkomst heeft, als *courageux* (van *coeur*) bij de Franſchen, en *animoſus* bij

bij de Latijnen, wijst regtſtreeks op den toeſtand van het gemoed. Men is *moedig*, wanneer men, met vrolijken ijver, het gevaar, of de moeijelijkheden trotſeert. Dit nu heeft meestal de overtuiging van eigene krachten en het uitzigt, om het dreigende gevaar te overwinnen, tot grondſlag. Wel is waar, men zegt, in zekeren zin met regt, dat *ware moed niet in het beſef zijner meerdere krachten beſtaat;* maar alsdan verſtaat men door *kracht*, de *natuurlijke*, de *ligchaamskracht*. Tot *waren moed* behoort, wel degelijk en in de eerſte plaats, *kracht van ziel*. *Moedig*, met *kloek* gekoppeld, nadert tot de beteekenis der woorden, die aanwending van onbevreesdheid te kennen geven; want *kloek*, hetwelk oorſpronkelijk *ſcherpziende*, en vervolgens *ſchrander* beteekende, heeft, in zulk eene zamenſtelling, den zin van *vaardig*. Een KLOEKMOEDIG man is dus degeen, die *moed* bezit, en dien *moed* met *vaardigheid* weet te beſturen. MANMOEDIG is hij, die *mannenmoed* heeft, dat is zulk eenen *moed*, die niet alleen in geduld, in het *moedig* volharden onder gevaar of lijden beſtaat; eene hoedanigheid, welke ook aan vele vrouwen eigen is; maar die, waar zulks vereischt wordt, gevaren opzoekt en onder de oogen ziet. STOUTMOEDIG vereenigt de beide beteekenisſen van *moedig* en van *ſtout*. *Stout* is degeen, die, om welke reden ook, het gevaar klein acht. Ook onbekendheid met het gevaar geeft *ſtoutheid;* en een onervaren ſoldaat zal, bij minderen *moed* dan dien zijner oudere krijgsmakkers, ſomwijlen eene *ſtoutere* onderneming kunnen vol-

Digitized by Google

volbrengen. Men verbindt *ſtout* meer gewoonlijk met handelingen, dan *moedig*, omdat het denkbeeld van *ſtout* eigenlijk ontſtaat uit de vergelijking der ondernomene, of volbragte daad met de daaraan verbondene gevaren. *Moedig*, op eene daad toegepast, wijst terug op de zielsgeſteldheid van dengenen, die handelt; *ſtoutmoedig* is dus hij, die, door den in zijne geaardheid liggenden *moed*, tot gevaarlijke ondernemingen gedreven, of althans in ſtaat geſteld wordt; derhalve is het eene edelere uitdrukking, dan *ſtout*. ONBEVREESD, ONVERSCHROKKEN, ONVERSAAGD zijn de ontkenning van *bevreesd*, *verſchrokken* en *verſaagd*, en verſchillen dus als deze. *Onbevreesd* is degeen, in wiens ziel geene vrees is, geene zoo levendige voorſtelling van gevaren, dat hij daardoor in eenen duurzamen ſtaat van angst voor dezelve geplaatst wordt. Van dengenen, die zich niet laat verſchrikken, zegt men, dat hij *onverſchrokken* is. *Velen, die onbevreesd bij een onweder blijven, hooren niet onverſchrokken eenen zeer zwaren donderſlag. De bloedaard, die geene uitkomst ziet, kan, uit wanhoop, wel niet onbevreesd, maar echter onverſchrokken op zijnen vijand losgaan.* *Onverſaagd* is hij, die niet lang aarzelt, wanneer het er op aankomt een gevaar te trotſeren. *Verſaagd* en *ſagen* is bij ons, niet meer als voorheen gebruikelijk; maar in het Hoogduitsch duidt het de weifeling aan van iemand, die zijn beſluit niet nemen durft. *Koen*, een woord thans nog van weinig gebruik, komt in kracht nabij aan *ſtout*, doch wordt alleen in eenen goeden

zin

Digitized by Google

zin gebezigd, terwijl *ſtout* wel eens te groote *koenheid*, of *koenheid* in eene kwade zaak beteekent; het ſtamt waarſchijnlijk even zoo van *kunnen*, vermogen, af, als het Franſche *valeur* van *valere*. Alleen in eenen kwaden zin bezigt men *driest*, te weten voor *ſtout* uit onkunde. *Driest* is degeen, die zich door geene bedenkingen, ook niet die van regt en billijkheid, laat weêrhouden: *driest geweld*. *Dapperheid* is oefening en gewoonte van moedbetooning, inzonderheid in krijgsgevaar. Een *moedig*, maar aan den oorlog ongewoon man zal zich bezwaarlijk *dapper* betoonen. VROOM is, in den zin van *moedig*, even als *koen*, eenigzins verouderd. Het wijst, in zijne grondbeteekenis, insgelijks op het, oudtijds meer dan nu, natuurlijke en gewone verband tusſchen dapperheid en ligchaamsſterkte. *Een vroom ridder*. Nogtans zag *koenheid* meer op de daad, *vroomheid* meer op het gevoel, of de zielsgeſteldheid, die tot koene daden aanſpoorde. *Wakker*, eindelijk, ſtaat over tegen *vadzig* en *ſlaperig*, en drukt de waakzaamheid en den ijver uit, die den held natuurlijk tot het uitvoeren van dappere bedrijven onontbeerlijk zijn.

DAPPERHEID, zie DAPPER.

DARMNET, DARMVLIES, zie NET en VLIES.

DARTEL, SPEELSCH, SPEELZIEK.

Tot vrolijkheid en verlustiging genegen. Openbaart zich deze neiging, zonder bepaald doel, alleen door raſſche beweging des ligchaams, of door boer-

Digitized by Google

tende taal, dan noemt men haar DARTELHEID. Zij is meestal het uitwerkſel van jeugd en goede geſteldheid des ligchaams. *Een gezonde zuigeling, voor dat hij nog beſef van ſpelen heeft, is dartel.* SPEELSCH duidt reeds meer beſef en kennis aan; het onderſtelt de behoefte van den geest, om zich bezig te houden. Verandert de *ſpeelſchheid* in eene te groote, meestal door gewoonte verſterkte, zucht om te ſpelen, dan wordt de *ſpeelſche* SPEELZIEK, hetwelk, krachtens zijne zamenſtelling, altoos een gebrek te kennen geeft.

DARTEL, WEELDERIG, WULPSCH.

Zich overgevende aan de neigingen, welke jeugd en welſtand inboezemen. DARTEL ſlaat, ook in deze zinverwantſchap, even als boven gezegd is, eigenlijk op eene vrolijkheid, die zich door ligchaamsbewegingen, ſpelen, ſpringen, enz., te kennen geeft. WEELDERIG ziet op de kleine uitſpattingen, tot welke het gevoel van welſtand verleidt; even als bij den plantengroei, op welken dit woord insgelijks toegepast wordt, een te overvloedig voedſel overal takken doet uitſchieten, welke ſomwijlen het ſnoeimes moet wegnemen. *Dartel* kan van planten niet gezegd worden, omdat deze tot geene willekeurige beweging in ſtaat zijn. Overeenkomſtig met het hier boven aangemerkte zegt men: *een dartele dans; een weelderig leven.* WULPSCH, van *welp*, of *wulp*, gevormd, ziet op de uitſpattingen, die door jeugd en onervarenheid veroorzaakt worden, derhalve voorna-

me-

Digitized by Google

melijk, en volgens het taalgebruik bijna eeniglijk, op die der teeldrift. *Dartel* en *weelderig* worden ſomwijlen in eenen goeden zin gebruikt; *wulpsch* nimmer.

DARTEL, BROODDRONKEN, BALDADIG.

DARTEL, dat zijne, in de twee vorige artikelen omſchrevene, beteekenis ook hier behoudt, ſluit niets kwaads in. BROODDRONKEN heeft de ongunſtige beteekenis, dat men, door welgevoedheid, door overvloed, als ware het, *dronken* is, bewustheid en zelfbedwang verloren heeft. *Brooddronken* onderſtelt derhalve de mogelijkheid, de waarſchijnlijkheid eener onbehoorlijke handeling; BALDADIG die handeling zelve, of althans de geneigdheid daartoe; want *bal* beteekende oudtijds *kwaad*. *Een goed kind kan dartel, kan zelfs brooddronken zijn, maar het is nooit baldadig.*

DARTELEN, zie DARTEL.

DARTELHEID, zie DARTEL.

DAT, HETGEEN, HETWELK.

HETWELK en DAT, als zinverwant beſchouwd, zijn betrekkelijke voornaamwoorden. *Dit is het paard, dat*, of *hetwelk, gisteren holde.* Het zoo menigvuldig gebruik van beide en het voorbeeld van goede ſchrijvers zullen voorzeker ieder hebben doen gevoelen, dat er tusſchen de twee woorden eenige regelen van onderſcheid beſtaan; niet ieder, echter,

Digitized by Google

weet zich daarvan duidelijke rekenſchap te geven. In de eerſte plaats kan *dat*, als betrekkelijk voornaamwoord, nimmer anders gebruikt worden, dan in den eerſten en vierden naamval, en wel in den laatſten alleen regtſtreeks, zoodat die naamval onmiddellijk door het werkwoord en niet door een tusſchenkomend voorzetſel beheerscht wordt. *Dit is het paard, dat gehold heeft; dit is het paard, dat men verkocht heeft;* niet, *het paard, van dat ik geſproken heb, voor dat geld geboden, door dat het ongeluk gebeurd is.* In de beide eerſte gevallen mag men ook, en in de drie laatſte moet men, *hetwelk* bezigen. *Het paard, van hetwelk ik geſproken heb, voor hetwelk geld geboden is, door hetwelk het ongeluk gebeurd is.* Van zaken en niet van perſonen ſprekende, bezigt men voor *hetwelk* ook *waar: het geld, waarmede ik u betaald heb, — het geluk, waarvan ik deelgenoot ben.* Vervolgens moet men *hetwelk* gebruiken, wanneer het voornaamwoord niet tot eene zaak, of eenen perſoon, maar tot het geheele voorafgaande deel der rede betrekking heeft. *Ik heb meermalen verklaard, zulk eene handelwijs voor ongeoorloofd te houden, hetwelk ik ook bij deze herhale;* niet, *dat ik bij deze herhale.* Eindelijk gebruikt men *dat* niet gepast in betrekking tot een bijv. naamw. *Ninon de l'Enclos was ook in haren ouderdom bevallig, dat zij in hare jeugd nog meer was;* hier komt *hetwelk* te pas. HETGEEN is een aantoonend, niet een betrekkelijk voornaamwoord. Men zegt niet: *dat, hetgeen ik u gezegd heb;* maar: *hetgeen, dat ik u gezegd heb;* en het

Digitized by Google

het is de, door het taalgebruik gewettigde, uitlating van dit betrekkelijke *dat*, hetwelk het aantoonende *hetgeen* van eenen twijfelachtigen aard doet ſchijnen. *Zie daar juist hetgeen ik u gezegd heb*, is eigenlijk eene tweeledige zinſnede; het ſcheidingsteeken behoorde achter *hetgeen* te ſtaan; doch, daar als dan de volgende helft der uitdrukking onvolledig zou worden, laat men het weg. Ondertusſchen wordt *hetgeen* nimmer van eene zuiver betrekkelijke beteekenis: *kunt gij mij een gedrag verwijten, hetgeen gij zelf gehouden hebt?* is eigenlijk eene taalfout; men behoort te zeggen: *hetwelk gij zelf gehouden hebt.*

DAVEREN, DREUNEN, SCHUDDEN, SIDDEREN, TRILLEN.

Ook hier is, even als ten aanzien der woorden, onder het artikel *beven* behandeld, de gemeene beteekenis die eener ſnel ſchommelende beweging. Hoe die beteekenis zich in de woorden SIDDEREN en TRILLEN wijzigt, is aldaar gezegd geworden. SCHUDDEN duidt eene veel ſterker en zigtbaarder ſchommeling aan, dan eenig der andere woorden; het onderſcheidt zich, daarenboven, van dezelve daardoor, dat het, beide in eenen bedrijvenden en onzijdigen zin, gebruikt wordt. *De ooren ſchudden dat zij klappen. Het aardrijk ſchudt, als God in gramſchap blaakt.* DREUNEN en DAVEREN onderſtellen wel geene zoo ſterke ſlingering, als *ſchudden*, maar eene zoodanige, welke van een geluid verzeld gaat, dus eene

Digitized by Google

kortere, of ſnellere, die van een vaster en meer veêrkrachtig ligchaam. De wind doet de boomen *ſchudden*, maar niet *dreunen*, of *daveren*. Dat *daveren* ſterker is, dan *dreunen* voelt een ieder; het onderſtelt dus ook eene ſterkere oorzaak, in ſtaat, om eenen zwaarderen klomp in trillende beweging te brengen. Hierin ligt de reden, waarom men, van ligter te bewegene voorwerpen, het woord *daveren* niet gebruikt. Een zwaar kanonſchot, een geweldige donderſlag, doet de venſterglazen *dreunen* en het huis *daveren*. *Gelijk een cederboom, door 't blikſemvuur getroffen, ter neêrſtort en 't gebergt doet dav'ren van den ſlag.*

DAVERING, zie DAVEREN.

DEEG, zie BESLAG.

DEEL, zie AANDEEL.

DEEL, PLANK, SCHAAL, ACHTERDEEL.

Stuk timmerhout, van geringe dikte, aanmerkelijker breedte, en nog veel grootere lengte. DEEL en PLANK worden in het gebruik zeer dikwijls verwisſeld en bij velen voor gelijkbeteekenend gehouden, of althans wordt derzelver verſchil bij menig een niet opgemerkt. Ondertusſchen leidt reeds de oorſprong der woorden duidelijk daarheen. Men zegt *deel*, van *deelen*, in tegenoverſtelling van het geheel, den balk, waarvan de *deel* een gedeelte is. *Plank*, waarſchijnlijk van *planus*, πλαξ, afkomſtig, en met ons

plak

Digitized by Google

plak en *vlak* verwant, ziet op de effenheid van zoodanig ſtuk hout, en ook daarop, dat het meer plat, dan hoog is, meer tot de figuur van een vlak nadert, zich meer in lengte en breedte, dan in dikte uitſtrekt. Het woord *plank* behelst dus het eigenaardige kenmerk der gedaante, en is, uit dien hoofde, oorſpronkelijk, gelijk ook nog in het gebruik, de algemeener benaming. *Deel* is alleen die ſoort van *plank*, die het eerſte en niet weder verkleind gedeelte des balks is. Hierom is wel het verkleiningswoord *plankje*, maar niet, immers niet in dien zin, het woord *deeltje* gebruikelijk; terwijl men, daarentegen, wanneer de platte ſtukken, waartoe de balk gezaagd is, in hunne volle lengte vertimmerd worden, wel inzonderheid het woord *deel* gebruikt. *Vloerdeelen*, *ſchotdeelen*. Dit verſchil van beteekenis blijft ſtand houden, zelfs wanneer men *deel* niet brengt tot de beteekenis van gedeelte, maar tot die van laag, van effen. In dat geval moet men het als in oorſprong verwant beſchouwen met *dal*, waarvoor zekerlijk het geſlachtsverſchil en het gebruik van *de deel*, in het Hoogduitsch *die Diele*, in den zin van dorsch- of huisvloer, pleiten. Doch, zelfs zoodanig afgeleid, blijft *deel* de onverkorte *plank*. Een houten vloer toch beſtaat uit *planken*, welke hare oorſpronkelijke en geheele lengte behouden hebben. Voor het overige is de verwisſeling van het onzijdige met de beide andere geſlachten niet ongewoon. *Het meer*, *de meer*; *de oorlog*, *het oorlog*, enz. SCHAAL en ACHTERDEEL zijn woorden, naauwelijks

Digitized by Google

anders dan bij zaagmolenaars en timmerlieden bekend, dus eigenlijk geene ſynonimen, maar kunsttermen uit den houthandel. *Schaal* is de eerſte ſnede van eenen nog rolronden balk, of boomſtam; hare buitenzijde vormt dus het ſegment eens cirkels, terwijl de binnenkant plat is. *Achterdeel* is de eerſte ſnede van eenen reeds te voren vierkant behouwenen, of gekantregten balk, en heeft dus de gedaante van eene gewone *deel*, hoezeer het ruwe, de ongelijke dikte en ſomwijlen de beſchadiging harer buitenvlakte, haar tot gewoon timmergebruik ongeſchikt maken.

DEELBAAR, zie DEELEN.

DEELBAARHEID, zie DEELEN.

DEELE (TEN), EENSDEELS, DEELSWIJS.

Bijwoorden, die uitdrukken, dat niet alles, wat tot eene zaak behoort, gedaan, of gezegd wordt. TEN DEELE onderſtelt, dat men de zaak niet geheel, EENSDEELS dat men dezelve bij deelen behandelt. Van hier dat *ten deele* niet noodwendig vereischt, dat het nog ontbrekende volge. *Hij doet zijnen pligt ſlechts ten deele* zegt veeleer, dat het ontbrekende nagelaten wordt. *Eensdeels* mag niet gebruikt worden, of het overige, dat men onder deze eerſte afdeeling niet begrijpt, moet onder eene andere volgen. *Hij is eensdeels daartoe niet in ſtaat, anderdeels*, of *ten andere, is hij er niet toe gezind.* DEELSWIJS beteekent, dat wel de geheele zaak gedaan wordt, maar niet te gelijk, niet op eenmaal.

DEE-

Digitized by Google

DEELEN, SCHEIDEN.

Zamenhang doen ophouden. Men DEELT een gelijkſlachtig geheel, men SCHEIDT een ongelijkſlachtig. Een brood, een ſtuk gronds, ook een geheel, dat ſlechts de vereeniging van verſcheidene, op zich zelve ſtaande, mits echter gelijkſoortige grootheden is, — een korenhoop, eene ſom gelds, worden *gedeeld*. Het verſchillend vee uit eene kudde, ondereengemengde metalen, man en vrouw, ziel en ligchaam, worden *geſcheiden*. Men zou dus kunnen zeggen, dat een geheel *gedeeld*, eene vereeniging *geſcheiden* wordt. Zelfs kan het hierboven gegevene voorbeeld daartegen niet gelden; want offchoon de hoop koren, de ſom gelds, als een geheel, als eene collective grootheid beſchouwd, *gedeeld* worden, moet men, om die deeling te volbrengen, de korrels, of de muntſtukken, hetzij bij enkele, hetzij hoopsgewijze, *ſcheiden*. Worden, van het ongelijkſlachtige geheel, de beſtanddeelen der eene ſoort niet van die der andere afgezonderd, maar de klomp ſlechts werktuigelijk tot kleinere klompen gebragt, dan is zulks geene *ſcheiding*, maar eene *deeling*; want alsdan komt het ongelijkſlachtige daarbij niet in aanmerking. Daar men nu iets ongelijkſlachtigs gewoonlijk *ſcheidt*, met oogmerk, om de deelen des te beter te leeren kennen, of althans derzelver hereeniging te beletten, zoo heeft *ſcheiden* ook de beteekenis eener verdere verwijdering, dan *deelen*. — Zie voorts AFDEELEN, VERDEELEN.

Digitized by Google

DEELING, zie DEELEN.

DEERLIJK, ELLENDIG, JAMMERLIJK, RAMPZALIG.

Bijvoegelijke naamwoorden, die alle eenen toeſtand van ongeluk aanduiden, en onderling verſchillen, als de zelfſtandige naamwoorden, van welke zij gevormd zijn. DEERLIJK, van het oude *deer*, of *dere*, nadeel, beleediging, leed, hetwelk ook het nog tegenwoordig in gebruik zijnde werkw. *deren* gevormd heeft, wordt gezegd van eenig groot, maar op zich zelf ſtaand ongeval, en wel van dit ongeval zelf, niet van den perſoon, wien het overkomt. ELLENDIG (hierboven onder *arm* behandeld) is toepaſselijk op beide. Van den perſoon gebezigd, heeft het ſomtijds de beteekenis van nietswaardig, welke zich verſterkt en de eenige wordt in het zelfſt. naamw. *ellendeling*. Gebruikt men het bijvoegelijke *ellendig* van den toeſtand, zoo ziet het, overeenkomſtig met deszelfs oorſpronkelijke beteekenis van *uitlandig*, *verbannen*, op eenen langeren voortduur en op verſcheidenheid van ongeluk. JAMMERLIJK, dat, even als *deerlijk*, alleen van den toeſtand gezegd wordt, is ſterker, dan *ellendig*, en geeft eenen ſtaat van ongeluk te kennen, die den lijdenden, of wel den getuigen van zijn lijden, klagten afperst. RAMPZALIG beteekent, krachtens den uitgang des woords, eene volheid van *ramp*; en daar dit zelfſt. naamw. reeds alleen een groot, een treffend ongeluk uitdrukt, zoo geeft deszelfs vereeniging met *zalig* eene zeer hooge ma-

Digitized by Google

mate van ongeluk te kennen. *Een deerlijk ongeval, een ellendige toeſtand, jammerlijke omſtandigheden en een rampzalig lot.* — Men zie voorts de artikelen ARM, BEKLAGELIJK en andere.

DEERNIS, BARMHARTIGHEID, ERBARMING, MEDEDOOGEN, MEDELIJDEN, ONTFERMING.

Gevoel voor eens anders lijden. Van deze woorden hebben DEERNIS, MEDELIJDEN en MEDEDOOGEN eene meer lijdende, ONTFERMING, ERBARMING en BARMHARTIGHEID eene meer bedrijvende beteekenis. Een voortreffelijk en wel uitgevoerd treurſpel kan, wanneer het den aanſchouwer krachtig genoeg wegſleept, wel *deernis*, of *medelijden* met de handelende perſonen bij hem wekken, maar nimmer *ontferming*, of *erbarming*; want er is voor hem geene reden, of mogelijkheid, om hen te helpen, ſchoon al zijne ziel in eene ſoortgelijke ſtemming gebragt kan worden, als welke de tooneelſpelers voorſtellen. *Deernis*, hoezeer een woord van den edeleren ſtijl, is eigenlijk minder ſterk, dan de beide andere, waarmede het verwant is; het geeft alleen leed, leedwezen, over eens anders ongeluk te kennen. In *medelijden* en *mededoogen* verſterkt het voorzetſel *mede* de kracht der uitdrukking, en zet daaraan de beteekenis bij, dat men *met*, *nevens* den ongelukkigen, en bijna *op gelijke wijze* als hij, deszelfs leed ondervindt. Dit voorzetſel koppelt zich in het laatstgemelde woord met het werkw. *doogen*, dat thans verouderd, doch nog in het

Digitized by Google

het zamengeſtelde *gedoogen* aanwezig is, en *dulden*, ook in den zin van *lijden*, beteekende. *Mededoogen* zou dus, in oorſprong, bijna te naauw voor eene ſynonimiſche onderſcheiding, met *medelijden* overeenkomen; het gebruik heeft het eerſte tot den hoogeren ſchrijfſtijl beperkt. Met iemand, die een klein, of kortſtondig leed ondergaat, die, b. v., hoofd-, of tandpijn heeft, voelt men *medelijden*, niet *mededoogen*. De drie andere woorden hebben eenen gemeenſchappelijken oorſprong, te weten, het woord *arm*, waarmede men, in de vroegſte tijden der vorming, of beſchaving van de talen, tot den Duitſchen ſtam behoorende, de eerſte helft van het Latijnſche *miſericors*, vrij ſtijf en gebrekkig, heeft overgezet. Dit *arm*, door zamenſmelting met het voorzetſel *be*, in *barm* veranderd, gaat bij *ontferming*, uit hoofde der tusſchenkomende *t*, in *ferm* over, en vormt met den uitgang *ing* een zelfſt. naamw., dat de dadelijke werking van het zakelijke deel des grondwoords aanduidt. Deze werking wordt wederom, door het voorzetſel *ont*, in zoo verre gewijzigd, dat het geheele woord een begin der daad van *medelijden* te hebben en te betoonen uitdrukt. Waar men dus wil te kennen geven, dat dit gevoel van medelijden niet reeds, op den eerſten aanblik van den bedrukten, aanwezig is, maar eerst naderhand gewekt wordt, komt het woord *ontferming* wel inzonderheid te pas. *Eenen vergramden meester, de beleedigde Godheid, ſmeekt men om ontferming.* Vrij nabij aan deze beteekenis komt die van het woord *erbarming*, waarin echter het eerſte ont-

Digitized by Google

ontſtaan der aandoening minder ſterk is uitgedrukt. Men *erbarmt* zich over eenen ongelukkigen, dien geen bijzondere, of zoogenaamde volkomene, maar ſlechts algemeene menſchenpligt ons gebiedt te helpen. *Erbarming*, zoowel als *ontferming*, is voorts alleenlijk het gewekt gevoel en de daaruit voortſpruitende bereidwilligheid tot de daad van hulpbetooning; *barmhartigheid* toont deze bereidwilligheid in hare blijvende bron, in de aan den *barmhartigen* reeds eigen en gewoon gewordene vaardigheid om te helpen. Door de *barmhartigheid* worden wij bewogen, om ons over de ongelukkigen te *erbarmen;* en de *barmhartige* kan geenen ongelukkigen zien, zonder *erbarming* met hem te hebben. *Barmhartigheid* ſtaat dus tot *erbarming* eenigermate als deugd tot pligt. Wel is waar, dat in de H. Schrift van het doen en oefenen van *barmhartigheid* geſproken wordt, doch alsdan zijn daaronder *werken van barmhartigheid* verſtaan. — Men vergelijke voorts de artikelen BEKLAGELIJK en BARMHARTIG.

DEERNISWAARDIG, zie BEKLAGELIJK.

DEGEN, HOUWER, PALLAS, SABEL, ZIJDGEWEER, ZWAARD.

Beſchadigende wapenen, met een gevest, of greep voorzien, en van nabij tot ſteken en houwen gebruikt wordende. ZIJDGEWEER kenmerkt dat ſoort van wapenen naar de plaats van het ligchaam, waar zij, althans hedendaags, gewoonlijk gedragen worden; het

Digitized by Google

het is dus, in dien zin, het geſlachtwoord. De DEGEN wordt bij voorkeur tot ſteken, het ZWAARD tot houwen gebruikt, ſchoon men oudtijds eene ſoort van *degens* voerde, ook *houwdegens* genaamd, die tot beide oogmerken dienen konden. Hierop ziet hetgeen den Spaanſchen priester, VALVERDA, wordt nagegeven, dat hij, namelijk, den ſoldaten zijner natie, bij het ombrengen der Peruanen, zou toegeroepen hebben, de punt en niet de ſnede hunner *degens* te gebruiken, om dezelve niet door het houwen te breken. Even gelijk de hedendaagſche *degen* eenigſlijk tot ſteken gebruikt wordt, dient de PALLAS uitſluitend tot houwen. Dit woord, dat van de Slavoniers ontleend is, beteekent, ten minſte bij ons, een lang en regt ruiterszwaard. SABEL en HOUWER zijn beide gekromd; *houwer* is korter en wordt voornamelijk op de ſchepen gebruikt, waar een lang geweer belemmeren zou. Het gebruik van den *ſabel* is tot ons gekomen van de Oosterlingen, wier digte en zachte hoofddekſels aan eenen drukkenden ſlag meer weêrſtand bieden, dan aan eenen ſnijdenden. Eigenlijk zijn van deze, elk op zich zelf een bijzonder krijgswerktuig aanduidende woorden, ſlechts *zwaard* en *degen* voor eene ſynomiſche onderſcheiding vatbaar, wijl zij de eenige zijn, die ook overdragtelijk gebruikt worden. *Degen*, dat of van *dijgen*, of van *deugen* afkomſtig is, beteekende oudtijds niet het wapentuig, maar den krijgsman, die het voerde. VAN MAERLAND zegt: *van Ercules, dien deghen, verco-ren.* De beteekenis van *zijdgeweer* is van lateren tijd;

doch

Digitized by Google

doch daar *degen*, als geweer, weldra het gewone, zelfs buiten oorlogstijd en als enkel eereteeken gevoerde wapen werd, is dit woord, in verſcheidene hiertoe betrekkelijke ſpreekwijzen gebruikelijk geworden, waar *zwaard*, en nog minder een der andere namen, te pas zou komen. Dus zegt men: *een man van den degen*, voor eenen man van den krijgsſtand; *even geſchikt, den degen en de pen te voeren*, voor gelijkelijk bruikbaar in het veld en in het kabinet; *zijn degen is nog maagd*, voor: hij heeft nog niet gevochten; *den degen trekken; met den degen in de vuist*, enz. *Zwaard*, omdat het van een min gewoon gebruik is, heeft figuurlijk eene plegtiger beteekenis: *het zwaard der geregtigheid; een tweeſnijdend zwaard; het zwaard in de ſchede ſteken; de engel met het vlammende zwaard; te vuur en te zwaard verdelgen.* Het werktuig, waarmede misdadigers onthoofd worden, en dat ten naastebij de gedaante van dit oude krijgsgeweer heeft, draagt uitſluitend den naam van *zwaard. Met het zwaard ſtraffen, ten zwaarde veroordeelen, meester van den ſcherpen zwaarde.* Men brengt den oorſprong van het woord tot *weren.* Voorts heeten, om de gelijkvormigheid der uiterlijke gedaante, en mogelijk om de gelijkheid van plaats, waar zij gevoerd worden, de breede houten borden, die ter zijde van een zeilſchip hangen, om hetzelve voor omſlaan en afdrijven te beveiligen, *zwaarden.*

Digitized by Google

DEINING, GOLVING.

Beweging van een uitgeſtrekt water, waarop de wind, of de getijen werken. GOLVING is die beweging in haar geheel en beſchouwd als het onmiddellijke uitwerkſel der boven genoemde oorzaken. DEINING is het op- en nedergaan des waters, dat een deel der golfbeweging uitmaakt, en zonder hetwelk zij niet mogelijk is. Daar dit op- en nedergaan bijna nimmer anders, dan in een zeer ruim water merkbaar wordt, zegt men eigenlijk ſlechts van de zee, dat zij *deiningen* heeft, ſchoon een kleinere plas ook *golving* vertoont. Het ſchip, dat zich op eene bewogene zee bevindt, volgt, natuurlijk, de rijzing en daling der golven, ſchoon het vaartuig zelf natuurlijk niet golven kan. Van hier dat men wel de *deining*, maar niet de *golving* van een zeeſchip zegt. De *deining* van het vaartuig veroorzaakt aan dengenen, die daaraan niet gewoon is, de ongeſteldheid, welke men zeeziekte noemt. Zie ook BAAR.

DEINZEN, TERUGTREKKEN, WIJKEN, VAN PLAATS VERANDEREN.

Eene beweging, welke meestal geſchiedt met oogmerk, om de ontmoeting van eenen vijand, of van eenig ander gevaar, te vermijden. In DEINZEN en TERUGTREKKEN is de beweging achterwaarts, WIJKEN kan men ook in eene andere rigting; die ter zijde ſpringt *wijkt* evenzeer, als die *terugtrekt*. *Deinzen* is een achterwaarts wijken, dat nog onbeſlist en meer de onmiddelbare uitwerking der terugdringen-

Digitized by Google

gende kracht, of nog eigenlijker die eener onwillekeurige beweging is, dan van een genomen beſluit; menigmaal is het de aanvang van den aftogt, of van de vlugt. Wanneer de ſlagordening geenen vasten voet houdt, grond ſlaakt, geſchiedt zulks gewoonlijk al *deinzende*. Hij, die *deinst*, keert zijnen vijand nog ſteeds aangezigt en borst toe; *terugtrekken* kan men ook, en doet men meest, na den rug gewend te hebben. Daarentegen is *terugtrekken* altoos het gevolg van een genomen beſluit, en geſchiedt zelfs wel, ten einde daardoor gelegenheid te erlangen, om naderhand des te krachtiger voorwaarts te dringen; terwijl *deinzen*, gelijk wij boven gezegd hebben, eene onvrijwillige beweging is, waartoe wezenlijke, of onderſtelde overmagt eener tegenpartij ons noodzaakt. Ondertusſchen is de naaste oorzaak dier rugwaartſche beweging natuurlijk de vrees, of ſchrik, die wij zelve ondervinden; en hierom wordt ook *deinzen* gebruikt, zonder dat er aanval plaats heeft. Een akelig gezigt, ſchoon het ons met geen eigen gevaar bedreigt, doet ons terug *deinzen*.

DEINZING, zie DEINZEN.

DEK, BEDEKKING, DEKEN, DEKKING, DEKKLEED, DEKSEL.

Hetgeen tot eene zaak in zulk eene betrekking ſtaat, dat het de uitwendige werking op dezelve belet. De daad van deze werking te beletten, en niet het middel, waarmede men zulks verrigt, wordt door

Digitized by Google

DEKKING verſtaan; meer gebruikelijk, echter, is het werkwoord *dekken* met voorzetting des lidwoords. *De dekking*, beter *het dekken, der gebouwen met pannen, of leijen, in plaats van met riet, ſtroo, of hout, maakt brand in de ſteden minder vernielend, dan in de dorpen.* BEDEKKING is en de daad van *dekken*, en hetgeen *dekt*; maar in beide de gevallen verſtaat men door *bedekking*, krachtens het voorzetſel *be*, eene volledige beſchutting, die geen gedeelte ongedekt laat. Dit is niet het geval met DEK; het *dek* van een paard is geene *bedekking*, althans niet van het geheele dier, hoogstens van den rug. Even zoo is *bedekking* niet hetgeen blootelijk beſtemd is, om te *dekken*, maar hetgeen er werkelijk toe *dient*; een *dek*, daarentegen, blijft een *dek*, al hangt het in ſtal, of winkel. Overeenkomſtig hiermede kan hetgeen niet tot een eigenlijk *dek* beſtemd was, eene *bedekking* worden. Adams en Eva's vijgebladen waren geen *dek*, maar wel eene *bedekking*. Even zoo noemt men figuurlijk eene krijgsbende, tot geleide en beſcherming medegegeven, eene *bedekking*, maar geen *dek*. Zelfs hetgeen meer doet, dan dekken, is geen *dek* meer, hoezeer het nog eene *bedekking* blijft; kleederen, b. v., zijn eene *bedekking*, maar men noemt dezelve geen *dek*, omdat zij niet blootelijk dekken, maar omgeven, verſieren, enz. DEKSEL zou eigenlijk zeer nabij hetzelfde zijn, als *dek*, namelijk het middel, waarmede men *dekt*. Zelfs zijn er nog uitdrukkingen in gebruik, bij welke *dekſel* in eenen ruimeren zin, dan *dek*, gebezigd wordt. *Voedſel en dek-*

Digitized by Google

dekſel. De gewone beteekenis, echter, is die van het werktuig, dat niet eene oppervlakte, maar eene opening dekt, en dezelve ſluit. *Het dekſel van eenen pot, van eene kist*. DEKKLEED is elk kleed, dat *dekt*. Het vereenigt, derhalve, de beteekenis van *kleeden* en *dekken*, en duidt een ſtuk weefſel, of ſtof aan, dat, hoezeer bijzonderlijk beſtemd, om, door omhanging, of overſpreijing, voor de werking van lucht, enz., te behoeden, nogtans tevens *kleedt*, dat is, tot verſiering dient, of dienen kan. *Een dekkleed over een ſtuk huisraad; dekkleeden der paarden. Kleed*, in den zin van *bedekking*, maakt in het meervoud *kleeden*, niet *kleederen*. Het denkbeeld van verſiering valt weg bij het woord DEKEN, welks beteekenis beperkt is niet alleen tot een blootelijk dekkend weefſel, of ſtof, maar zelfs uitſluitend tot zoodanig een, hetwelk gebruikt wordt, om te beletten, dat de omringende koelere lucht de dierlijke warmte bij eenen ſlapenden te veel vermindere. *Wollen, katoenen deken*. Eene bovenſte *deken*, die ſomwijlen tot ſieraad over de eigenlijke *deken* gelegd, of geſpreid wordt, noemt men *ſprei*.

DEKKEN, BEDEKKEN, BEKLEEDEN.

Het hierboven opgegeven verſchil der naamwoorden toont ook dat der werkwoorden. Een huis, waarvan het dak weggeſtormd is, kan met over de ſparren uitgeſpreid zeildoek BEDEKT worden, totdat het op nieuw met pannen GEDEKT is; want ſchoon, des noods, zeildoek wind en weder keert, zijn pan-

Digitized by Google

nen een der middelen, welke tot dat oogmerk beſtemd zijn. Tuſſchen *bedekken* en BEKLEEDEN heeft hetzelfde onderſcheid plaats, hetwelk in een vorig deel aangemerkt is, tuſſchen bloot en naakt, de tegenovergeſtelde denkbeelden van *bedekt* en *bekleed*, te beſtaan. De *bedekking* kan van het *bedekte* voorwerp verder afgeſcheiden zijn, dan de *bekleeding*, die hetzelve zoo nabij omſluiten moet, als het gewaad dengenen, die het draagt. Wolken kunnen de zon *bedekken*, maar niet *bekleeden*. Daarentegen heeft *bekleeding* altijd de beteekenis van iets, dat tooit, en dat zich dus naar buiten vertoond. De binnendeelen van 's menſchen hoofd zijn met eene digte herſenkas *bedekt*, en het hoofd is met haren *bekleed*. Van de herſenkas kan men nimmer zeggen, dat zij de herſens *bekleedt*, ſchoon men van het haar en zelfs ſomwijlen van de huid zegt, dat zij *bedekken*; in dit laatſte geval, namelijk, ziet men op de beſcherming, welke zij aan de daaronder liggende deelen verleenen; in het eerstgemelde ook op het ſierlijker voorkomen, dat zij daaraan geven. Meerdere of mindere buigzaamheid ſchijnt tot het onderſcheid van *bekleeding*, of *bedekking*, niet gebragt te kunnen worden. Een zijden mantel kan eene *bedekking* wezen, terwijl de hardſteenen buitenzijde van eenen inwendig uit aarde, of metſelwerk beſtaanden muur eene *bekleeding* genoemd wordt.

DEKKING, zie DEKKEN.

DEL-

Digitized by Google

DELVEN, GRAVEN, ROOIJEN, SPITTEN.

Tot het een of ander oogmerk in den grond woelen. Het verſchil van dit oogmerk maakt ook het verſchil der woorden. DELVEN is in den grond werken, met oogmerk, om in de diepte te geraken; want *delven* is aan *dal* en *dalen* verwant. GRAVEN is hetzelfde doen, met bedoeling, om eenen kuil, een graf te vormen. ROOIJEN ziet op iets, dat in den grond wortelt, en dat men daaruit los wil maken; *boomen, aardappelen rooijen. Den grond rooijen*, dat is, van ſtruiken en wortels zuiveren. *Graven rooijen*, van doodsbeenderen zuiveren. SPITTEN, eindelijk, heeft alleen ten doel, de bovenkorst van den grond los te maken en om te werken, ten einde zij de geſchiktheid erlange, om zaad, of wortel te ontvangen, en dezelve, tot ontwikkeling van den groei, te koesteren. Uit het boven gezegde blijkt, waarom *opdelven* eene ſterkere beteekenis heeft, dan *opgraven*, en dus inzonderheid te pas komt, waar men aanduiden wil, dat iets uit eene groote diepte gehaald wordt, waartoe het maken van eenen blooten kuil niet genoegzaam zijn zou. Zoo zegt men *de opdelvingen te Herculanum*. De aan *graven* verbonden beteekenis eener uitholing van den grond, die boven open blijft, vertoont zich in eene menigte woorden van denzelfden oorſprong: *graf, gracht, loopgrave*, enz. *Rooijen* of *roeijen* wordt, wegens deszelfs beteekenis van ontwortelen en zuiveren, met bijvoeging van het voorzetſel *uit*, ook figuurlijk voor ganſchelijk wegnemen gebruikt. *Een volk uitroeijen. He kwaad met*

Digitized by Google

wortel en tak uitroeijen; waarbij men inzonderheid ziet op het wegnemen der mogelijkheid van weder uit te ſpruiten.

DELVING, zie DELVEN.

DELVER, zie DELVEN.

DEMOEDIG, NEDERIG, OOTMOEDIG.

Die zich zelven en zijne verdiehſten niet hoog waardeert. Daar *de* in DEMOEDIG op eenen ouden wortel wijst, die *laag*, *dienend*, beteekende, zoo is *demoedig*, in zamenſtelling zoowel als in beteekenis, het tegenovergeſtelde van hoogmoedig. *Oot*, oudtijds *ood*, duidde eene ledigheid, een gebrek aan. Wanneer derhalve *demoedig* zooveel zeggen wil, als die zijnen moed niet hoog draagt, zoo duidt OOTMOEDIG zulk eenen aan, die in het geheel geenen moed, namelijk in den zin van zelfwaardering, bezit. *Ootmoedigheid* is dus de hoogſte trap van *demoedigheid*, of liever is geen trap daarvan, maar ſtaat tot dezelve als zekerheid tot waarſchijnlijkheid; de uiterſte *demoed* is nog geen *ootmoed*. Het, tot eenen blooten vorm van plichtpleging geworden, *uw ootmoedige dienaar*, is derhalve de hoogſtmogelijke betuiging van nederigheid. Terwijl *demoedig* en *ootmoedig* op den toeſtand des gemoeds zien, ziet NEDERIG op de uiterlijke blijken van dien toeſtand. De *demoedige* is *nederig* in voorkomen en handelingen. Men kan niet, omgekeerd, zeggen, dat de *nederige demoedig* is in zijn voorkomen.

DE-

Digitized by Google

DEMOEDIGEN, VEROOTMOEDIGEN.

Overeenkomſtig met het zoo even gezegde, is DEMOEDIGEN den moed, het denkbeeld van kracht, of verdienſten, dat iemand van zich zelven koestert, doen dalen, zijnen hoogmoed fnuiken, VEROOTMOEDIGEN alle ſchatting van eigene verdienſten ontnemen. Hierom zegt men: *eenen vijand demoedigen*, dat is, de te hooge gedachten, welke hij van zijne krachten had, doen dalen. Men zegt: *zich voor God verootmoedigen*, om aan te duiden, dat men jegens het Opperwezen alle gevoel van trotschheid laat varen, en een diep gevoel heeft van de nietigheid des ſchepſels, ten aanzien van deszelfs Schepper.

DEMPEN, BLUSSCHEN, DOOVEN, LESSCHEN, SMOREN, STILLEN.

Opbruiſende beweging ſtuiten. BLUSSCHEN en LESSCHEN zijn van oorſprong het naast aan elkander verwant, of liever *blusſchen* is hetzelfde woord, als *lesſchen* (het Hoogd. *löſchen*), met voorzetting der *b*. Het is afgeleid van het geluid, hetwelk een vuur maakt, waarover men water ſtort, om den brand te doen ophouden. Het gebruik heeft *blusſchen* in den eigenlijken zin behouden, en *lesſchen* tot den figuurlijken zin bepaald. Men zegt: *een brandend huis blusſchen*, en: *den minnegloed blusſchen*. Wil men *blusſchen*, gelijk hier in het tweede voorbeeld, figuurlijker wijze gebruiken, zoo ſchijnt het woord, waarop men het toepast, hoezeer oneigenlijk, echter uitdrukkelijk het denkbeeld van branden te moeten be-

Digitized by Google

vatten. *Den minnebrand, de oorlogsvlam blusſchen* kan gezegd worden, niet *de min* en *de oorlog*. Met *leſſchen* is dit eenigermate even zoo, nogtans gebruikt men het in figuurlijke ſpreekwijzen, waarbij het denkbeeld van brand niet uitgedrukt wordt, en waarin *blusſchen* niet te pas zou komen. *Zijnen dorst leſſchen.* Over het algemeen wordt *leſſchen* alleen gebruikt, wanneer aan het figuurlijk *blusſchen* des vuurs een genot verbonden is. *Blusſchen* zegt men van het mengen van levendigen kalk met water, ſchoon daarbij geene dadelijke vlam gedoofd wordt; maar de ontwikkeling der warmteſtof en de opbruiſing zijn, bij deze bewerking, zoo geweldig, dat het geluid, hetwelk het opwerpen des waters veroorzaakt, zeer veel naar dat van een vuur, hetwelk gebluscht wordt, gelijkt. Dooven en smoren komen insgelijks zeer na in beteekenis overeen; beide heet niet, door opwerping van water, maar door affnijding der lucht, door toedekking, eenen brand doen ophouden. Het is daar, waar het doenlijk is, b. v. in eenen brandenden ſchoorſteen, de ware wijs van brandblusſching, vermits het eigenlijke *blusſchen* met water ſlechts werkt door verkoeling, en dus alleen bij eenen overvloed der koudere vloeiſtof uitvoerbaar is. *Dooven* duidt het doen ophouden der branding aan, van den kant des middels, namelijk der dekking, der affnijding van de buitenlucht; *ſmoren* van den kant der werking, door dit middel te weeg gebragt. Hierom zegt men ook onzijdig, *doen ſmoren*. *Smoren*, niet *dooven*, wordt mede gebruikt van de ontbering der lucht, tot onderhoud

Digitized by Google

hond van het dierlijke leven vereischt. *Tusschen kussens gesmoord.* DEMPEN is de kracht des vuurs, of ook van iets anders, bedwingen. Men zegt: *eenen put dempen*, en ook wel eens, doch, zoo het schijnt, verkeerdelijk: *eenen kuil dempen. Den put dempen* toch heet niet, de holte des puts vullen, maar de kracht der bronader, die onder in den put opwelt, door opgeworpen puin, of aarde, breken; want *dempen* en *dam* hebben eenen gemeenen oorsprong, welke daaraan de beteekenis van beteugelen geeft. STILLEN is het doen ophouden van gedruis en beweging. Op deze onderscheiding van de eigenlijke beteekenis der woorden grondt zich die van derzelver figuurlijk gebruik. Van staatsberoerten sprekende, zegt men, b. v., niet *het oproer*, maar *de vlam des oproers blusschen*, en verstaat daardoor, met aanwending van uiterlijk geweld, de opschudding, welke een reeds uitgebersten oproer vergezelt, doen eindigen. Het oproer *dooven* is: het insgelijks reeds brandend oproer, wel is waar door middelen van buiten, maar door minder geweldig, of luidruchtig werkende, doen eindigen. *Smoren* komt meer te pas, wanneer men wil uitdrukken, dat het smeulend oproer belet wordt, in vlammen uit te bersten, en, als ware het, in zich zelf verstikt. *Lesschen* wordt, om de hierboven opgegeven reden, van oproer niet gebruikt. *Het oproer dempen* heet, door overmagt de kracht des oproers bedwingen. Van hier, dat een *gedempt oproer* zoo ligtelijk weder uitberst, gelijk een *gedoofd* weder ontbrandt, wanneer de magt van buiten, die het

Digitized by Google

weerhield, te vroeg verzwakt, of verdwijnt. Die het oproer *ſtilt*, doet eigenlijk minder, dan die het *dempt*, of *dooft*; hij veroorzaakt ſlechts, dat het oproer ſchreeuwen en alle verdere openbare blijken van volksbeweging ophouden. Ook onderſtelt het woord niet, dat zulks door geweldige middelen van buiten te weeg gebragt wordt; eene ten gepasten tijde en met verſtand betoonde ſchikkelijkheid jegens de volksverlangens kan even zeer een oproer *ſtillen*. Doch juist hierin, dat *ſtillen* de onderſtelling van zachtere middelen gedoogt, en dat zachtere middelen, zoo al niet krachtiger, ten minſte duurzamer werken, dan hardere, ligt de reden, waarom in het denkbeeld van een *gedempt* oproer nog altoos dat eener neiging tot wederopſtand overblijft; terwijl een *geſtild* oproer, naar mate der omſtandigheden, als geheel geëindigd kan beſchouwd worden. Hetzelfde onderſcheid der woorden toont ook, waarom men zegt: *een oproer dempen*, en: *eene muiterij ſtillen*; want deze laatſte is dikwijls niets anders, dan een ſnel opvlammend ſtrooivuur, waarvan het gevaarlijke alleen in de uitbersting beſtaat.

DEMPING, zie **DEMPEN**.

DENKBEELD, zie **BEDUNKEN**.

DENKEN, zie **ACHTEN** en **BEDUNKEN**.

DER.

Digitized by Google

DERHALVE, DUS, BIJ GEVOLG, GEVOLGELIJK.

Voegwoorden, die den zamenhang tusſchen ſtelling en beſluit te kennen geven. Van deze woorden wijst DERHALVE op de ſtelling, den grond, de reden, en zegt zoo veel als: de zaak van deze zijde beſchouwd, zoo is daaruit af te leiden enz.; want *halve* beteekende oudtijds de zijde. Dus ſlaat op het gevolg, op het beſluit, en zegt hoedanig dit geſteld moet zijn, om met den vooruitgezetten grond overeen te ſtemmen. Wil men alzoo *derhalve* gebruiken, zoo behoort deze grond eenigzins ontwikkeld, althans duidelijk opgegeven, te zijn. Verbindt men, daarentegen, eene gevolgtrekking, welke men maakt aan premiſſen, die niet uitdrukkelijk vermeld zijn, alsdan kan het voegwoord *dus* te pas komen. *Zoo, dus houdt gij hem voor een' eerlijk man?* wil zeggen: uit hetgeen gij mij te kennen gegeven hebt, moet ik dan afleiden, dat gij hem voor een' eerlijk man houdt? De gronden van het af te leiden beſluit moeten, natuurlijk, ook in dit geval, aanwezig zijn; want zonder dezelve beſtaat er geene gevolgtrekking, maar zij zijn te onvolkomen uitgedrukt, te twijfelachtig, dan dat men het voegwoord *derhalve*, hetwelk regtſtreeks op dezelve terug wijst, zou kunnen gebruiken. *Zoo, derhalve houdt gij hem voor een' eerlijk man?* wordt wel ſomwijlen gezegd, maar is minder goed, dan het eerſte. Men zou bijna in verzoeking komen, om den nadruk der rede op het voegwoord te laten vallen, en te verſtaan, dat de vragende twijfelt,

Digitized by Google

felt, of de aangevoerde grond wel genoegzaam zij, om daarop het beſluit te bouwen, dat de bedoelde perſoon een eerlijk man is. Over het algemeen ſchijnt de twijfel, welken eene vraag omtrent de juistheid, of het regte begrip der voorafgaande leden eener ſluitrede onderſtelt, de woorden *derhalve* en ſoortgelijke, die in nader verband met het vooruitgezette ſtaan, van den vragenden ſpreekvorm uit te ſluiten. Bij GEVOLG en GEVOLGELIJK (zoo men het laatſte als een aangenomen Nederduitsch woord wil laten gelden) zien meer bijzonder op het verband tusſchen grond en beſluit, op de daad der gevolgtrekking zelve. Zij dragen den grond en het beſluit niet als iets ſtelligs vóor, maar geven de betrekking tusſchen beide te kennen, en zeggen, dat, de grond als waar aangenomen zijnde, het beſluit daaruit *volgen moet*.

DERVEN, MISSEN, ONTBEREN.

Gebrek aan iets hebben. Bij deze algemeene beteekenis voegt MISSEN, dat men het gebrek bemerkt, en behoefte, of wensch gevoelt, om hetgeen men *mist* terug te bekomen. In ſommige ſpreekwijzen vertoont de eerſte, in andere de tweede nevenbeteekenis zich ſterker. *Uit dit boek papier mis ik een blad*, wil juist niet zeggen, dat men dit enkele blad bijzonder noodig heeft, of verlangt met hetzelve het boek weder vol te maken; maar eeniglijk, dat men bemerkt, dat het boek niet meer vol is, dat het blad er aan ontbreekt. Daarentegen beteekent de uitdrukking: *geef mij een blad papier, zoo gij het kunt mis-*

Digitized by Google

misſen, dat men een blad papier wenscht te hebben, zoo de andere de behoefte niet heeft, om het te houden. In dezen laatſten zin nadert de beteekenis van *misſen* eenigzins tot die van ONTBEREN; men zou ook hebben kunnen zeggen: *zoo gij het blad ontberen kunt*. Intuſschen gevoelt men, dat dit voornamelijk te pas zou komen, wanneer het blad papier door bijzondere omſtandigheden tot eene hoogere waarde gerezen was, dan het in den gewonen toeſtand van het beſchaafde leven heeft; in eene gemeenſchappelijke gevangenis b. v. Heeft het die waarde niet, dan kan men bezwaarlijk *ontberen* gebruiken; want men *ontbeert* geene beuzeling. De reden hiervan ligt in de bijzondere beteekenis van dit laatſte werkwoord. Gelijk *misſen* het bewustzijn, dat men iets niet heeft, te kennen geeft, zoo duidt *ontberen* aan, dat men dit gemis draagt, verduurt. Het is dus zeer veel ſterker, dan *misſen*. *Geen levend ſchepſel kan lucht ontberen*. DERVEN, ſchoon meer nog dan *ontberen* tot den verheven' ſtijl behorende, is in der daad minder ſterk. Het beteekent het niet, of liever, niet genoegzaam hebben van de nooddruft, of ook, want het woord is bijna eenigliik in den figuurlijken zin gebruikelijk, het niet hebben van hetgeen wij met nooddruft gelijk achten. Hij, die *derft*, wordt nooddruftig, heeft een zeer ſmertelijk gevoel van zijn gemis, een gevoel gelijk aan dat, hetwelk door het gemis der eerſte behoeften van het leven te weeg gebragt wordt. Men zegt, wel is waar, *het leven derven;* terwijl

Digitized by Google

wijl nogtans het leven een goed is, welks gemis niet gevoeld kan worden; maar in dit geval ſchijnt het woord *derven* niet te ſlaan op den toeſtand van den geſtorvenen, maar van dengenen, die het leven ſtaat te verliezen; waarom men in deze ſpreekwijs *derven* dan ook menigmaal met moeten en zullen koppelt. Daar men nu van eene aanſtaande ophouding des levens wel vooruit het ſmertelijke gevoel ondervinden, maar die ophouding vooruit niet gewaar worden, of verduren kan, zoo ligt hierin de reden, waarom wel *het leven derven*, maar niet *het leven miſſen*, of *ontberen* gezegd wordt.

DERVING, zie DERVEN.

DEUGD, GODVREEZENDHEID, GODZALIGHEID, HEILIGHEID, VROOMHEID.

Alle deze woorden beteekenen eenen hoogen trap van zedelijke volkomenheid. Deugd, dat met *deugen* verwant is, geeft zedelijke volkomenheid te kennen, van den kant, dat zij den mensch aan zijne beſtemming doet beantwoorden, dat zij hem maakt tot hetgeen hij zijn moet. Daar nu de mensch, naar zijnen aanleg en den wil zijns Scheppers, niet beſtemd is, om den hoogſten trap der voor zijn wezen bereikbare volkomenheid op eenmaal te beklimmen, maar hij reeds aan zijne beſtemming voldoet, wanneer hij, door inſpanning zijner zedelijke krachten, die volkomenheid gedurig meer nabij komt, zoo volgt daaruit, dat *deugd* eene verkregene voortreffelijkheid des menſchelijken wezens is, en dat zij trappen heeft.

Vol-

Digitized by Google

Volmaking van zedelijke zoowel als van ligchamelijke krachten wordt voorts door oefening verkregen, en oefening geſchiedt uit haren aard deelsgewijs; ook bezit de mensch onderſcheidene zedelijke vermogens, welke alle voor verhooging vatbaar zijn; dus zijn er even zeer onderſcheidene deugden, als er trappen van eene en dezelfde deugd beſtaan. HEILIGHEID gedoogt zulk eene deeling, of opklimming niet; het is in oorſprong verwant aan *heel*, *heelen*, en geeft het zedelijk voortreffelijke te kennen in deszelfs algeheele volkomenheid. Hierom zeggen wij van God niet, dat hij *deugdzaam*, maar dat hij *heilig* is, en noemen ook de zedelijke voortreffelijkheid van andere wezens, engelen, menſchen, welke wij onderſtellen den hoogſten trap van volkomenheid, waarvoor zij vatbaar zijn, bereikt te hebben, *heiligheid*. GODVREEZENDHEID en GODZALIGHEID geven beide den invloed te kennen, dien de beſchouwing der goddelijke *heiligheid*, der eigenſchappen van het Opperwezen, op de innerlijke aandoeningen en gevoelens van deszelfs redelijke ſchepſelen, op het begeeren van het goede en het verfoeijen van het kwade, hebben moet; doch *godvreezendheid*, in den eenigen verſtandigen en waardigen zin, welken men aan het woord kan hechten, ſtelt dien invloed voor, van den kant der vurige zucht, om ons tot geene voorwerpen van het goddelijke misnoegen te maken, en van den afſchuw, dien het booze, als dit misnoegen verdienende, ons behoort in te boezemen. *Godvreezendheid* kan dus opleiden tot *godzaligheid*; en het is in dezen

Digitized by Google

zen zin, dat SALOMO zegt: *de vrees des Heeren is het beginsel der wijsheid.* *Godzaligheid* toch, wanneer men de oorspronkelijke en latere beteekenis van den uitgang *zalig*, die van volheid en genot, als vereenigd beschouwen wil, geeft een volkomen en werkdadig besef der goddelijke voortreffelijkheid te kennen, het gemoed opleidende tot eenen toestand van rein en innig genot. VROOM ziet minder op eenen innerlijken toestand des gemoeds, dan wel op uiterlijke handelingen, die denzelven te kennen geven en er uit voortspruiten. Het is deugd uitgeoefend als godsdienst. Oorspronkelijk beteekende *vroom* vrij nabij hetzelfde als sterk, vervolgens, door eenen natuurlijken overgang, *nuttig*, daarna *onschadelijk*, *schuldeloos*, *zachtzinnig*. Vermits nu de godsdienst ons inzonderheid de zachtere deugden aanprijst, heeft men allengskens aan *vroomheid* de uitsluitende beteekenis gegeven van in uitoefening gebragte godsvrucht. Het taalgebruik blijft deze onderscheiding getrouw. Men zegt: *een deugdzaam burger*, *een vroom Christen*, *een godvreezend leven* en *godzalige overdenkingen*.

DEUGDELIJK, zie DEUGD.

DEUGDZAAM, zie DEUGD.

DEUGDZAAMHEID, zie DEUGD.

DEUN,

Digitized by Google

DEUN, GEZANG, LIED, ZANG.

Gedicht, hetwelk zingende, dat is met zekere ſtijgende en dalende teiding van toon, voorgedragen wordt. Al wat zulks wordt is een GEZANG; dienvolgens is dit het generieke, of geſlachtswoord en heeft zelfs eenigzins eene nog ruimere beteekenis, dan die, welke het hier met de woorden DEUN en LIED in zinverwantſchap brengt. Ook hetgeen gezongen wordt, zonder een gedicht, zelfs zonder de uitdrukking der menſchelijke ſtem te zijn, mits het ſlechts eene muzijkale toonleiding hebbe, is *gezang*, of ZANG. *Het gezang der vogelen; koekoek een zang.* *Gezang* en *zang* verſchillen, overeenkomſtig met derzelver grammatikale vorming, daarin, dat *gezang* eigenlijk de daad van zingen, *zang* het gezongen wordende beteekent. Neemt men beide in den zin van dit laatſte, dan blijft, van de vorige onderſcheiding, nog over, dat *gezang* het geheel van het over een en hetzelfde onderwerp gezongene te kennen geeft, terwijl *zang* ook eene afdeeling daarvan kan aanduiden. Dus heeft een heldendicht *zangen*, niet *gezangen*, en een kerklied heet ook een *gezang*, niet een *zang*. *Zang* is, voorts, meer dan *gezang*, gebruikelijk, om het zingen in het algemeen, als kunstverrigting, of verlustiging, uit te drukken. *Zang en dans.* Daar oorſpronkelijk alle gedichten, niet aan rijm, maar aan maat gebonden, eenigermate zingende voorgedragen werden, zoo noemde men, en noemt men nog, den dichter eenen *zanger*, en zijn gedicht een *gezang*. *Ik zing den veldheer* enz. Om

Digitized by Google

een *lied* te zijn werd vereischt, dat het gedicht opzettelijk beſtemd was, om gezongen te worden. Een liedicht, eene ode, was een *lied*; een heldendicht zou bezwaarlijk zoodanig genoemd kunnen worden. Behalve de verſchillende beſtemming, maakte ook de uitgebreidheid van dit laatſte de benaming van *lied* daarop niet toepaſſelijk; want een *lied* had eene bepaalde lengte, te weten die van hetgeen gevoegelijk op eenmaal afgezongen kon worden. Schoon *lied* met luid, geluid, verwant is, heeft *deun* een nog nader en min verouderd verband met het denkbeeld van klank. Het is, namelijk, met de zoo gewone verwisſeling van *d* voor *t*, en met de Duitſche *Umlaut*, of klankverandering, hetzelfde als *toon*. De Duitſchers hebben het meervoud *Töne* en het werkwoord *tönen*. Deze naauwere verwantſchap tot klank, als ware het aanduidende, dat bij den *deun* meer het geluid, dan de inhoud in aanmerking komt, kan toegebragt hebben, om aan dit woord, vergeleken met *lied*, de lagere beteekenis te geven, welke in het gebruik daaraan gehecht wordt.

DEWIJL, zie AANGEMERKT.

DIE, WELKE, zie DAT, HETGEEN.

DIEN, WIEN, DIENS, WIENS.

Zijn ſlechts voor hen, die geene genoegzame taalkennis hebben, ſynonimen. DIEN en DIENS zijn naamvallen van het aantoonende, niet van het betrek-

Digitized by Google

trekkelijke *die*, welk laatſte nimmer anders, dan in den eerſten, of vierden naamval gebezigd wordt. In den tweeden en derden naamval gebruikt men *wie*, of *welke*. Men zegt, b. v., niet: *dat is de man, diens vader gij kent; dien gij geld geleend hebt*, maar *wiens vader*, *wien*, of *welken*. Aantoonender wijze, daarentegen, kan men zeggen: *diens voorſtander ben ik; wiens gedrag ik goedkeur; dien geef ik lof, wien lof toekomt*.

DIENAAR, BEDIENDE, DIENDER, DIENSTBODE, KNECHT, LAKKEI.

Iemand, die tot zekere pligtsverrigtingen ten dienſte van een' ander verbonden is. Alvorens het onderſcheid der hier als verwant voorkomende woorden te ontwikkelen, moeten wij iets laten voorafgaan omtrent het woord BEDIENDE. Eigenlijk zou men, naar analogie van het doorgaande taalgebruik, door dit woord behooren te verſtaan niet iemand, die *dient*, maar die bediend wordt, die eenen *dienaar* heeft; immers, is het zelfſt. naamw. *bediende* afgeleid van het verledene deelwoord *bediend*. Doch men merkt hierop aan, dat de verledene deelwoorden zoowel eene bedrijvende als eene lijdende beteekenis hebben, en als bijv. naamwoorden, gelijk ook de zelfſt. naamwoorden, van dezelve gevormd, ſomwijlen in eenen bedrijvenden zin gebezigd worden. Hierbij komt, dat het onafſcheidbare voorzetſel *be* eene dubbele ſtrekking ſchijnt te hebben, zoo tot dengenen, die de daad doet, als tot datgeen, waarop zij werkt.

Digitized by Google

Dus is *bezorgd* zoowel degeen, die zorgt, die zorg heeft, of aanwendt, als hetgeen, waarop zorg aangewend is. *Een bezorgde vader; een bezorgde koffer.* *Bediende*, als zelfſt. naamwoord, heeft eene der beide beteekenisſen; en wel de lijdelijke, verloren, en men verſtaat door het woord uitſluitend dengenen, die dient. In den ſtriktſten zin is het ſlechts zinverwant met *dienaar*, wijl alle de andere woorden eene engere beteekenis hebben. DIENAAR beteekent, even als *bediende*, den dienenden in het algemeen, doch kenmerkt deszelfs betrekking, van den kant des dienstes, dien hij volbrengt. Van hier dat men het woord koppelt met de ſoort van dienst, of met de aanduiding van den gebieder, wien de dienst bewezen wordt. Dus, b. v., zegt men: *kamerdienaar*, *ſtaatsdienaar*. *Bediende*, daarentegen, kan beſchouwd worden, als te kennen gevende iemand, die van eenen dienst, van den post om dienst te doen, voorzien is; even als beambte dengenen aanduidt, die bekleed is met een ambt. De dienst dus, als iets wenſchelijks voorgeſteld wordende, brengt het denkbeeld van loon met zich; en hieruit ontſpruit waarſchijnlijk de minder vereerende beteekenis, die aan het woord *bediende* verknocht is, en die het van *dienaar* onderſcheidt. DIENDER, met welke benaming men gewoon is eenen geregtsdienaar aan te duiden, is, op gelijke wijze, bij verbastering, van *dienaar* gevormd, even als tuinder voor tuinier, inwoonder voor inwoner gezegd wordt. De uitdrukking DIENSTBODEN kenmerkt de dienenden naar dat gedeelte hunner

Digitized by Google

ter dienstpligten, volgens hetwelk zij eenen last voorvoeren, tot welken zij uitgezonden worden; doch dit kenmerk heeft, in het hedendaagsche gebruik, opgehouden, het woord van andere daarmede verwante te onderscheiden. Thans noemt men *dienstboden* niet bij uitzondering diegenen der dienenden, welke men gewoon is uit te zenden, maar de gezamenlijke dienstbare personen van een en hetzelfde huis; en het woord is even zoo in het meervoud, als *bediende* in het enkelvoud meest gebruikelijk. Bezigt men het woord *dienstbode* in het enkelvoud, dan kan daaronder even zeer eene vrouw, als een man verstaan zijn, hetwelk niet het geval is met *bediende*, welk woord in het enkelvoud zelden anders dan mannelijk gebezigd wordt. KNECHT is zulks noodwendiglijk; want het beteekende oorspronkelijk eenen jongman, vervolgens eenen dienenden krijgsman, en duidt zelfs nu nog in het Engelsch eenen ridder (*knight*) aan. Bij ons is het woord thans verre af van eene zoo vereerende beteekenis te hebben; schoon het nog wel eens, als eene liefkozende uitdrukking, jegens een klein knaapje gebezigd wordt, om het te prijzen, dat het zich niet kinderachtig gedraagt. De bijzondere beteekenis dat *knecht* aan den persoonlijken dienst des gebieders verknocht is, schijnt iets meer verachtelijks aan de benaming bijgezet te hebben. *Bediende*, *dienstbode* en althans *dienaar* brengen dit nevendenkbeel niet mede; zij kenmerken den dienenden in het algemeen van den kant der nuttigheid zijner verpligting, en zijn daarom edeler. LAKKEI is de naam,

waarmede men de mannelijke bedienden van voorname perſonen onderſcheidt, en geeft eigenlijk iemand te kennen, die tot het gevolg zijns heeren behoort. Uit dit oogpunt beſchouwd, zou dus de uitdrukking minder vernederend zijn, dan die van *knecht;* en de Franſchen, van welke wij het woord hebben overgenomen, zeggen: *que le laquais ne déroge point à ſa nobleſſe, tandis que le valet, même le valet de chambre, y déroge.* Doch van den anderen kant, daar de bedienden der voornameren liverei dragen, en men hieraan vrij algemeen eene ſoort van oneer verbindt, zoo is, in dit opzigt, het woord *knecht* minder vernederend, dan *lakkei.*

DIENARESSE, zie DIENAAR.

DIENEN, NUTTIG ZIJN, STREKKEN.

Het middel tot iets uitmaken. Eenvoudigst en met weinig verſterkte, of gewijzigde beteekenis, ligt deze algemeene kracht in het woord DIENEN. *Dienen*, van het oude *deon*, laag, beteekende oorſpronkelijk laag zijn, vervolgens, onderworpen wezen, eindelijk naar den wil en de oogmerken van een' ander handelen. Hetgeen dus onze oogmerken bevordert *dient* ons. Het dak van ons huis, en elke pan, waaruit het beſtaat, *dient*, om den regen af te leiden. STREKKEN voegt bij deze beteekenis iets zeer gewigtigs, namelijk, dat het gebezigde middel tot bereiking van ons oogmerk genoegzaam is, dat het ons oogmerk vervult. Dus, om het aangegeven voorbeeld te vervol-

Digitized by Google

volgen, *dient* elke dakpan wel, om den regen af te leiden, maar zij alleen *ſtrekt* daartoe niet; dit doet eerst de verzameling aller dakpannen, het geheele dak. Het dak *dient* en *ſtrekt* tevens, om het indringen van den regen te beletten; want dit is het oogmerk, waarom het dak gelegd is, en het vervult dit oogmerk volkomen, het reikt ver genoeg, om het geheele huis te dekken. Wij zeiden hierboven, dat *dienen* de beteekenis van het middel tot iets te zijn, minder dan de beide andere woorden, verſterkte; eenigzins doet het dit echter, en deze verſterking ligt in het verſchil der denkbeelden van uitwerkſel en bedoeling; want de afleiding des regens is niet blootelijk het uitwerkſel, hetwelk de dakpan te weeg brengt, zij is niet alleenlijk het middel daartoe, maar dit uitwerkſel te verkrijgen was ook de bedoeling, waarmede zij gelegd werd. Hetgeen werkt, zonder dat deze bedoeling aanwezig is, kan, voor zoo verre de uitwerking volkomen te weeg gebragt wordt, gezegd worden daartoe te *ſtrekken*. Dus *ſtrekt* menigmaal de val van een handelhuis tot den ondergang van vele andere; *dienen* zou hier niet te pas komen. Even zoo moet men zeggen: *uw bezoek ſtrekt mij tot eer*, niet, *dient mij tot eer*. Het denkbeeld van oogmerk ligt zoo weinig in *ſtrekken*, dat men dit woord zelfs gebruiken kan van hetgeen regtſtreeks tegen ons oogmerk inloopt. *Hij bragt zijne dochter in de groote wereld, om hare opvoeding te voltooijen; maar juist dit middel ſtrekte tot haar zedenbederf*, niet *diende*; want niet alleen had de vader dit oog-

Digitized by Google

merk niet, maar ook wordt in deze zinſnede niemand voorgeſteld als deze bedoeling gekoesterd hebbende; de uitwerking was iets toevalligs, althans onwillekeurigs. NUTTIG ZIJN is nog meer dan *dienen*, het zegt *dienen* tot iets goeds. Het geld, waarmede ik mij aan de ſpeeltafel zet, *dient* wel om mijne ſpeelzucht te voldoen; het is wel een middel, dat ik daartoe opzettelijk aanwende, maar het is mij daartoe niet *nuttig*; want het oogmerk bevordert mijn ware welzijn niet. Bij de uitdrukking: *die ſpijs dient niet voor zieken*, in den zin van: is hun niet *nuttig*, ſpreekt men duidelijk volgens de bedoeling, welke de zieke, of degene, die deszelfs eetregel vastſtelt, onderſteld wordt te moeten hebben. Zie verder BAAT.

DIENST, zie AMBT.

DIENSTIG, zie DIENEN.

DIENSTBODE, zie DIENAAR.

DIENSTVAARDIG, zie BEREID.

DIEP, LAAG.

Twee bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden van betrekking, welke aanduiden, dat iets naderbij het midden van onzen aardbol is, dan het punt, waarmede men het vergelijkt. Bij LAAG is dit punt willekeurig; bij DIEP is het de oppervlakte der aarde. Die op de ſtoep is, ſtaat *laag*, in vergelijking van dengenen, die op het dak klom; die in den put gedaald is, ſtaat *diep*, vergeleken met hem, die op den

Digitized by Google

den rand bleef. Overdragtelijk ziet *diep* op een gemeen waterpas, op eene, als men het dus eens noemen mag, gemiddelde oppervlakte. Van hier, dat de uitdrukking: *hoe diep zijt gij gezonken!* ſterker is dan: *hoe laag zijt gij gezonken!* ten minſte voor zoo verre men aan *laag* niet de bijbeteekenis geeft van ſchandelijk. Zonder dezelve heet: *hoe laag zijt gij gezonken!* alleenlijk: wat ſtaat gij op eene mindere zedelijke hoogte, dan te voren! *hoe diep zijt gij gezonken!* beteekent: wat zijt gij gedaald, zelfs beneden het peil van zedelijkheid, waarop het gros des menschdoms ſtaat! Zie verder DALEN.

DIEPSEL, BRUIN, SCHADUW.

SCHADUW en BRUIN zijn, in de beeldende kunſten, gelijkbeteekenende. DIEPSEL is, in tastbare voorwerpen, als: een marmeren beeld, enz., en in geſchilderde, of geteekende voorwerpen, het hoogſte punt van ſchaduw. Alle *diepſels* vallen in de *ſchaduw;* maar niet alle *ſchaduwen* zijn *diepſels*. Zoo is het ook met het tegengeſtelde dezer woorden, *dag*, *licht* en *hoogſel*, gelegen. Men neemt den *dag* voor datgeen, hetwelk niet in de *ſchaduw* valt. Even hetzelfde zegt men van het *licht*. Maar *hoogſel* is het lichtſte punt in den *dag*, bij bovengemelde voorwerpen. Alle *hoogſels* zijn in den *dag*, of in het *licht*, maar niet alle *licht* beſtaat uit *hoogſels*.

DIER, zie BEEST.

Digitized by Google

DIERBAAR, LIEF, WAARD, WAARDIG.

De drie eerſte woorden beteekenen hetgeen, volgens ons begrip, of onze neiging, voor ons een goed is. Het gewone gebruik toont reeds het verſchil van beteekenis en van kracht dezer woorden. WAARD is ſterker, dan LIEF, en DIERBAAR ſterker dan beide. Is iets ons aangenaam, gevoelen wij eene neiging tot hetzelve, dan zeggen wij, dat het ons *lief* is. *Waard* beteekent meer; het geeft den grond onzer neiging aan, en plaatst dien in de achting, welke wij hebben voor de zaak, die ons *waard* is. De hoedanigheid van ons *dierbaar* te zijn wordt door ons alleen aan de voorwerpen onzer hoogſte genegenheid toegekend. Dit onderſcheid ſtemt met den oorſprong der woorden overeen. Hetzij men al of niet in *lief* eene omzetting van het zakelijke deel des Griekſchen woords φιλος zien wille, zoo is het uitgemaakt, dat dit woord, van de vroegſte tijden af, en wel oudtijds in eenen zeer ruimen zin, gediend heeft, om datgene aan te duiden, tot hetwelk men neiging, of begeerte gevoelt. *Waard* ſtamt van het oude werkwoord *waren*, hetwelk *zien* beteekende, en nog in de woorden, *waarnemen*, *waarſchuwen*, *gewaarworden*, *bewaren*, *verwaarloozen*, en in vele andere, overgebleven is. Deze grondbeteekenis van *zien* ſchijnt zich, ten opzigte der woorden, die van *waren* afkomſtig zijn, om zoo te ſpreken, in twee takken, of voorname nevenbeteekenisſen, geſplitst te hebben. Vooreerst werd hetgeen men zag, als werkelijk aanwezig geacht; want in de vroege tijden,

Digitized by Google

den, toen de taal zich vormde, wist men nog weinig van gezigtsbedrog. Aan het tegenovergeſtelde van valsch, van misleidend, gaf men dienvolgens den naam van *waar*, gelijk het Latijn, uit dezelfde bron, het woord *verum* ontving. *Waar* vormde verder *waarheid*, *waarachtig*, enz. Van den anderen kant is hetgeen men ziet, in der daad voorhanden, is iets wezenlijks; en daar al wat wezenlijk beſtaat tot eenig nut kan ſtrekken, zoo ontving *waar* de beteekenis van iets goeds, en werd oudtijds zelfs aan kwaad en euvel tegenovergeſteld. Van hier was de overgang tot de kracht, die thans den woorden van dezen zijtak aankleeft, gemakkelijk. Zij hebben, namelijk, tegenwoordig alle den zin van iets ſchatbaars. *Waar*, *koopwaar*, *waard*, *waarde*, enz. Hieruit volgt, dat *waard* is hetgene, waaraan men waarde hecht, of dat waarde heeft; want eigenlijk beteekenen deze uitdrukkingen hetzelfde, vermits waarde altoos eene ſchatting vooruitſtelt, en deze op meening gegrond is. De zoo gewone uitdrukking *innerlijke waarde* is zelfs, ſtrikt genomen, eene tegenſtrijdigheid; want nimmer is de waarde innerlijk, zij berust eeniglijk op de betrekkingen tusſchen het gebruikte en den gebruiker, en deze laatſte wegvallende, houdt alle waarde op. *Innerlijke waarde* wil dus alleen zeggen, en in dezen zin neemt het ook ieder, zoodanige waarde, zoodanige ſchatting eener zaak, welke op de behoeften der gebruikers, en niet blootelijk in eene onderlinge overeenkomst tusſchen dezelve, gegrond is, en die daarom iets wezen-

Digitized by Google

zenlijks heeft, vermits de gebruikers wel hunne overeenkomſten, maar niet hunne behoeften veranderen kunnen. Brood heeft *innerlijke*, geld *conventionele* waarde. In *dierbaar* is de eerſte en zakelijke helft, *dier* of *duur*, bij overgang, door de beteekenisſen van hard, ſterk, dapper en goed, tot die gekomen van eene hooge waarde te bezitten. In dezen ſtand ſchijnt het ons *dierbaar* gevormd te hebben, terwijl de beteekenis van het grondwoord, verder verloopende, eindelijk begonnen is datgene aan te duiden, hetwelk, naar mate van deszelfs gewone, of algemeene waarde, te hoog in prijs ſtaat. *De koffij is duur, duurgekocht genot*, enz. Wanneer men nu de beide afleidingen van *waard* en *dierbaar* vergelijkt, zoo ziet men, dat het laatſte woord, hetwelk zijne kracht uit de denkbeelden van *vastheid* en *ſterkte* ontleent, het voorwerp kenmerkt van den kant zijner innerlijke voortreffelijkheid; terwijl *waard*, daarentegen, als van het begrip van *zien* afkomſtig, meer verwijst op iets uiterlijks, namelijk op de omſtandigheid, dat het voorwerp in aanzien is, dat het geſchat, of geacht wordt. *Duurte* en *waarde* ſchijnen beide hare tegenwoordige beteekenis verkregen te hebben door eene ſoort van metonymie, of zinverwisſeling. In elk dier woorden zijn namelijk de denkbeelden van deugd, of voortreffelijkheid, en van ſchatting, of prijs, dat is, van grond en gevolg, met elkander verwisſeld geworden, ſchoon in tegenovergeſtelde rigting. In *duur* en *duurte* heeft het denkbeeld van ſchatting, of prijs, dat van voortreffelijkheid verdrongen, en in

waar-

Digitized by Google

waarde, omgekeerd, het denkbeeld van voortreffelijkheid dat van prijs, of ſchatting. WAARDIG, hetwelk dikwerf met *waard* verward wordt, beteekent eigenlijk alleen, die, of dat iets verdient, of waardig is: *zich iets waardig maken*, door zijn gedrag iets verdienen. *Hij is dezen lof ten volle waardig.* Zoo ook: *hij is des doods waardig.* Van hier de zamenſtellingen: *eerwaardig*, *lofwaardig*, *ſtrafwaardig*, enz.

DIGT, GESLOTEN, TOE.

Woorden, die het tegenovergeſtelde van *open* te kennen geven. In TOE ſchijnt de beteekenis te liggen, dat er te voren eene opening geweest is; van eenen doorgaanden of zoogenaamd blinden muur, zegt men niet, dat hij *toe* is. DIGT, dat eigenlijk overſtaat tegen *ijdel*, of *ijl*, zegt, dat alle openingen en niet alleen de gewone, die ten ingang, of ter vulling dienen, toegedaan zijn. *De zak is toe, maar hij is niet digt* beteekent: de mond van den zak ſtaat niet meer open, maar de zak heeft elders openingen. *Digt linnen*, *een digt bosch*, *een digte regen* zijn uitdrukkingen, die toonen, dat *digt*, hoezeer in verſchillenden zin, echter altoos iets aanduidt, dat weinige tusſchenruimten, kleine poriën heeft, kortom dat, gelijk wij boven zeiden, niet ijl is. Hiertoe behoort ook de ſpreekwijs *digt toe doen*, waarin beide de woorden voorkomen. *Deur en venſters digt maken* zou dus eigenlijk heeten, alle openingen ſtoppen, b. v., tegen togt, of winterkoude.

On-

Digitized by Google

Ondertusschen heeft het gebruik vrij algemeen door geheel ons vaderland ingevoerd, dat men met de uitdrukking *de deur is digt*, niets meer bedoelt, dan dat zij niet open staat. Van de beweging, om haar te sluiten, daarentegen, gebruikt men eeniglijk het woord *toe*. *Doe de deur toe; ik heb gaarne dat zij digt is.* Misschien is dit onderscheid toe te schrijven aan de beteekenis eener strekking, of rigting, en aan de daarvan afgeleide eener beweging, die aan *toe* eigen is. Zeker is het voor een *provincialismus* te achten, wanneer men, in de grootste onzer Hollandsche steden, zoo algemeen hoort zeggen: *doe*, of *maak de deur digt*. GESLOTEN verschilt van *toe* op eene andere wijze: het beteekent zoodanig toegedaan, dat het weder openen met moeijelijkheid verbonden is. Ten aanzien eener deur behoort deze moeijelijkheid zoo gering mogelijk aan de zijde des bewoners van het vertrek, of huis, en zoo groot mogelijk aan die van vreemden te wezen. Eene *gesloten* deur beteekent, dienvolgens, eene deur, die met het bekende werktuig, waaraan wij den uit gelijken oorsprong afkomstigen naam van *slot* geven, verzekerd is. Ook in andere uitdrukkingen, waarbij het denkbeeld van een eigenlijk slot niet te pas komt, vindt men hetzelfde onderscheid tusschen *toe* en *gesloten*. De insluimerende doet de oogen *toe*, de stervende *sluit* ze.

DIGT BIJ, NABIJ.

Hetgeen hiervoren gezegd is toont, dat DIGT BIJ eenen zeer geringen afstand tusschen twee zaken onder-

Digitized by Google

derſtelt; want, volgens de oorſpronkelijke beteekenis, zou het heeten, zoo NABIJ, dat er geene, of althans geene merkbare tusſchenruimte blijft. *Nabij* zegt alleenlijk, dat de tusſchenruimte gering is. Het gebruik ſtemt hiermede overeen. *Nabij* het water te wonen, vooral wanneer het ſterk bevaren wordt, is aangenaam. Men waarſchuwt de kinderen, niet *digt bij* het water te komen. De koppeling van het eerſte en de ſcheiding der twee andere woorden, werkt mede tot dit verſchil; doch voor het overige zijn zij niet zeer geſchikt voor ſynonimiſche onderſcheiding, vermits het eerſte tot den beſchaafden ſchrijftijl, de andere tot den gemeenzamen ſpreektrant behooren.

DIGTEN, zie DIGT.

DIJE, zie BIL.

DIJEN, ZICH UITZETTEN, ZWELLEN.

Drie woorden, die alle eene vergrooting van omvang te kennen geven. ZICH UITZETTEN geeft bijna letterlijk te kennen, dat de vergrooting door verplaatſing der deelen geſchiedt. Vermeerderende warmteſtof *zet* (volgens de tegenwoordige onderſtelling der natuurkundigen) *de lucht uit*, door tusſchen de luchtdeeltjes te dringen en dezelve uiteen te ſchuiven. ZWELLEN ziet niet op eene uitbreiding, of verplaatſing van innerlijke deelen, als oorzaak der vergrooting van omvang, maar alleen op deze laatſte. Van eene blaas, of eenen luchtbol, die door het inbrengen van lucht in omvang toenemen, zegt men, dat

Digitized by Google

dat zij *zwellen*. Ook de uitdrukking *zich uitzetten* wordt in dit geval gebruikt; doch deze ſlaat alsdan op het ligchaam van den bol, en niet op den omkring, of het omkleedſel. Dit blijkt uit een ander voorbeeld, waarin zulk een omkleedſel, ſchoon opgezet door lucht, met denzelven geen ligchaam vormt. Immers, zegt men niet, dat de wind de zeilen van een ſchip doet *uitzetten*, maar doet *zwellen*. DIJEN onderſtelt eene toeneming der innerlijke ſtof, als oorzaak der uitbreiding van omvang, althans zulk eene verandering dier ſtof, welke in de uitwerking met eene vermeerdering van deelen gelijk ſtaat. *Bij gunſtig weder en vorderenden wasdom dijt het graan. Het brood dijt in den oven.*

DIJING, zie DIJEN.

DIJK, zie DAM.

DIK, GEZET, LIJVIG.

In zinverwantſchap met elkander, beduiden alle deze woorden hetgeen veel masſa heeft, en worden, de twee laatſte inzonderheid, alleen gebruikt van het menſchelijke ligchaam. DIK vereenigt de beteekenisſen der Franſche woorden *épais* en *gros*; het is zoowel groot van middellijn, als groot van omvang; doch in beide de gevallen ziet het alleen op de uitgebreidheid. LIJVIG voegt hier bij, dat deze groote uitgebreidheid te weeg gebragt wordt door veelheid van ligchaamsſtof, door vermeerdering en aaneenhechting

Digitized by Google

ting van vleeschvezelen. GEZET kan misſchien beteekenen diengenen, bij wien de voedende ſtof zich tot vaste ligchaamsdeelen gezet heeft, even gelijk men den overgang van bloeſem tot vrucht door het woord *zetten* kenmerkt. Met dit onderſcheid komt het verſchillend gebruik der woorden overeen, *Gezet* ſluit geene ligchaamskracht en zelfs niet zekere mate van vlugheid uit. *Een ſterk en gezet man. Lijvig* onderſtelt reeds eenige logheid, en dengenen, dien men *dik* noemt, ontzegt men bijna alle geſchiktheid tot ligchaamsoefening.

DIKMAALS, DIKWERF, DIKWIJLS, MENIGMAAL, MENIGWERF, VAAK.

Woorden, die de menigvuldige herhaling eener zaak te kennen geven. In de eerſte plaats hangt derzelver onderſcheid af van datgene, hetwelk tuſſchen de woorden *dik* en *menig* plaats heeft, waarvan het eerſte de veelvuldigheid, om zoo te ſpreken, in maſſa, het andere dezelve bij telbare enkelden voorſtelt. Daar nu hetgeen men tellen kan voor minder in hoeveelheid gehouden wordt, dan hetgeen zich in eenen klomp vertoont en ontelbaar is, of ſchijnt, zoo mag men, in de boven voorkomende zamenſtellingen, *dik* voor ſterker houden dan *menig*. Een tweede onderſcheid ligt in de eindſyllaben. *Maal* en *werf* zien meer op de herhaling der daad, welke bedoeld wordt, *wijl* op die der tijdvakken, waarin zij geſchiedt. *Maal*, gelijk uit de uitdrukkingen *eenmaal*, *tweemaal* blijkt, geeft de hoeveelheid van het gebeuren te ken-

Digitized by Google

kennen. *Werf* is aan *werven*; draaijen, verwant, van waar *wervel*, *wervelen*, *wervelbeen*; het zegt dus zoo veel als *keer*, en ziet op de afwisseling van gebeuren en niet gebeuren. *Wijl* is eene zekere uitgestrektheid van tijd: *eene korte*, *eene lange wijl*, *verwijlen*. Schoon, derhalve, de woorden DIKWIJLS, DIKMAALS en DIKWERF in het gebruik weinig anders verschillen, dan dat het eerste het gemeenzaamst, het tweede minder gewoonlijk en het derde bijna alleen in den verhevener stijl gebruikt wordt, behoorde men dezelve misschien ook in zoo verre te onderscheiden, dat men de beide laatste van de gedurige herhaling eener zaak of daad, *dikwijls*, daarentegen, van het telkens wederkeeren van een tijdvak en het in hetzelve gebeurende, gebruikte. *Dikwijls is hij bij mij, en ik verheug mij zoo dikmaals hij komt.* Dat men MENIGMAAL en MENIGWERF, niet *menigwijls* zegt, schijnt ondertusschen almede te toonen, dat het hierboven aangegeven onderscheid oorspronkelijk bij het vormen der taal gevoeld is; want van den tijd kan men niet zoo gevoegelijk zeggen, dat hij *menig* is, als van zaken. VAAK, dat van denzelfden oorsprong schijnt als het Hoogduitsche *fach* in *einfach*, *vielfach*, en meer nog dan een der vorige woorden, eene hoeveelheid van zaken, of de herhaling der zelfde zaak, aanduidt, is tot het gebruik der redenaars en dichters bepaald.

DIKWERF, zie DIKMAALS.

DIK-

Digitized by Google

DIKWIJLS, zie DIKMAALS.

DING, ZAAK, WEZEN.

Algemeene benamingen der voorwerpen, het denkbeeld uitdrukkende, dat zij beſtaan. DING noemen wij alles, van welks aanwezen wij een bepaald denkbeeld hebben. Den naam van ZAAK geven wij aan de dingen, voor zoo verre zij met ons in betrekking ſtaan, en in dat geval niet alleen aan op zich zelve ſtaande voorwerpen, maar ook aan eene handeling, of eenen toeſtand. *Met menſchen omgaan is ſomwijlen eene netelige zaak; gelukkig zijn is eene zaak, waarin niet allen zich weten te voegen.* Hetgeen, waarmede wij ons in geene betrekking hoegenaamd ſtellen kunnen, wordt door ons nimmer *zaak* genoemd. Eene planeet is een *ding*, geene *zaak*. Zelfs de voorwerpen, die ons nader zijn, boomen, dieren enz., worden in het Nederduitsch, dat daarin van het Hoogduitſche verſchilt, niet anders *zaken* genoemd, dan wanneer zij in betrekking tot de belangen der menſchen worden voorgeſteld. Schapen, runderen zijn *dingen*, maar geene *zaken;* doch men kan zeggen, dat runderen en ſchapen voor Nederland en Spanje *zaken* van gewigt zijn. De goede ſchrijfſtijl vordert echter, dat men, in dit geval, het woord *zaak* altoos doe voorafgaan door eenig ander, hetwelk te kennen geeft, dat de *dingen* niet als bloote voorwerpen zonder betrekking worden voorgedragen. Te zeggen: *ſchapen, runderen zijn zaken, die* enz. zou eene laakbare uitdrukking wezen. Het woord

Digitized by Google

WEZEN kenmerkt de dingen minder van den kant dat zij voorwerpen onzer erkentenis zijn, dan dat zij een dadelijk en eigen beſtaan hebben. Van hier, dat er veel is, waaraan men de namen van *ding* en *zaak*, maar niet dien van *wezen* geven kan. Een droom is een *ding* en kan eene *zaak* zijn, doch wordt nimmer een *wezen* genoemd. Daar nu het denkbeeld, aan het woord voorwerp verbonden, noodwendig dat van iets afzonderlijks medebrengt, en, daarentegen, het wezen, het zijn, eene wijze hoe onderſtelt, die het eene beſtaande ding met het andere gemeen kan hebben, zoo gebruikt men *ding*, om de enkele, of individu's, *wezen*, om de ſoorten van het beſtaande uit te drukken. Een dier, een boom kan een *ding* genoemd worden, in zoo verre elk dier, of elke boom afgezonderd van alle andere individu's, zoo van zijn geſlacht, als van verſchillende geſlachten, of ſoorten, beſtaat; een *wezen* is boom, of dier, in zoo verre zij eene wijze van beſtaan hebben, van andere onderſcheiden. Is zulk eene afgezonderde wijze van beſtaan aan een eenig individu eigen, en maakt hetzelve dus, om zoo te ſpreken, alleen en op zich zelf eene ſoort uit, alsdan komt aan hetzelve ook de naam van *wezen* toe. In dezen zin noemen wij de Godheid *het goddelijke wezen*.

DINGEN, KNIBBELEN.

Vermindering van prijs trachten te verwerven. Het DINGEN gaat den koop vooraf, en de vermindering, die verlangd wordt, is ſomwijlen aanmerkelijk; het

KNIB-

Digitized by Google

KNIBBELEN volgt menigmaal nog na gesloten koop, en betreft veeltijds eene kleinigheid. *Dingen mag men op den gevorderden prijs; heeft men dien bedongen, dan moet men bij de betaling niet knibbelen.*

DINGER, zie DINGEN.

DISCH, TAFEL.

Stuk huisraad, met eene breede oppervlakte, geschikt, om iets op te plaatsen, en op eene bekwame hoogte van den grond verheven. DISCH, althans zoo men het van het oude δισκος, *discus*, afleidt, heeft den naam ontvangen van deszelfs gedaante, die, vooral oudtijds, meestal rond was. Het woord TAFEL geeft de platte oppervlakte te kennen. Het gebruik hecht, bij ons, aan *disch* altoos de beteekenis eener spijstafel, terwijl, daarentegen, *tafel* elk ander meubel dier soort kan aanduiden, en dus de algemeener benaming geworden is. *Schrijftafel, kaptafel; bij eene vergadering ter tafel brengen*, enz. Bezigt men *tafel* in den engeren zin van *disch*, alsdan laat men gewoonlijk het lidwoord weg. *Aan tafel gaan, op tafel zetten, open tafel houden* enz. Bij *disch* heeft dit niet plaats: *bij zaten aan den disch.*

DISCHGENOOT, TAFELVRIEND.

Overeenkomstig met de verschillende beteekenis van *genoot* en *vriend*, waarvan het eerste den deelhebber aan een genot, ontwerp, of handeling, dus aan een bepaald iets, te kennen geeft, terwijl het andere den-

Digitized by Google

gen aanduidt, die door den blijvenden band van genegenheid aan ons verknocht is, verſtaat men door DISCHGENOOT iemand, die aan dezelfde ſpijstafel met ons het maal geniet, al is zulks ſlechts eenmaal en toevallig, b. v., in eene herberg. TAFELVRIEND, daarentegen, is hij, die gewoonlijk met ons ſpijst, en zulks of ten onzent, of ten zijnent.

DOBBEL, zie DOBBELEN.

DOBBELAAR, zie DOBBELEN.

DOBBELEN, SPELEN.

Deze woorden zijn alleen in zoo verre zinverwant, als beide, het eerſte in ruimeren, het andere in beperkteren zin, beteekenen, zich bezig houden met eenig gelukſpel, dat is zoodanig, waarin hetgeen men gewoon is toeval te noemen, een meer of minder aandeel aan de overwinning heeft. Op zich zelve en buiten zinverwantſchap met DOBBELEN genomen, vereischt het woord SPELEN zulk eene beperking niet. Het wordt gebruikt ook dan, wanneer toeval, of geluk geenen invloed hoegenaamd kunnen oefenen, zoo als ten aanzien van het ſchaakſpel. *Dobbelen*, daarentegen, dat eigenlijk het *ſpelen* met een twee-, of dubbeltal teerlingen beteekent, onderſteltt altoos en in groote mate de tusſchenkomst des toevals. Dit verſchil van beteekenis kleeft de beide woorden in derzelver zinverwantſchap aan. *Spelen*, ook in den kwaden zin, blijft ſteeds eene min ontee-

Digitized by Google

eerende uitdrukking, dan *dobbelen*; en terwijl men den man, die op voorname badplaatſen, of elders, zich aan dezen hartstogt overgeeft, eenen *ſpeler* noemt, geeft men den naam van *dobbelaar* alleen aan zulk eenen ſpeler, die zich in kroegen, of op andere gemeene plaatſen, met de laagſte hazardſpelen bezig houdt.

DOBBELSTEEN, TEERLING.

Het eerſte ziet op het gebruik, het andere op de gedaante. Van daar dat TEERLING de uitdrukking is, van welke de meetkunde zich bedient, en niet van DOBBELSTEEN.

DOBBEREN, DRIJVEN.

Door eene vloeiſtof gedragen worden. Zet de vloeiſtof aan het gedragen voorwerp eene op- en nedergaande beweging bij, dan DOBBERT, zoo niet, dan DRIJFT het. Een golvend water doet het ligte bootje *dobberen*, een zwaar houtvlot *drijft*, zelfs in eene ſtroomende rivier. Ontvangt het door de vloeiſtof gedragen voorwerp eene beweging, niet door het golvend, of ſtroomend water daaraan bijgezet, dan zegt men ook niet meer, dat het *dobbert*, en even min, althans in dien zin niet, dat het *drijft*. Geene der beide uitdrukkingen wordt gebruikt van een voortgeroeid ſchuitje, of van een door paarden getrokken vlot.

DOBBERING, zie DOBBEREN.

Digitized by Google

DOCH, DAN, DESNIETTEMIN, DESNIETTEGENSTAANDE, ECHTER, EVENWEL, MAAR, NOGTANS, ONDERTUSSCHEN.

Voegwoorden, die alle de beperking eener voor waar aangenomene ſtelling aanduiden. Onder dezelve is MAAR van het veelvuldigſte en meest uiteenloopende gebruik. Over de onderſcheidene beteekenisſen, waarin het voorkomt, zie men het Taalkundig Woordenboek. Beide, *maar* en DAN, plaatſen zich vooraan in eene zinſnede. *Maar, zeg mij eens. Dan, waarom geaarzeld? Dan* gedoogt echter geene andere plaatſing, terwijl *maar* ook elders in den zin kan voorkomen. DOCH, hetwelk, in ſommige beteekenisſen van *maar*, met hetzelve ſynoniem is, verſchilt daarvan, in zoo verre het door *bijvoeging* de kracht van het gezegde verzwakt, terwijl *maar* zulks meer door *wegneming*, of *beperking* doet. Zegt men: *de man is bekwaam, maar traag*, alsdan wil men eigenlijk te kennen geven, dat zijne traagheid de waarde zijner bekwaamheid vermindert. Noemt men hem *bekwaam, doch traag*, dan zegt men, dat, bij zijne bekwaamheid, traagheid komt, eene vereeniging, die voorzeker ook niet de waarde van den bekwamen man verhoogt; het is, als ware het, de optelling eener negative bij eene poſitive grootheid. Ondertusſchen volgt hieruit, dat het woord *maar* eene meer volſtrekte tegenſtelling te kennen geeft, dan *doch*, hetwelk ook eene wijziging van het te voren gezegde kan aanduiden. *Hij is bekwaam, maar traag*, kan men zeggen, omdat de traagheid de bekwaamheid in ha-

Digitized by Google

hare uitwerkſelen, om zoo te ſpreken, vernietigt; daarentegen behoort men te zeggen: *hij is geleerd, doch laatdunkend*, omdat geleerdheid en laatdunkendheid zeer wel nevens elkander beſtaan kunnen, zonder elkander te beperken. Beoordeelt men uitſluitend het karakter des geleerden en deszelfs waarde als mensch, alsdan kan *maar* in dat geval te pas komen, omdat de hoedanigheid van laatdunkend te zijn, ten aanzien der waarde van het karakter, eene wezenlijke vermindering wordt. Van gelijken aard ſchijnt het onderſcheid tusſchen ECHTER en NOOTANS, in de zamenſtelling van welk laatſte het denkbeeld van bijvoeging zich duidelijk vertoont. Voorts kan men van *echter* aanmerken, dat het, even als het Latijnſche *enim* en *autem*, het ſierlijkst de tweede plaats in de woordſchikking eener zinſnede bekleedt. EVENWEL, DESNIETTEMIN en DESNIETTEGENSTAANDE ontkennen, of beperken de voorafgegane ſtelling ſterker, dan eenig der boven behandelde woorden. *Evenwel* weêrſpreekt hare algemeenheid. *Van* NERO *wordt gezegd, dat hij niemand beminde, evenwel heeft hij* POPPÉA *lief gehad.* Wilde men deze zinſnede door omſchrijving uiteen zetten, dan zou men zulks, b. v., op deze wijze kunnen doen: ſchoon van NERO gezegd wordt, dat hij niemand beminde, moet dit niet zoo letterlijk en algemeen verſtaan worden, als of hij nooit iemand bemind had, want hij heeft POPPÉA lief gehad. *Desniettemin* en *desniettegenſtaande* komen hier niet te pas, omdat beide minder de algemeenheid der voor-

Digitized by Google

afgaande ſtelling, dan wel hare werking op de volgende ontkennen. Het zou eene regtſtreekſche tegenſtrijdigheid zijn te zeggen, *niettegenſtaande* NERO niemand beminde, heeft hij POPPÉA lief gehad. Beweerde men, daarentegen, dat in het gegeven voorbeeld de eerſte ſtelling eigenlijk niet is: NERO *beminde niemand*, maar *van* NERO *wordt gezegd, dat hij niemand beminde*, zoo kwame *desniettemin*, of *desniettegenſtaande* even min te pas; want hetgeen thans van NERO gezegd wordt, kan geene werking hebben op de hartstogten, welke hij in der tijd gevoeld mag hebben. In het eerſte geval is dus de ontkenning onmogelijk, en in het andere valt er niets te ontkennen. *Desniettemin* en *desniettegenſtaande* onderling vergelijkende, ziet men uit de zamenſtelling, dat het laatſte ſterker ontkent, dan het eerſte. *Desniettemin* zegt, dat de laatſte ſtelling de eerſte niet vermindert, hare kracht niet verzwakt; *desniettegenſtaande*, dat de eerſte ſtelling zich tegen de volgende niet verzet, haar niet weert. Dit verſchil van zamenſtelling is ook de reden, waarom, ſchoon *desniettegenſtaande* en *desniettemin* beide, met weglating van het woordje *des*, dat het verband met iets voorafgaands uitdrukt, vooraan in den zin geplaatst kunnen worden, het laatſte alleen, bijna op de wijze eens voorzetſels, onmiddellijk door lid- of voornaamwoord gevolgd kan worden. *Niettegenſtaande den brand, niettegenſtaande uwe weigering.* Het voegwoord, namelijk, ontbindt zich alsdan in zijne beſtanddeelen en maakt, met het daarop volgende naam-

Digitized by Google

naamwoord, die ſoort van zinvorming, welke in andere talen den zoogenaamden *ablativus*, of *genitivus abſolutus* zou vereiſchen.

DOCHTER, DEERN, JONKVROUW, JUFFER, JUFVROUW, MEJUFVROUW, MAAGD, MEID, MEISJE.

Perſoon van de vrouwelijke kunne, noch gehuwd, noch gehuwd geweest. Oudtijds was dit de volle en eenige beteekenis van het woord MAAGD en het daarvan zamengetrokkene, (in het Engelsch nog voor maagd gebruikelijke) MEID. Bij vervolg van tijd, toen losſere zeden zulk eene onderſcheiding vorderden, heeft men door *maagd* uitſluitend beginnen te verſtaan zulk eene ongehuwde vrouw, die nog geene vleeſchelijke verkeering met eenig' man gehad heeft. *Eene ongerepte maagd; de maagd* MARIA. Aan *meid*, daarentegen, is, door het gebruik, de beteekenis gegeven eener dienende vrouw; en hier heeft zelfs die eener ongehuwde zich verloren, zoodat ook eene getrouwde vrouw, of weduwe, die in eenig huis dient, de *meid* heet. MEISJE, het verkleinwoord van *meid*, geeft geen' dienenden, maar alleen een' jeugdigen perſoon der vrouwelijke ſekſe te kennen, waarvoor men, in ſommige onzer landprovinciën, het woord DEERN gebruikt. In den ſchrijfſtijl, echter, wordt dit laatſte niet dan boertenderwijze gebezigd. DOCHTER is eigenlijk met de andere woorden niet zinverwant, vermits het de vrouw alleen kenmerkt naar hare betrekking als kind harer ouders.

On-

Digitized by Google

Ondertusſchen gebruikt men het woord ook in zamenſtellingen, welke het met de andere ſynoniem maken, zoo als, b. v., *burger-dochter*, voor een meisje uit den burgerſtand. JONKVROUW, JUFFER, JUFVROUW, MEJUFVROUW, eigenlijk alle hetzelfde woord, en oorſpronkelijk de beteekenis hebbende van het thans gebruikelijke *meisje*, zijn, door later gebruik, in titels, of eernamen veranderd. *Jonkvrouw* is de benaming, waarmede men eene ongehuwde adelijke dame aanduidt, of aanſpreekt. *Juffer* gebruikt men op dezelfde wijze van eene onadelijke. Onder *jufvrouw* verſtaat men zoowel eene gehuwde, als eene ongehuwde vrouw uit de middelſtanden; en eindelijk bezigt men *mejuffer*, of *mejufvrouw*, wanneer men vrouwen der laatstgemelde ſtanden aanſpreekt, of aan dezelve ſchrijft.

DODDERIG, SLAPERIG, VAKERIG.

SLAPERIG en VAKERIG is degene, die neiging tot ſlapen heeft, DODDERIG, die in eene ſoort van bedwelming is, gelijk aan eenen inſlapenden, of even ontwaakten. Die niet uitgeſlapen heeft, is *dodderig*, hoezeer het hem misſchien niet mogelijk zijn zou, zich aan den ſlaap over te geven. Na eenen werkzaam doorgebragten dag is men des avonds *vakerig*, of *ſlaperig*. *Dodderig* wordt alleen van den toeſtand gezegd, *ſlaperig* ook van de handeling. *Den oorlog ſlaperig voeren.*

DOEK

Digitized by Google

DOEK, LIJNWAAD.

Stof uit voortbrengſelen van het plantenrijk geweven. DOEK (onz.) is zulk eene ſtof in het algemeen. Van katoen, zoowel als van linnen, zegt men: *het is goed doek.* Even zoo *zeildoek*, *neteldoek*, *kamerdoek*. LIJNWAAD is gewaad, dat is *doek*, van lijn, of linnen, derhalve zoodanig *doek*, waarvan de ſtof vlas is. Vlas heet in het Fransch, nog tegenwoordig, *lin;* en wij hebben van *lijn*, behalve *lijnwaad*, de zamengeſtelde woorden, *lijnzaad*, *lijnolie*, *lijnkoek*. Wel is waar, men zegt, *katoenen lijnwaden;* doch dit ſchijnt eene overbrenging, waarbij men de oorſpronkelijke beteekenis des woords uit het oog verloren, en alleen de uiterlijke gelijkvormigheid der ſtof in aanmerking genomen heeft.

DOEL, BEDOELING, DOELEINDE, DOELWIT, OOGMERK, VOORNEMEN.

Hetgeen men wil doen, of bereiken. In het *doelen* naar eenig voorwerp, onderſcheidt zich de wensch des doelenden, de daad, waardoor hij dien wensch poogt te verwezenlijken en het punt, waarop deze daad, of poging gerigt is. De boven aangeteekende woorden verſchillen voornamelijk daarin, dat zij zich meer of minder onder de eene, of de andere dier afdeelingen rangſchikken. De geheele handeling kan geacht worden te beginnen met het VOORNEMEN, ofſchoon, ſtrikt genomen, het beſluit niet tot de handeling zelve behoort, maar, als ware het, de grenslijn, of meet is, van waar de handeling aanvangt.

Men

Digitized by Google

Men kan jaren lang een *voornemen* opgevat hebben, alvorens men eenen ſtap tot deszelfs vervulling doet. OOGMERK onderſtelt reeds een begin van uitvoering. Men vraagt: *wat is uw voornemen daaromtrent?* dat is, omtrent de zaak, die het voorwerp is van uw beſluit om te handelen. *Wat is uw oogmerk daarmede?* dat is, met de handeling, die gij, als middel ter uitvoering van uw beſluit, hebt aangevangen. Terwijl het *oogmerk* in den doelenden ligt, zoo ligt het DOEL buiten denzelven. Van hier, dat ook de middelen nog kunnen gezegd worden een *doel* te hebben, maar niet meer een *oogmerk*. Het *oogmerk* brengt de middelen voort, en deze leiden ten *doel*. Men kan zich een *doel*, niet een *oogmerk* kiezen. Zeer nabij aan *oogmerk* komt BEDOELING. Het is eigenlijk, overeenkomſtig met deszelfs vorming, de geheele verrigting van naar het *doel* te ſtreven, en deze bevat in zich zoowel het *oogmerk*, als de keus en aanwending der middelen, doch niet het eigenlijke *doel*. Hierom moet men zeggen: *het doel van den verſtandigen is wijsheid; zijne bedoeling is, wijs te worden.* DOELWIT beperkt de eenigzins algemeener beteekenis van *doel*. Wel is waar, dat het, even als, en zelfs meer uitſluitend dan, dit laatſte, in den figuurlijken zin gebruikt wordt; doch de bijvoeging van *wit* gedoogt niet, dat men het verder uitſtrekke, dan tot het beeld eens werkelijk doelenden, of mikkenden. Van dengenen, die alleenlijk zijne handelingen, of pogingen naar een zeker punt rigt, kan men zeggen, dat hij een *doelwit* heeft; en hij, die zelf zich opzet-

Digitized by Google

zettelijk naar eenig punt beweegt, neemt hetzelve ten *doel*. Hierom zegt men beter: *naar een doel ſtreven, zijne ſchreden naar een doel rigten*, dan *naar een doelwit*. Van dit laatſte verſchilt DOELEINDE, door het woord *einde* in de plaats van *wit* te ſtellen. *Doeleinde* is het laatſte doel, het punt, op welks bereiking onze pogingen zamenloopen, en tot hetwelk ieder bij de aanwending bereikt tusſchendoel, als ware het, een trap van nadering is. *Vermaak kan en mag ſomtijds doel zijn, maar zelfs bij den ligtzinnigſten is het zelden doeleinde.*

DOELEN, ZINSPELEN (OP IETS).

Iets zoodanig uitdrukken, dat daardoor tevens het denkbeeld van iets anders verwekt wordt; wel is waar opzettelijk, doch op eene bedekte wijze. Men kan iets bedoelen, of op iets DOELEN, door woorden, wenken, of alle andere middelen van aanduiding. Het ZINSPELEN geſchiedt eigenlijk alleen door woorden op woorden, of, wanneer men het in eenen ruimeren zin gebruikt, ook op gebeurtenisſen, zaken, of perſonen, doch ſteeds door woorden. Met eenen wenk, een teeken, *zinſpeelt* men niet.

DOEMEN, VERDOEMEN, VEROORDEELEN, VERWIJZEN, VONNISSEN.

Strafbaar verklaren. Zal zulk eene verklaring regtmatig wezen, zoo behoort zij door onderzoek voorafgegaan te zijn. Dat dit onderzoek heeft plaats gehad, en dat, ingevolge hetzelve eene voor den verdachten,

Digitized by Google

ten, of beſchuldigden nadeelige uitſpraak gedaan wordt, ligt in de zamenſtelling van het woord VEROORDEELEN. Deze beteekenis van hetzelve is waarſchijnlijk de reden, waarom dit woord wel inzonderheid tot het aanduiden eener regterlijke ſtraffpraak in gebruik is, als wier wettigheid en kracht eeniglijk op een voorafgegaan onderzoek en oordeel berust. VONNISSEN is, bij regterlijke uitſpraak, de ſtrafbepaling der wet op den ſchuldig bevondenen toepaſſen. Naar mate men derhalve *veroordeelen* in ruimeren, of engeren zin neemt, is *vonnisſen* al of niet een deel daarvan. In eene ter dood *veroordeeling* is voorzeker het *vonnis* begrepen. Volgens de in Engeland gebruikelijke regtsoefening, daarentegen, ſpreekt de jury het *oordeel* en de regter ſtrijkt het *vonnis*. Gelijk zich in *veroordeelen* en *vonnisſen* alleen het regterlijke gezag vertoont, een gezag, dat eigenlijk met de gedane uitſpraak ophoudt, zoo vereenigt DOEMEN en VERDOEMEN daarmede de magt, die het *vonnis* ten uitvoer kan doen brengen, dat is die des Opperheers. De wortel, uit welken ons *doemen* ſtamt, heeft, naar de meening der taalkenners, het Griekſche θεμις en het Latijnſche *dominus* gevormd. Van hier, dat *doemen* ſterker en (misſchien ook om deszelfs kortheid) dichterlijker is, dan *veroordeelen*. Ook is aan hetzelve, om dezelfde reden, meer onmiddellijk het denkbeeld van ſtraf verbonden. Men zegt, zonder eenige bijvoeging, *veroordeelen*, *vonnisſen;* maar men zegt niet *doemen*, zonder uit te drukken, waartoe, en wel meestal tot welke ſoort van ſtraf. *Ter dood ver-*

Digitized by Google

veroordeelen, *ten vure doemen*. In *verdoemen* wordt, door het verſterkend voorzetſel *ver*, de kracht des woords verhoogd; het heet eigenlijk, *ten verderve doemen*, en wordt dienvolgens, in onze taal, bijna eeniglijk gebruikt, om het laatſte en verſchrikkelijke *vonnis* uit te drukken, waarbij, volgens den Bijbel, de opperſte Heer der wereld de boozen tot de uiterſte ſtraffe *veroordeelen* zal. Deze beteekenis heeft van dit werkwoord den ruwen, en, zoo hij niet meestal gedachtenloos uitgeſproken werd, afgrijsſelijken volksvloek doen vormen, die in den mond van ons graauw, en nog meer in dien van het Engelſche, zoo gemeen is. VERWIJZEN, eindelijk, is, in de eerſte plaats, het *relegare* der Latijnen, het bannen van, en ſomtijds naar eene bepaalde plaats; doch heeft, vervolgens, de ruimere beteekenis ontvangen van veroordeelen tot eene bepaalde ſtraf. Van hier dat het, even als *doemen*, niet zonder uitdrukkelijke vermelding der ſtraf waartoe, gebruikt wordt. Meest gepast bezigt men het woord van eene ſtraf, welke met verzending naar elders gepaard is. *Hij is tot de galeijen*, *tot dwangarbeid*, *tot de bergwerken verwezen*.

DOEN, zie BEDRIJVEN.

DOEN BLIJKEN, zie BETOONEN.

DOEN ZIEN, zie AANTOONEN.

Digitized by Google

DOL, RAZEND, VERWOED, WOEDEND.

aan ongetemde hartstogten ten prooi, en zulks door de hevigheid van uiterlijke gebaren te kennen gevende. Deze definitie past ook op DOL, in zoo verre het met de overige woorden zinverwant is. Anderzins drukt *dolheid* eigenlijk niet den toestand uit, waarin hartstogten een dierlijk wezen brengen, maar dien staat, waarin de redelijke mensch, door de verwarring zijner verstandsvermogens, gestort wordt, vooral wanneer deze verwarring zich door hevige ligchaamsbewegingen openbaart. RAZEND noemt men dengenen, wiens *dolheid* zich door geraas en getier te kennen geeft. Het kenmerkt dus eene hooge mate van *dolheid*, zulk eene, waarin de krankzinnige ook door hartstogt gedreven wordt. Het zelfstandige naamw. *razernij* is insgelijks sterker, dan *dolheid*, en dit laatste ziet meer op den gekrenkten staat des verstands, het eerste op de uitwerkselen daarvan. WOEDEND onderscheidt zich van *razend*, doordien de hartstogtelijke toestand van den woedenden wel in ligchaamsbewegingen, anders en sterker, dan die eens bedaarden, maar niet in het getier van den *razenden* uitberst. Hierom wordt *woedend* reeds niet meer van eigenlijke krankzinnigheid gebruikt. Zelfs wanneer men het woord niet op menschen toepast, houdt dit onderscheid stand. Een *dolle hond* is een hond, die de gewone mate van kennis, welke bij zijn geslacht gevonden wordt, verloren heeft, en eene soort van wilde krankzinnigheid doet blijken; een *woedende leeuw* is een leeuw in den toestand des uitersten toorns. Over het alge-

meen

meen is het de hartstogt van toorn, waarop de uitdrukkingen van *woede*, *razernij* en *dolheid* het meest worden toegepast, omdat die hartstogt het is, welke in zijne, gelukkig kortſtondige heerſchappij, de rede het ſterkst benevelt. *Ira furor brevis.* VERWOED ziet op eenen minder blijvenden toeſtand van woede, dan *woedend*, en tevens op zoodanig eenen, die zijnen grond niet zoo zeer in de hartstogtelijkheid van den *woedenden* heeft, als wel in eene oorzaak van buiten, welke hem tot toorn geprikkeld heeft. Overeenkomſtig hiermede gebruikt men de beide woorden figuurlijk, het eerſte van handelingen, of zaken, die eenen korteren, het andere van zoodanige, welke eenen langeren duur hebben. *Een verwoede aanval, een woedende oorlog.*

DOLK, DAGGE, MOORDPRIEM, PONJAARD, POOK.

Korte ſteekdegen. Even gelijk PONJAARD van zuidelijken oorſprong is, zoo ſchijnt POOK uit de noordſche talen afkomſtig. In het Engelsch heeft men nog het werkwoord *to poke*, met geweld in iets ſtooten en wroeten, van waar het zelfſt. naamwoord *poker*, dat het vuurwerktuig beteekent, hetwelk wij insgelijks door ons *pook*, in eene andere beteekenis genomen, te kennen geven. Het wapentuig, door beide woorden aangeduid, oorſpronkelijk misſchien verſchillende volgens het landsgebruik der natiën, uit wier talen de namen ontleend zijn, kwam ten minſte daarin overeen, dat het, als een deel der wapenrusting, open-

lijk gedragen werd. Dit was niet het geval met den DOLK, die, naar deszelfs verwantſchap met het Latijnſche *dolon*, het Griekſche δολων, een verborgen wapen beteekent. DAGGE was de pook, dien de ridders voerden, en die ook *barmhartigheid*, of *dolk van barmhartigheid* genoemd werd, omdat, wanneer de ridder dien over zijnen nêergevelden vijand ſtak, het voor dezen, verlangde hij lijfsgenade, hoog tijd was, om barmhartigheid te vragen. MOONNIRIEM geeft, door zijne zamenſtelling, een moordenaarswapen te kennen. Het wordt wel eens als overzetting van het Italiaanſche *ſtilet*, het zoo beruchte moordtuig der bandieten, gebezigd. *Priem*, in het Hoogduitſch *Pfriem*, is een dun en kort werktuig, geſchikt om te ſteken, en ſchijnt het zelfde woord te zijn, als het oude *fram*, bij TACITUS *framea*, de lans, of ook wel het lansijzer der oude Germanen en Batavieren.

DOM, zie BOT.

DOMHEID, zie BOT.

DOMKOP, DOMOOR, zie BOT.

DOMPELEN, DOMPEN, DOOPEN, DUIKEN.

Nederwaarts drukken. DOMPEN, aan *dempen* en *damp* verwant, heeft de woorden *domper* en *bedompt* gevormd. Beide deze laatſte bevatten de beteekenis eener afſnijding van verſche lucht, eener verſtikking en

Digitized by Google

en uitdooving. In het tegenwoordig gebruik van het werkwoord zelf ligt deze beteekenis niet. Het wordt bijna alleen nog gebezigd, om het nederwaarts drukken van de tromp des geschuts, of ook van het eene einde eens balks te kennen te geven. DOMPELEN zou eigenlijk het voortdurend werkwoord, of *frequentativum*, van *dompen* zijn. Nogtans drukt het niet eene herhaling der daad, maar veeleer eene versterking derzelve uit. Het is een nederwaarts drukken tot beneden de oppervlakte eener vloeistof, zoodanig, dat het neêrgedrukte geheel en aan alle zijden door dezelve omgeven wordt. Dit laatste is geen vereischte in de beteekenis van DOOPEN. Ook het voorwerp, dat slechts even, en niet geheel, beneden de oppervlakte eener vloeistof gebragt wordt, wordt daarin *gedoopt*. Men *doopt* de vingers in het water, om iets te besprenkelen, eene beete spijs in de saus, welke daartoe behoort; ja de saus zelve heet, uit dien hoofde, op sommige plaatsen, *doop*. Terwijl *dompen*, *dompelen* en *doopen* bedrijvende werkwoorden zijn, is DUIKEN onzijdig. Het is een nederwaarts drukken van het eigen ligchaam, tot dat het aan het gezigt van anderen, of ook aan eenen worp of greep, onttrokken is. Indompeling in eene vloeistof is hiertoe niet noodig. De struisvogel *duikt* met het hoofd achter eenen struik, om het oog des jagers te ontgaan. Men *ontduikt* iemands handen, of eenig werptuig, dat ons getroffen zou hebben, maar door onze nederwaartsche beweging over ons heenen snort. Is het eene vloeistof, die den duikenden aan het

oog, of de vervolging onttrekt, dan wordt vereischt, dat hij zich reeds ten deele in, of ten minſte op de oppervlakte der vloeiſtof bevinde. De zwemmer, die van den wal in het water ſpringt, de vliegende viſch, die weder in hetzelve nedervalt, worden niet gezegd te *duiken*. *Duiken* is wel inzonderheid de daad der op de oppervlakte zwemmende watervogels, waarvan eene bijzondere ſoort, om de ſnelheid, waarmede zij zulks bij de geringſte ontrusting doet, *duiker* genoemd wordt.

DOMPELING, zie **DOMPELEN.**

DOMPING, zie **DOMPELEN.**

DONKER, DUISTER, SOMBER.

Gebrek het bend aan licht. Rangſchikt men deze woorden naar de trapsgewijze afneming des lichts, dan volgen zij elkander in dezer voege: SOMBER, DONKER, DUISTER. *Somber* toch ſchijnt uit het Fransch overgenomen, en in die taal gevormd door voorzetting der *s* voor het woord *ombre*, ſchaduw. Krachtens deze afleiding drukt *ſomber* zulk eene berooving van licht uit, als te weeg gebragt wordt, wanneer een tusſchenkomend ligchaam de ſtralen des lichts belet, regtsſtreeks een voorwerp te beſchijnen. Wel is waar, het gebruik heeft de beteekenis van *ſomber* eenigzins naauwer bepaald, zoodat overſchaduwing alleen niet toereikend is, om eene plaats *ſomber* te maken. Hiertoe wordt vereischt, dat

dat het wedergekaatste licht te zwak zij, om genoegzame helderheid te verſpreiden. Het Nederlandſche taalgebruik, nog verder gaande dan het Franſche, gedoogt niet eenmaal, dat men *ſomber* bezige blootelijk van eene onderſchepping des lichts, maar geeft daardoor de treurigheid te kennen, welke eene plaats te weeg brengt, waarin geen regtſtreekſche en vervrolijkende lichtſtraal doordringt. *Donker*, hoezeer eene ſterkere berooving van licht aanduidende, heeft deze nevenbeteekenis niet, dan voor zoo verre aan alle vermindering van licht het denkbeeld van iets bedroevends verknocht is. Een vertrek kan, door eene toevallige oorzaak, *donker* zijn, *ſomber* is het door deszelfs plaatſing, of bouworde. In het figuurlijke gebruik doet zich hetzelfde onderſcheid op. Men zegt juister *donkere*, dan *ſombere uitzigten*, omdat men door deze ſpreekwijs te kennen wil geven, dat de toekomst aan ons verſtand, of vooruitzigt, geen lichts genoeg aanbiedt, om ons te geleiden, of hoop op eene goede uitkomst te geven. Daarentegen zegt men eene *ſombere*, niet eene *donkere* ſtemming, omdat hier meer de treurigheid des gemoeds, dan de vertwijfeling des verſtands in aanmerking komt. Het onderſcheid tuſſchen *donker* en *duister* is bij ons van eenen anderen aard, dan bij de Duitſchers, wier *düster* meer met ons *ſomber* overeenkomt. *Duister* duidt eene ſterkere berooving van licht aan, dan *donker*. Wolken *verdonkeren* het licht van zon, of maan; ſlechts de tuſſchenkomst van een volkomen ondoorſchijnend lig-

Digitized by Google

chaam kan dezelve *verduisteren*. Dat *duister* ſterker is, dan *donker*, blijkt ook uit de omſtandigheid, dat men dit laatſte door bijvoeging verſterken kan, en niet het eerſte; men zegt, b. v., *ſtikdonker*, niet *ſtikduister*. Voorts wordt *duister* alleen van de bron des lichts, of van het licht zelf, gebruikt, *donker* ook van de verlichte voorwerpen, waarſchijnlijk, omdat het laatſte, eene volſtrekte berooving van licht aanduidende, op zulke voorwerpen niet toepaſſelijk is.

DONKER, DUISTER, GEHEIMZINNIG, ONDUIDELIJK, VERBORGEN.

In het figuurlijke gebruik der woorden DONKER en DUISTER, hetwelk dezelve met de overige, hier aangehaalde, zinverwant maakt, vertoont zich hetzelfde onderſcheid. Eene rede, eene uitlegging, is *duister*, of *donker*, naar mate dezelve meer of minder die klaarheid ontbeert, welke dezelve behoorde te hebben; doch van de zaak zelve, in zoo verre men onderſtelt, dat zij licht in zich bevatten moet, wil men haar kunnen onderſcheiden, zegt men: *zij is mij duister*, niet *zij is mij donker*. ONDUIDELIJK kan iets worden, bij gebrek aan het noodige licht, even gelijk, in de ſchemering, de voorwerpen ons geene ſcherpe omtrekken vertoonen; doch het woord zegt niet, gelijk *donker* en *duister*, dat dit gebrek de oorzaak is, waardoor wij niet duidelijk onderſcheiden. Van hier, dat wij de voorlezing eener rede *onduidelijk*, maar niet *donker*, of *duister* kunnen noe-

Digitized by Google

noemen. VERBORGEN is hetgeen aan de kennis, of het begrip van anderen onttrokken is; GEHEIMZINNIG hetgeen eenen geheimen zin heeft, die bij de oppervlakkige beschouwing niet doorzien kan worden. Datgene dus, waaraan geene uitlegging het onbegrijpelijke ontnemen kan, is niet *geheimzinnig*, maar *verborgen*. In de Christelijke Kerk had men onderscheidene *verborgenheden*, bij de oude Egyptenaren, daarentegen, veel *geheimzinnigs*.

DOOD, GESTORVEN, LEVENLOOS, ONTZIELD, OVERLEDEN.

Dat geen leven heeft. DOOD beteekent, dat het thans niet levende leven gehad heeft. Die mensch, dat dier, die boom is *dood*. LEVENLOOS onderstelt geen verlies, maar alleen het niet hebben van leven. *Een levenloos* (niet een dood) *beeld*. GESTORVEN en OVERLEDEN geven te kennen, dat het leven niet op eene gewelddadige wijze, maar langs den gewonen weg der natuur, verloren is (zie omtrent beide woorden het artikel AFLEGGEN). ONTZIELD wordt, gelijk *overleden*, alleen van redelijke schepsels gebezigd, als die alleen ondersteld worden eene scheiding van ziel en ligchaam te kunnen ondergaan. Het is een woord uit den verheven stijl en wordt meestal van eenen geweldigen dood gebezigd.

DOODE, DOOD LIGCHAAM, LIJK.

Stoffelijk overschot van een gestorven dierlijk schepsel. Deze, eenigzins ruim genomene, bepaling om-

Digitized by Google

vat ook de beteekenis, waarin ſomwijlen de uitdrukking DOOD LIGCHAAM genomen wordt, te weten, om het overſchot van een redeloos dier aan te duiden. *Het doode ligchaam van eenen hond.* Enger, en uitſluitend, als de aardſche hulle van eenen mensch beſchouwd, verſchilt *dood ligchaam* hierin van LIJK, dat het eerſte zoodanig ligchaam beteekent, zonder betrekking tot de laatſte eer, welke men gewoon is aan de overblijffelen der afgeſtorvenen te bewijzen, en, ten gevolge hiervan, ook zonder betrekking tot den tijd, die ſedert het afſterven verloopen is. *Lijk*, daarentegen, is, volgens het tegenwoordige ſpraakgebruik, en als zinverwant met het vorige woord, het nog onbegraven *doode ligchaam*. *Een boven aarde ſtaand lijk, de lijken der verſlagenen.* Wel is waar, men zegt, de beteekenis van *lijk* eenigzins verder uitſtrekkende, *een lijk opgraven, de lijken op het kerkhof;* doch, ook hier ſchijnt het tijdverloop grenzen te ſtellen. Men zegt, b. v., wel: *de Egyptenaren balſemden kunſtiglijk hunne lijken;* doch niet ligt zal iemand eene mummie, hoezeer ontegenzeggelijk een *dood ligchaam*, een *lijk* noemen. DOOD is van eene nog ruimere beteekenis, dan *dood ligchaam*, en heet eigenlijk, den mensch in den toeſtand na het afſterven, dus eenigermate nog de eerst gegevene definitie te buiten gaande. In dezen zin zegt men: *kon de doode nog eens opzien!*

Digitized by Google

DOODEN, DOOD SLAAN, TER DOOD BRENGEN, OM HET LEVEN BRENGEN, OM HALS BRENGEN, OMBRENGEN, HET LEVEN BENEMEN, VAN HET LEVEN BEROOVEN, DOEN STERVEN, DOEN SNEVEN, VERMOORDEN.

Uit den ſtaat van leven tot dien van dood doen overgaan. DOODEN zegt zulks in het algemeen. DOOD SLAAN onderſtelt eene ruwe wijze van *dooden*, door geweldigen ſlag, of ſlagen van eenig kneuzend werktuig; het is, uit dien hoofde, het gebruikelijkſte woord, wanneer van het *dooden van dieren* geſproken wordt. De vier volgende uitdrukkingen onderſtellen een opzettelijk *dooden*, terwijl, daarentegen, dit woord en *dood ſlaan* ook van eene onopzettelijke daad, en zelfs van levenlooze oorzaken gezegd worden. *Hij is door den blikſem gedood, een vallende balk heeft hem dood geſlagen.* TER DOOD BRENGEN heeft de bijzondere beteekenis der uitvoering van een doodvonnis. OM HALS BRENGEN geeft te kennen, dat de dood veroorzaakt wordt door uiterlijke kwetſing des ligchaams, eigenlijk door affnijding van den hals. OM HET LEVEN BRENGEN bevat elke andere gewelddadige aanbrenging van den dood. Men *brengt* met vergif *om het leven*, maar niet *om hals*. OMBRENGEN heeft natuurlijk in den grond dezelfde beteekenis, als *om het leven brengen*, waarvoor men het, kortheidshalve, of ter verzachting van het denkbeeld, gebruikt. In de ſpreekwijs HET LEVEN BENEMEN ligt het denkbeeld, dat men iemand het verlies des levens doet on-

Digitized by Google

ondergaan, en wel des levens, beſchouwd als iets goeds; want iets onaangenaams, eenen last, beneemt men iemand niet. Het is dus geene juiste, en daarom ook geene fierlijke uitdrukking te zeggen: *zich het rampſpoedig leven benemen*; want hieronder te verſtaan het leven, dat zonder die rampſpoeden een goed geweest zou zijn, is eenigzins ver gezocht. VAN HET LEVEN BEROOVEN doet, nevens het verlies, ook het gewelddadige en onregtmatige der daad bijzonder uitkomen. DOEN STERVEN en DOEN SNEVEN, het algemeen bedrijvende *doen* aan het onzijdige *ſterven* en *ſneven* koppelende, zien meer op het veroorzaken, dan op het dadelijk aanbrengen van den dood. Zij worden dus ook op onwillekeurige oorzaken toegepast. Eene ziekte *doet* iemand *ſterven*, zijne dapperheid *doet* hem *ſneven*. Om dezelfde reden gebruikt men *doen ſterven* voornamelijk, wanneer de dood niet onmiddellijk volgt op de aanwending van het middel, dat hem te weeg brengen moet. Langzaam vergif *doet* iemand *ſterven*. Daar het leven der plantgewaſſen niet even ſnel, als dat der dieren ſchijnt afgebroken te kunnen worden, is *doen ſterven* ook de gebruikelijke uitdrukking ter aanduiding der werking, waardoor het plantenleven ophoudt. *Zilte gronden doen vele ſoorten van boomen ſterven. Sneven* en het voortdurende *ſneuvelen* beteekenen eigenlijk *vallen*; het zijn dus uitdrukkingen uitſluitend eigen aan het omkomen in den ſtrijd, het Latijnſche *cadere*. VERMOORDEN is onregtmatig ter dood brengen; eene beteekenis, die in de overige woorden niet ligt.

DOO-

Digitized by Google

DOODING, zie DOOD en DOODEN.

Wij merken nogtans hier aan, dat dit woord niet anders gebezigd wordt, dan in de figuurlijke ſpreekwijzen, *dooding des vleeſches*, *der zinnelijke luſten*, enz. In den eigenlijken zin gebruikt men de onbepaalde wijze van het werkwoord, met voorzetting des lidwoords *het*: *het dooden van ſlagvee.*

DOODSCH, AKELIG.

Akelig is hetgeen ijzing verwekt (zie het woord), doodsch, waar geen leven, of het gewone kenmerk van leven, beweging gezien wordt. Eene woestenij kan *doodsch* heeten. In een bosch, door dieren, of zelfs ſlechts door de beweging van boomen en planten verlevendigd, kan het eenzaam, kan het *akelig* wezen, maar het is er niet *doodsch*.

DOOP, DOOPEN, zie DOMPEN.

DOORBOREN, DOORSTEKEN.

Doorboren geſchiedt langzamer, dan doorſteken, waarom ook overdrachtelijk, wanneer men eene groote zielsſmert wil uitdrukken, het eerſte en niet het tweede gebruikt wordt. *Uwe klagten doorboren mij het hart.* Aan *doorſteken* is, daarentegen, de beteekenis verbonden, welke *ſteken* heeft, te weten, die van induwen, van eene opening maken met het eene einde eens werktuigs, waarvan men het andere vasthoudt. Een aanſnorrende pijl, eene geworpen ſpiets, *doorboort*, maar *doorſteekt* niet.

DOORBORING, zie DOORBOREN.

DOOR-

DOORBRENGEN, VERDOEN, VERKWISTEN, VERTEREN, VERSPILLEN, DOOR DE BILLEN LAPPEN.

Den voorraad, dien men van iets bezit, doen eindigen. Deze beteekenis, welke de hier vergelekene woorden gemeen hebben, is meer eigentlijk die van DOORBRENGEN, hetwelk zoowel in eenen goeden, als in eenen kwaden zin genomen wordt. *Zijnen tijd met voordeel doorbrengen.* Van het vermogen, dat in de handen van eenen goeden huishouder iets blijvends behoort te zijn, en niet, even als de tijd, noodwendig daarheen ſpoedt, wordt *doorbrengen* altijd ten kwade gebruikt. *Hij heeft al zijn goed doorgebragt.* *Spillen* heette oudtijds verdunnen; van hier, de massa der hoeveelheid van waarde van iets doen verminderen. VERSPILLEN is zonder vrucht, en ten einde toe *ſpillen.* In VERKWISTEN is hetzelfde voorzetſel *ver* met een werkwoord van eenen anderen ſtam verbonden. *Kwisten* is het Franſche *gaster*, thans *gâter*, van het Latijnſche *vastare* gevormd. Het ziet dus minder op de vermindering en uitputting van het vermogen, dan op het bederven, het kwalijk en niet naar waarde aanwenden van hetgeen men *verſpilt.* DOOR DE BILLEN LAPPEN behoort tot de gemeene ſpreektaal, en drukt eene verkwisting uit, die met eene verregaande liederlijkheid gepaard gaat.

DOORBRENGER, zie DOORBRENGEN.

DOORBRENGING, zie DOORBRENGEN.

DOOR-

Digitized by Google

DOORDIEN, zie AANGEMERKT.

DOORDIJVEN, DOORDRINGEN, DOORHALEN, DOORTASTEN, DOORZETTEN.

Door volharding, en ondanks tegenkanting, zijn oogmerk bereiken. Onder deze bepaling is het eenige DOORTASTEN niet begrepen, hetwelk ook, als onzijdig werkwoord, voor eene vergelijking met de overige, bedrijvende, minder geschikt is. Het beteekent niet aarzelen, niet langer zachtelijk, of alleen de oppervlakte betasten, maar hetgeen men voor heeft met kracht en tot in het inwendige aangrijpen. DOORDRINGEN wordt ook onzijdig gebruikt; doch het is eigenlijk deszelfs bedrijvende beteekenis, die het met de andere woorden zinverwant maakt. Het drukt meer geweld en minder volharding, in het overwinnen van tegenstand, uit, dan DOORDRIJVEN; want *iets drijven* beteekent reeds, in den onzamengestelden vorm, iets aanhoudend doen: *handel drijven*, *een bedrijf*. *Dringen*, daarentegen, heeft de beteekenis van tegen eene weerstand biedende kracht instreven. DOORZETTEN onderstelt niet volstrektelijk eenen wederstand van buiten, die door kracht, of volharding overwonnen wordt, maar kan ook blootelijk het te boven komen van zoodanige zwarigheden te kennen geven, die in de zaak zelve, ja zelfs soms in onze eigene vadzigheid, of besluiteloosheid gelegen zijn. DOORHALEN, eindelijk, doet wel, even als de vorige woorden, verstaan, dat de bereiking van het oogmerk moeite gekost heeft, maar eigenlijk ziet het

woord

woord meer nog op den uitſlag, dan op de poging, en zegt, dat die uitſlag aan het oogmerk beantwoord heeft. Uit dit verſchil van beteekenis wordt het duidelijk, waarom, onder al de vergeleldene werkwoorden, *doordrijven* in den minst gunſtigen zin gebruikt kan worden. Hij toch, die iets *doordrijft*, bereikt zijn oogmerk niet door de kracht zijner aangevoerde gronden, maar door zijne volharding, die even zoo wel in eene kwade, als in eene goede zaak kan aangewend worden.

DOORDRINGEN, zie DOORDRIJVEN.

DOORDRINGEND, SCHERPZINNIG, SCHRANDER, SNEDIG.

De verſtandskracht om iets te ontdekken in eene hooge mate bezittend. Doordringend noemt men die kracht, wanneer zij, in een voorwerp van arbeid, of onderzoek, dieper indringt, dan de oppervlakte. Scherpzinnig heet dezelve, in zoo verre zij gewaarwordt en onderſcheidt, daar, waar de indrukken voor ſtompere zinnen te zwak zouden zijn. Snedig komt het naast bij *ſcherpzinnig*, vermits beide de uitdrukkingen figuurlijk genomen zijn van de hoedanigheid, die aan botheid tegenover ſtaat. *Scherp*, intusſchen, is alles, wat die hoedanigheid heeft, ook zonder hare werking, of gebruik in aanmerking te nemen. *Snedig* is niet alleen hetgeen geſchikt, maar ook hetgeen beſtemd is, om goed te ſnijden en zulks werkelijk doet. Schrander, een

woord

woord aan onze taal bijzonder eigen, drukt de kracht des verſtands, welke onderzoekt en ontdekt, in hare ganſche volheid uit. Zelfs past men het, niet alleen als eene hoedanigheid des verſtands, maar van den verſtandigen, onmiddellijk op denzelven toe. Men zegt: *een ſchrander man*, *een doordringend verſtand*, *een ſcherpzinnig oordeel* en *een ſnedig antwoord*.

DOORGAANS, GEMEENLIJK, GEWOONLIJK, OVER HET ALGEMEEN.

Bijwoorden, welke gebruikt worden, om uit te drukken, dat iets, in de meeste gevallen, gebeurt. Onder deze bepaling voegt zich ons DOORGAANS beter, en is dus naauwer met de overige woorden zinverwant, dan het *durchgängig* der Duitſchers, dat de kracht heeft van *zonder uitzondering*. Nader bij *doorgaans* komt de beteekenis van het Duitſche *in der Regel*, hetwelk noodwendig uitzondering onderſtelt. Hetzelfde denkbeeld, hetwelk bij de vorming dezer adverbiale uitdrukking ten grond lag, ſchijnt ook aan *doorgaans* deszelfs kracht gegeven te hebben; want *doorgaan* is het werkwoord, hetwelk wij gebruiken, om aan te duiden, dat een regel dien naam verdient. Van *doorgaans* verſchilt GEWOONLIJK hierin, dat, terwijl *doorgaans* terugwijst op eenen regel, dat is, op eene groote meerderheid van elkander gelijke gevallen boven het veel geringer getal der daarvan afwijkende uitzonderingen, *gewoonlijk* daarentegen eene reeks van gevallen, of handelingen onderſtelt, welker opvolging de gewoonte uitmaakt. Zegt men dus,

Digitized by Google

b. v.: *de menſchen ſtellen doorgaans hun belang boven andere bedenkingen*, dan beteekent zulks beide, dat de meeste menſchen, en dat elk derzelven, in de meeste gevallen, dit doet. Zegt men, dat zij *gewoonlijk* aan hun belang zulk eene voorkeur geven, dan ſtaat de gewoonte, het bij herhaling doen, op den voorgrond, en de ſtelling wordt ſlechts daarom algemeen, omdat men van de menſchen in het meervoud ſpreekt, niet, omdat *gewoonlijk*, even als *doorgaans*, zoowel op de meerderheid der handelenden, als op de herhaling der handeling ziet. GEMEENLIJK ziet wederom minder op de herhaling, op de reeks der handelingen, dan wel daarop, dat zij in gemeenſchap met velen geſchieden; en het is eerst bij uitbreiding dier beteekenis, dat *gemeenlijk* ook de kracht bekomen heeft van *meestal*. OVER HET ALGEMEEN, dat hetzelfde denkbeeld als *gemeenlijk* ten grondſlag heeft, gedoogt deze uitbreiding minder. Wil men dus de wijziging, welke deze vier bijwoorden aan de eene of andere ſtelling geven, eenigzins naauwkeurig onderſcheiden, zoo geeft, b. v., de uitdrukking: *over het algemeen is het 's winters koud* te kennen, dat de meeste winters het prædikaat koud te zijn met elkander gemeen hebben. *Gemeenlijk is dit jaargetijde koud* wil zeggen, dat het zulks in de meeste gevallen is; want hier wijkt *gemeenlijk* af van de eigenlijke kracht des woords *gemeen;* hetwelk nog duidelijker blijkt in het onderſcheid der uitdrukkingen: *hij gedraagt zich over het algemeen wel*, en: *hij gedraagt zich gemeenlijk wel*. Verklaart men van

den

Digitized by Google

een winter, dat hij *gewoonlijk* koud is, zoo beweert men, dat het eene gewoonte geworden is, 's winters koude te gevoelen, dat koude winters eene, zelden door warme afgebrokene reeks vormen. *Doorgaans* drukt uit, dat het de regel is, dat de winters koud zijn. Dit, in de meeste gevallen, koud zijn van het winterſaizoen blijft intusſchen de ſtelling, waarop, langs verſchillende wegen, alle deze bijwoorden verwijzen; hetwelk ook de reden is, waarom zij elkander vervangen kunnen.

DOORKNEED, DOORSLEPEN, DOORTRAPT.

Drie woorden, welke alle eene hooge mate van oefening en ervarenheid te kennen geven. DOORKNEED en DOORTRAPT beide overdragtelijk ontleend van hetzelfde beeld, namelijk dat der bearbeiding van deeg, beteekenen, dat de kunde, van welke geſproken wordt, door aanhoudende oefening, het geheele wezen van dengenen, die er zich op toelegde, doordrongen heeft. Zij beduiden dus het tegenovergeſtelde van oppervlakkig, een woord, dat dezelfde figuurlijke toepaſſing heeft. *Doortrapt* wordt altoos in eenen kwaden, *doorkneed* ook in eenen goeden zin genomen: *een doortrapte guit; een man doorkneed in de geſchiedenis van het vaderland. In ſchelmſche ſtreken doorkneed.* DOORSLEPEN wordt insgelijks figuurlijk gebruikt, en beteekent: als door ſlijpen geſcherpt; doch meestal in eenen kwaden zin. Het verſchillend beeld, waarvan aan den eenen kant *doorkneed* en *doortrapt*, en aan den anderen *doorſlepen*,

Digitized by Google

ontleend zijn, toont, dat de beide eerſte woorden op innerlijke kunde en ervarenis, het andere op die ſoort van ondervinding ziet, welke in de uiterlijke verkeering met menſchen verkregen wordt.

DOORSTAAN, DRAGEN, DULDEN, LIJDEN, ONDERGAAN, UITHOUDEN, UITSTAAN, VERDRAGEN, VERDUREN.

Het voorwerp, of liever het ſubject van iets kwaads zijn. Eigenlijk beperkt zich de bijzondere beteekenis van LIJDEN tot dit hoofdbegrip; een *lijdend*, of *lijdelijk* werkwoord is voorzeker geen woord, dat ſmart gevoelt; en even min wil men dit gevoel te kennen geven, wanneer men zegt, dat een gebouw bij brand, of aardbeving, *geleden* heeft. Van perſonen gebruikt, heeft het dan eens de nevenbeteekenis van ONDERGAAN, dan eens die van UITHOUDEN, ook wel van DULDEN en gedoogen. In de meeste gevallen nogtans drukt *lijden*, nevens het boven opgegevene algemeene denkbeeld, ook nog dat uit van het kwaad, dat op ons werkt, met onluſt te ondervinden; iets, hetwelk ook, bij een gevoelend wezen, van het gronddenkbeeld onafſcheidelijk is. *Ondergaan* komt het naast aan de eenvoudigſte beteekenis van *lijden*, doch kenmerkt den aanvang daarvan. Een lijden, waaraan men van het begin zijns aanwezens onderworpen is, *ondergaat* men niet. UITSTAAN vereenigt met *lijden* het begrip, dat de lijdende niet bezwijkt. Dit begrip is nog ſterker in DOORSTAAN, hetwelk tevens het einde des lijdens te ken-

Digitized by Google

kennen geeft. *Hij heeft de pijnbank doorgeſtaan.* VERDUREN ziet op een aanhoudend lijden, en is, zoo wegens de meerdere zwaarte van een langdurig boven een kortſtondig leed, als, aan den kant des lijdenden, wegens de beteekenis van hard, welke den grond van het woord *duren* uitmaakt, ſterker en daarom edeler dan *uitſtaan.* VERDRAGEN voegt bij het denkbeeld van toereikende kracht ook dat van vrijwillige onderwerping. Van eenen misdadiger, b. v., zegt men niet, dat hij zijne ſtraf *verdraagt*, maar dat hij dezelve *lijdt*, *ondergaat*, *uitſtaat*, *verduurt.* Om dezelfde reden heeft *uitſtaan* meer betrekking tot natuurlijk, *verdragen* tot zedelijk lijden. *Ik kan zijne mishandelingen niet langer uitſtaan* heet: zij hebben mijne krachten uitgeput, ik bezwijk er onder. *Ik wil zijne mishandelingen niet langer verdragen* beteekent: mijn gevoel verzet er zich tegen, en mijne verontwaardiging doet mij beſluiten, er een einde aan te maken. Het enkele DRAGEN onderſtelt niet noodwendig vrijen wil; en hiermede vervalt de morele beteekenis des woords. Het ſtelt alleenlijk het leed voor, als eenen last, die op ons drukt. *Dulden* bevat het bijbegrip van met gelatenheid lijden; derhalve doet zich hier wederom het denkbeeld van vrijwilligheid op, waarom het woord dan ook, in ſommige gevallen, de kracht heeft van gedoogen. *Uithouden* gebruikt men van het doorſtaan eener zaak, die alleen door haren duur een leed wordt, ſchoon zij op zich zelve iets onverſchilligs, of zelfs wel iets aangenaams zijn kan. Zitten,

Digitized by Google

loopen, muzijk, gezelſchap kan men bezwaarlijk eenen geheelen dag *uithouden*; niemand zal echter daarom dit alles op zich zelve, en binnen eenen behoorlijken tijd beperkt, als een leed beſchouwen.

DOORTASTEN, zie DOORDRIJVEN.

DOORTRAPT, zie DOORSLEPEN.

DOORTRAPTHEID, zie DOORSLEPEN.

DOORZETTEN, zie DOORDRIJVEN.

DOORZIEN, zie BEGRIJPEN.

DOORZIGT, BEGRIP, BEVATTING, VATBAARHEID.

Geſchiktheid tot erkenning. Natuurlijke aanleg tot het verkrijgen eener zulke geſchiktheid is hetgeen men VATBAARHEID noemt. Gewoonlijk wordt oefening in denken en redeneren vereischt, om *vatbaarheid* tot goed begrip en bevattingskracht te verhoogen; en DOORZIGT is meestal de vrucht van lange ervarenis. *Vatbaarheid wordt in den jongeling vereischt, zal hij eenmaal het doorzigt eens mans verkrijgen.* BEGRIP en BEVATTING zijn nader verwant; doch ongetwijfeld zegt het eerſte minder, dan het andere. *Vatten* toch, in den eigenlijken zin, is zoodanig *grijpen*, dat men het gegrepene, met de hand, de armen, of op eenigerlei andere wijze omſluit. Hiermede overeenkomſtig heeft men *begrip* eener zaak, wanneer men haar, als ware het, in de magt van het verſtand gebragt heeft, doch zij is

eerst

Digitized by Google

eerst dan binnen onze *bevatting*, wanneer wij haar in haren geheelen omvang overzien. Zoo kan de mensch Gods goedheid *begrijpen*, dat is, hij kan zich een denkbeeld vormen, dat er een wezen beſtaat, zoo voortreffelijk, dat het ſchepſelen in het aanzijn geroepen heeft, alleen om hen gelukkig te maken; maar hij kan Gods goedheid niet *bevatten*, omdat geen eindig verſtand overzien kan, hoe veel geluks Gods weldadige wil voor zijne ſchepſelen bewaart, en op welke wijze dit opperst wezen zijne zegeningen over eene grenzenlooze ſchepping verſpreidt.

DOORZIJGEN, DOORZIJPEN, DOORZIJPEREN, DOORZIJPELEN.

DOORZIJGEN en DOORZIJPEN zijn alleen zinverwant voor degenen, die niet weten, dat het eerſte een bedrijvend, het andere een onzijdig werkwoord is. Men *zijgt* eenig vocht *door*, wanneer men het, door doek, papier, zand, of iets anders, meestal ter affcheiding van vreemde ſtoffen, laat *doorzijpen*. Is de doorgang van het vocht, door de middenſtof, langzamer en tevens langduriger, dan noemt men dien DOORZIJPEREN, of DOORZIJPELEN, twee voortdurende werkwoorden, die alleen in uitgang verſchillen.

DOOVEN, zie DEMPEN.

DOOVING, zie DEMPEN.

DOP, zie BAST en BOLSTER.

Digitized by Google

DOPPEN, ONTBOLSTEREN, PELLEN, SCHILLEN.

Van bekleedſelen ontdoen. Men ONTBOLSTERT, wanneer men het ruwe buitenbekleedſel wegneemt, waaronder de vrucht, ſoms nog in eene tweede, maar alsdan gladdere ſchaal, verborgen ligt. DOPPEN is het harde bekleedſel van peulzaden, meestal met eenig gedruisch, openen. SCHILLEN is de buigzame huid van ooft- of knolgewasſen, in groote ſtukken, daarvan afſcheiden, en PELLEN bij kleinere gedeelten, de vliezen, die als het vel van ſommige boomvruchten en granen uitmaken, wegnemen. Men *ontbolstert* eene wal- of hazelnoot, *pelt* hare kern, *ſchilt* eenen appel of peer, en *dopt* boonen of erwten. (Zie ook BAST en BOLSTER.)

DOR, zie BAR.

DORHEID, zie BAR.

DOUWEN (DUWEN), DRINGEN, DRUKKEN, PERSEN.

Het doen werken eener kracht, de ſtrekking hebbende, om haar voorwerp in de rigting harer werking te verwijderen. DOUWEN, of DUWEN, geeft ontegenzeggelijk den geringſten voortduur eener zulke werking te kennen. Een *duw* wordt menigmaal als ſynoniem met eenen *ſtoot* gebruikt. DRUKKEN, welks zelfſtandig naamw., *druk*, geen meervoud heeft, ziet

op

Digitized by Google

op eene meer voortdurende werking, en kenmerkt dus niet, zoo als *duwen*, eene *vis viva*. Hoezeer in de meeste gevallen, die zich voor onze waarneming opdoen, wanneer geene met wil begaafde oorzaak de werking doet ontſtaan, deze door de zwaartekracht te weeg gebragt wordt en derzelver ſtreeklijn volgt, van waar de figuurlijke uitdrukkingen *ter nederdrukken*, *onder den druk gebukt gaan*, enz., zoo is nogtans de rigting naar het middenpunt der aarde geen volſtrekt vereischte der *drukking*; dus, b. v., *drukken* vloeiſtoffen naar alle zijden, zelfs naar boven. DRINGEN en PERSEN hebben den voortduur der werking met *drukken* gemeen, doch zijn door nevenbeteekenisſen, elk op eene bijzondere manier, gewijzigd. *Dringen* is een *drukken*, hetwelk het gedrongen wordende uit deszelfs plaats tracht te doen wijken, om dezelve in te nemen. Deze neiging is nu wel even zeer aan *drukken* in het algemeen eigen, want juist zij is het, welke den *druk* veroorzaakt; doch in *dringen* ſtaat zij, als ware het, op den voorgrond. Van hier dat *dringen*, hoezeer ook dan gebruikt, wanneer het voorwerp van den *drang* niet wijkt, nimmer te pas komt, wanneer het niet wijken kan. Een gebouw, op eenen weeken grond geplaatst, *drukt*, *dringt* en *perst* dien, naar mate men de werking van den laſt uit een verſchillend oogpunt beſchouwt; doch ſpreekt men van een gebouw, dat eene vaste rots, of wel een geheid paalwerk ten grondſlag heeft, dan kan men natuurlijk zeggen, dat het dien grondſlag *drukt*,

Digitized by Google

maar niet, dat het denzelven *dringt*, of *perst*. Dit laatſte werkwoord, ſchoon duidelijk van het Latijnſche *premere* afkomſtig, welks eerſte en hoofdbeteekenis die van ons *drukken* is; heeft in het Nederduitsch de meer bepaalde kracht van *zamendrukken* (*comprimere*). Even gelijk *dringen* het *drukken* is tegen iets, dat uit zijne plaats kan wijken, zoo is *perſen* het *drukken* tegen iets, dat in zich zelf wijken kan, of, met andere woorden, dat *compreſſibel* is, eene eigenſchap, welke voornamelijk alle veêrkrachtige ligchamen bezitten. In het zelfſtandige naamwoord *drukpers* zijn *drukken* en *perſen* vereenigd, misſchien wel blootelijk, om de kracht des woords te verſterken, misſchien ook, omdat inderdaad dit bekende werktuig de bijzondere beteekenis van *drukken* en *perſen* vereenigt. *Gedrukt* wordt de lettervorm, die noch kan, noch mag wijken, *geperst* worden de tusſchen denzelven en den zoogenaamden tegel, of degel, liggende elastieke ſtoffen, ja zelfs die, welke, boven ter wederzijde in het geſtel der pers geplaatst, de veêrkracht helpen vermeerderen; ook eenigermate het blad papier zelf.

DRA, zie AANSTONDS.

DRAAD, VEZEL.

Beſtanddeel van een weeffel, of geſchikt om hetzelve te vormen. DRAAD is oorſpronkelijk hetgeen geſponnen is, want het woord komt van *draaijen*. Eerst overdragtelijk is het, dat men, van gerekt me-

Digitized by Google

metaal, van vleesch, enz., het woord *draad* gebruikt. *Draait* het ſpinſel van den *draad* zich uiteen, dan lost de *draad* zich op in VEZELS. Dus ook noemt men de kortere einden *draads* uit een verſleten en uitgerafeld weeffel; en, uit hoofde der gelijkheid, heeten *vezels* de dunnere, harige wortels der plantgewasſen, alsmede de fijne ſpieren van het vleesch. Daar een verhaal, of eene redenering, bijna in alle talen, zeer gepast onder het beeld van een weeffel voorgeſteld wordt, zoo vergelijkt men den loop van hetzelve bij eenen *draad*. Van hier het bijvoegelijk naamwoord *langdradig*.

DRAAD, ZAMENHANG.

Ongeſcheidenheid. Waarin geen ZAMENHANG is, daarin zou men ook vruchteloos eenen DRAAD zoeken; want de laatſte beſtaat ſlechts door den eerſten. In den eigenlijken zin hangt alles zamen, om hetwelk te ſcheiden eene kracht van buiten vereischt wordt; doch dit is niet genoeg tot het vormen van den *draad;* want deze onderſtelt eenen verre voortgezetten *zamenhang* in de lengte. Figuurlijk is er dus *zamenhang* in eene rede, of een verhaal, wanneer de deelen in verband ſtaan, wanneer er geene ſprongen in voorkomen. De *draad* eener rede onderſtelt eene zamenhangende volgorde, eenen voortgang. Elk kunstgewrocht, dat zich op eenmaal aan de zinnen, of het verſtand voordoet, eene ſchilderij, b. v., moet *zamenhang* hebben, maar heeft geenen *draad*.

DRAAD,

Digitized by Google

DRAAD, RIGTSNOER, SPOOR.

Hetgeen den zoekenden, vervolgenden, of handelenden in zijnen voortgang geleidt. Het hier boven gezegde toont, wat, in dezen figuurlijken zin, door het woord DRAAD verſtaan wordt. Hetgeen wij thans oneigenlijk *draad* en *leidraad* noemen, bezat THESEUS zeer eigenlijk in het ontrolde kluwen van ARIADNE. De figuurlijke beteekenis van RIGTSNOER is afgeleid van het gebruik, hetwelk tuiniers, metſelaars en andere arbeidslieden, tot rigting huns werks, gewoon zijn van een geſpannen *ſnoer* te maken. Overeenkomſtig met dit onderſcheid behoort men, om eens anders gewrocht, gedachten, of handelingen te ontwarren en geleidelijk te volgen, er den *draad* van te bezitten; zijne eigene daden rigt de brave en verſtandige naar een wel gekozen *rigtſnoer*. Gelijk *rigtſnoer* wijst op dengenen, die er zich naar rigt, zoo wijst SPOOR op hem, die het gedrukt heeft. Het onderſtelt niet noodwendig, even als *draad*, eene voortduring, maar kan ook door opvolging gevormd worden. Wij noemen beide den onafgebroken indruk eens wagenrads, en den van plaats tot plaats in den grond geprenten voet eens diers, derzelver *ſpoor*. Het *ſpoor* dient in het zoeken, de *draad* in het volgen, het *rigtſnoer* in het handelen.

DRAAIJEN, DRILLEN, DWARLEN, KEEREN, WENDEN, WENTELEN.

Eene ronddraaijende beweging maken. KEEREN en

Digitized by Google

en WENDEN zijn zoodanig onderſcheiden, dat het eerſte altoos zulk eene omwending aanduidt, waardoor iets in den tegenovergeſtelden ſtand geraakt: *een blad omkeeren*, *op denweg omkeeren*. *Wenden* heeft geene betrekking tot eene tegenoverſtelling van ſtand, zoodat alle, niet alleen geheele, maar ook gedeeltelijke door draaijen veroorzaakte verandering van ſtelling, door *wenden* uitgedrukt kan worden. Het ſchip *wendt* reeds, wanneer het, om den wind over den anderen boeg in de zeilen te vangen, ſlechts eenen hoek met zijne vorige rigting maakt; het *keert*, wanneer het roer naar de zijde komt, werwaarts te voren de voorſteven gerigt was. De oorzaak van dit verſchil is, dat bij *keeren* het denkbeeld van ſtand, of ligging, bij *wenden* dat van beweging ten grond ligt. Men zegt de *keerzijde* van een muntſtuk, zonder te kennen te willen geven, dat eerst de regte en dan, bij omwending, de andere zijde beſchouwd wordt, maar alleen om die zijde aan te duiden, welke aan het eigenlijke muntbeeld tegenovergeſteld is. *Wenden* is met *winden*, *wentelen*, *wandelen* verwant, alle welke werkwoorden eene beweging aanduiden. Gebruikt men *keeren* niet in betrekking tot eenen willekeurigen ſtand, gelijk dien eens reizigers op den weg, alsdan beteekent het in eenen ſtand brengen, die aan den natuurlijken tegenovergeſteld is. Dus, b. v., is *eenen wagen omwenden* altoos denzelven eene andere rigting geven, doch zoodanig, dat hij op de wielen blijft ſtaan; *eenen wagen omkeeren* kan ook beteren, dien onderſt boven keeren. WENTELEN, het

het voortdurend werkwoord van *wenden*, geeft, in de eerſte plaats, eene herhaalde wending, en vervolgens eene door gedurig wenden te weeg gebragte voortgaande beweging te kennen. In den eerſten zin zegt men, *het zwijn wentelt zich in het ſlijk*; in den anderen, *de aarde wentelt zich om de zon*. Deze laatſte uitdrukking, ſchoon aangenomen, is ondertusſchen niet volkomen juist, vermits het draaijen van den aardbol om zijne as niet de oorzaak van zijne voortgaande beweging is, gelijk dat eens wiels de oorzaak van die des wagens. DRAAIJEN, gelijk het onmiddellijk hiervoren gezegde reeds doet zien, heeft het nevenbegrip, dat de ſtand eens dings, door beweging om een vast punt, veranderd wordt. Terwijl de aarde ſnel wentelend in hare loopbaan voortgaat, en eens 's jaars haar noorder, een andermaal haar zuider aspunt naar de zon wendt, *draait* de maan zich veel langzamer om hare as, zoodat zij hare beide bewegingen in denzelfden tijd volbrengt, en ons daardoor altoos haar zelfde halfrond toekeert. Even gelijk *wentelen* het voortdurend werkwoord van *wenden* is, zoo houdt men DRILLEN voor het *frequentativum* van *draaijen*; het zou dus eene zamentrekking van *draaijelen* zijn. Men gebruikt het bedrijvend, voor uitboren met eene drilboor, en voor het oefenen van krijgsvolk; onzijdig, voor in den wapenhandel geoefend worden, en in het algemeen, voor alle ſnelle ginds- en herwaartſche beweging; in welken zin het bijna gelijkbeteekenend is met *trillen*. DWARLEN, dat van *warren* afſtamt, behoort insgelijks tot de

Digitized by Google

de werkwoorden, wier grondbeteekenis een herhaald ronddraaijen is, doch ſchijnt eene min gelijkvormige beweging, dan de vorige, te kennen te geven, en ook zulk eene, die van eenig gedruisch verzeld gaat; van hier *dwarlwind*.

DRAB, zie BEZINKSEL.

DRABBIG, zie BEZINKSEL.

DRAGEN, TORSCHEN.

Van den grond geheven voortvoeren. DRAGEN wordt van alle, ook de ligtſte voorwerpen gebezigd. *Eenen ring aan den vinger, eene veder op den hoed dragen.* TORSCHEN is met moeite en krachtinſpanning *dragen;* men bezigt het dus alleenlijk van eenen last. Het woord is verwant aan *trosſen* en *drosſen*, en beteekende oorſpronkelijk het in den krijgsdienst gebruikelijke oppakken van hooi en ſtroo op de paarden der ter voederhaling uitgezondene ruiters. In het Fransch heeft men *trousſer;* in het Engelsch *truss.*

DRAGEN, ETTEREN, ZWEREN.

De werking, waardoor de natuur de ſchadelijke ſtoffen in een gezwel, of eene wond ontbindt en wegdrijft. ZWEREN drukt deze geheele werking uit, zoowel het begin, als het einde. DRAGEN geeft de vorming der etterſtof te kennen, en ETTEREN derzelver uitvloeijing. Het laatſte woord is dus alleen toepaſſelijk op wonden, of opengegane gezwellen.

DRA-

Digitized by Google

DRAGER, zie DRAGEN.

DRALEN, zie BEIDEN.

DRANG, LUST, TREK.

De algemeene bepaling, hier boven onder het artikel BEGEERLIJKHEID, alwaar *lust* met dat woord en met *zucht* vergeleken is, gegeven, geldt ook in deszelfs zamenſtelling met *trek* en *drang*. LUST ſtelt de neiging om iets te verkrijgen, of te genieten voor, als in den begeerenden zelven ontſtaan, TREK en DRANG als van buiten aangekomen. In de natuurlijke wereld, waaruit de beide beelden ontleend zijn, moet, om een ligchaam tot het andere te doen naderen, het eerſte, of door eene aantrekkende, of door eene voortſtootende kracht, derwaarts gevoerd worden. Even zoo verſchillen, in zedelijke beteekenis, de woorden *trek* en *drang*. Daar nu het aanlokkelijke der voorwerpen onzer begeerte, waarin de morele kracht van aantrekking beſtaat, ligter te overwinnen ſchijnt, en die aanlokking menigmaal uit geringer oorzaken ontſtaat, dan de *drang*, welke de ziel ſomwijlen, als in weerwil van haar zelve, onweêrſtaanbaar voortdrijft, zoo is het woord *trek* ook minder ſterk, en wordt van min gewigtige onderwerpen gebruikt, dan *drang*.

DRANGREDEN, BEWIJSGROND.

Hetgeen aangevoerd wordt, om een verſtandig wezen tot iets te doen beſluiten. De BEWIJSGROND

werkt

Digitized by Google

werkt eeniglijk op de overtuiging; de DRANGREDEN ook op den wil. Met *bewijsgronden* betoogt men waarheid, met *drangredenen* drijft men tot een besluit. Besef van voordeel kan de *drangreden* tot eene handeling wezen, maar is nimmer de *bewijsgrond* harer behoorlijkheid.

DRENKPLAATS, WED.

Niet eigenlijk zinverwante, maar geheel verschillende dingen, die alleen verward kunnen worden, omdat elk derzelve beide de doeleinden vervullen kan, tot een van welke het afzonderlijk bestemd was. De DRENKPLAATS is eene plaats, waar het vee komt drinken, het WED, waar het komt *waden* en zich wasschen.

DREUN, zie DAVEREN.

DREUNEN, zie DAVEREN.

DRIEST, zie DAPPER.

DRIFT, BOOSHEID, GRAMSCHAP, GRIMMIGHEID, HAASTIGHEID, OPLOOPENDHEID, OPVLIEGENDHEID, TOORN, VERBOLGENHEID, WROK.

Die toestand der ziel, welke het meest regtstreeks tegen derzelver kalmte overstaat. Hoe TOORN, GRAMSCHAP en VERBOLGENHEID verschillen, is onder het artikel BELGEN gezegd geworden. DRIFT is van algemeener beteekenis; zij is eigenlijk het tegenover-

Digitized by Google

geſtelde van rust, of ſtilſtand, en in dien ruimeren zin bijna ſynoniem met *hartstogt*. Het woord toch is van denzelfden ſtam, als *drijven* (zie dat artikel). Van hier beteekent *driftig* reeds in het eerſte en eigenlijke gebruik, vlot, dobberende, dat is, niet vast, niet ſtil liggend. *Drift* dus, voor *toorn* gebezigd, wijst op de beweging des gemoeds. Men kan *driftig* worden, uit ongeduld, zonder dat er eigenlijke gronden van *toorn* beſtaan; want, ſchoon ook het gemoed des *toornigen* voor die opwelling vatbaar zijn moet, zoo is dat des *driftigen*, als men het zoo eens uitdrukken mag, veel ontvlambaarder. Nog eene hoogere mate van ontvlambaarheid wordt door HAASTIG en HAASTIGHEID uitgedrukt. In deze woorden ligt reeds eene afkeurende kracht; zij kenmerken iemand, die te ſnel *driftig* wordt, en komen nabij overeen met het Franſche *vif* en *vivacité*. Niet het ſnelle *toornig* worden alleen, maar de ſnelheid en heftigheid des *toorns* te zamengenomen, worden door OPVLIEGENDHEID gekenmerkt. De uitdrukking ſchijnt van de bekende werking des buskruids ontleend; ja zelfs zegt men ſomwijlen: *hij vliegt op als buskruid*. OPLOOPENDHEID duidt eene mindere heftigheid aan, dan *opvliegendheid*, maar geeft, even als dit woord, meer eene blijvende hoedanigheid der inborst, dan eenen plotſelijken toeſtand des gemoeds te kennen. Men kan zeggen: *hij wordt driftig*, *haastig*, *toornig*; niet: *hij wordt opvliegend*, of *oploopend*.

DRIFT,

Digitized by Google

DRIFT, HARTSTOGT.

Sterke neiging des gemoeds, welke iets doet verlangen of ſchuwen. DRIFT is eene blindere neiging dan HARTSTOGT. Bij dezen laatſten werkt het redelijk vermogen mede, offchoon het maar al te dikwerf ontoereikend is, om dien te overwinnen, of te beſturen. *Driften* hebben zelfs de redelooze dieren met ons gemeen; doch men kan niet zeggen, dat zij *hartstogten* hebben. Liefde, welke bij de Godheid een deel van haar wezen, bij den mensch een *hartstogt* is, is in het dier en den dier gelijken, *drift*.

DRIFTIG, HAASTIG, SCHIELIJK.

Die ſnel in zijne verrigtingen is. DRIFTIG is hij, die ſnel ten doel wil, HAASTIG, die niet lang onderweg wil blijven, SCHIELIJK, die werkelijk ſnel voortgaat. De beide eerſten ſlaan op den handelenden, het derde op de handeling. *Driftig* en *haastig* zijn hoedanigheden van een voortvarend karakter, *ſchielijk* kan ook ſoms de traagſte wezen. De *driftige* draalt niet, de *haastige* verwijlt niet, en hetgeen *ſchielijk* gebeurt duurt niet lang.

DRIJFVEER, zie BEWEEGREDEN.

DRIJVEN, JAGEN.

Voor zich henen in beweging brengen. Men DRIJFT hetgeen men voor zich uit in beweging brengt, van welken aard deze beweging ook zij; doch men JAAGT ſlechts hetgeen in eene ſnellere en

Digitized by Google

heftigere beweging gebragt wordt. Het langzaam voortgaand ſlagtvee wordt *gedreven*, want ſneller beweging zou voor hetzelve nadeelig zijn; het wild wordt *gejaagd*, want anders zou men het niet achterhalen. Schaamte *jaagt* den blos op de wangen, want, die ſchaamrood wordt, kleurt ſnel; de tanden der tweede vorming *drijven* de vroegeren, want zij ſtooten dezelve langzaam uit.

DRIJVEN, DOBBEREN (zie dit woord).

DRIJVEN, DOORDRIJVEN (zie dit woord).

DRILLEN, zie DRAAIJEN.

DRILLEN, IN DEN WAPENHANDEL OEFENEN.

Drillen, krachtens zijne oorſpronkelijke beteekenis van *draaijen* (zie dit woord), bepaalt zich meer tot de wendingen en zwenkingen, die, in vorige tijden, toen de piek bijna het uitſluitend wapen was, het voornaamſte gedeelte der krijgsoefeningen uitmaakten. Misſchien is de invoering der vuurwapenen, even zeer als de overneming van onduitſche krijgswoorden, de oorzaak, waarom *drillen* in onbruik geraakt is. In den wapenhandel oefenen ziet, in de eerſte plaats, op de handgrepen, bij het gebruiken van allerlei krijgsgeweer.

DRINGEN, zie DOUWEN.

DRIN-

Digitized by Google

DRINKER, DRONKAARD, ZUIPER.

Die dikwijls en in groote mate drank gebruikt. Noemt men iemand eenen *drinker*, dan vereert men hem door deze benaming niet; want *drinken* behoort geene bezigheid, zelfs geen opzettelijk gezocht en menigvuldig genoten vermaak, maar de vervulling eener behoefte te zijn; doch voorzeker zal iemand nog liever eenen DRINKER, dan eenen DRONKAARD, of ZUIPER heeten. *Drinker* is onmiddellijk van *drinken* gevormd, *dronkaard* van het afgeleide woord *dronk*, dat reeds, in eene van zijne beteekenisſen, de kracht heeft, die in *dronken* en *dronkenſchap* nog ſterker uitkomt. *Drinker* is hij, die de gewoonte heeft om te *drinken*, *dronkaard*, die de gewoonte heeft van den *dronk*, of om *dronken* te zijn. Ook is de uitgang van het laatſte woord nader aan aard, inborst verwant, dan die van het eerſte. Dienvolgens zou men *dronkaard* kunnen omſchrijven: degene, die het zich reeds tot eene tweede natuur gemaakt heeft, *dronken* te zijn. *Zuipen* ziet op de beestachtige wijze, waarop vele overmatige *drinkers* den drank tot zich nemen; want *zuipen* is eigenlijk vocht met geruisch inzwelgen, gelijk het vee doet. Vele minnaars der gezelligheid, ook in de hoogere ſtanden, zijn *drinkers*, en eenigen hunner verdienen wel den naam van *dronkaards;* doch *zuipers* vindt men tegenwoordig bijna uitſluitend in de lagere volksklaſſen.

Digitized by Google

DRINKGELD, DRINKPENNING, FOOI, VERVAL.

Kleine gift aan dienstdoende perſonen. DRINKPENNING en DRINKGELD vermelden uitdrukkelijk de beſtemming der gift, en deze is zoodanig, dat de beide woorden niet wel op eenig ander geldgeſchenk toegepast kunnen worden, dan hetgeen aan zulke perſonen gegeven wordt, wier gewone genieting en verkwikking in eenen dronk beſtaat, en die zich denzelven, zonder een zoodanig buitenkansje, niet wel verſchaffen kunnen. De koppeling met *penning* bepaalt *drinkpenning* meer tot een enkel muntſtuk, dan *drinkgeld*, dat van eene grootere ſom en meer algemeen gezegd kan worden. *Ik gaf den voerman eenen gulden tot drinkpenning, omdat ik niet wist, hoeveel het gewone drinkgeld bedroeg.* FOOI is van nog onbepaalder gebruik, dan *drinkgeld;* alle *drinkgeld* is eene *fooi*, maar niet alle *fooi* een *drinkgeld.* Behalve eene kleine gift in geld, beteekent *fooi*, in het Nederduitsch, daarenboven, een onthaal, hetzij in drank, of in ſpijs en drank te zamen, hetwelk, ter gelegenheid eener ſcheiding, door den vertrekkenden gegeven wordt. In het Engelsch heeft het woord, voor eene, met geld voldane erkentenis genomen, eene ruimere beteekenis, dan bij ons, en wordt in gevallen gebruikt, waar wij het Latijnſche *honorarium*, of ſoortgelijk woord zouden bezigen. *A phyſician's, a lawyer's fee.* VERVAL is het algemeene woord, waaronder dienstboden begrijpen hetgeen hun, boven het bedongen loon, uit van elders ontvan-

Digitized by Google

vangene *fooïjen* toevloeit. De vorming van het woord toont, dat het eene toevallige inkomst aanduidt. *In dat huis is de huur gering, maar het verval nog al aanmerkelijk.*

DROESSEM, zie BEZINKSEL.

DROEVIG, zie BEDROEFD.

DROMMEL, zie BOOZE.

DRONK, SLOK, TEUG.

Zoo veel als men van eenig vocht, op eenmaal, naar binnen brengt. Eigenlijk is DRONK zoo veel men drinkt, SLOK zoo veel men ſlikt of ſlokt. Het laatſte naamwoord zou dus, ruim genomen, ook op vaste ſpijzen toegepast kunnen worden, en het werkwoord wordt zulks in der daad; want aan den te gulzig etenden zegt men: *ſlok zoo niet.* Daar echter vochten alleen door te ſlikken in de maag gebragt worden, vaste ſpijs alvorens door het gebit vermalen moet worden, heeft men *ſlok* uitſluitend gebezigd, om het naar binnen brengen van iets vloeibaars te kennen te geven. Al wat vloeit, intusſchen, is geen drank, is niet een vocht, waarmede men zijnen dorst leſcht, of zich verkwikt; derhalve zou men, b. v., den *ſlok*, dien een zieke uit zijn artſenijfleſchje neemt, zeer oneigenlijk eenen *dronk* noemen. Schoon dus, in den bepaalden zin van *dronk*, iedere *dronk* een *ſlok* is, maar niet omgekeerd, zoo heeft van den anderen kant, ten aanzien der hoeveelheid, *dronk* eene

Digitized by Google

ruimere beteekenis, en heet het gedronkene, of liever den ſtaat, waarin iemand, na gedronken te hebben, geraakt is, de dronkenſchap. *Eenen goeden, eenen kwaden dronk hebben.* TEUG, van *togen*, is het intrekken van zoo veel vochts, als men gevoegelijk op eenmaal in den mond kan bergen. Het begrip van doorzwelgen ligt dus in dit woord niet, hetwelk voorts bijzonderlijk van *ſlok* verſchilt, doordien het een langzamer innemen van vocht te kennen geeft, en ook meestal van eene min of meer grootere hoeveelheid gebruikt wordt; want het binnenſte des monds kan meer omvatten, dan de keel op eenmaal doorzwelgt.

DRONKAARD, zie DRINKER.

DRONKEN, zie BESCHONKEN.

DRONKENSCHAP, zie DRINKER.

DROOGTE, BANK, ONDIEPTE, PLAAT, RIF.

Plaats in eenig vaarwater, alwaar geene genoegzame diepte voor ſchepen is. ONDIEPTE ontkent het daarzijn der diepte, in het algemeen, en is dus het geſlachtwoord; het onderſcheidt echter niet, wat dit gebrek aan diepte veroorzaakt, hetzij zandbank, rots, of welke andere oorzaak ook. DROOGTE, ſchoon onder het algemeenere *ondiepte* begrepen, is een woord van ontkennende beteekenis, doch kenmerkt zoodanige *ondiepte*, waar geen water ſtaat, waar het *droog* is, althans, waar het, bij vallend getij, *droog* loopt.

BANK,

Digitized by Google

BANK, PLAAT en RIF kenmerken de *ondiepte* naar hetgeen haar veroorzaakt. De beide eerſte worden meestal door zand gevormd, en verſchillen daarin, dat *bank* gemeenlijk van de kruin eens zeeheuvels gezegd wordt, die meerdere uitgebreidheid, vooral meerdere lengte heeft, dan *plaat*, door hetwelk men eene meer ronde, effene en harde zandvlakte verſtaat. *Rif* beteekent eene in zee voortloopende keten, of reeks van rotſen, hetzij boven, hetzij onder water. Bij overbrenging wordt het ook van eene lange en ſmalle zandbank gebruikt; doch dit gebruik is minder gewoon, en, zoo het ſchijnt, ook minder eigenaardig, want de eerſte beteekenis van *rif* is die van geraamte, en eene reeks rotſen ſchijnt vervolgens zoodanig genaamd te zijn, om de min of meer gelijke vertooning, welke zij met aaneengehechte uitſtekende knokken, en inzonderheid met de ruggegraat oplevert.

DRUIPEN, DROPPELEN.

Het in bolvormige deeltjes nedervallen der vochten. DROPPELEN, ook *druppelen*, is eigenlijk het *frequentativum*, of voortdurend werkwoord, van DRUIPEN, hetwelk ook *druppen* en *droppen* geſchreven wordt. De grondbeteekenis ſchijnt in het algemeen te zijn, zonder ſtoot, of andere oorzaak van buiten, nedervallen. Dit is de kracht van het Engelſche werkwoord *to drop*, dat meer nog van vaste ligchamen, dan van vloeiſtoffen gebruikt wordt. Men weet, dat *druipen* het hoofdkenmerk is, hetwelk de onveêrkrachtige van de veêr-

Digitized by Google

krachtige vloeiſtoffen, dat is, de vochten van de luchten, onderſcheidt.

DRUISCHEN, zie AANGAAN.

DRUKKEN, zie DOUWEN.

DUBBELZINNIG, TWIJFELACHTIG.

Omtrent welks meening, of beteekenis men niet zeker is. Het eerſte is eene ſoort van het tweede, want al wat DUBBELZINNIG is, is TWIJFELACHTIG, en niet omgekeerd. Het *dubbelzinnige* is voor twee uitleggingen vatbaar, het *twijfelachtige* is geheel onbepaald, ten ware men omſchrijve, hetgeen ook meesttijds geſchiedt, in welk gedeelte der zaak, of uitdrukking het *twijfelachtige* gelegen is. Noemt men een gedrag *twijfelachtig*, dan bedoelt men daarmede in het algemeen, dat men hetzelve, met geene zekerheid, eerlijk of oneerlijk, trouw of ontrouw, in één woord, goed of kwaad kan heeten. Zegt men, dat iemands gedrag *dubbelzinnig* is, dan verklaart men het voor twee uitleggingen vatbaar; en de uitdrukking komt wel inzonderheid te pas, wanneer degene, van wien men ſpreekt, zonder tuſſchen twee partijen onzijdig te blijven, zich echter niet rondborstig voor eene van beiden verklaart. Deze onderſcheiding doet tevens zien, dat *dubbelzinnig*, omtrent handelingen gebezigd, opzet kenmerkt, terwijl het *twijfelachtige* onopzettelijk en toevallig wezen kan.

DUBBELZINNIGHEID, zie DUBBELZINNIG.

DUCH-

Digitized by Google

DUCHTEN, zie BEDUCHT.

DUF, BEDOMPT, MUF, VOCHTIG.

Het tegenovergeſtelde van droog en frisch. *Bedomptheid* kan de oorzaak van *vochtigheid*, *dufheid* en *mufheid* wezen. BEDOMPT is eigenlijk uitgedoofd, van den toegang der verſche lucht afgeſneden. Is nu eene plaats *bedompt*, waarin uit den grond, de muren, of van elders, dampen ontſtaan, die, bij eene vrije toeſtrooming der lucht, door dezelve weggedreven, of daarin opgelost zouden worden, zoo wordt die plaats ook VOCHTIG. Het aanvankelijk bederf, hetwelk dit ſtil ſtaand vocht ondergaat, verwekt den kwaden reuk, dien men DUF noemt, en doet tevens hetgeen daaraan blootgeſteld is MUF worden. Want *muf* kenmerkt eigenlijk eenen hoogeren trap van bederf, dan *duf*. *Muffa* heet bij de Italianen ſchimmel, en wijkt niet zeer verre af van het Latijnſche *mucor*. Hetgeen dus zijn uit *vochtigheid* ontſtaan bederf nog ſlechts door den reuk openbaart, is, of riekt *duf*; vertoont het reeds ſchimmel en geeft het den reuk uit, die aan ſchimmel eigen is, dan noemt men en de beſchimmelde zaak en de kwade lucht, welke zij verwekt, *muf*.

DUIDELIJK, zie BAARBLIJKELIJK en BEGRIJPELIJK.

DUIKELEN, zie BUITELEN.

DUIN,

Digitized by Google

DUIN, zie BERG.

DUISTER, zie DONKER.

DUIVEL, zie BOOZE.

DUIZELIG, BEDWELMD.

Om deze woorden, welke beide eenen toeſtand aanduiden, waarin men zich zelven niet volkomen bewust is, waarin de zinnen geene duidelijke voorſtellingen leveren, de wil niet beſtemd is en de handelingen niet geheel willekeurig zijn, naar derzelver oorzaken te onderſcheiden, zouden de kundigheden van eenen arts vereischt worden, en alsdan zou misſchien wederom de uitlegging voor oningewijden bezwaarlijk te bevatten zijn. Naar de uitwerkſelen te oordeelen ſchijnt elke *duizeling* eene ſoort van *bedwelming*. Daarentegen zal men van elken BEDWELMDEN niet zeggen, dat hij DUIZELIG is. Men wordt *bedwelmd* in een te naauw vertrek, door ſterk riekende zelfſtandigheden, door eenen zwaren ſlag op het hoofd en in verſcheidene andere gevallen, waarin het woord *duizelig* niet te pas zou komen. *Duizeligheid* noemt men inzonderheid den toeſtand, te weeg gebragt door de onwillekeurige vrees, welke de ongewoonte om zich op eene groote hoogte te bevinden aanjaagt. In dien toeſtand ſchijnt alles met ons rond te draaijen; en ſchoon er al geen eigenlijk gevaar van vallen aanwezig is, ontſtaat het dikwerf door de *bedwelming* zelve, waarin onze angst ons ſtort, en die ons belet, de gewone behoedmiddelen, of voorzigtigheid aan te wenden.

DUL-

Digitized by Google

DULDEN, GEDOOGEN, TOELATEN, VERGUNNEN, VEROORLOVEN.

Iets laten geſchieden, zonder zich daartegen te verzetten. TOELATEN is het tegenovergeſtelde van te keer gaan. Waartegen ik mij met geene dadelijke middelen verzet, dat *laat* ik *toe*. Tegen VEROORLOVEN ſtaat verbieden over. Eenig verſchil ſchijnt er nogtans te zijn tusſchen het deelwoord van *veroorloven* en dat van het onzamengeſtelde *oorloven*. Door *geoorloofd* verſtaat men hetgeen Goddelijke noch menſchelijke wetten verbieden, door *veroorloofd*, hetgeen een bijzonder perſoon niet verbiedt, krachtens hem toekomend regt. Beide mogen, aangemerkt de veroudering van *oorloven* in deszelfs overige vervoegingen, voor deelwoorden van *veroorloven* gelden; doch *geoorloofd* ſchikt zich beter onder de bepaling, hier boven aan *veroorloven* gegeven; *veroorlofd* nadert tot de beteekenis van toeſtaan, hetwelk uitdrukkelijke verleening onderſtelt (zie het art. BEWILLIGEN). VERGUNNEN is *toelaten* uit gunst. DULDEN en GEDOOGEN komen zeer na overeen; want oorſpronkelijk hadden beide de kracht van lijden. *Schipbreuk gedoogen*. Thans echter heeft *dulden* de beteekenis van met gelatenheid lijden, van waar *duldeloos*, *geduldig*, enz. *Gedoogen*, daarentegen, is zich niet verzetten, offchoon men daartoe de magt heeft. Vraagt men, derhalve, eenen magthebbenden, of hij deze of gene onbehoorlijkheid *dulden*, of hij dezelve *gedoogen* kan, dan heet eigenlijk het eerſte, of hij zijne verontwaardiging bedwingen en de uitwerkſelen daar-

Digitized by Google

daarvan terug houden kan; het andere, of hij de daad kan aanzien, zonder haar door zijne magt te beletten. *Ouders en regeerders moeten nimmer vergunnen, en zelfs niet toelaten, hetgeen zij niet mogen veroorloven; want die het kwade verhoeden kan, behoort het niet te gedoogen, al kon hij het dulden.* Zie ook DOORSTAAN.

DUN, VLOEIBAAR.

Woorden, waarvan het onderſcheid zich bij den eerſten opſlag vertoont. DUN levert den geest een betrekkelijk denkbeeld; hetzelfde ding kan *dun* zijn, vergeleken met de eene, en *dik* vergeleken met de andere zelfſtandigheid. VLOEIBAAR is niet op zich zelf, maar alleen in zijne trappen, voor vergelijking vatbaar; het tegenovergeſtelde is *vast*. *Dun*, omdat het geenen ſtaat, maar eenen trap van ſtaat, of toeſtand aanduidt, is even zeer op vaste ligchamen, als op vloeiſtoffen toepasſelijk.

DUN, MAGER, RANK, SCHRAAL, SLANK, TENGER.

Hetgeen niet dik en vet is. DUN is hetgeen weinig dikte heeft; RANK, dat niet breed is; TENGER, naauw verwant aan *teer*, hetgeen men niet grof kan noemen; SLANK, duidelijk uit denzelfden wortel als *lang* en *ſlang*, datgeen, welks lengte de dikte te boven gaat en dat tevens buigzaamheid heeft; MAGER, dat niet vet, SCHRAAL, dat niet ſmerig is. *Rank* zegt men inzonderheid van vaartuigen, die, in

Digitized by Google

in vergelijking van hunne lengte, weinig breedte hebben, dus ligtelijk over zijde geworpen kunnen worden, en meer voor de riviervaart, dan voor de zeevaart geſchikt zijn. *Mager* en *ſchraal* geven het niet daarzijn van vet te kennen, doch *ſchraal* kenmerkt dit afwezen meer van den kant der droogte en dorheid, die hetzelve verzelt. Van daar, dat men zegt, een' *ſchralen wind*, dat is, een' droogen wind, die alles verdort. Een *mager man* is een man, die niet vet is, maar daarom echter vleezig en gelpierd zijn kan; een *ſchraal man* is degene, wiens dorre beenderen men door het vel henen ziet.

DUNHEID, zie DUN.

DUNKEN, GISSEN, ONDERSTELLEN, VERMOEDEN.

Meenen, dat iets is, zonder van de gronden dier meening genoegzaam zeker te zijn. Wanneer iemand tot een oordeel overhelt, en echter van deszelfs gegrondheid niet zeker is, dan DUNKT hem. Neemt men als werkelijk aan datgeen, welks werkelijkheid ons niet bewezen is, dan ONDERSTELT men. Het kiezen der waarſchijnlijkſte uit vele onderſtellingen wordt GISSEN genoemd. Ligt de grond onzer meening minder in de waarſchijnlijkheid der zaak, dan in onze wijze van zien, in ons gemoed, in een donker gevoel, waarvan wij ons geene duidelijke reden weten te geven, dan VERMOEDEN wij. *De giſſingen der geleerden, omtrent de ware lezing van duiſtere plaat-*

Digitized by Google

plaatſen der oude ſchrijvers, behooren geene bloote onderſtellingen te zijn, ſchoon menigeen' hunner zijne vermoedens waarſchijnlijkheden dunken. (Zie voorts ACHTEN en BEDUNKEN.)

DUREN, zie AANLOOPEN.

DUS, zie DERHALVE.

DUUR, DUURZAAMHEID, TIJD.

Grootte of lengte der opvolging, waarin iets zijn beſtaan voortzet. Over het werkwoord *duren* is reeds onder het artikel AANLOOPEN geſproken. DUUR is het beſtaan, gedurende zekeren tijd; DUURZAAMHEID de geſchiktheid, om het beſtaan, gedurende eenen naar evenredigheid langen tijd, voort te zetten. Is iets uit zijnen aard, en niet door toevallige omſtandigheden, van langen *duur*, dan zegt men, dat het *duurzaam* is. *Duur* wordt op zich zelven gebezigd, *duurzaamheid* in betrekking tot ſtoffen van gelijken aard, of gebruik. Aan ſteen wordt, als bouwſtof, *duurzaamheid* toegekend, dat is, men kent aan ſteen een langer beſtaan toe, dan aan hout, of andere zelfſtandigheid, die gewoonlijk tot bouwen gebruikt wordt. TIJD is de opvolging van hetgeen zijn aanwezen in zekere opvolging voortzet. Zes jaren kan men eenen *tijd* noemen, omdat zes jaren de opvolging zijn van zes achtereen volgende omloopen der aarde om de zon. Beſtaat een ding vah het begin dier opvolging tot het einde, dan heeft

Digitized by Google

heeft het zes jaren *geduurd*. Dus wordt de *duur* eens oorlogs bepaald door de hoeveelheid opvolgende maanden, of jaren, van vredebreuk tot vredesluiting. De *tijd* des oorlogs zijn de opvolgende jaren, in welke de oorlog heeft plaats gehad. De *duur* van den oorlog, in welken de Nederlanden hunne onafhankelijkheid op Spanje bevochten hebben, is tachtig jaren geweest, de *tijd* van dien oorlog was de opvolging dier tachtig jaren, welke tusschen den aanvang der onlusten en den Munsterschen vrede verloopen zijn. Zie verder BESTENDIG.

DURVEN, ONDERSTAAN, ZICH VERSTOUTEN, ZICH ONDERWINDEN, WAGEN.

Tot de uitvoering van iets, dat gevaarlijk, of moeijelijk is, moed hebben. WAGEN is, over het algemeen, iets, dat met gevaar vergezeld is, ondernemen. Het gevolg van datgeen, hetwelk men besluit te doen, is onzeker, dewijl het van verscheidene omstandigheden afhangt, die vooraf niet kunnen berekend worden; in dit geval *waagt* men. Onder de verschillende beteekenissen, waarin DURVEN voorkomt, is die, van door geene zaak afgeschrikt worden, de oudste; althans het Grieksche θαρρειν en het Gothische *dauran* hebben ook deze beteekenis. *Durven* onderscheidt zich van ZICH VERSTOUTEN daarin, dat het eerste eene bedaarde gemoedsgesteldheid aanduidt, waarmede men tot eene gevaarlijke onderneming geschikt en bereid is, en het andere eene berekening van het gewaagde onderstelt, gepaard met den moed, óm het te beproeven. *Eerst*

Digitized by Google

durfde ik daarover niet ſpreken; doch kort daarna verſtoutte ik mij, en droeg de zaak in haar geheel voor. ONDERSTAAN geeft eene dadelijke werkzaamheid te kennen, en is dus ſterker, dan *zich verſtouten* en *durven. Onderſtaan* is eigenlijk zich zelven onder iets ſtellen; zoo als men ook zegt: eene zaak *op zich* nemen, en duidt doorgaans eene ongeoorloofde onderneming aan: *wie had ooit gedacht, dat hij zulk eene zaak onderſtaan zou?* Ook met *zich: het krijgsvolk heeft zich onderſtaan te plunderen, ofſchoon de veldheer het ten ſtrengſte verboden had.* ZICH ONDERWINDEN, van het oude *winden, winnen*, trachten, ſtreven, zijne krachten inſpannen, beteekent eigenlijk: met moeite en met inſpanning van al zijne krachten, onder eene zaak trachten te komen, om dezelve op te heffen, of in beweging te brengen, en zegt dus meer, dan de vorige woorden: *zij hebben zich die hagchelijke zaak onderwonden.*

DUTTEN, SLAPEN, SLUIMEREN.

Deze woorden geven den ſtaat te kennen, waarin men zich bevindt, wanneer het ligchaam werkeloos rust, de zinnen ſtil ſtaan, de ziel de uitwendige voorwerpen niet meer bevat. Zeer onderſcheiden is derzelver graad van ſterkte. SLAPEN geeft den boven genoemden ſtaat, in den volſten zin, te kennen, SLUIMEREN, door eenen onvasten ſlaap bevangen zijn. *Sluimeren* komt dus het naaste aan waken, *ſlapen* is daarvan het verst verwijderd. *Do kranke ſluimert nu en dan een weinig. Ik ſliep niet, ik ſluimer-*

Digitized by Google

merde ſlechts. DUTTEN heeft insgelijks de beteekenis van ligt, onvast ſlapen; doch met dit onderſcheid, dat *ſluimeren* altoos iets onwillekeurigs is en een gebrek aan vasten ſlaap te kennen geeft, terwijl *dutten* een opzettelijk ligt en kort ſlapen aanduidt, waartoe men zich, zonder zich eigenlijk ter rust te begeven, in eene zittende, leunende, of bukkende houding plaatst, welke geenen anderen, dan ligten en korten ſlaap toelaat; zoodat men *ſlapen* en *ſluimeren* ook van de redelooze dieren, maar *dutten* alleen van de menſchen kan bezigen: *ik ben gewoon, na het middagmaal wat te dutten.*

DUURZAAM, zie BESTENDIG.

DUURZAAMHEID, zie DUUR.

DUWEN, zie DOUWEN.

DWAAS, DOM, KRANKZINNIG, MAL, ONNOOZEL, ONVERSTANDIG, GEK, ZINNELOOS, ZOT.

Iemand, die gebrek aan doorzigt heeft, en uit dien hoofde verkeerd handelt, wordt door deze woorden aangeduid, welke echter, vooral in graad van ſterkte, onderſcheiden zijn. DOM, KRANKZINNIG, ONNOOZEL, ONVERSTANDIG en ZINNELOOS zijn eigenlijk gebreken der natuur, DWAAS, GEK, MAL en ZOT ontſtaan uit eene verkeerde opvoeding, uit roekeloosheid en buitenſporigheid. *Onnoozel*, hetwelk ook voor

Digitized by Google

onſchuldig gebezigd wordt, duidt eigenlijk eenen ſtaat van kindschheid aan, en is de eigenſchap van eenen eenvoudigen, onbedrevenen. *Onnoozel* is hij, derhalve, die, ſchoon reeds tot mannelijke jaren gekomen, echter zoo ſpreekt en handelt, even als een kind, dat nog het gebruik zijner verſtandelijke vermogens niet heeft; en hetgeen in den mond van een kind *naïf* zou kunnen geacht worden, is in den mond van eenen volwasſenen *onnoozel*. Wanneer een kind eenen Roomsch-Katholijken priester vraagde: of deszelfs vader ook priester geweest ware, zou dit eene aardige vraag zijn, waarover men konde lagchen; geſchiedde deze vraag echter door eenen volwasſenen, dan was zij eene onnoozele vraag, waarbij men veeleer verlegen zou worden, dan aan het lagchen geraken. *Dom* geeft mangel aan overleg en doorzigt, meestal ook onvatbaarheid en onvermogen, om tot eenige geſchiktheid en bekwaamheid te geraken, te kennen. *Dat kind is zoo dom, dat het bezwaarlijk in zijn ganſche leven zal leeren lezen en ſchrijven. Zijt gij zoo dom, dat gij dit niet kunt begrijpen?* dat is: ontbreekt het u aan de natuurlijke vatbaarheid daartoe? *Onverſtandig* duidt mangel aan het noodige verſtand aan, om behoorlijk te onderſcheiden en te oordeelen; ook wordt het gebezigd voor iemand, die verzuimt, de vermogens van den geest wel te gebruiken. *Het is verkeerd, eenen onverſtandigen jongeling het beſtuur over zaken van belang toe te vertrouwen. Gij hebt in dit ſtuk zeer onverſtandig gehandeld*, dat is: gij hebt het zonder over-

Digitized by Google

overleg, zonder de zaak aan alle zijden te beſchouwen, gedaan. *Krankzinnig* en *zinneloos* duiden het geheele gemis van verſtand en zinnen aan. *Hij bevindt zich in eenen ſtaat van zinneloosheid. Zij is krankzinnig geworden. Dwaas*, *gek*, *mal* en *zot* zien eigenlijk op de verkeerde en verſtandelooze gedragingen van iemand. *Dwaas*, *gek* en *zot* worden als zelfſtandig en bijvoegelijk tevens gebezigd, *mal* alleen als bijvoegelijk. *Zot* is de hoogſte trap van dwaasheid en gekheid. *Hij is een dwaas*, *een gek*, *een zot. Eene dwaze daad*, *eene zotte onderneming. Zij is een mal wijf. Zij heeft malle kuren.*

DWALEN, zie AFDWALEN.

DWANG, zie BEDWINGEN en BEMAGTIGEN.

DWARLEN, zie DRAAIJEN.

DWEEPER, zie BIJGELOOF.

DWEEPZUCHT, zie BIJGELOOF.

DWINGEN, zie AFDWINGEN.

Digitized by Google

E.

ECHT, WAAR, REGT, REGTMATIG, OPREGT, LOUTER, REIN, ZUIVER, ONVERVALSCHT.

Hetgeen is, zoo als het moet wezen. ECHT ſtamt ongetwijfeld van het oude *e* of *ee* af, hetwelk wet beteekende. Oorſpronkelijk duidt het derhalve datgeen aan, hetwelk met de wetten overeenkomſtig is. *Echte kinderen* zijn dus zulke, welke uit een wettig huwelijk geteeld zijn, in tegenoverſtelling van onechte, of bastaarden. *Echt goud*, of *echt zilver* beteekent zulk goud, of zilver, hetwelk de eigenſchappen heeft, die het naar de wetten moet hebben, en dus den toets kan doorſtaan. Dikwerf wordt het ook tegen datgeen overgeſteld, hetwelk ſlechts den ſchijn van iets heeft, b. v.: *echte paarlen*, in tegenoverſtelling van valſche; *echte kleuren*, die ſchoon en duurzaam zijn. *Echte trouw*, *echte liefde*, welke zoo is, als zij moet wezen, en niet ſlechts den ſchijn heeft. In zoover als *echt* voor wettig, met de wetten overeenkomſtig, genomen wordt, komt het met REGTMATIG overeen; men kan daarbij echter opmerken, dat het eerſte meer op de zaken zelve, het andere op de handelingen ziet, welke met de wet-

Digitized by Google

wetten, of het regt, overeenkomen. Zoo zegt men, b. v.: *eene regtmatige handeling*, niet *eene echte; iemand regtmatig veroordeelen*, niet *echt; eene regtmatige*, niet *echte, vordering; een regtmatig onderzoek*, niet *een echt onderzoek*, en vele andere onderſcheidingen meer, welke meestal uit het gebruik gekend worden. REGT is, als zinverwant met de overige hier genoemde woorden, hetgeen op gronden ſteunt. Men handelt dus *regt*, wanneer men eenen dronkaard geen geld geeft, om het in den drank te verſpillen, maar het liever ter ondersteuning van een arm huisgezin uitreikt. *De regte weg* is die weg, welke naar de plaats leidt, werwaarts men zich begeeft. WAAR ziet gemeenlijk daarop, of eenen perſoon, of eene zaak een zekere naam toekome, of niet. *Die man is een ware wijsgeer. Zulk eene vriendſchap is geene ware vriendſchap.* OPREGT is, in dezen zin, tegen nagemaakt, overgeplaatst: *opregte Rotterdamſche peperkoek, opregte Schiedamſche jenever. Het mes, dat ik gekocht heb, is een opregt Engelsch mes.* ZUIVER en ONVERVALSCHT ſtaan tegen vervalscht over. LOUTER en REIN beteekenen genoegzaam hetzelfde, vorderen echter, in het gebruik, eenige onderſcheiding. Zoo zegt men, b. v.: *reine handen*, die zuiver en onbeſmet zijn, niet *loutere;* daarentegen *louter goud*, hetwelk niet met ſlechtere metalen vermengd is, niet *rein goud.* In den zin van *louter goud* bezigt men ook *echt, zuiver* en *onvervalscht.*

ECHTER, zie DOCH.

Digitized by Google

ECHTGENOOT, ECHTVRIENDIN, EGA, EGADE, GADE, GA, GEMAAL, WEDERHELFT.

Een van twee door een wettig huwelijk verbonden perſonen. In het woord ECHTGENOOT is deze beteekenis zigtbaar. EGA, zijnde eene verkorting van EGADE, is van *ee*, oulings wet, ook wettige verbindtenis, en van *gaden*, dat vereenigen beteekende, gevormd. GADE, GA, voor *egade*, is in den dichterlijken ſtijl het meest gebruikelijk, *echtgenoot* in het dagelijkſche leven. *Gade*, *ga*, of *gaatken*, wordt ook van het wijfje der vogelen gebezigd: *de tortel treurt om zijne ga*. GEMAAL, van het oude *malen*, *mellen*, vereenigen, wordt gebruikt voor eenen man, of eene vrouw, van eenen verheven rang, door den band des huwelijks verbonden; voor zulk eene vrouw bezigt men thans echter veeltijds *gemalin*. ECHTVRIENDIN en WEDERHELFT zijn vleijende benamingen eener echtgenoot, en worden meestal in den dichterlijken ſtijl gebezigd.

EDEL, ADELLIJK.

Door geboorte, of vorſtengunst, in eenen aanzienlijken ſtand geplaatst. Van EDEL heeft men, in dezen zin, nog *edelman*, voor iemand van adel. Voor het overige echter ziet dit woord thans meer op den adeldom der ziel, dan op dien der geboorte, en heeft met edelmoedig en voortreffelijk veel overeenkomst. ADELLIJK is eigenlijk van adellijken ſtand, des adellijken ſtands waardig en tot denzelven behorende. Men zegt daarom van iemand: *hij denkt, hij han-*

Digitized by Google

handelt edel, wanneer hij regtſchapen denkt en met verloochening van zich zelven handelt. *Mijne dochter, zegt Mevrouw N., denkt zoo weinig adellijk, dat zij menigen uit den burgerſtand bijna voor haars gelijken aanziet.*

EDEL, EDELMOEDIG, GROOTMOEDIG.

Sedert inwendige voortreffelijkheid niet meer het uitſluitend eigendom van eenen ſtand is, noemt men alles EDEL, wat eenen hoogen graad van zedelijke grootheid aankondigt. Zoo is er een *edel gedrag*, een *edel voorkomen;* ja zelfs wordt het van levenlooze dingen gezegd, voor zoover zij uiterlijk iets aan zich hebben, hetwelk bij zedelijke wezens, als de menſchen, een teeken van zedelijke grootheid pleegt te zijn. Immers, men zegt van een gebouw, dat het in eenen *edelen* ſtijl opgetrokken is, wanneer het zonder met moeite aangebragte kunst en kinderachtige verſierſelen behaagt. Bij EDELMOEDIG denkt men doorgaans aan eene heerſchende denkwijs, aan eene edele gemoedsgeſteldheid, terwijl *edel* dikwerf alleen van het tegenwoordige oogenblik geldt. Men zal daarom niet zeggen: *gij laat u eindelijk tot eene verzoening met hem bewegen; dat is edelmoedig!* hier is *edel* volkomen toereikend. De *edelmoedige* laat zich niet eindelijk bewegen tot verzoening, maar is bij de eerſte zich aanbiedende gelegenheid daartoe van zelf bereid. Gelijk de *edelmoedige* eene edele ziel bezit, zoo legt de GROOTMOEDIGE eene grootheid van ziel aan den dag. De *edelmoedige* verdient lof en toejui-

Digitized by Google

ching, de *grootmoedige* bewondering. De *grootmoedige* verheft zich boven veel gewigtigere bedenkelijkheden, en doet veel grootere opofferingen, dan de *edelmoedige*. Hij, die datgeen, hetwelk hem zelven genoegen verſchaft, aan de behoefte, of het genoegen van een' ander opoffert, handelt *edelmoedig*; hij, die dit doet ten aanzien van iemand, welke hem bovendien nog beleedigd heeft, handelt *grootmoedig*. Dat Jezus zijn leven aan de verbreiding der gewigtigſte waarheden opofferde, was *edelmoedig*; dat hij, ſtervende, voor zijne onmenſchelijke moordenaars bad, was *grootmoedig*.

EDELMOEDIG, zie EDEL.

EENDRAGTIG, EENS, EENSGEZIND, EENSTEMMIG.

In zin, neiging, gevoelen en gedrag overeenkomende. EENS zijn: *zij zijn het eens*, duidt aan, dat er geen geſchil, geen twist bij hen beſtaat, ook, dat zij in hunne ontwerpen dezelfde gevoelens koesteren. *Zij zijn het omtrent den prijs eens geworden*, zij komen in de bepaling van den prijs overeen. EENSGEZIND beteekent, volgens deszelfs zamenſtelling, in zin, wil en neiging overeenkomende. EENSTEMMIG wordt van diegenen gezegd, welke door woorden, als anderzins, hetzelfde gevoelen uitdrukken. EENDRAGTIG, van *dragen*, dat oulings ook trekken beteekende, ſchijnt ontleend van lastdieren, die den opgelegden last gelijkelijk dragen, of van oſſen, paarden, enz.,

Digitized by Google

enz., die den ploeg gelijkelijk trekken, en duidt dus eene overeenſtemming van poging en gedrag aan.

EEN IEGELIJK, zie ALLE.

EENIG, zie ALLEEN.

EENIGE, ETTELIJKE, SOMMIGE, MENIGE.

Deze woorden duiden verſcheidene dingen van dezelfde ſoort onbepaald aan. EENIGE, ETTELIJKE, zijn hetzelfde beteekenend, en geven, even als de andere twee, meerdere eenheden te kennen: *eenige, ettelijke jaren geleden.* SOMMIGE ſchijnt meestal genomen te worden voor eenige zekere, b. v.: *ik heb verſcheidene ſtaatsomwentelingen beleefd, waarvan ſommige zeer verderfelijk voor land en volk waren.* MENIG wordt gebezigd, om eene zekere veelheid, eene *menigte*, een aantal uit te drukken: *menige dagen heb ik daar doorgebragt.* Nog kan men aanmerken, dat *ettelijke* en *ſommige* alleen in het meervoud gebruikt worden, *eenige* en *menige* ook in het enkelvoud: *zonder eenige moeite; in dien veldtogt ſneuvelde menig krijgsheld.*

EENS, zie EENDRAGTIG.

EENSDEELS, zie DEELE (TEN).

EENSGEZIND, zie EENDRAGTIG.

EENSKLAPS, zie AANSTONDS.

EENSTEMMIG, zie EENDRAGTIG.

EEN-

Digitized by Google

EENVORMIG, GELIJKVORMIG.

Dingen, wier vorm niet verſchillend is. EENVORMIG ſluit alle verſcheidenheid van vorm uit, want het duidt iets aan, hetwelk ſlechts eenen vorm heeft. Het wordt, derhalve, van het geheel gezegd; GELIJKVORMIG ook van deelen, die gelijke vormen hebben. Eene ſtad heeft een te *eenvormig* aanzien, wier huizen even hoog, even breed, van dezelfde kleur en van eenerlei vorm zijn. De huizen eener ſtad, welke niet zeer *eènvormig* is, kunnen echter, bij alle daarin plaats hebbende verſcheidenheid, in vele opzigten, onder elkander *gelijkvormig* zijn. Het *eenvormige* heeft eigenlijk geene verſcheidenheid, het *gelijkvormige* zet der verſcheidenheid eene behagelijke overeenſtemming bij. Het *eenvormige* veroorzaakt, door zijn eeuwig eenerlei, tegenzin en verveling; het *gelijkvormige*, wanneer het in de ſchikking der deelen gelegen is, brengt genoegen aan.

EER, zie ALEER.

EER, ROEM, NAAM.

De achting en toejuiching, welke ons te beurt valt. ROEM ſtrekt zich veel verder uit, dan EER. Iemand, die in den kleinen kring zijner medeburgeren, om zijne deugd en braafheid, geacht en gezien is, geniet *eer*, maar behaalt daardoor nog geenen *roem*; want deze vordert, dat de waarde van een' mensch door velen gekend worde, bepaalt zich dus niet tot hen, die hem het naaste omgeven, blijft niet

in

Digitized by Google

in de grenzen van deszelfs tijdgenooten, maar ſtrekt zich ook tot de nakomelingſchap uit. Hij, die *roem* behalen wil, moet zich door groote daden, ongemeene talenten en voortreffelijke eigenſchappen onderſcheiden. Van daar, dat *roem* ſlechts weinigen menſchen ten deel valt, terwijl een zekere graad van *eer* het eigendom van alle brave, achtingwaardige menſchen is, en een onberoemd man nog veel *eer* kan genieten. Gelijk de *roem* altoos luide toejuiching onderſtelt, zoo geniet de *eer* ſlechts de ſtille goedkeuring en achting van anderen; en hierom is het, dat zich te bevlijtigen, om *eer* waardig te worden, eenen hoogeren graad van zedelijk goed bereikt, dan zich op de verkrijging van *roem* toe te leggen. Dit laatſte kan den krijgsman tot roekelooze ondernemingen aanzetten, maar het gevoel van *eer* doet hem aan zijne pligten getrouw zijn. NAAM wordt ook in eenen kwaden zin gebezigd, niet *eer* en *roem*. Men kan door ſlechte daden eenen *naam* maken, maar geenen *roem*, en inzonderheid geene *eer* behalen. *Napoleon maakte, door zijne talenten als veldheer, eenen grooten naam, maar behaalde eigenlijk geenen waren roem, en deelde veel minder in de eer en achting der door hem onderdrukte volken.*

EERBAAR, EERLIJK, EERZAAM, KUISCH.

Deze woorden worden dikwerf met elkander verwiſſeld, doch vorderen eene naauwkeurige onderſcheiding. In het algemeen duiden zij eene zedelijk goede denkwijs en ingetogenheid van gedrag aan. EERBAAR en

Digitized by Google

en EERZAAM beteekenen eigenlijk die deugdzame gemoedsgeſteldheid, waardoor wij ons ganſche gedrag in de menſchelijke zamenleving zoodanig inrigten, dat wij daardoor eer en hoogachting waardig geoordeeld worden. Over EERLIJK is onder het artikel BRAAF reeds gehandeld. Als zinverwant met *eerbaar*, zegt men ook: *een eerlijk meisje*, en dan verſtaat men daardoor dikwerf zulk eene jonge dochter, die hare maagdelijke eer niet verloren heeft. *Een eerbaar meisje*, *eene eerbare jonge dochter*, is zulk eene, die, om haar goed zedelijk gedrag, eer verdient, die, uit liefde tot de deugd, van alle ſchending van pligt, bijzonderlijk van alle onkuiſchheid en ontucht, eenen afkeer heeft. En hiermede komt KUISCH overeen, in zoover het die deugdzame geſteldheid aanduidt, waardoor wij ons van alle ongeoorloofde vleeſchelijke lusten onthouden. Iemand, die, in het huwelijk, zich aan geene echtbreuk ſchuldig maakt, noch aan de geringſte handeling, waardoor de huwelijkstrouw verbroken zou kunnen worden, met welgevallen denkt, die is *kuiſch*. Ten aanzien van ongehuwde perſonen ſtrekt de *kuiſchheid* zich nog verder uit. *Kuiſche oogen* zijn die, welke door eene kuiſche ziel beſtuurd worden. *Onkuiſche gedachten* zijn voorſtellingen van vleeſchelijke begeerten, welke verboden zijn. Men zegt: *eene kuiſche maagd*, en *eene eerbare jonge dochter*.

EERBIED, EERBIEDIGEN, zie ACHTING.

EER DAT, zie ALEER.

EER-

Digitized by Google

EERGIERIG, EERZUCHTIG, ROEMZUCHTIG.

Deze woorden geven het verlangen te kennen, om eer en roem te behalen; doch meestal een al te ſterk verlangen. EERGIERIG, voor begeerig naar eer, is eene loffelijke eigenſchap; zij drijft den mensch tot zulke goede daden aan, welke hem werkelijk tot eer ſtrekken. Maar dewijl *gierig*, of *gierigheid*, eene onmatige begeerte naar rijkdom is, zoo wordt *eergierigheid* dikwerf in eenen kwaden zin, en wel voor eene onmatige begeerte naar eer, genomen. EERZUCHTIG duidt het hevigſte verlangen naar eer aan, hetwelk den mensch daarop altoos doet bedacht zijn, hoe hij zich boven anderen kan verheffen. ROEMZUCHTIG geeft die hoedanigheid te kennen, waardoor iemand zich toelegt, om overal lof en luide toejuiching te behalen. *Hij was een braaf en nederig man, wel eergierig, maar nimmer eerzuchtig, veel minder roemzuchtig.* Zie verder EER.

EERGIERIGHEID, zie EERGIERIG.

EERLIJK, zie EERBAAR en BRAAF.

EERLOOS, ONEERLIJK.

Hoezeer deze woorden hetzelfde ſchijnen te beteekenen, zijn zij echter, wel ontleed, zeer onderſcheiden. ONEERLIJK is hij, die niet naar de wetten der eerlijkheid handelt, die iets onderneemt, hetwelk met de eerlijkheid niet beſtaan kan. EERLOOS is diegene, welke geene eer heeft, en daarom verdient geſchuwd te worden. *Oneerlijk* ziet op de inwendige ſlech-

Digitized by Google

ſlechte geſteldheid der menſchen, waardoor zij *verdienen*, dat men hun alle achting weigere, *eerloos* op het algemeene oordeel van anderen, waardoor handelingen en perſonen met algemeene ſchande en verachting, ſomwijlen zelfs door openbaar gezag, gebrandmerkt worden. Een *oneerlijke* ſpeler wordt *eerloos*, zoodra zijne bedriegerijen aan den dag komen.

EERZAAM, zie EERBAAR.

EERZUCHTIG, zie EERGIERIG.

EETLUST, HONGER.

Begeerte naar ſpijs. HONGER wordt gebezigd voor de onaangename gewaarwording in de maag, welke uit gebrek aan het noodige voedſel ontſtaat; en daarvan dan de begeerte naar ſpijs, welke een gevolg dier gewaarwording is. EETLUST beteekent ſlechts de begeerte naar ſpijs, zoo als blijkt uit de zamenſtelling van *eet* en *lust*. *Honger* wordt ook voor den hoogſten graad van begeerte naar ſpijs genomen; *eetlust* voor eenen veel minderen.

EETWAAR, ETEN, LEEFTOGT, LEVENSMIDDEL, MONDBEHOEFTE, SPIJS, VOEDSEL.

Alles, wat men in den mond neemt en doorſlikt, om het dierlijke leven te onderhouden. ETEN, als zelfſtandig naamwoord gebezigd, onderſcheidt zich van SPIJS, daardoor, dat het eene reeds toebereide ſpijs aanduidt, welke terſtond gegeten kan worden, ter-

Digitized by Google

terwijl *ſpijs* ook zoodanige eetbare dingen beteekent, welke nog raauw zijn, en eerst toebereid moeten worden. Van zulke dingen, welke reeds toebereid zijn, en om te eten op de tafel gezet worden, kan men beide gebruiken, en zoowel zeggen: *de ſpijs*, als: *het eten*, was zeer goed klaargemaakt. Doch zulke eetbare dingen, die nog niet in den ſtaat gebragt zijn, waarin zij door menſchen plegen gegeten te worden, kunnen ſlechts *ſpijzen* heeten. EETWAAR wordt voor zulke raauwe ſpijs gebezigd, welke te koop is, of ten verkoop wordt aangeboden: *op den marktdag voorzie ik mij altoos, voor eene geheele week, van de noodige eetwaren.* LEVENSMIDDEL en MONDBEHOEFTE hebben dezelfde beteekenis, met dit onderſcheid echter, dat daaronder ook wijn, bier en andere dranken kunnen begrepen worden. *De eetwaren, levensmiddelen, mondbehoeften, zijn thans niet zeer duur.* VOEDSEL bepaalt zich tot zoodanige *ſpijs*, welke tot voeding des ligchaams, tot onderhouding des levens, noodig is, in tegenoverſtelling van lekkernij: *als ik maar voedſel en dekſel heb, ben ik tevreden.* LEEFTOGT beteekent doorgaans eenen voorraad van ſpijs en drank, anders *proviant* genoemd, en meest in het krijgswezen en bij de zeevaart gebruikelijk: *het leger — de vloot — was zeer goed van leeftogt voorzien.*

EEUWIG, ALTIJDDUREND, EINDELOOS, ZONDER EINDE.

Dat altoos beſtaat. EEUWIG wordt, in den eigenlijkſten en ſtriktſten zin, datgeen genoemd, hetwelk niet

Digitized by Google

niet alleen geen einde, maar ook geen begin heeft; en in dezen zin kan dit woord alleen omtrent de Godheid gebruikt worden: *God alleen is eeuwig.* Vervolgens wordt datgeen, hetwelk wel een begin gehad heeft, maar nimmer een einde zal hebben, *eeuwig* genoemd: *de eeuwige gelukzaligheid; de ziel zal eeuwig leven*, haar beſtaan zal niet ophouden. Ook wordt het gebezigd, om daarmede de duurzaamheid van eens menſchen leeftijd aan te duiden: *eene eeuwige gevangenis.* In den zin van eenen langen, onbepaalden tijd, zegt men: *zich eenen eeuwigen naam maken. Een eeuwige vrede* is die, welke, naar het oogmerk dergenen, die denzelven geſloten hebben, nimmer zal ophouden, dewijl daarbij geen tijd bepaald wordt, wanneer aan beide zijden de verpligting, om den vrede te bewaren, zal opgeheven zijn. ALTIJDDUREND is datgeen, hetwelk, uit zijnen aard, niet ophoudt. *Eene altijddurende vriendſchap* is zulk eene, welke door geene koelzinnigheid, of door geene vijandſchap afgebroken wordt. EINDELOOS en ZONDER EINDE geven in het algemeen te kennen, dat iets geen einde heeft. Zie ook BESTENDIG, DUURZAAM.

EFFEN, GLAD, PLAT, VLAK.

Eenige dezer woorden worden dikwerf, als hetzelfde beteekenende, met elkander verwiſſeld, ſchoon er, bij eene naauwkeurige bepaling, altoos nog eenig onderſcheid bij dezelve gevonden wordt. GLAD is eigenlijk tegen ruw overgeſteld: *een gladde kin*, zonder

Digitized by Google

der haar, *glad geſchaafd hout*, waarvan al het ruwe en oneffene weggeſchaafd is; *ſteen*, *ijzer*, enz. *gladſlijpen*, door ſlijpen het ruwe en hobbelige daarvan wegnemen. Ook figuurlijk: *eene gladde tong*, wanneer iemands woorden niet ſtooten, maar vloeijend rollen. VLAK is datgeen, hetwelk noch diepte, noch hoogte heeft, EFFEN hetwelk noch hobbelig, noch bultig is, PLAT het tegenovergeſtelde van verheven. Zoo zegt men: *de vlakke hand*, voor de uitgeſtrekte hand, in tegenoverſtelling van de toegeſlotene, of de vuist. Men noemt eenen weg *effen*, die gelijk en zonder bulten is, eenen ſchotel *plat*, die niet verheven is. Het land wordt *plat* genoemd: *het platte land*, omdat het ſchaars met gebouwen bezet is, en dus minder verhevenheden heeft.

EGA, EGADE, zie ECHTGENOOT.

EIGENAAR, BEZITTER.

Iemand, die iets in zijne magt heeft. BEZITTER duidt zulk eenen in het algemeen aan, en wordt zelfs omtrent dengenen gebezigd, die iets in zijne magt heeft, waarop een ander meer aanſpraak heeft, dan hij, ja zelfs, waarop hij in het geheel geene aanſpraak heeft. Een dief *bezit* hetgeen hij anderen ontſtolen heeft, maar hij is er geen eigenaar van. EIGENAAR is hij, die iets in zijne magt heeft, hetwelk zijn eigendom is, en waarop geen ander eenige aanſpraak heeft. Zoo ook is het met *eigendom* en *bezitting*. Zie BEZITTEN, HEBBEN.

Digitized by Google

EIGENBAAT, zie BAATZUCHT.

EIGENBELANG, zie BAATZUCHT.

EIGENDOM, zie EIGENAAR.

EIGENLIEFDE, ZELFLIEFDE.

Liefde voor zich zelven en hetgeen zijn eigen is. EIGENLIEFDE wordt doorgaans in eenen kwaden zin genomen, ZELFLIEFDE in eenen goeden. Men bezigt het woord *eigenliefde*, zoo om dien belagchelijken trots aan te duiden, waardoor iemand zich voor beter en voortreffelijker houdt, dan hij is, als ook om die ſtrafbare neiging uit te drukken, waardoor iemand, bij alle dingen, hoofdzakelijk op zich zelven en zijn eigen voordeel ziet, met verwaarloozing van de pligten jegens anderen. De *zelfliefde* ſchat hare volkomenheden naar derzelver wezenlijke waarde, en volgt, in de bevordering van dezelve, de algemeene zedelijke natuurwet op, terwijl zij eene bron van vele deugden is.

EIGENSCHAP, zie AARD.

EIGENWIJS, NEUSWIJS, WAANWIJS, LAATDUNKEND, VERWAAND, INGEBEELD.

Die zich op zijn verſtand en doorzigt te veel laat voorſtaan. EIGENWIJS, WAANWIJS, VERWAAND, worden veelal in dezelfde beteekenis gebezigd, en verſchillen eigenlijk ook alleen in graad van ſterkte. *Eigenwijs* en *waanwijs* is iemand, die zich voor wijs houdt,

Digitized by Google

houdt, zonder het te wezen; *verwaand* is hij, die zijn vermeend beter doorzigt door zijne ſpraak, houding, enz. aan den dag legt. Hij, die zich grootere voortreffelijkheden toeſchrijft, dan hij werkelijk bezit, of dezelve eene te hooge waarde toekent, is INGEBEELD. Wanneer iemand zich veel *inbeeldt* van zijne ſchoonheid, dan is hij of zoo ſchoon niet, als hij meent, of hij kent der ſchoonheid eene hoogere waarde toe, dan haar toekomt. NEUSWIJS wordt diegene genoemd, die, gelijk men zegt, overal met den neus bij is, en den neus in alles ſteekt, om zijn verſtand en doorzigt te laten blijken. De *neuswijze* doet allerhande vragen, als of hij verlangt iets te weten, om te toonen, dat hij verſtand en ondervinding genoeg heeft, om over eene zaak, welke echter nog buiten het bereik zijner bevatting is, mede te ſpreken. Men noemt menſchen, en inzonheid kinderen, *neuswijs*, wanneer zij over vele dingen oordeelen, welke zij niet verſtaan, om hunne ſchranderheid te laten blijken, vooral, wanneer zij door hunne te ſchielijke oordeelvellingen achtingwaardige menſchen beleedigen, of door hunne onbeſcheidene vragen in verlegenheid brengen. Wordt de *eigenwijze*, *ingebeelde* en *neuswijze* daarbij trotsch en vermetel, dan noemt men hem LAATDUNKEND, als iemand, die zich veel laat voorſtaan, zich veel *laat dunken*.

EIGENWIJSHEID, zie EIGENWIJS.

EIGENWILLIG, zie EIGENZINNIG.

Digitized by Google

EIGENZINNIG, EIGENWILLIG, ONBUIGZAAM, ONVERZETTELIJK, HARDNEKKIG, HALSSTARRIG, STIJFHOOFDIG.

Iedereen, die gewoon is, tegen alle redenen voor het tegendeel aan, bij zijne meeningen en besluiten te blijven. EIGENZINNIG noemt men zoodanig iemand, die in zijn gevoelen volhardt, onaangezien alle verstandige tegenbedenkingen van anderen; omdat alleen de gronden voor zijn gevoelen hem klaar en beslissend voorkomen; en dit ontstaat veelal uit kortzigtigheid en kwaden luim. De eerste stelt hem buiten staat, om de gegrondheid der aangevoerde tegenbedenkingen behoorlijk in te zien, de andere, welke hem alle voorwerpen zwart afmaalt, neemt hem vooraf reeds tegen alles in, wat anderen hem kunnen voorhouden. Daarom zijn kinderen, kortzigtige, zwaarmoedige menschen, en inzonderheid zenuwzieke vrouwen, meestal *eigenzinnig*. De *eigenzinnige* onderscheidt zich van den EIGENWILLIGEN daardoor, dat hij bij zijn gevoelen volhardt en zijn genomen besluit doorzet, dewijl hij daarvoor goede gronden meent te hebben, terwijl bij den *eigenwilligen* alleen zijn wil in aanmerking komt; gelijk de zamenstelling van dit woord reeds medebrengt. ONBUIGZAAM, ONVERZETTELIJK, STIJFHOOFDIG, duiden aan, dat iemand zijn gevoelen, zijn voornemen, hoe verkeerd en onverstandig ook, volhoudt, trots de oogenschijnlijkste gronden voor het tegendeel; schoon *onbuigzaam* en *onverzettelijk* ook in eenen goeden zin, voor vastheid van karakter kan genomen worden.

HALS-

Digitized by Google

HALSSTARRIG en HARDNEKKIG is hij, die, door de onbuigzaamheid van zijnen wil, dengenen wederſtaat, welke hem naar een ander doel wil leiden, dan hij zich heeft voorgeſteld, die zich door niets van zijn beſluit en voornemen laat afbrengen. *Hardnekkig* wordt echter ook in eenen goeden zin gebezigd: *eenen hardnekkigen tegenstand bieden.*

EIGENZINNIGHEID, zie EIGENZINNIG.

EINDE, zie BESLUIT en AFLOOPEN, EEN EINDE NEMEN.

EINDELIJK, TEN LAATSTE.

Bijwoorden, welke te kennen geven, dat niets meer volgt, zoo naar den tijd en de ruimte, als de orde der dingen. De eerſte dag der week is de zondag, dan volgt de maandag enz., en EINDELIJK en TEN LAATSTE de zaturdag. *Eindelijk* onderſcheidt zich echter van *ten laatſte* daardoor, dat het eerſte dikwerf het begrip van de bereiking des doels inſluit, en dus het einde van iets, als het bereikte doel van eene poging, of van eenen wensch aanduidt; gelijk *einde* ook menigmaal voor doel, oogmerk, gebezigd wordt. Het andere, of *ten laatſte*, ſluit dat nevenbegrip nimmer in, maar geeft alleen en eenvoudig het einde van iets te kennen. *Eindelijk heb ik dit treurig jaar doorgebragt; het is mij zeer lang gevallen. Eindelijk komt gij; ik heb zeer naar u verlangd.* In zulke gevallen wordt *ten laatſte* niet gebezigd.

EINDELOOS, zie EEUWIG.

Digitized by Google

EINDEN, EINDIGEN, OPHOUDEN, UITSCHEIDEN.

Hetgeen begonnen heeft en niet voortgaat te zijn, of te handelen, EINDIGT en HOUDT OP. UITSCHEIDEN is eene handeling of een bedrijf niet voortzetten. Een redenaar *eindigt*, *houdt op* en *scheidt uit*, wanneer hij niet meer ſpreekt. *Eindigen*, nogtans, bezigt men omtrent iets, hetwelk het laatſte, het *einde*, of datgeen is, waarop niets meer volgt; *ophouden* ook omtrent datgeen, hetwelk ſlechts afgebroken en voor eene wijl geſtaakt wordt. Eene redevoering *houdt op*, wanneer zij door geraas en geſchreeuw afgebroken wordt; zij *eindigt*, wanneer er niets meer te zeggen is, of wanneer zij niet verder voortgezet wordt. *Eindigen* is eigenlijk het voortdurend werkwoord van EINDEN; doch *eindigen* is meer in gebruik.

EINDIGEN, VOLEINDEN, VOLEINDIGEN, VOLBRENGEN.

Aan een begonnen geheel het laatſte verrigten. Men heeft zijne taak GEËINDIGD, VOLEIND, VOLEINDIGD, VOLBRAGT, wanneer daaraan niets meer te doen is. Gelijk *eindigen* het voortdurend werkwoord van *einden* is, zoo is *voleindigen* het voortdurend werkwoord van *voleinden*. *Voleinden*, of *voleindigen*, onderſcheidt zich daardoor van *volbrengen*, dat het zich tot de volkomenheid bepaalt, welke een werk, door den laatſten daaraan beſteden arbeid, erlangt. Een ſchilder *voleindigt* zijne ſchilderij door

Digitized by Google

door den laatſten penſeelſtreek, waarmede hij het ſtuk den hoogſten graad van volkomenheid mededeelt, waarvoor het vatbaar is. Eene ſchilderij is niet *voleindigd*, wanneer zij dezen graad van volkomenheid nog niet heeft; men noemt haar, daarentegen, een *voleindigd* werk, wanneer haar geene ſchoonheid en volkomenheid meer ontbreekt. Zie verder AFDOEN, AFMAKEN.

EISCHEN, VORDEREN, VERLANGEN.

Iets begeeren, hetwelk men hoopt te erlangen. EISCHEN en VORDEREN geven te kennen, dat men iets begeert, zonder het dengenen, van wien men het begeert, over te laten, wat hij doen wil. Men hoopt het te erlangen, dewijl men meent, dat het begeerde noodzakelijk moet toegeſtaan worden. *Eiſchen* onderſcheidt zich intuſſchen van *vorderen* daardoor, dat het eerſte zooveel beteekent, als iets verlangen, waarvan men met zekerheid verwacht, dat het niet kan of mag geweigerd worden; terwijl *vorderen* dezen graad van zekerheid niet heeft, waarbij alles aankomt op de verpligting desgenen, van wien iets gevorderd wordt, welke, of in een inwendig gevoel kan beſtaan, of in iets, waartoe hij door dwangmiddelen kan genoodzaakt worden. Ik *eisch* het geld terug, hetwelk ik iemand geleend heb. Men *vordert* van eenen welopgevoeden man, dat hij zijne moedertaal wel ſpreke en ſchrijve. *Eischen* beteekent ook: door regterlijke middelen *vorderen*. Van hier *eischer* voor hem, die dit doet. VERLANGEN is

Digitized by Google

alleen, iets, dat men nog niet heeft, begeeren, terwijl men het aan hem, van wien men iets *verlangt*, overlaat, wat hij doen wil. Doch dit is noch *vorderen*, noch *eiſchen*, maar bidden, verzoeken, begeeren; zie BEGEEREN.

EISCHER, zie EISCHEN.

ELK, zie ALLE.

ELLENDIG, zie ARM.

ENG, zie BEKROMPEN.

ENGBORSTIG, zie AAMBORSTIG.

ER, DAAR.

Verkeerdelijk ſchreef men voorheen 'ER, met een afkappingsteeken, als eene verkorting van DAAR. Men bezigt zoowel: *er is er, die zeggen*, als: *daar is er. Er* en *daar* onderſcheiden zich, in ſommige gevallen, hierdoor, dat *er* eene plaats in het algemeen te kennen geeft, terwijl *daar* de juiste plaats aanwijst: *ik zoek mijn pennemes op mijne ſchrijftafel, maar vind het er niet; gij zoekt niet wel, zegt mijn broeder, want daar ligt het*, of: *het ligt daar.* Of men gebruikt *er*, wanneer iets eenigzins van ons verwijderd is, en *daar*, wanneer het bij de hand is: *daar is uw geld. Er is nog wijn in den kelder.*

ERACHTEN, zie BEDUNKEN.

ER-

Digitized by Google

ERBARMELIJK, zie BEKLAGELIJK.

ERBARMEN, ERBARMING, zie DEERNIS.

ERF, GROND.

Als een bijvoegſel tot BODEM, GROND, wordt het woord ERF hier geplaatst, hetwelk gebezigd wordt in den zin van eigen GROND met zijn toebehooren: *huizen en erven;* ook voor eene ledige plaats, waar te voren een gebouw ſtond: *ik heb de ſchuur laten afbreken; nu is er ſlechts een erf.*

ERFENIS, ERFMAKING.

Datgeen, waarvan het regt, door den dood van deszelfs eigenaar, op een' ander overgaat. De woorden ERFMAKING en ERFENIS zijn nogtans in zoover onderſcheiden, dat de *erfmaking* altoos berust op een testament, of eenen uiterſten wil, de *erfenis*, daarentegen, ook *ab intestato* plaats heeft. Zie ook BOEDEL.

ERG, BOOS, SLIM, SLECHT, KWAAD, EUVEL.

Hetgeen onvolmaaktheid bevat en te weeg brengt. Vele dezer woorden worden door elkander gebezigd, ſchoon zij echter, in ſommige opzigten, zeer onderſcheiden zijn. Boos duidt den hoogſten trap van zedelijke ſlechtheid aan, en geeft te kennen, dat iemand niet alleen zelf ſlecht is, maar ook daarop bedacht is, om anderen ſchade toe te brengen; waarom de dui-

Digitized by Google

duivel, als het ſlechtſte aller wezens, *de booze* genoemd wordt: *hij heeft een boos hart.* Echter ſpreekt men ook van *booze tijden; de weg is hier zeer boos*, enz. ERG duidt eenen hoogeren trap van ſlechtheid aan, dan KWAAD, SLECHT, SLIM en EUVEL. Zoo zegt men: *van kwaad tot erger; dat is te erg!* enz. *Euvel*, dat oulings kwaal en allerlei ziekte beteekende, als blijkt uit het nog gebruikelijke *handeuvel*, *voeteuvel*, is, voor zedelijk kwaad, nog voorhanden in het zamengeſtelde *euveldaad.* Zoo zegt men ook: *iets euvel opnemen*, ten kwade duiden; *in euvelen moede*, kwaadaardig, vijandelijk. *Slim*, dat oudtijds ſcheef, en *ſlecht*, dat zooveel als neêrgeveld, met den grond gelijkgemaakt, beteekende, waarvan *ſlechten*, geven nog, in ſommige ſpreekwijzen, den onvolkomen en gebrekkigen ſtaat der dingen te kennen: *de zaak begint ſlim te ſtaan*, dat is zoo, of zij wilde vallen. In eenen oneigenlijken zin wordt het, derhalve, voor datgeen gebruikt, hetwelk ſchade aanbrengt: *de ziekte wordt van dag tot dag ſlimmer.* Voor gering bezigt men *ſlecht*, in: *ſlechte kost*, *ſlechte kleeding*, *ſlechte bezoldiging*; voor gebrekkig: *ſlecht van gezigt*, *ſlecht van gehoor*, enz.; voor gevaarlijk, zeer ziek: *hij ligt ſlecht*; voor onaangenaam: *het is thans ſlecht weder*, *ik krijg daar eene ſlechte tijding*; voor nadeelig, rampſpoedig: *zijne zaken ſtaan ſlecht. Slechte taal* is onbeſchaafde, *ſlechte wijn*, onzuivere, krachtelooze. Ook wordt *ſlecht* voor zedeloos, ondeugend gebezigd: *hij is een ſlechte karel; ſlecht van gedrag*, *eene ſlechte daad*, enz.

In

Digitized by Google

In al deze beteekenisſen kan noch *boos*, noch *erg*, noch *euvel* gebruikt worden. *Kwaad* eindelijk, dat tegen goed overſtaat, wordt ook in eenige, van de vorige woorden verſchillende beteekenisſen, gebezigd, als: *kwade noten*, voor verrotte, aangeſtokene; *nog eene kwade week, en wij zijn het te boven*, voor eene moeijelijke, onaangename week; *het te kwaad krijgen*, voor in het onderſpit geraken; *ter kwader uur*, voor ongelukkiglijk; *ter kwader trouw*, voor bedriegelijk, enz. In geene dezer beteekenisſen kunnen de voorgaande woorden gebruikt worden.

ERGERNIS, zie AANSTOOT.

ERKENNEN, KENNEN, HERKENNEN.

Een ding, door middel van deszelfs kenteekenen, van andere dingen onderſcheiden. Om eene zaak te ERKENNEN is toereikend, dat wij haar ſlechts naar hare algemeenſte kenteekenen onderſcheiden kunnen; om haar te KENNEN moeten wij dezelve ook naar hare bijzondere kenteekenen kunnen onderſcheiden. Hetgeen te ver van ons verwijderd is, kunnen wij niet *erkennen*; wanneer het naderbij komt, zoodat wij het van de dingen, welke het omgeven, beginnen te onderſcheiden, *erkennen* wij het, b. v., voor een' mensch, ſchoon wij dien niet *kennen*. *Erkennen* wordt nog in eenige andere beteekenisſen bebezigd, als, verklaren voor hetgeen het is: *ik moest mijne handteekening erkennen*; met *voor*: *ik erken u voor een' eerlijken man*; als zoodanig aannemen: *hij heeft hem voor zijn'*

Digitized by Google

zijn' zoon erkend; dankbaarheid betoonen: *ik zal hem de weldaden, welke hij mij bewezen heeft, altoos erkennen.* Van hier *erkentelijk*, dankbaar, *erkentenis*, dankbaarheid. HERKENNEN is eigenlijk weder kennen, andermaal, op nieuw kennen. Wanneer wij een voorwerp *kennen*, hebben wij daarvan eene klare voorſtelling, welke wij in ons terug kunnen roepen, wanneer wij willen, en door middel waarvan wij hetzelve onder meer andere ontdekken en van de overige voorwerpen onderſcheiden kunnen. Het is derhalve eigenlijk, zich bewust worden, dat een gegeven voorwerp hetzelfde is, hetwelk men te voren reeds gekend heeft. Men *kent* een' mensch, wanneer men met deszelfs gelaatstrekken, houding, gebaren, ſtem, enz. bekend is, en deze kenteekenen in zijn geheugen geprent heeft, en men *herkent* hem daaraan, wanneer men hem ziet en hoort ſpreken. Zoo *herkent* een hond zijnen meester, dat is, hij onderſcheidt hem van, en ontdekt hem onder vele andere menſchen, want hij is met de kenteekenen, waardoor dezelve zich van anderen onderſcheidt, bekend, met deszelfs reuk, geſtalte, ſtem, enz. *Ik trof hem in Amſterdam aan, en naauwelijks had ik eenige woorden met hem gewiſſeld, of ik herkende mijnen ouden vriend.*

ERKENTELIJK, zie ERKENNEN.

ERKENTELIJKHEID, zie DANK en ERKENNEN.

ERKENTENIS, zie DANK.

ERLANGEN, zie BEKOMEN.

ERNST,

Digitized by Google

ERNST, IJVER.

Voor zoo ver deze woorden met elkander overeenkomen, drukken zij eenen hoogen graad van inſpanning der krachten uit, om een zeker oogmerk te bereiken. *Men arbeidt met ernst en ijver aan het behoud van den vrede.* ERNST duidt oorſpronkelijk de eigenlijke drijfveêr dezer krachtinſpanning aan, welke is, dat men de zaak, welke men bedoelt, voor gewigtig houdt. *Ernst* is het tegenovergeſtelde van ſcherts, welke bedoelt, ſlechts lagchen te verwekken, terwijl alles, wat men *in ernst* doet, uit hoofde van een gewigtig oogmerk geſchiedt, en alles, wat men *met ernst* doet, met eene krachtinſpanning geſchiedt, welke een gewigtig oogmerk onderſtelt. Wanneer men iets voor gewigtig houdt, poogt men met drift hetzelve ten uitvoer te brengen; en deze drift, dit vurig ſtreven, waarmede men zeker doel tracht te bereiken, gepaard met de aanwending der middelen, welke daarheen leiden, is de IJVER, welke daarom veelal met het woord *ernst* tegelijk gebezigd wordt: *iets met ernst en ijver ondernemen.*

ERNST, GESTRENGHEID.

Zekere hardheid van gemoed, waardoor men geene vergrijpen duldt, geene gebreken verſchoont, maar die overal en altoos berispt en beſtraft. Het eerſte dezer woorden ſchijnt zijne naaste betrekking te hebben op de denkwijs en gezindheid van een' mensch, naar welke hij de gebreken en vergrijpen ge-

Digitized by Google

geſtrengelijk beoordeelt, en dezelve op geenerlei wijze verontſchuldigt; zijn ERNST ontſtaat uit de voorſtelling van het gewigt des vergrijps, verbonden met de voorſtelling van het gewigt en de noodzakelijkheid der ſtraf, en van de ſchadelijkheid der ſtraffeloosheid. Het andere dezer woorden, of de GESTRENGHEID, ſchijnt aan te duiden, op welke wijze men ſtraft, en het begrip in te ſluiten, dat dit zonder eenige verſchooning geſchiedt, dat de ſtraf nooit verzacht, maar wel verzwaard wordt. *Geſtrengheid* ſtraft daarom ook elke overtreding, zelfs de minstbeteekenende, en wel op eene geduchte wijze, omdat zij dezelve hard beoordeelt, hetzij in hare gevolgen, of in hare zedelijkheid, of in beide. *Ernst* en *geſtrengheid* kunnen uit eenerlei bron voortvloeijen, namelijk uit eene tot gedurig peinzen, of tot treurigheid overhellende gemoedsgeſteldheid, welke ons ernſtig maakt, in zoover zij ons alles van zijne ſlechte zijde doet beſchouwen. *Ernst* ſtraft alleen uit hoofde van het gewigtige oogmerk, hetwelk hij daarmede heeft, namelijk om het kwaad voor te komen, of te verminderen; *geſtrengheid* mist hierbij dikwerf dit oogmerk. Een *geſtrenge* zedemeester berispt en verdoemt menigmaal zonder toegevendheid, uit doemzucht en uit blijdſchap over eens anders ongeluk, en veroordeelt tot de zwaarſte ſtraffen, in toorn, of uit gevoelloosheid. De *ernst* van eenen gemoedelijken zedemeester kan dikwerf *geſtrengheid* worden, dewijl hij het kwaad, hetwelk hij wil beſtrijden, niet mag verſchoonen;

ge-

Digitized by Google

geſtrengheid kan zonder *ernst* plaats hebben. *Geſtrengheid* ontſtaat menigmaal ook uit menſchenhaat, uit ijverzucht, uit trotschheid, uit huichelarij.

ERNSTHAFTIG, ERNSTIG.

Deze bijvoegelijke naamwoorden zijn van het voorgaande zelfſtandige *ernst* gevormd, met den uitgang *ig* en *haftig*. ERNSTIG bepaalt zich eigenlijk tot het gevoel, de gezindheden en handelingen des menſchen, ERNSTHAFTIG tot deszelfs gebaren en uiterlijk gedrag. *Ernſtig* wordt ſomwijlen ſlechts tegen ſchertſend overgeſteld; en dan geeft men daardoor te kennen, dat men zijne ware meening uitdrukt. *Ik zeg het u ernſtig*, dat is, gij kunt verzekerd zijn, dat ik niet ſcherts, maar dat hetgeen ik zeg, mijne ware meening is. Vervolgens komt het voor in de beteekenis van met zorgvuldigheid en vlijt: *zich eene zaak ernſtig aangelegen laten zijn*, dat is, dezelve regt ter harte nemen, veel zorg en vlijt daartoe aanwenden. Eindelijk bedient men zich van dit woord bij vermaningen, ſtraffen enz., om aan te duiden, dat zij met het gevoel, hetwelk de vermanende en ſtraffende van het gewigt en de noodzakelijkheid der vermaning en der ſtraf heeft, overeenkomt: *iemand eene ernſtige*, nadrukkelijke, *vermaning doen; iemand eene ernſtige*, harde, *ſtraf laten ondergaan*. *Ernsthaftig* bevat de uitdrukking van ernst, door gebaren en bewegingen, door handelingen en redenen. Een *ernsthaftig* man draagt aan zijn gefronſeld voorhoofd, in zijne bedenkelijke houding, gelijk ook in zijne handelingen en redenen, de blijken der gewigtige ge-

Digitized by Google

dachten, welke hem bezig houden; zijn ganſche wezen en gedrag geeft te kennen, dat hij alle, zelfs de geringſte feilen en vergrijpen met misnoegen beſchouwt en dezelve ten ſcherpſte beoordeelt. Zoo zegt men ook: *zijne ernsthaftige houding toonde weldra, dat hij niet geſchikt was, om zoutelooze ſcherts aan te hooren.*

ERNSTHAFTIGHEID, zie ERNSTHAFTIG.

ERVAREN, zie BEDREVEN.

ETEN, VRETEN, SPIJZEN.

Vast voedſel tot zich nemen. ETEN en SPIJZEN worden alleen van redelijke wezens, VRETEN, daarentegen, van redelooze dieren gebezigd; dit heeft het gebruik bepaald, ſchoon beide deze woorden oogenſchijnlijk van een' en denzelfden ſtam afkomſtig zijn; want *vreten* is eigenlijk niet anders, dan *vereten*, geheel opeten en verteren. Zoo zegt men ook van iemand, die zich, door gulzig eten, met de dieren gelijk ſtelt: *hij eet niet, maar hij vreet.* Het gebruik heeft ook tuſſchen *eten* en *ſpijzen* zeker onderſcheid ingevoerd, waarvoor men vergeefs den grond in de oorſpronkelijke beteekenisſen dezer woorden zal zoeken. Men verbindt, namelijk, met *ſpijzen* het begrip eener zekere plegtigheid; en daar deze ſlechts plaats kan vinden bij menſchen van hoogen rang en van vermogen, zoo ziet men, waarom het eigenlijk van het eten en de maaltijden zulker perſonen

Digitized by Google

nen gebruikt wordt, en eindelijk ook van den ganſchen maaltijd, en niet van een enkel geregt. Men moet daarom zeggen: *ik heb gisteren de Koninklijke Familie zien ſpijzen, en ik heb opgemerkt, dat Zijne Majesteit ſlechts van eenen ſchotel at.* Hij, derhalve, die tot zijne dagelijkſche maaltijden niet veel tijd beſteden kan, en niet vermogend genoeg is, om velerlei en uitgezochte geregten te bekostigen, zal *eten*, maar niet *ſpijzen*. Van hier het zeggen eens ſlempers: *de mensch wil niet ſlechts eten, hij wil ook ſpijzen;* waaronder men dan verſtaat: velerlei ſmakelijk toebereid voedſel, op zijn gemak, genieten. Zie verder EETWAAR.

ETTELIJKE, zie EENIGE.

ETTEREN, zie DRAGEN.

EUVEL, zie ERG.

EUVELDAAD, zie ERG.

EVENWEL, zie DOCH.

Digitized by Google

F.

FAAL, zie FEILEN.

FAAM, zie BEFAAMD.

FABEL, VERDICHTSEL, VERHAAL, VERTELLING, SPROOKJE.

Eene rede, waarin eene ware, of verdichte geſchiedenis voorgedragen wordt. VERHAAL en VERTELLING drukken dit begrip in zijne grootſte algemeenheid uit, zonder waarheid, of onwaarheid aan te duiden. Naar hunnen vorm geven deze woorden, vooreerst, de daad van verhalen en vertellen, of de voordragt der geſchiedenis zelve, te kennen, en, vervolgens, beteekenen zij ook het voorwerp, of den inhoud des *verhaals* en der *vertelling*. FABEL, VERDICHTSEL en SPROOKJE, ook *ſpreukje*, onderſcheiden zich daarvan, hierdoor, dat deze ſlechts verdichte verhalen zijn. *Fabel* en *verdichtſel* geven dit denkbeeld terſtond aan de hand, en *ſprookje* duidt bovendien

Digitized by Google

dien nog aan, dat het fabelachtige en verdichte als waar voorgedragen en algemeen verbreid wordt. Wanneer iemand eene geſchiedenis verhaalt, en er bijvoegt: *het is eene fabel, een verdichtſel;* dan wil hij te kennen geven, dat hij het verhaal voor onwaar en valsch houdt. Zegt hij: *het is een ſprookje;* dan wil hij daarmede te kennen geven, dat het verhaalde, hoe oogenſchijnlijk valsch, hoe kinderachtig het ook zij, nogtans in ieders mond is en overal verbreid wordt. *Fabel* is oorſpronkelijk hetzelfde, als het Griekſche μυθος, hetwelk bij HOMERUS nog elke rede, en vervolgens eene verhalende rede beteekent; en *fabula* ſtamt van *fari*, ſpreken, af. Inzonderheid noemde men de verhalen der oudheid *fabelen;* en daar men van langzamerhand aan de echtheid dier verhalen begon te twijfelen en dezelve geloof te weigeren, zoo verkreeg het woord *fabel* de beteekenis van verdichte geſchiedenis, en het woord *mythologie* die van *fabelleer.*

FACTIE, zie AANHANG.

FAKKEL, zie TOORTS.

FALEN, zie FEILEN.

FEEST, MAAL, GASTMAAL, MAALTIJD, FEESTMAAL.

Een gemeenſchappelijk bijeenzijn van verſcheidene perſonen, bij bijzondere gelegenheden, om zich te verlustigen, meestal met eten en drinken. FEEST

Digitized by Google

(Fr. *fête*) onderſtelt niet altijd eten en drinken: *kersfeest*, *pinkſterfeest*, *het feest der hervorming* enz.; FEESTMAAL, daarentegen, ſluit dit denkbeeld altijd in, en wel dat van een ongewoon, plegtig maal; even als GASTMAAL, hetwelk, bovendien, nog aanduidt, dat gasten daartoe genoodigd zijn. Een MAAL kan men ook alleen zijne familie en huisgenooten geven, of zelf afzonderlijk gebruiken, hetwelk ook blijkt uit het zamengeſtelde *middagmaal*. MAALTIJD, dat ook voor een gewoon eenvoudig maal gebezigd wordt, als: *morgen na den maaltijd zal ik bij u komen* enz., onderſtelt echter, nu en dan, eene meer prachtige aanrigting: *gisteren werd ik bij N. ter maaltijd genoodigd*. In ſommige zamenſtellingen heeft het woord *maal* ook de beteekenis eener plegtige aanzitting en prachtige opdiſching, als: *affcheidsmaal*, *bruiloftsmaal*, *doopmaal* enz. Het woord *nachtmaal* geeft het eenvoudigſte, maar tevens plegtigſte *maal* te kennen. Zie verder BANKET.

FEILEN, FALEN, MANGELEN, ONTBREKEN, GEBREKEN, MISSEN, ONTSTAAN.

Voor zoo ver deze woorden zinverwant zijn, geven zij te kennen, dat eene zaak niet is. FALEN en FEILEN, welke met het middeleeuwsch Lat. *fallere*, *fallire*, *fellere*, en het Ital. *fallare* verbonden zijn, komen, in de beteekenis van het voorgeſtelde doel niet treffen, overeen: *doe in alles ſlechts uw' pligt, en de uitkomst zal niet falen. Mijne hoop feilde.* *Falen* wordt ook voor ontbreken gebezigd: *zij is niet*

Digitized by Google

niet ſchoon, maar het faalt haar niet aan bevalligheid. Feilen komt met MISSEN, niet treffen, overeen: *hij vuurde op mij, maar bij geluk feilde hij;* waarvoor men ook *miste* zou kunnen zeggen. Voor eenen misſlag begaan, wordt *feilen* gebruikt, als: *hij feilt telkens in de woordvoeging.* MANGELEN is ongetwijfeld een der oudſte onder deze ſynonimen, daar het reeds bij OTFRIED *mangalon* heet, en met het Franſche *manquer* en het Italiaanſche *mancare* eenen zeer ouden ſtam aanduidt. Het beteekent afwezend zijn van iets, hetwelk, in opzigt tot iets anders, noodzakelijk, of wenſchelijk is: *de zaak zoude afgedaan zijn, maar het geld mangelde,* of *het mangelde aan geld.* Ook zegt men figuurlijk: *het mangelt,* voor: het hapert, het ligt, *niet aan mij.* GEBREKEN (Hoogd. *gebrechen*), werd voorheen in den zin van te kort komen, gemist worden, gebruikt, gelijk nog in den STATENBIJBEL: *er gebreekt wijn — wat gebreekt mij nog?* enz. Thans wordt hiervoor, meestal, ONTBREKEN gebezigd, ſchoon ook dit woord reeds in verſcheidene beteekenisſen buiten gebruik geraakt is. *Waar geld ontbreekt, daar ontbreekt alles.* Ook met *aan: het ontbreekt hun niet aan moed.* ONTSTAAN, eindelijk, dat, als zinverwant met de voorgaande woorden, met het voorzetſel *ont*, hetwelk eene verwijdering aanduidt, zamengeſteld is, beteekent eigenlijk zoo veel als: van iets verwijderd ſtaan, niet in het bezit van hetzelve zijn, er geen genot van hebben, en heeft nimmer betrekking op zaken, maar altoos op perſonen, welken

Digitized by Google

het bezit, of genot van zeker goed geweigerd, of op eene andere wijze verhinderd wordt: *o Braven! u ontſtaan geen friſſche lauwerkranſen. De glorie kan hun niet ontſtaan.* Hiervan is *ontſtentenis* gevormd. Zie ook DERVEN.

FEILEN, FALEN, DWALEN.

Het verkeerde voor het regte houden. FEILEN bevat niet enkel, gelijk DWALEN, het verkeerde, het ſchijnbare, hetwelk men voor regt en waar houdt, maar ook het verkeerde der handeling zelve. Hij, die *dwaalt*, denkt verkeerd, die *feilt*, handelt verkeerd; en dewijl hij *dwaalt*, *feilt* hij ook, in zoover zijn oordeel eene handeling des verſtands is. Wie in het opmaken eener rekening *gedwaald* heeft, heeft *gefeild*, hij heeft de arithmetiſche regelen niet wel waargenomen. POMPEJUS *feilde* daarin, dat hij, in den beginne, eene gemeene zaak met CÆSAR maakte; maar hij *dwaalde* in zijn oordeel over CÆSARS genie en karakter, naardien hij hem niet voor zoo gevaarlijk hield, als hij was. *Falen* was voorheen ook voor *dwalen*, mishebben, gebruikelijk, waarvan *faalgreep* voor misſlag, dat reeds verouderd is.

FEILEN, ZONDIGEN.

Voor zoover deze woorden beteekenen: tegen eene zedelijke wet aan handelen, zijn zij zinverwant. FEILEN wordt ook omtrent onſchuldige overtredingen der wetten gebezigd, ZONDIGEN onderſtelt altoos ſchuldige vergrijpen tegen dezelve. De beste mensch

kan

Digitized by Google

kan ieder oogenblik *feilen*, want hij kan, uit overijling, uit onoverwinnelijke onwetendheid en dwaling, onregt handelen. Maar een deugdzaam mensch kan niet ieder oogenblik *zondigen*, dat is, met bewustheid en opzettelijk onregt doen.

FIELT, SCHELM, SCHURK, SCHOFT, SPITSBOEF, GUIT, DEUGNIET.

Een mensch, die, wegens ſlechte handelingen, voor eerloos gehouden wordt. DEUGNIET is de algemeenſte aanduiding van een' ſlecht mensch, van iemand, die niet deugt, of niet wil deugen. FIELT, zijnde een zuiver Nederduitsch woord, waarvoor andere talen geen daarmede overeenkomſtig woord hebben, voegt, even als GUIT, bij het denkbeeld van ſlechtheid nog dat van loosheid: *hij is een regte fielt, een guit*. SCHOFT wordt in de beteekenis van een' lompen deugniet gebezigd. Voor een' SCHELM wordt zulk een ſlecht mensch door de burgerlijke wetten verklaard, voor een' SCHURK en SPITSBOEF door de meening en het gevoelen van het Publiek, en wel voor een' *ſpitsboef*, wegens openlijke vergrijpen jegens eens anders eigendom, door ſtelen en rooven, en voor een' *ſchurk*, wegens heimelijke en kunſtige ontvreemdingen, waarbij hij het vertrouwen van anderen misbruikt, door valsch ſpelen, valſche wisſels, valſche toezeggingen enz., waarmede hij geen kwaad vermoedende, eerlijke menſchen bedriegt. Van ſommige dezer woorden worden benamingen af-

Digitized by Google

geleid, welke de daad te kennen geven, waardoor men zich eerloos maakt, als: *fielterij*, *guiterij*, *ſchelmerij*, *ſchurkerij*.

FIELTERIJ, zie FIELT.

FIGUUR, VORM, GEDAANTE, GESTALTE.

In den ruimſten zin beteekenen deze woorden datgeen, waardoor de dingen zich uiterlijk van elkander onderſcheiden. VORM onderſcheidt zich van GEDAANTE, GESTALTE en FIGUUR, vooreerst, daardoor, dat wij deszelfs eigenſchappen als datgeen aan eene zaak beſchouwen, waardoor dezelve tot eene zekere ſoort behoort, en, vervolgens, daardoor, dat hij ook omtrent onligchamelijke dingen gebezigd wordt. Wij kunnen uit zekere ſtof, door den *vorm*, welken wij daaraan geven, dingen maken, die verſchillende benamingen bekomen, naar mate zij tot verſchillende ſoorten van dingen behooren; zoo maakt men uit een ſtuk goud ringen, bekers enz. Ook kan men eene zekere daad, of gebeurtenis, tot de ſtof van een dichtſtuk verkiezen; maar men kan dezelve als heldendicht of als tooneelſpel voordragen; in het eerſte geval geeft men hetzelve den *vorm* van een heldendicht, in het andere dien van een treurſpel. *Geſtalte* en *gedaante* zijn, vooreerst, de *vorm* van een levend ligchaam, vervolgens die van elk ander ding. Zoo zegt men: *eene vrouw van eene ſchoone, innemende geſtalte*; ook ten aanzien der lengte: *een man van een rijzige gestalte; — hij* (Jezus Christus) *is in de gedaante gevonden, als een mensch.* Men zegt niet: *de gedaante*, *de geſtalte*, maar *de vorm van een tooneel-*

Digitized by Google

neelſpel, *van een heldendicht*, omdat de inhoud van een gedicht geen ligchaam is. Men zegt, daarentegen: *Jupiter vervoerde Europe*, *in de geſtalte*, of *onder de gedaante van eenen ſtier*, omdat een ſtier iets ligchamelijks is. *Figuur* beſtaat in de buitenſte omtrekken van iets: *de omtrekken van eenig ding ſtellen ons deszelfs figuur voor oogen.* Zoo zijn alle geteekende, geſchilderde, geſnedene, gedrukte, of op eene andere wijze vervaardigde afbeeldingen en verſierſels *figuren*, geene *vormen*, *gedaanten*, of *geſtalten.* Alle dingen, in zoover zij eene gedaante hebben, of in zoover men dezelve onder eenige gedaante beſchouwt, dragen dezen naam: *geometriſche*, *wiskunſtige figuren.* In de ſchoone kunſten worden verſcheidene willekeurige voorſtellingen en veranderingen met dezen naam beſtempeld. Zoo ſpreekt men, b. v., van *figuren* in de danskunst. De voorſtelling van eene zaak onder eene andere gedaante, dan wij ons dezelve gemeenlijk voorſtellen, wordt, in de welſprekendheid, eene *figuur* geheeten. In de ſpraakkunst zijn alle woorden, welke iets ligchamelijks, of zinnelijks beteekenen, en ter voorſtelling van onligchamelijke dingen gebruikt worden, *figuren.*

FIJMELAAR, (FIEMELAAR, FEMELAAR,) HUICHELAAR, GEVEINSDE, SCHIJNHEILIGE.

Schoon alle deze woorden doorgaans genomen worden in den zin van iemand, wiens uiterlijke handelingen niet met de gezindheden overeenkomen, waarvan zij de uitdrukkingen moeten wezen, onderſcheidt zich

FIJ-

Digitized by Google

FIJMELAAR echter daarin van de overige woorden, dat hij in gemoede kan meenen, zoodanig te mogen en te moeten handelen. Eigenlijk beteekent *fijmelaar* een' wolkaarder, die de noppen afpluist; van daar heeft dit woord de beteekenis gekregen van een' futſelaar, of iemand, die zich met allerhande geringe dingen bezig houdt; en eindelijk die van iemand, die alles als zaken van den godsdienst en het geweten beſchouwt; die, of het te pas komt of niet, ſpreuken en gezegden uit den Bijbel aanvoert, en alle zijne geſprekken met ſchriftuurplaatſen omkleedt. Dit kan, bij eenvoudige menſchen, uit misverſtand en gebrek aan doorzigt, in goeden ernst plaats hebben; doch meestal is de grond daarvan de zucht, om voornaauwgezet en gemoedelijk gehouden te worden, vertrouwen te winnen en voordeel te behalen. Een GEVEINSDE is hij, die zijne eigenlijke gewaarwordingen en gevoelens vermomt, zich uiterlijk, met woorden, gebaren, of daden, anders gedraagt en aanſtelt, dan hij inwendig is. In dezen zin wordt *veinzen*, waarvan *geveinsde* gevormd is, insgelijks gebezigd: *gehoorzaamheid, achting, liefde, vriendſchap veinzen*; ook, als een wederkeerig werkwoord, voor: zich valſchelijk zoo, of zoo aanſtellen: *hij veinsde zich ziek*. Een SCHIJNHEILIGE is, gelijk uit de zamenſtelling terſtond blijkt, iemand, die den uiterlijken ſchijn van heiligheid aanneemt en vertoont, zonder die werkelijk te bezitten. Dit zelfde heeft plaats bij den HUICHELAAR, die mede anders ſpreekt en handelt, dan hij denkt, en eene uiterlijke vertooning maakt

maakt van iets, hetwelk hij inwendig niet bezit. Dan, hierbij komt nog, dat de *huichelaar*, wanneer zijn belang het vordert, het ware gevoelen van zijn hart verbergt, en zich gedraagt, als of hij anderer grondſtellingen en begrippen omhelst, welke intusſchen het tegenovergeſtelde van zijne eigen grondſtellingen en begrippen zijn. Hij tracht de genegenheid, het vertrouwen en de achting zijner medemenſchen te winnen, als het meest dienſtig ter bereikinge zijner bijzondere oogmerken; en daar hij datgeen, waarop de genegenheid, het vertrouwen en de achting van anderen zich gronden, niet in zijn binnenſte vindt, zoo zoekt hij den uiterlijken ſchijn daarvan aan te nemen. Hij weet, dat kortzigtigen eene demoedige houding, zingen en bidden voor uiterlijke teekenen van vroomheid houden, en daarom poogt hij dezelve na te bootſen. Intusſchen bootst de kunst de natuur altoos maar zeer onvolkomen na. Het ſcherpe en geoefende oog ontdekt onder de mom dezer geveinsdheid den *huichelaar*. Hij verraadt zich door het overdrevene in zijne gemaakte houding en ſpraak. Dit is de reden, waarom de ſtille deugden der ware vroomheid, wier gelaat natuurlijk, wier toon zacht en edel is, zoo moeijelijk na te bootſen zijn, en waarom de valſche beſcheidenheid, de voorgewende zachtmoedigheid des *huichelaars* zoo ligt kunnen ontdekt worden.

FIJMELARIJ, zie FIJMELAAR.

FIJMELEN, zie FIJMELAAR.

FIKSCH,

Digitized by Google

FIKSCH, FLINK.

Beide woorden zijn alleen in het gemeene leven en den vertrouwelijken ſpreek- en ſchrijftrant gebruikelijk, in de beteekenis van vaardig, knap. FIKSCH wordt gemeenlijk afgeleid van het Angelſ. *fykan*, Zweedsch en IJslandsch *fika*, *fyka*, dat ijlen beteekent; en van daar het begrip eener ſnelle beweging: *hij gaat fiksch met de pen om*, hij kan vaardig ſchrijven. *Dat ſtuk is fiksch geſchilderd*, niet treuzelachtig bewerkt. FLINK, beteekenende eigenlijk wel getroffen, juist op het doel geſchoten, is van het weleer in gebruik geweest zijnde werkwoord *flinken*, Angelſ. *flingan*, werpen, ſchieten, afkomſtig. Thans wordt het gebezigd voor wel, zeer wel, best, doel treffend: *dat hebt gij flink gedaan. Hij zal eene flinke vrouw aan haar hebben*, door welke hij zijn doel eener gelukkige echtvereeniging volkomen beſchieten zal. *Fiksch* wordt ook als bijvoegelijk gebezigd, maar in de beteekenis eener ligte en vaardige beweging: *de fikſche naald van 't luiſtervol kompas.*

FLAMBOUW, zie TOORTS.

FLEEMEN, LIEFKOZEN, VLEIJEN.

Deze woorden kunnen als zinverwant beſchouwd worden, in zoover zij handelingen beteekenen, waardoor iemand zijne liefde en teederheid uitdrukt, als: kuſſen, ſtreelen, enz. FLEEMEN ſchijnt, in dezen zin, meestal op kinderen toepaſſelijk te zijn:

Digitized by Google

o! zij kan hare moeder zoo fleemen. LIEFKOZEN, daarentegen, kan van ouders omtrent kinderen, van aanzienlijken omtrent geringen, en, omgekeerd, van kinderen omtrent ouders, van geringen omtrent aanzienlijken, gebezigd worden. VLEIJEN alleen van kinderen omtrent ouders, van geringen omtrent aanzienlijken. De moeder *liefkoost* haar kind, en wordt van hetzelve *geliefkoosd*, maar alleen het kind *vleit* en ſtreelt de moeder; in welken zin het met *fleemen* overeenkomt. De moeder *liefkoost* haar kind, zij *vleit* het niet. Het kind kan zijne liefde nog niet anders, dan door *fleemen*, *liefkozen* en *vleijen* uitdrukken.

FLEUR, BLOEI, GROEI.

Het groeijen en bloeijen van boomen en planten. GROEI bepaalt zich enkel tot de groeijing, of den wasdom: *eenen boom midden in zijnen groei kappen.* Ook van menſchen: *het kind is in zijnen vollen groei.* BLOEI is op zijne plaats behandeld. FLEUR, dat mede *bloei* beteekent, wordt meestal oneigenlijk gebruikt, voor jeugdigen welſtand, vrolijkheid en opgeruimdheid: *hij ſtierf in den fleur van zijn leven. Er is geen fleur meer bij hem.* Zie BLOEI.

FLIKKEREN, zie BLINKEN.

FLINK, zie FIKSCH.

FLUKS, zie AANSTONDS.

FOK-

Digitized by Google

FOKKEN, zie AANFOKKEN.

FOKKERIJ, zie AANFOKKEN.

FOLTEREN, MARTELEN, PIJNIGEN.

Hevige ſmert veroorzaken. Deze woorden ſchijnen voornamelijk te verſchillen in den graad der ſmert, welke iemand veroorzaakt wordt; en dan drukt PIJNIGEN het algemeenſte denkbeeld uit, en is minder ſterk, dan FOLTEREN en MARTELEN; alhoewel *pijnigen* niet ſlechts voor pijn aandoen, maar ook, en wel inzonderheid, voor op de pijnbank brengen gebezigd wordt: *hij was tweemaal gepijnigd, eer hij bekende.* En in dezen zin alleen wordt *pijnigen* van ligchaamsſmert gebezigd. *Folteren* duidt tevens zulke ſmerten aan, welke door daartoe dienende werktuigen veroorzaakt worden, gelijk weleer in Roomsch-Katholijke landen, anders denkende Christenen, alleen omdat zij anders dachten, onder de verſchrikkelijkſte folteringen, ter dood gebragt werden. Van hier *folteruig.* *Martelen* ziet op de gruwzaamheid der vijanden van het Christendom, welke tegen deszelfs eerſte belijders woedde; van waar *martelaar*, anders bloedgetuige, of iemand, die, om zijne belijdenis van den Christelijken godsdienst, allerlei lijden uitſtaat: *het bloed der martelaren was het zaad der Kerk.* Voor het overige worden alle deze woorden in eenen oneigenlijken zin gebruikt: *mijn hart wordt door de herinnering daarvan gepijnigd, gefolterd, gemarteld.*

FOL-

Digitized by Google

FOLTERING, zie FOLTEREN.

FOLTERTUIG, zie FOLTEREN.

FONKELEN, zie BLINKEN.

FOOI, zie DRINKGELD.

FORTUIN, zie GELUK.

FRISCH, KOEL.

Eenigzins koud — tusſchen koud en warm. *Na een onweder wordt de lucht gewoonlijk frisch en koel.* KOEL duidt meer de aan koude grenzende geſteldheid zelve aan; FRISCH meer derzelver uitwerkſel, dat zij, namelijk, verſterkt, vlug en levendig maakt, of het tegengeſtelde van datgeen veroorzaakt, hetwelk afmattende, verſlappende hitte te weeg brengt: *een dronk frisch water; frisſche lucht ſcheppen. Een koel huis; een koele kelder; een koele wind; een koele avondſtond.* Nog meer verſchillen *frisch* en *koel*, in eenen oneigenlijken zin. Zoo wordt *frisch* voor gaaf, onbedorven gebezigd: *een frisſche tak*, in tegenoverſtelling van eenen dorren; *frisſche rozen*, enz.; voor lustig, moedig, gezond, in de dagelijkſche verkeering: *hij is nog jong en frisch; eene frisſche kleur*, enz.; in welke beteekenisſen *koel* nimmer gebruikt wordt. Zoo wordt *koel*, daarentegen, oneigenlijk tot liefde, genegenheid, betrekking, enz., overgebragt, voor onverſchillig gebezigd: *iemand koel ontvangen; een koel beſcheid geven;* tot driften betrekkelijk ge-

Digitized by Google

maakt, voor bedaard: *koel van zinnen*, — *in koelen bloede*, enz.; in welke uitdrukkingen *frisch* niet te pas komt. *Frisch* is van denzelfden ſtam als *versch*; zie dit woord. *Koel* heeft denzelfden oorſprong met *koud*; zie KOUD. Het is zeer opmerkelijk, dat het Latijnſche *calidus*, warm, heet, en dus het juiste tegendeel van *gelidus*, koel, koud, met dit woord van eenerlei oorſprong is. Doch dit ſchijnt, naar ADELUNGS voortreffelijke aanmerking, aan te duiden, dat de eerſte wortel, waaruit deze woorden geſproten zijn, ſmert, en wel ligchamelijke ſmert beteekend heeft.

FRISCHHEID, zie FRISCH.

FRUIT, zie BOOMVRUCHT.

FRUITEN, zie BAKKEN.

FUTSELEN, zie BEUZELEN.

GA,

Digitized by Google

G.

GA, GADE, zie ECHTGENOOT.

GAAF, zie BEGAAFDHEID.

GAAF, GANSCH, GEHEEL, HEEL.

Datgeen, waaraan geen zijner deelen ontbreekt. GAAF is zooveel als ongeſchonden, of waaraan alles zoo is, als het behoort te zijn: *gave appelen. Het beest is gaaf en gezond.* Men leidt het gemeenlijk af van *geven;* zoodat *gaaf* zooveel zoude zijn, als *gevenswaardig.* GEHEEL, ook zonder voorgevoegd *ge*, HEEL, is van het Griekſche ὅλος, en beteekent datgeen, hetwelk al zijne deelen heeft. Zoo zegt men: *het huis ſtaat nog in zijn geheel*, er is nog niets van afgebroken. Hier zou *gansch* niet te pas komen. GANSCH beteekent eigenlijk iets, welks deelen door hechtheid, en, in ſommige opzigten, door gezondheid, bij elkander blijven; waarom het oudtijds veelal voor gezondheid gebezigd werd, als afkomſtig van

Digitized by Google

geniſan, bij ons *genezen*; om welke reden hier ook geene *t* kan tuſſchengevoegd worden, ſchoon ſommigen het woord *gantsch* ſpellen. Oulings ſchreef men *gans*, voor gezond; en hiervan hebben wij nog *ongans*, zijnde eene ziekte der ſchapen. Onverſchillig zegt men: *den ganſchen*, en *den geheelen nacht door — eenen ganſchen* en *geheelen appel opëten — gansch en al* en *geheel en al*. In alle welke beteekenisſen *gaaf* niet te pas komt.

GAAF, GAVE, GIFT, GESCHENK.

Datgeen, waarvan men aan iemand het eigendom kosteloos overdraagt. GAAF en GIFT, van *geven* afkomſtig, beteekenen eigenlijk alles, wat gegeven wordt: *voor giften en gaven kan men alles krijgen. Gift* wordt echter meest gebruikt voor een middelmatig geſchenk, en is dus minder, dan *gaaf: eene vrijwillige gift — hij kreeg eene ſchoone gift.* Het onderſcheid tuſſchen *gaaf*, *gift* en GESCHENK, is hierin gelegen, dat *gaaf* en *gift* datgeen beteekenen, hetwelk een aanzienlijke en rijke eenen geringen, of behoeftigen geeft. Men maakt zijnen vrienden, men maakt aanzienlijken en rijken *geſchenken*, men reikt eenen bedelaar eene *gaaf*, eene *gift*. Wij noemen daarom de weldaden, die wij van God ontvangen, *gaven: alle goede gave en volmaakte gifte is van boven.* BIJBELVERT. *Het brood is eene gaaf van God. Kinderen zijn Gods gaaf.* Dit onderſcheid tuſſchen *gaaf* en *geſchenk* wordt nog nader bevestigd door de afleiding van het laatſte woord. *Geſchenk* is van *ſchenken*,

Digitized by Google

ken, drank aanbieden. Eenen voornamen, eenen vorst, enz. ingeſchonken wijn toereiken, was oudtijds een bewijs van eer, achting en genegenheid; waarvan de ſporen nog in den zoogenoemden eerewijn voorhanden zijn. Deze ingeſchonken wijn was dus een *geſchenk*; en van daar is de beteekenis van dit woord algemeen geworden, en op alles overgebragt, wat men den hoogen en aanzienlijken aanbiedt, terwijl men den behoeftigen, uit menſchenliefde, eene *gift* toereikt.

GAAF, GAVE, BEKWAAMHEID, zie BEGAAFDHEID.

GAAN, LOOPEN, WANDELEN.

Eene beweging met de voeten maken, waardoor het ligchaam van de eene naar de andere plaats gebragt wordt. GAAN en LOOPEN worden zoowel van dieren, en zelfs van levenlooze dingen gezegd, als van menſchen. *Loopen* duidt eene ſnellere beweging aan, dan *gaan:* een uurwerk *gaat*, wanneer het eene behoorlijke beweging heeft; het *loopt*, wanneer het te ras gaat. Een dag van vreugde is *verloopen*, eer wij het weten; maar de dag van droefheid *gaat*, zoo als het ons toeſchijnt, ondragelijk langzaam voorbij. Men *gaat* (ſtatig en ernſtig) achter een lijk, en men *loopt* (zich haastende) naar de ſchuit, als die gereed is, om af te varen. Dewijl *loopen* eene ſnellere beweging aanduidt, dan *gaan*, en dus in korter tijd geſchiedt, zoo wordt van eenen weg alleen dán gezegd, dat hij *loopt*, wanneer hij in korter tijd van

Digitized by Google

de eene plaats naar de andere voert, dat is, wanneer hij een korter weg is. Van verre, lange wegen wordt gewoonlijk *gaan* gebruikt. Overeenkomſtig hiermede, zegt men niet: de weg van Antwerpen naar Amſterdam *loopt* over Rotterdam, maar *gaat* over Rotterdam; daarentegen, de naaste weg van Rotterdam naar Delftshaven (een nabij gelegen dorp) *loopt* door het land. Even zoo zegt men van iemand, die naar eene verafgelegen plaats reist, hetzij hij zulks te voet, te paard, met rijtuig, of op eenige andere wijze doe, gemeenlijk, dat hij derwaarts *gaat*, niet, dat hij daarheen *loopt*. *Mijn broeder is naar de Oost gegaan*, niet, *geloopen*. WANDELEN wordt, vooreerst, alleen van menſchen gebruikt; vervolgens duidt het eenen voortgang aan, die niet moeijelijk is en tot verlustiging dient; en eindelijk onderſtelt *wandelen*, dat men daarmede geene noodzakelijke bezigheid verrigt, noch zich daardoor naar een bepaald doel uitſtrekt. Men zegt ook niet van iemand, die eenen brief naar het postkantoor brengt, dat hij *wandelt*, maar wel, dat hij *gaat*. *Wandelen* ſchijnt ook meer eenen gelijkvormigen gang aan te duiden, dan *gaan*. *Gaan* wordt ook in verſcheidene ſpreekwijzen gebezigd, waar *loopen* en *wandelen* niet zouden te pas komen: *met de ſchuit, met den wagen gaan*, vertrekken; *naar Duitschland gaan*, reizen; *te boven gaan*, overtreffen; *zich te buiten gaan*, de maat niet houden; *achteruitgaan*, verliezen. Ook van levenlooze dingen: *het ſchip gaat te gronde*, zinkt; *de maan gaat op en onder*, enz.

GAAN

Digitized by Google

GAAN (TE BOVEN), zie BOVEN.

GAAN LIGGEN, zie BEDAREN.

GAANDE MAKEN, zie BEWEGEN.

GAARMAKEN, zie BAKKEN.

GAARN, GEWILLIG, GOEDWILLIG, VRIJWILLIG.

Hij, die datgeen, wat hij doet, ongedwongen doet, die doet het *gewillig*, *vrijwillig*, *goedwillig*, *gaarn*. Dit denkbeeld wordt door VRIJWILLIG regtſtreeks uitgedrukt, overeenkomſtig met zijne zamenſtelling; want het duidt eenen *wil* aan, die *vrij* is, en door geenen dwang geleid wordt. Een Veldheer gebruikt tot eene gevaarlijke onderneming die ſoldaten, welke zich *vrijwillig* daartoe aanbieden, en derhalve daartoe niet genoodzaakt worden. GEWILLIG onderſtelt eene geneigdheid des wils, waardoor men zich toegevend, inſchikkelijk aan iets onderwerpt, zonder zich daartegen te verzetten: *hoe moeijelijk de taak ook ware, welke men hem opdroeg, nam hij dezelve nogtans gewillig op zich.* De GOEDWILLIGE doet hetgeen hij doet, uit goedheid en liefde, of om hem, voor wien hij iets doet, zeker genoegen te veroorzaken. GAARN onderſcheidt zich van de overige woorden, vooreerst daardoor, dat het alleen als bijwoord gebruikt wordt, terwijl *gewillig*, *goedwillig* en *vrijwillig* ook bijvoegelijke naamwoorden zijn; ten andere daardoor, dat

Digitized by Google

het lust en genoegen aanduidt, waarmede men iets verrigt. Hij, die iets *gewillig* doet, doet het bereidwillig, en verzet er zich niet tegen; die iets *vrijwillig* doet, wordt door niets daartoe gedwongen; die iets *goedwillig* doet, bedoelt het genoegen van anderen; die iets *gaarn* doet, tracht daardoor zijn eigen genoegen te bevorderen. Iemand, die den kanker in de borst heeft, onderwerpt zich *gewillig* en *vrijwillig* aan eene ſmertelijke inſnijding, maar hij doet het niet *gaarn*, niet met genoegen. *Gewillig drinken* heet: zich daartoe niet laten dwingen, maar uit inſchikkelijkheid mededrinken. *Gaarn drinken* beteekent, zelf daarin genoegen vinden, veel van drinken houden.

GAAUW, zie BEHENDIG.

GAAUWDIEF, zie BEHENDIG.

GADE, zie ECHTGENOOT.

GADELOOS, zie ONVERGELIJKELIJK.

GADESLAAN, zie AANMERKEN.

GANSCH, zie GAAF.

GAPEN, GEEUWEN.

Den mond opſperren. GAPEN geeft zulks in het algemeen te kennen, terwijl GEEUWEN het onwille-

keu-

Digitized by Google

keurig opſperren van den mond aanduidt, en een gevolg van ſlaperigheid is: *wijd gapen. Gij doet niets dan geeuwen.* Met eenen open mond en opgeſperde oogen zien is insgelijks de beteekenis van *gapen*, doch alleen in den gemeenzamen ſpreektrant: *hij ſtond daarnaar te gapen.* Ook zegt men: *de deur gaapt*, wanneer die niet wel ſluit. *Eene gapende wonde* is eene groote wonde. In alle deze beteekenisſen kan *geeuwen* niet gebezigd worden.

GASTMAAL, zie BANKET, FEEST.

GAVEN, zie AANLEG.

GEACHT, zie ACHTEN, ACHTING.

GEBABBEL, zie BABBELEN.

GEBERGTE, zie BERG.

GEBEUREN, zie BEURT (TE).

GEBEURTENIS, zie AVONTUUR.

GEBIED, zie BEHEER.

GEBIEDEN, BEVELEN, GELASTEN, HEETEN, VERORDENEN, VOORSCHRIJVEN.

Iemand zijnen wil te kennen geven, opdat dezelve zijne handelingen daarnaar inrigte. In BEVELEN, GE-

Digitized by Google

BIEDEN en GELASTEN, wordt inzonderheid het begrip der verpligting, door den wil van hem, die *beveelt*, *gebiedt* en *gelast*, uitgedrukt; in VOORSCHRIJVEN de bepaling der handelingen, welke, ter bereiking van zeker einde, moeten te werk geſteld worden; in VERORDENEN het denkbeeld van overeenſtemming, regelmatigheid en orde. Een heer *gelast* zijnen knecht (draagt hem den last op), om dit of dat te verrigten. Een veldheer *beveelt*, den vijand aan te vallen, want hij heeft het regt en de magt, om de officieren en ſoldaten te verpligten, zijnen wil te doen; en hij *ſchrijft* naauwkeurig *voor*, hoe de aanval uitgevoerd moet worden, naardien hij alles, wat daarbij in het oog te houden is, den onder hem ſtaanden bevelhebber aanwijst; hij *verordent* alles daartoe, opdat de troepen in behoorlijke orde aanrukken, in hunne bewegingen overeenſtemmen, en in hunne ondernemingen elkander onderſteunen. Daarom kan ook de een den anderen iets *voorſchrijven* en *verordenen*, ſchoon hij geene magt over hem heeft. De Arts *ſchrijft* den kranken eenen levensregel *voor*, welke dezelve in acht te nemen heeft, en *verordent* de artſenijen, die dezelve moet innemen. *Gebieden*, *bevelen*, *gelasten* en HEETEN onderſcheiden zich door den rang en de magt dergenen, die onze handelingen bepalen. *Heeten* kan ook diegene, die onsgelijke is; want het zegt oorſpronkelijk zooveel, als zeggen. Een kind zal tot zijne verontſchuldiging bijbrengen, wanneer het iets verkeerds gedaan heeft: *mijn broeder*, of *mijne zuster*, *heeft het mij geheeten*. *Gebieden* wordt

Digitized by Google

wordt voor edeler gehouden, dan *bevelen*. Wanneer men dus naauwkeurig wilde ſpreken, zou men van de opperſte heerſchappij eigenlijk moeten zeggen, dat zij *gebiedt*, niet *beveelt*, niet *gelast*, en nog minder *heet*. God *gebiedt* over de wereld, naardien alle dingen zijn eigendom zijn, en Hij de hoogſte Opperheer allergeesten is; Hem den *bevelhebber* der wereld te noemen, zou veel te weinig gezegd zijn.

GEBIT, zie BREIDEL.

GEBOD, zie BEVEL.

GEBOGEN, KROM, GEKROMD.

Hetgeen niet regtſtandig is. KROM wordt van alle dingen gezegd, welke niet regt opgaande zijn, maar eene zekere buiging hebben, zij mogen deze rigting van de natuur, of op eene andere wijze bekomen hebben. Volgens dit begrip bevat *krom* eigenlijk niet iets gebrekkigs. *Kromme* en regte lijnen zijn, op zich zelve, noch ſchoon, noch gebrekkig; zij worden het eene, of het andere, naar mate haar vorm voor datgeen, waarin zij gevonden worden, al of niet dienſtig is. De *kromme* buik van een ſchip is zoo ſchoon, als de regte mastboom, en de *kromme* waldhoorn heeft zoo min iets gebrekkigs, als de regte fluit. Intusſchen ſluit *krom*, bij ſommige dingen, een gebrek in, hetwelk GEKROMD en GEBOGEN niet hebben. *Gekromd* en *gebogen* duiden, derhalve, eene afwijking van den regten ſtand aan, welke aan iets medegedeeld wordt;

Digitized by Google

wordt; en daar men bij de handelingen van redelijke wezens een oogmerk onderſtelt, zoo geven *gekromd* en *gebogen* te kennen, dat men aan iets dezen vorm gegeven heeft, dewijl deszelfs gebruik, of deszelfs ſchoonheid dien vorderde. Sikkels zijn *krom*, voor zoover zij den vorm van kromme lijnen hebben, *gekromd*, voor zoover zij voor haar gebruik dien vorm moeten hebben. *Gebogen* duidt nog eenen hoogeren graad van ſchoonheid aan, waarvan de grond in de edelere ſtof ligt, welke zoo veêrkrachtig is, dat zij eene buiging aanneemt, of een dierlijk leven heeft, waardoor iets zich zelf eene ſchoone buiging kan geven. Hieruit blijkt de ongegrondheid der ſtelling van ſommige Taalleeraars, die beweren, dat *gebogen* alleen van die dingen gezegd wordt, die voorheen regt waren, maar naderhand *krom* geworden zijn. Immers, ſommige neuzen worden *gebogen*, niet *kromme* genoemd, ſchoon zij te voren nooit regt waren. Een wel gevormde voet moet *gebogen* zijn, een *kromme* voet is wanſtaltig.

Daar, eindelijk, in het zedelijke, de edele eenvoudigheid van gezindheden eene ſtandvastige rigting naar het hoofddoel van den mensch, om regt te handelen, vordert, zoo is alles, wat daarvan afwijkt, gebrekkig; en *krom* beteekent, in zijnen oneigenlijken zin, altoos iets gebrekkigs: *kromme wegen inſlaan. Een krom en verdraaid geſtacht.*

GEBOORTE, zie AFKOMST.

GE-

Digitized by Google

GEBORGEN, ZEKER.

Datgeen, hetwelk geen kwaad te vreezen heeft. GEBORGEN wijst op de oorzaak van den toeſtand der zekerheid; want het ſtamt af van *bergen*, hetwelk bedekken en daardoor voor beſchadiging beveiligen beteekent. Van hier is datgeen *geborgen*, hetwelk uit een gevaar, dat hetzelve dreigde, aan eene plaats gered is, waar het dat gevaar niet meer te duchten heeft. Zoo zijn de goederen van een verongelukt ſchip *geborgen*, wanneer zij aan land gebragt zijn. Een ſchat, die zoo diep onder de aarde begraven is, dat hij niet gevonden en geſtolen kan worden, is *geborgen*. ZEKER, daarentegen, duidt eigenlijk de werking der beſchutting aan, onder welke de *geborgene* zich bevindt. Want *zeker* is oogenſchijnlijk met het Latijnſche *ſecurus* verwant, hetwelk de bewustheid in zich bevat, dat ons geen kwaad te wachten ſtaat. Daarom wordt *zeker* ook in zijne grootſte algemeenheid in plaats van *gewis* gebruikt, om de bewustheid uit te drukken, dat het tegendeel daarvan, hetwelk men voor waar houdt, geen plaats kan vinden. Geen zeeman, die uit de haven loopt, is *zeker*, dat hij in dezelve ook weder inloopen zal. GALILEI was *zeker*, dat men tegen de beweging der aarde geene gegronde bedenkingen zou kunnen aanvoeren.

GEBREKEN, zie FEILEN, FALEN, MANGELEN.

GE-

Digitized by Google

GEBREKKELIJK, KREUPEL, LAM, MANK.

Woorden, die een zigtbaar gebrek aan de uitwendige leden des menſchelijken ligchaams te kennen geven. Wanneer dit gebrek het gebruik en de vrije beweging van eenig lid verhindert, dan is dat lid en de mensch LAM; en hij, die aan de voeten *lam* is, is KREUPEL. *Hij bleef, uit eene beroerte, lam aan de eene zijde. Kreupel gaan* beteekent gebrekkelijk in den gang, van natuur, of bij toeval, verminkt aan de voeten zijn; MANK verſchilt van *kreupel* alleen in de oneigenlijke daarvan ontleende ſpreekwijzen. GEBREKKELIJK ſluit ieder der boven genoemde gebreken, als *kreupel*, *mank*, *lam*, in zich, en ook alle deze gebreken zamengenomen. Hij is derhalve in den hoogſten graad *gebrekkelijk*, wiens handen of voeten verminkt zijn, of wiens geheele ligchaam en al deszelfs ledematen niet die natuurlijke geſteldheid hebben, welke tot hun gebruik en hunne ſchoonheid dienſtig is. Hij, die geene armen en voeten heeft, is niet *kreupel*, niet *mank* en niet *lam;* hij is *gebrekkelijk*. Zoo is ook hij, wiens ledematen, ſchoon hij die gebruiken kan, ſcheef, verdraaid, enz. zijn, *gebrekkelijk*. Iemand, die kromme beenen heeft, doch daarmede nogtans goed voort kan, is *gebrekkelijk*, maar noch *lam*, noch *kreupel*, noch *mank*.

In de oneigenlijke beteekenisſen verſchillen deze woorden nog meer van elkander. Zoo zegt men, b. v., *aan hetzelfde euvel mank gaan*, hetzelfde zedelijk gebrek hebben. *Gij kunt voor mij niet mank gaan*, gij kunt uwe natuurlijke geaardheid en ware ge-

Digitized by Google

gedaante voor mij niet verbergen. Ook van zaken, waarin eene merkbare gebrekkelijkheid plaats heeft: *dat bewijs gaat mank.* De oneigenlijke beteekenis van *kreupel* heeft met dit laatſte veel overeenkomst. Zoo zegt men, b. v., *kreupel ſchrijven*, voor ſlecht ſchrijven. *Een kreupel*, en gebrekkelijk *dichter*, is hij, die ſlechte, ſtootende, lamme verzen maakt.

GEBRUIK, ZEDE, GEWOONTE, MODE, TRANT.

Het overeenſtemmende in de handelingen en gedragingen der menſchen. ZEDE ſtrekt zich tot alles, zoowel inwendig als uitwendig, uit, in de wijze van doen, in kleeding, woning, enz. Er zijn inwendige en uitwendige *zeden.* De eerſte worden naar de zedelijke wetten beoordeeld, en zijn, volgens deze, of goed, of ſlecht; de laatſte betreffen alleen het uiterlijke, en kunnen zedelijk onverſchillig zijn; zij worden loffelijk, goed of ſlecht genoemd, in zoover zij teekenen eener goede, of ſlechte denkwijs zijn, en eene van beide bevorderen. Voorheen was het eene algemeene *zede*, wanneer iemand niesde, hem toe te wenſchen: wel moge het u bekomen! thans niet meer. Weleer was het *zede*, om twaalf uren het middagmaal te houden, thans is het in eenige groote ſteden *zede*, zulks om vier uren te doen. De *zeden* eens volks hangen derhalve van de algemeene beoordeeling van datgeen af, hetwelk welvoegelijk en ſchikkelijk is. Naar de *zeden* der Oosterlingen is het dek-

ken

Digitized by Google

ken van het hoofd een bewijs van eerbied, naar de *zeden* der Westerſche volken is het het ontblooten van het hoofd. GEWOONTE onderſcheidt zich van *zede*, daardoor, dat bij de eerſte de beoordeeling van het welvoegelijke en ſchikkelijke niet in aanmerking komt. In vele landen is het de *gewoonte*, dat de voerlieden twee paarden naast elkander, in andere, dat zij twee, drie en meer paarden voor elkander ſpannen. Hier ziet men niet op de welvoegelijkheid. GEBRUIK is eene wijs van handelen, waaromtrent men overeengekomen is, dezelve, bij zekere bezigheden en verrigtingen, in het oog te houden en te volgen. Zoo hebben de handwerkers hunne eigene *gebruiken*, bij het aannemen van leerlingen, enz., de onderwijzers der jeugd hebben de hunne, bij de inrigting hunner ſchool, enz. MODE is eene bloote *gewoonte*, welke men volgt, omdat men haar voor aangenaam, en dus voor verkieslijk houdt. Zij ſtrekt zich uit over alles, wat den mensch omgeeft, over zijne kleeding, over den opſchik zijner woning, over de aanrigting zijner tafel, over zijne gezelſchappelijke verkeering, enz. Voorheen was het *mode*, bij het intreden in een gezelſchap, links en regts eene menigte van diepe buigingen te maken; thans is het nog *mode*, onder den maaltijd gezondheden te drinken. Met deze bepaling van het onderſcheid tusſchen *mode* en *gewoonte* ſtrijdt geenszins, dat er *moden* plaats hebben, welke niet aangenaam en bevallig zijn, ja zelfs zulke, welke veelmeer belagchelijk en onaangenaam zijn. Want, vooreerst, zijn de oordeel-

vel-

Digitized by Google

vellingen der menſchen over het aangename en bevallige, naar plaats en tijd, altoos zeer onderſcheiden geweest. Het gevoelen over de *mode* in de kleederdragt moet daarom inzonderheid dikwerf veranderen, dewijl het oude, reeds daardoor dat het oud is, ophoudt te behagen, en derhalve eene nieuwe *mode*, al is die ook minder bevallig, dan de oude, altoos de aanbeveling van het behagelijke der nieuwheid medebrengt. Men kan daarom de gedurige afwisſeling der *moden* als een wezenlijk karakter beſchouwen, waardoor zich de *mode* van de bloote *gewoonte* onderſcheidt. Want deze afwisſeling kan geenen anderen beweeggrond hebben, dan de begeerte om te behagen. Men kan derhalve de, op dezelfde wijze voortdurende, kleederdragt der Oosterlingen geene *mode*, maar wel eene *gewoonte* noemen. De *mode* heerscht het meest bij het geſlacht, hetwelk zich, voornamelijk door fijnheid van ſmaak en neiging om te behagen, onderſcheidt. Haar aanzien kan zoolang voor onſchadelijk gehouden worden, als zij zich niet met de bepaling van zedelijke voorwerpen inlaat, welke naar hoogere gronden, dan het enkele behagen, moeten beoordeeld worden. Want dan kan de ondeugd, even zoo ligt als de deugd, van het gezag dergenen, die in de *mode* den toon plegen te geven, eene ſoort van wettiging verkrijgen. TRANT is eigenlijk de wijs van leven, welke in gebruik is, of geweest is: *hij leeft naar den trant; zij kleedt zich nog naar den ouden trant.* Zie hierover verder, bij BELOOP.

Digitized by Google

GEBRUIKEN, zie AANWENDEN.

GEDAANTE, zie FIGUUR.

GEDACHTE, zie BEDENKING, BEDUNKEN.

GEDACHTENIS, GEHEUGEN, HERINNERING.

De voorſtelling van iets, met de bewustheid, dat het hetzelfde is, hetwelk men zich reeds voorgeſteld heeft. GEHEUGEN is het vermogen, om zich de zaken met bewustheid te herinneren: *een goed, een gelukkig geheugen.* Ook het vermogen, om zekere voorſtellingen te bewaren, en dezelve naderhand, bij gelegenheid, weder te voorſchijn te roepen, en ons te vertegenwoordigen: *iets aan zijn geheugen toevertrouwen; eene plaats uit het geheugen bijbrengen.* HERINNERING en GEDACHTENIS onderſcheiden zich daarin van elkander, dat het eerſte het herkennen eener voorſtelling beteekent, welke weder *in ons*, d. i., in ons geheugen, gebragt wordt; terwijl het andere, van *denken* afkomſtig, aanduidt, dat wij daarbij *denken*, namelijk, dat het dezelfde voorſtelling is, welke wij te voren reeds gehad hebben. *Men heeft, ter gedachtenis van* LAURENS KOSTER, *eene eerzuil opgerigt. Doe dat ter mijner gedachtenis.* — *De herinnering daarvan is mij altoos aangenaam;* niet de herinnering *daaraan;* want men zegt: *zich iets herinneren*, en niet: *zich aan iets herinneren.*

GE-

Digitized by Google

GEDEELTE, zie AANDEEL.

GEDEELTELIJK, zie DEELE (TEN).

GEDENKEN, ZICH HERINNEREN, zie GEDACHTENIS.

GEDICHT, zie VERS.

GEDOOGEN, zie DULDEN.

GEDRANG, zie TOELOOP.

GEDURIG, zie AANHOUDEND en ALTOOS.

GEEST (BOOZE), zie BOOZE.

GEEST, GEMOED, HART, ZIEL.

Het inwendige onzigtbare wezen in den mensch, hetwelk het beginſel van deszelfs werkzaamheid is. Het is de zaak van den taalleeraar niet, de eigenlijke natuur van dit wezen te bepalen; hij beſchouwt het ſlechts naar deszelfs werkingen en naar de beteekenisſen, welke hij daarvan in de taal vindt. Het woord ZIEL ſchijnt dit beginſel, in den algemeenſten zin, aan te duiden. Van hier, dat het leven en de levenskracht van een levend ding eene der eerſte en oudſte beteekenisſen van het woord *ziel* is: *ſoo ſult gij geven ziele voor ziele.* BIJBELVERT. In dezen zin is het bij ons verouderd, behalve in eenige ſpreekwijzen, welke daarmede overeenkomen, b. v.:

Digitized by Google

de ziel is uit hem gevaren. De ziel is er uit; waartoe ook *ontzielen* behoort, voor het leven benemen. Wijders wordt het woord *ziel* genomen voor het vermogen, de kracht, om gewaar te worden en te begeeren: *de zielen der dieren;* bijzonderlijk voor dit vermogen in den mensch: *mijne ziel is bedroefd, verheugt zich*, enz.; vervolgens, voor een met eene redelijke ziel begaafd ſchepſel, voor een' mensch: *daer werden, op dien dag, tot haer toegedaen omtrent drie duizend zielen.* BIJBELVERT. Zoo bevat eene ſtad tien duizend *zielen*, wanneer zij zoo vele inwoners heeft. *Geene ziel* (geen mensch) *zal daarvan ooit iets te weten komen.* Ook voor elk levend wezen, mensch of dier: *er was geene levende ziel in het ganſche huis.* Insgelijks, in eenen oneigenlijken zin, voor datgeen, hetwelk aan iets leven, regelmatige beweging en werkzaamheid mededeelt. Zoo is iemand de *ziel* van het werk, wanneer deszelfs behandeling voornamelijk van hem afhangt. *De liefde is de ziel van alle Christelijke deugden.* Zoo noemt men ook dengenen, die door zijn aanzien, zijnen raad en zijne welſprekendheid, op de beſluiten eener vergadering eenen ſterken invloed heeft, de *ziel* derzelve. In eenen nog ruimeren zin, voor het voornaamſte, wezenlijkſte deel, de noodzakelijkſte eigenſchap eener zaak: *eene bondige kortheid is de ziel der oden van* ANAKREON.

Met het woord GEEST drukt men, in onze taal, voornamelijk eene onligchamelijke zelfſtandigheid uit, die door verſtand, oordeel en wil werkzaam is.

In

Digitized by Google

In dien zin wordt er God, het allervolmaaktſte wezen, door verſtaan: *God is een oneindige geest.* Schepſelen, van welke men gelooft, dat zij onbeligchaamde wezens zijn, als de Engelen; doch met bijvoeging van eene of andere eigenſchap: *hemelgeesten — goede, gedienſtige geesten.* Duivelen: *booze, onreine geesten.* De ziel des menſchen: *de mensch is een ſchepſel, zeer ver boven de dieren verheven, alzoo hij eenen onſterfelijken geest bezit.* Ook wanneer dit wezen van het ligchaam afgeſcheiden is: *zijn geest waart nog om de graftombe.* Een afgeſtorvene: *het rijk der geesten*, bij de Dichters het ſchimmenrijk genoemd. Een ſpookſel, naar de denkbeelden van het volk: *men zegt, dat, in dat huis, een geest in het wit gekleed verſchijnt.* Denkelijk, dat men, met het woord *geest*, eerst den adem heeft willen aanduiden, de ſterke uitblazing van de lucht uit de longen door dezen klank nabootſende. Immers, het Griekſche πνευμα, gelijk ook het Latijnſche *ſpiritus*, komt van een woord, dat ook uitblazen beteekent. Van hier *den geest*, den adem, *uitblazen.* De gedachten: *hij laat zijnen ganſchen geest uit.* Vernuft: *in dat kind ontdekte zich vroeg een groote geest.* Iedere geestgeſteldheid van den mensch: *droevig, blijde, opgeruimd van geest.* Eene heerſchende gezindheid, een gevoelen, dat het meest in het oog loopt: *de geest dezer eeuw. Men konde in die aanmerkingen weldra den geest der vergadering ontdekken.* Iemand, die in een of ander vak groote vermogens bezit: *er ſtond niet eerder een aantal van goede*

Digitized by Google

dichters op, voor dat een groote geest, door een meesterſtuk, den algemeenen naijver ontvonkte. Schoon men ſpottenderwijze iemand een' *geest*, een' *ſterken geest* noemt, die van zichzelven gelooft, meerder doorzigt, dan andere menſchen te hebben, moet men, onder die benaming, echter den man verſtaan, die zich, door zijne overtuiging, boven al de twijfelingen en tegenwerpingen verheft, waardoor zich een *zwakke geest* zoo ligt van het eene gevoelen naar het andere laat leiden. Iemand, die de voorſte in eene ſtoute onderneming is, en zich, in eenige boosheid, het meest van allen laat zien, heet een *geest*; van hier *oproergeest*, *wargeest*, *woelgeest*, enz. — Hetgeen aan de natuur van eenen geest, om zijne vlugheid, fijnheid en onzigtbaarheid, zeer nabij komt, draagt bij ons ook den naam van *geest*. Dus noemen wij het vloeibare, vlugtige, werkzame wezen, dat deels door gesting ontbonden, deels door overhaling, uit verſcheidene ligchamen getrokken wordt, als: *wijngeest*, *vitrioolgeest*, enz. Van hier *geestrijk*, dat veel geest bezit. Ook het fijne, vloeibare, welks zitplaats men in onze zenuwen onderſtelt, en hetwelk men voor de werkende oorzaak, of ten minſte voor het eerſte en voornaamſte hulpmiddel van alle eweging en gevoel aanneemt, heet *geest: zijne geesten zijn door het vroeg opſtaan geheel uitgeput. De levensgeesten.* — Ook wordt de voorname inhoud van een boek, of geſchrift, *geest* genoemd: *gij behoeft het ganſche ſtuk niet voor te lezen; deel er mij den geest maar van mede.* Insgelijks ſpreekt men van den

geest

Digitized by Google

geest der wet, zijnde derzelver onzigtbare grond en weldadige bedoeling, welke alleen door verſtandig nadenken kunnen gekend worden, overſtaande tegen den letter der wet.

In den bijbelſtijl heeft dit woord ook nog bijzondere beteekenisſen. *De heilige geest.* De gaven van den geest: *God geeft hem den geest niet met mate.* De godsdienst van het nieuwe verbond: *de bediening van den geest.* De vernieuwde gezindheid des harten, door de kracht der waarheid: *het vleesch begeert tegen den geest.* Verrukking van zinnen, verbeelding: *ik zag in den geest*, enz.

Uit al deze voorbeelden blijkt het onderſcheid tusſchen *ziel* en *geest*, en tevens, dat zij, in de meeste gevallen, met elkander niet kunnen verwisſeld worden. Aangaande GEMOED en HART, voor zoo ver die met elkander, en met *ziel* en *geest* zinverwant zijn, zie men het artikel AARD.

GEESTIG, zie AARDIG.

GEESTRIJK, zie GEEST.

GEEUWEN, zie GAPEN.

GEHECHT ZIJN, zie AANKLEVEN en BEMINNEN.

GEHEEL, zie GAAF.

Digitized by Google

GEHEIM, HEIMELIJK.

Hetgeen voor anderen verborgen moet blijven. Men heeft HEIMELIJK weleens daardoor van GEHEIM willen onderſcheiden, dat het eerſte zoo wel in eenen kwaden als goeden zin, het andere daarentegen alleen in eenen goeden zin, het eerſte alleen omtrent kleinigheden, het andere omtrent gewigtige zaken zou gebruikt worden. Doch voor beide vindt men noch in de afleiding, noch in het taalgebruik eenigen grond. Eene zamenzwering is zoo wel iets kwaads, als iets gewigtigs, en echter zegt men zoo wel eene *heimelijke*, als eene *geheime* zamenzwering. Het eenige onderſcheid dezer woorden moet gezocht worden in de zamenſtelling des woords *heimelijk* met den uitgang *lijk*, hetwelk zoo veel is als *gelijk*, en, met bijvoegelijke naamwoorden verbonden, eene vermindering van het begrip des ſtamwoords aanduidt. *Zij werd ziekelijk*, gelijk aan eene zieke; — *hij vergaf grootmoediglijk*, gelijk aan eenen grootmoedigen; beide is derhalve niet geheel ziek en grootmoedig; en zoo is het ook met *heimelijk*, niet geheel *geheim*. Wanneer men derhalve datgeen *heimelijk* noemt, hetwelk de eene den anderen in het oor fluistert; terwijl hetgeen een wezenlijk *geheim* is, daarentegen vordert, dat men zich van het gezelſchap afzondere en ter zijde ga, om zeker te zijn, dat men niet gehoord wordt, zoo is de reden daarvan, dat men, in het laatſte geval, het onderwerp des geſpreks meer poogt te verbergen, dan in het eerſte. Dat men dit, bij gewigtige dingen meer zal willen doen, dan bij klei-

nig-

Digitized by Google

nigheden, is natuurlijk; doch dat is een bijkomend begrip, hetwelk niet algemeen is. Wanneer een dichter zegt, dat een beekje *heimelijk* door het bosch vliet, dan wil hij niet te kennen geven, dat het beekje geheel verborgen blijft, en deszelfs water nergens gezien wordt. Ook komt hier het denkbeeld eener gewigtige zaak, of eener kleinigheid, niet te pas.

GEHEIMZINNIG, zie DONKER.

GEK, zie DWAAS.

GEKROMD, zie KROM.

GEKWETST, zie KWETSEN.

GELAAT, zie AANGEZIGT.

GELASTEN, zie GEBIEDEN.

GELDEN, KOSTEN.

Benen prijs in geld hebben, waarvoor iets gekocht kan worden. De wijn *kost* en *geldt*, in ons land, thans veel meer, dan voor vijftig jaren. GELDEN duidt dezen prijs aan, van de zijde der waarde eens dings, KOSTEN, van de zijde der ſom, welke daarvoor gegeven wordt; want *gelden* heet eigenlijk waarde hebben. Hetgeen derhalve de verkooper, die zijne waar naar welgevallen, of naar omſtandigheden, eene waarde kan toekennen, daarvoor vordert, dat *geldt* zij;

Digitized by Google

hetgeen de kooper daarvoor betaalt, dat *kost* zij hem. *De boter geldt thans acht ſtuivers het pond; doch deze kost mij maar zeven ſtuivers. — De Westindiſche waren, welke ter plaatſe, waar zij geteeld en bereid worden, weinig gelden, kosten in Europa veel, uit hoofde van de dure vracht en de hooge verzekering.*

GELDSTRAF, zie BOETE.

GELEERD, WIJS, VERSTANDIG.

Wijs en VERSTANDIG komen daarin met elkander overeen, dat zij eigenſchappen zijn van iemand, die vele duidelijke, gegronde begrippen heeft en dezelve in oefening brengt, terwijl iemand zeer GELEERD kan wezen, zonder *wijs* en *verſtandig* te zijn. Hij, die de beste doeleinden en middelen kent, verkiest en in werking brengt, is *wijs*. Hij, die eenen zekeren rijkdom van zulke begrippen bezit, waardoor men de doeleinden en nuttigheden der dingen leert kennen, en dezelve in zijne vrije handelingen aanwendt, die is een *verſtandig* mensch. Iemand, die zijn leven aan zinnelijke verlustigingen opoffert, handelt noch *wijs* noch *verſtandig*; niet *wijs*, want hij wendt het leven niet tot de beste einden aan; niet *verſtandig*, want hij toont, dat hij het wezen en de waarde der dingen niet kent, en de middelen verſmaadt, die zijnen waren welſtand kunnen bevorderen. *Geleerdheid* is zoo verſchillend van *wijsheid* en *verſtand*, dat men dezelve naauwelijks als zinverwant

zou

Digitized by Google

zou kunnen beſchouwen, zoo de ondervinding niet leerde, dat zij, in de zamenleving, dikwerf verwisſeld worden. *Geleerdheid* bepaalt zich tot eene door oefening verkregen uitgebreide kennis van zaken, welke zonder *wijsheid* en *verſtand* kan plaats hebben. Dit leeren ons de voorbeelden van groote geleerden, die, in vele opzigten, dwaas en onverſtandig handelen. Er zijn vele *wijzen* en *verſtandigen*, die geene aanſpraak op *geleerdheid* kunnen maken, terwijl vele *geleerden verſtand* en *wijsheid* misſen. Vindt men intusſchen *wijsheid* en *verſtand* met *geleerdheid* vereenigd, dan treft men de hoogstmogelijke volkomenheid der menſchelijke natuur aan.

GELEERDHEID, zie GELEERD.

GELEGENHEID, zie AANLEIDING.

GELIJKVORMIG, zie EENVORMIG.

GELOOVEN, zie ACHTEN.

GELUK, FORTUIN.

De ſtaat van welſtand, welken men natuurlijk wenscht. Fortuin is, in de fabelleer, de geluksgodin, van het Lat. *fortuna*; maar dit woord, ſchoon om deze reden vrouwelijk, wordt ook voor allerlei geluk genomen, en dan als onzijdig gebruikt. Van hier: *zijn fortuin gaan zoeken*, — *zijn fortuin maken*, enz. En hieruit blijkt, dat *fortuin* eigenlijk meer op

een

Digitized by Google

een toevallig, onvoorzien, geluk ziet, dat uit gunſtige voorvallen en gebeurtenisſen voortſpruit; GELUK, daarentegen, op weldaden der natuur en het genoegen, hetwelk wij, bij het genot daarvan, ſmaken. Het uiterlijke welzijn maakt het *fortuin* van iemand uit, zelfs dan, wanneer hetzelve hem het ware welzijn niet verſchaft. De inwendige voldoening brengt ons het ware *geluk* aan, zonder dat wij daarbij ons *fortuin* maken. De man, die verkrijgt hetgeen hij eigenlijk niet verdient, wien de fortuin van zelve gunſtig is, zonder dat hij zelf daartoe iets aanbrengt, maakt *fortuin*. De dienaar welke verkrijgt hetgeen hij verdiend heeft, is *gelukkig*. Hij, wien alles toelacht, alles gelukt, maakt *fortuin*; hij, die met zijn lot en met zichzelven tevreden is, ſmaakt *geluk*.

GELUKKIG, ZALIG, GELUKZALIG.

De toeſtand, waarin iemand die goederen en voorregten geniet, welke hij voor zich wenscht, en hij, die zich in dezen toeſtand bevindt. Die goederen en voorregten zijn uitwendige en inwendige, of natuurlijke en zedelijke. Tot de eerſte behooren gezondheid, rijkdom, aanzien, eer, enz.; en daar deze van vele oorzaken afhangen, waarover wij niet beſchikken kunnen, zoo zien wij die voor geſchenken des geluks, of eens gunſtigen toevals aan, en noemen hem GELUKKIG, dieze bezit. De inwendige goederen, als eene zuivere, ſchuldelooze ziel, een goed geweten, een verlichte geest, vrij van vooroordeelen

Digitized by Google

len en bijgeloof, een deugdzaam hart, gemoedsrust, enz., ſtaan meer in onze magt; wij ſchrijven dezelve daarom niet enkel het geluk toe. Maar zij zijn ook hoogere, voortreffelijkere goederen; want met derzelver bezit is het genot op het naauwſte verbonden, terwijl een mensch, midden in den overvloed van uiterlijke goederen, zeer ongelukkig kan zijn, wanneer het hem aan de inwendige goederen mangelt. De goederen des *geluks* hebben alleen eenige waarde, in zoo ver zij ons een aangenaam genot verſchaffen, hetwelk echter door velerlei omſtandigheden verhinderd, of verbitterd kan worden; en hiervan is het genot der inwendige goederen niet afhankelijk. Hij, die deze bezit en geniet, is ZALIG, en dit bezit en genot is zijne *zaligheid*. Deze zaligheid kan dan ook den mensch door geen toeval, waaraan de uiterlijke voorregten onderworpen zijn, ontroofd worden. Zij kan zelfs het gemis en verlies des uiterlijken geluks vergoeden; want de wijze zoekt zijne rust en tevredenheid niet in het bezit van onzekere en vergankelijke dingen; hij geniet zichzelven; en dit vervult hem met eenen inwendigen vrede, en met eene zaligheid, welke hij voor geene uiterlijke voorregten wil verruilen, en in het bezit van welke hij alle andere goederen des geluks gemakkelijk ontberen kan. GELUKZALIG is hij, die uit- en inwendig tevens gelukkig is, die de natuurlijke zoowel als de zedelijke voorregten, of goederen des geluks bezit; want het is zamengeſteld uit *geluk* en *zalig*, hetwelk het volle bezit van iets aanduidt, ook in eenen kwaden zin;

zie

Digitized by Google

zie RAMPZALIG. *Gelukzalig* wordt ook voor datgeen genomen, hetwelk ons op zich zelf wezenlijk gelukkig maakt; in tegenoverſtelling van enkel *gelukkig*, hetwelk een zeker toeval onderſtelt; b. v., *een gelukkige oorlog* is zulk een, welke zonder ſchade gevoerd wordt en wel uitvalt; *een gelukzalig leven* heeft betrekking op de zaak zelve. *Een gelukkige dag* is zoodanig een, waarop ons, toevallig, iets goeds wedervaart; *een gelukzalige dag* is die, waarop wij iets erlangen, hetwelk onzen waren welſtand bevordert.

GELUKZALIG, zie GELUKKIG.

GEMAAL, zie ECHTGENOOT.

GEMAGTIGD, zie BEVOEGD.

GEMATIGDHEID, zie BEDAARDHEID.

GEMEENLIJK, zie DOORGAANS.

GEMEENZAAM, zie GEZELLIG.

GEMOED, zie AARD en GEEST.

GENADIG, BARMHARTIG.

Geneigd, om iemand wel te doen. Het voorwerp der BARMHARTIGHEID is de ellendige en lijdende, het voorwerp der GENADE is een onwaardige. Wij zijn

Digitized by Google

zijn *barmhartig* jegens dengenen, welken wij in ellende zien, en die onze hulp behoeft. Een arme, nooddruftige, iemand, die veel lijden moet, wekt onze *barmhartigheid* op; wij worden door zijne ellende geroerd, en bewogen, om hem zoo veel mogelijk te helpen. Wij zijn *genadig* jegens iemand, welken wij goed doen, ſchoon hij het niet verdiend heeft en onze weldaden onwaardig is. Zoo betoonde de weldoende Samaritaan (in het n. T.) zich *barmhartig* jegens den gewonden hulpeloozen Jood, die onder de moordenaars gevallen was. David, daarentegen, bewees (in het o. T.) Simei *genade*, dewijl hij hem zijne beleediging vergaf, zonder die naar verdienſte te ſtraffen. Zie verder BARMHARTIG, MEDEDOOGEND.

GENEGEN, GUNSTIG, GENADIG, GENEIGD.

Door de drie eerſte woorden wordt de verſchillende wijs, waarop de liefde jegens anderen geoefend wordt, aangeduid. Het laatſte, namelijk GENEIGD, wordt dikwerf, doch verkeerdelijk, in denzelfden zin gebezigd, zijnde *geneigd*, eigenlijk, zoo veel als overhellend, van *neigen: hij is tot het kwaad geneigd. Een toornige is tot toorn, een dronkaard tot drank geneigd.* GENEGEN, van *nijgen*, uit hoffelijkheid of eerbied, het ligchaam, door buiging van de knieën, eenigzins naar de aarde bewegen, is, als bijvoegel. naamw., van het ligchamelijke tot het onligchamelijke overgebragt, en drukt de liefde jegens anderen het algemeenſte uit; zij wordt door geen onder-

Digitized by Google

derſcheid van ſtand bepaald, en vindt tusſchen gelijken, zoowel als tusſchen hoogen en lagen plaats: *zij waren elkander zeer genegen.* GUNSTIG duidt op de keus der voorwerpen, aan welke wij onze liefde betoonen, en welken wij zekere waarde en verdienſten toekennen; tevens op het goede, hetwelk wij den voorwerpen onzer *gunst* wenſchen, en wanneer het in onze magt ſtaat, gaarn ten deel willen laten vallen. Deze beteekenisſen heeft dit woord van zijnen ſtam, het werkw. *gunnen.* Wanneer wij iemand *gunſtig* zijn, dan wenſchen en bevorderen wij het geluk van onzen *gunſteling*, welken wij, gelijk wij ten minſte gelooven, uit verſcheidenen, wegens zijne goede eigenſchappen, tot een voorwerp onzer gunst gekozen hebben. Dat de *gunst* dikwerf wezenlijke voorregten over het hoofd ziet, en jegens uiterlijk ſchoone eigenſchappen eene partijdige genegenheid koestert, is eene dwaling, welke de niet altijd beredeneerde liefde des menſchen niet ontgaan kan; maar bewijst niets tegen de eigendommelijke beteekenis des woords. GENADIG is hij, die zijne liefde door onverdiende weldaden aan den geringeren bewijst, of aan hem, die op dezelve geen regt heeft en die ook niet vergelden kan. Iemand ſmeekt datgeen van een' anderen als eene *genade*, waarvan hij weet, dat hij het niet met regt kan vorderen, en hetwelk of zulk eene hooge waarde heeft, dat de vergelding daarvan hem onmogelijk is, of van zulk eenen magtigen perſoon komt, die niets van hem behoeft, dat hij zou kunnen geven. Wanneer het

Op-

Digitized by Google

Opperhoofd des Staats eenen misdadiger, welken de wet veroordeelt, van de ſtraf vrijſpreekt, dan is deze vrijſpraak *genade;* en daar wij op de weldaden des hoogſten Wezens geen regt hebben, en dezelve niet vergelden kunnen, zoo noemen wij al het goede, hetwelk wij van God ontvangen, bewijzen zijner *genade*, en hem, die het ons ſchenkt, onzen *genadigen* Vader. Zie verder GENADIG, BARMHARTIG.

GENEGENHEID, zie GENEGEN.

GENEIGD, zie GENEGEN.

GENEIGDHEID, zie GENEGEN.

GENOEGEN, zie BLIJDSCHAP.

GEOEFEND, zie BEDREVEN.

GEREED, zie BEREID.

GEREEDSCHAP, WERKTUIG, INSTRUMENT.

Deze woorden komen daarin overeen, dat zij, in het algemeen, de middelen aanduiden, waardoor iets vervaardigd wordt. Afzonderlijk beſchouwd, verſchillen zij echter in zoo ver van elkander, dat GEREEDSCHAP al die grove, eenvoudige dingen beteekent, door middel van welke een werkman zijnen handarbeid verrigt, als: zaag, boor, hamer, en ver-

Digitized by Google

der al het timmermans- wagenmakers- ſchrijnwerkers- *gereedſchap*, enz., terwijl een WERKTUIG zoodanig iets aanduidt, waardoor groote en moeijelijke werken uitgevoerd worden, dikwerf ook op zich zelve en zonder het beſtuur van menſchenhanden. Zoo is een windaas, een dommekracht, een *werktuig*. De landbouw heeft *gereedſchappen* en *werktuigen*; tot de eerſte behoort *het houweel*, tot de andere *de ploeg*. Men heeft *gereedſchap* noodig, om een werktuig te maken. INSTRUMENT, zijnde een onduitsch woord, van het Lat. *inſtrumentum*, doch in de taal reeds overgenomen, is nagenoeg hetzelfde, als ons werktuig, ſchoon het gebruik ook hieromtrent eenig onderſcheid in acht neemt. Door *inſtrument* verſtaat men gemeenlijk een werktuig van eene verheven uitvinding, hetwelk alleen door deskundigen kan gebruikt worden, en in de beoefening van kunſten en wetenſchappen onmisbaar is. Zoo hebben de wondartſenijkunde, de wiskunde, enz. hare bijzonder kunſtig gemaakte *inſtrumenten*. Ook heeft de toonkunst hare *muzijkinſtrumenten*. *Gereedſchappen* en *werktuigen* zijn eigenlijk uit noodzakelijkheid, uit behoefte uitgevonden, *inſtrumenten* zijn voortbrengſels van het vernuft der menſchen en dragen blijken van derzelver meerdere beſchaving. Aan de gewone *gereedſchappen* en *werktuigen* van een volk kan men deszelfs vlijt en arbeidzaamheid leeren kennen, aan deszelfs *inſtrumenten* de vordering, welke het in de beoefening van kunſten en wetenſchappen gemaakt heeft. *Werktuig* onderſcheidt zich nog van *gereedſchap* en *inſtrument*, daardoor,

Digitized by Google

door, dat het ook oneigenlijk gebezigd wordt voor alles, wat als hulpmiddel ter verrigting van iets verſtrekt: *het teedere werktuig des gezigts. Hij was het werktuig der Voorzienigheid ter bevordering van den vrede.*

GEREGTIGD, zie BEVOEGD.

GESCHAKEERD, zie BONT.

GESCHENK, zie GAAF, GAVEN, GIFT.

GESCHIKTHEID, zie AANLEG.

GESLOTEN, zie DIGT.

GESTADIG, zie AANHOUDEND en ALTOOS.

GESTALTE, zie FIGUUR.

GESTORVEN, zie DOOD en AFLIJVIG.

GESTRENGHEID, zie ERNST.

GETAL, zie AANTAL.

GETALMERK, zie CIJFER.

GEVANGENIS, KERKER.

De plaats, waar iemand gevangen gehouden wordt. GEVANGENIS kan echter iedere plaats beteekenen,

Digitized by Google

waar zich iemand als gevangene bevindt, en welke hij niet verlaten kan. Staatsgevangenen, b. v., hebben doorgaans hunne bijzondere *gevangenisſen*, welke geene eigenlijke KERKERS, maar dikwerf gewone kamers, ja ſomwijlen huizen en tuinen, met muren omgeven, zijn. In eenige Katholijke landen gebruikt men de nonnenkloosters tot *gevangenisſen* van aanzienlijke vrouwen, wier ſchuldig gedrag men geheim houden, of welke men verhinderen wil, zekere onteerende verbindtenisſen, waardoor zij zich ſtrafbaar gemaakt hebben, tot ſtand te brengen. Een *kerker*, zijnde het Lat. *carcer*, is de enge plaats, waarin een gevangene opgeſloten wordt.

GEVECHT, zie SLAG.

GEVEINSDE, zie FIJMELAAR.

GEVEN, zie BRENGEN.

GEVEN, (TE KENNEN) zie BERIGTEN.

GEVEN, (TE BORG) zie BORGEN.

GEVOELEN, zie BEDUNKEN.

GEVOLG, (BIJ) zie DERHALVE.

GEVOLGELIJK, zie DERHALVE.

GEWAARWORDEN, zie BEMERKEN.

GEWAG, zie BERIGT.

GEWAS, zie PLANT.

GE-

Digitized by Google

GEWIGTIG, zie BELANGRIJK.

GEWILLIG, zie GAARN.

GEWIS, zie GEBORGEN en ZEKER.

GEWOND, zie KWETSEN.

GEWOONLIJK, zie DOORGAANS.

GEZANG, zie DEUN.

GEZANT, zie AFGEVAARDIGDE.

GEZET, zie DIK.

GEZIGT, zie AANGEZIGT.

GEZWIND, zie AANSTONDS.

GIDS, zie LEIDSMAN.

GIERIG, zie EERGIERIG.

GIERIG, KARIG, VREK, HEBZUCHTIG, SCHRAAPZUCHTIG, INHALIG.

Deze woorden duiden eene overdreven begeerte aan, om datgeen te bezitten, hetwelk men voor een goed houdt, inzonderheid geld. Deze begeerte kan op tweederlei wijzen werken; namelijk, zoowel door verkrijgen, als door behouden. HEBZUCHTIG, SCHRAAPZUCHTIG en INHALIG drukken de onordelijke en te ſterke begeerte uit, om veel te verkrijgen;

Digitized by Google

gen; hetwelk uit de zamenſtelling dezer woorden reeds blijkt, zijnde *hebzucht* eene zucht, of begeerte, om te *hebben*, *ſchraapzucht* en *inhaligheid*, om naar zich te *ſchrapen* en te *halen*. *Inhalig* is nogtans minder ſterk, dan *heb-* en *ſchraapzuchtig*. De grootſte verkwister kan *inhalig*, *heb-* en *ſchraapzuchtig* zijn, en hij grijpt alle middelen aan, hoe ſlecht die ook zijn, om de ſchade, welke zijn vermogen door zijne verkwisting telkens lijdt, weder te herſtellen, en op nieuw zijne heerſchende neiging te voldoen. De *inhalige*, *heb-* en *ſchraapzuchtige* raapt alles zamen; het is hem genoeg te *hebben*, te *halen* en te *ſchrapen*, maar dikwerf om het weder te verkwisten en te verſpillen. Het karakter des KARIGEN is te behouden hetgeen hij heeft. De liefde tot het geld gebiedt hem, zijne uitgaven zoo zeer te verminderen, als maar mogelijk is, en aan deze neiging alle verkwikking en zelfs de achting van anderen op te offeren; terwijl hij zich zelven veel onthoudt, welks genot zijn vermogen hem toelaat, en zijn ſtand vordert. Hij, die *karig* is, geeft weinig, en hetgeen hij geeft, geeft hij ongaarn. — GIERIG vereenigt in zich zoowel *hebzucht*, als *inhaligheid*, *karigheid* en *ſchraapzucht*; want de *gierige* poogt, met dezelfde overdreven begeerte, zijne ſchatten te vermeerderen, als hij zich onthoudt van dezelve, door de geringſte uitgaven, te verminderen. De *gierigheid* heeft hare verſchillende graden; en naar deze bepaalt zich de graad van verachting en afkeer, welke haar vergezelt. Reeds als mensch, die geen ander goed

Digitized by Google

goed kent, dan het geld, en de waarde van den mensch ſlechts naar deszelfs rijkdom beoordeelt, wien zijne ſchatten alleen daardoor genoegen aanbrengen, dat hij dezelve opgeſtapeld voor zich ziet liggen, wiens eigenbelang altoos met het belang van het algemeen in ſtrijd is, — reeds als zulk een heeft de *gierige* de achting en liefde zijner medemenſchen verbeurd. Want hij, die niets dan datgeen bemint en hoogacht, hetwelk groote zielen verachten, hij moet klein en verachtelijk zijn.

Een nog hooger graad van *gierigheid* maakt ook onbarmhartig, onregtvaardig, en omtrent de zoetſte en heiligſte pligten, zelfs jegens kinderen en naaste bloedverwanten gevoelloos. En hier wordt zij afſchuwelijk.

VREK, eindelijk, dat oulings ſtout, moedig, roekeloos beteekende, zijnde een en hetzelfde woord, als het Deen. *frek*, Hoogd. *frech*, Fr. *farouche*, Lat. *ferox*, wordt meestal voor in eenen hoogen graad *ſchraapzuchtig* gebezigd, en zelfs dikwerf nog door bijvoeging van het woord *gierig* verſterkt: *hij is een gierige vrek.* De overgang van het denkbeeld van moedig, ſtout, tot dat van *gierig*, *ſchraapzuchtig*, kan ontſtaan zijn uit het misbruik, hetwelk de Duitſche adel, in de middeleeuwen, van zijnen moed en zijne krachten maakte, om allerlei roof te zamen te ſchrapen.

GIERIGHEID, zie GIERIG.

GIJZELAAR, zie BORG.

Digitized by Google

GISPEN, zie BEDILLEN.

GISSEN, zie DUNKEN.

GISTEN, zie SCHUIMEN.

GLAD, zie EFFEN.

GLIMMEN, GLOEIJEN, SMEULEN, BRANDEN.

Het algemeene, waarin deze woorden overeenkomen, is de ontwikkeling der warmteſtof, waardoor dezelve zigtbaar en voelbaar wordt. BRANDEN onderſcheidt zich van de overige woorden daardoor, dat het zulk eene ontbinding der warmteſtof aanduidt, welke door eene vlam, of door eene hevige opwaartſche beweging, zigtbaar wordt. *De kaars wil niet branden. Steenen branden niet. De ganſche ſtad brandde*, ſtond in brand. GLOEIJEN en GLIMMEN, welke van dezelfde afkomst zijn, en eigenlijk eenen ſterken glans van zich geven beteekenen, geven als zinverwant met *branden*, zulk eenen graad van ontbinding der warmteſtof te kennen, waarbij dezelve nog op de oppervlakte des brandenden ligchaams blijft, zonder zich tot eene vlam te verheffen. Men wordt dezelve daarom ook alleen door het gevoel en den ſterken glans gewaar, dien het brandende voorwerp daardoor bekomt. Hetgeen geheel en al van het vuur doordrongen is, het moge van eenen brandbaren aard zijn, of niet, *gloeit: de oven gloeit; — een gloeijende kogel. Glimmen* wordt gezegd, wanneer nog vuur aan iets ontdekt wordt, zonder eene vlam van zich te geven: *onder de asch hebben de vonken nog lang geglommen. Eene geglommen kool.*

SMEU-

Digitized by Google

SMEULEN is eigenlijk wel aangeglommen zijn, doch niet branden, maar flechts een weinig rooken: *nat hout brandt niet ligt, het fmeult flechts. Nadat het huis afgebrand was, fmeulden de balken nog eenige dagen, onder het puin*, dat is, zij brandden en rookten nog, zonder dat men vlam ontdekte. *Er fmeult iets onder de asch.* Onaangezien de hierboven opgegeven eigenlijke verklaring van *branden*, wordt dit woord echter nog in andere beteekenisfen gebezigd, als, in opzigt tot de daardoor veroorzaakte hitte en fmertelijke gewaarwording: *kokend water brandt geweldig.* Als bedrijv., door het vuur laten vergaan, inzonderheid, om zich licht en warmte te verfchaffen: *turf, hout, fteenkolen branden, — olie, waslicht branden*, enz. Ten aanzien van zekere gewaarwording, eenigzins overeenkomende met die, welke door het *branden* veroorzaakt wordt, bezigt men ook dit woord. Zoo zegt men van zeker kruid, dat het *brandt*; waarvan *brandnetel. De peper brandt op de tong. De grond brandde onder mijne voeten.* Oneigenlijk: *brandende oogen*, welke fchijnen te branden. *In zijne oogen brandden ongeduld en liefde.* Voor eene hevige drift gewaarworden, zegt men, b. v.: *van verlangen, van toorn*, enz. *branden. Het geheim brandde mij op het hart*, om het ongeduld aan te duiden, hetwelk men gewaarwordt, wanneer men gaarn een geheim zoude openbaren. *Gloeijen* wordt insgelijks oneigenlijk gebezigd, voor rood zijn, eene vurige kleur hebben: *zijne oogen gloeiden door den drank.* Voor heet of warm zijn:

Digitized by Google

mijne handen gloeijen. Ook *gloeit* de blos op de wangen, wanneer ſchaamte de kaken rood verwt. Zoo *gloeit* de borst voor het Vaderland. *Smeulen* wordt mede in eenen oneigenlijken zin gebruikt, wanneer men zegt: *er ſmeult iets*, voor: er is iets in het geheim gaande, dat eerlang openlijk uitbarſten zal. *Er ſmeult een vreesſelijk oproer*, er zijn daarvan geheime beginſelen. Zie verder BRAND.

GLINSTEREN, zie BLINKEN.

GLOED, zie BRAND.

GLOEIJEN, zie GLIMMEN.

GODDELOOS, GODDELOOSHEID, ZONDE, ZONDIG, ROEKELOOS, ROEKELOOSHEID, ONDEUGD, ONDEUGEND.

Al deze woorden komen daarin overeen, dat zij iemand aanduiden, die tegen de zedelijke wetten aanhandelt. ZONDIG is diegene, op wien zekere ſchuld rust, welke door ſtraf, of, naar de ruwe begrippen der menſchen in hunne kindſchheid, door andere verzoeningsmiddelen, kan uitgewiſcht worden. ONDEUGD is mangel aan deugd, en dus een geringer kwaad, dan *zonde*; ſchoon *zondig* en *ondeugend* daarin overeenkomen, dat zij zekere verwaarloozing van pligten onderſtellen. GODDELOOS wijst, volgens zijne zamenſtelling, op eene verachting van God en goddelijke wetten. ROEKELOOS duidt iemand aan, die zoo verwor-

Digitized by Google

worpen is, dat hij niet alleen geene goddelijke en menſchelijke wetten acht, maar ook, die zijnen roem in de algemeene verachting ſtelt, die voor alle gevoel van eer, voor alle indrukken des gewetens onvatbaar is. Een *roekeloos* mensch ontziet zich niet, moord en brand aan te rigten, zonder door de ellende getroffen te worden, welke hij daardoor veroorzaakt.

GODHEID (VALSCHE), zie AFGOD.

GODVREEZEND, GODVREEZENDHEID, zie DEUGD.

GODZALIG, GODZALIGHEID, zie DEUGD.

GOEDKEUREN, zie BILLIJKEN.

GOEDKEURING, zie BIJVAL.

GOEDKOOPER WORDEN, zie AFSLAAN, DALEN.

GOEDSPREKEN, zie BORG BLIJVEN.

GOEDWILLIG, zie GAARN.

GÒLF, zie BAAI.

GOLF (KABBELING), zie BAAR.

GOLVING, zie DEINING.

GOOI-

Digitized by Google

GOOIJEN, WERPEN, SMIJTEN.

Iets, dat van hem, die het tot dus ver vasthield, met meer of minder hevigheid, door de lucht voortgedreven wordt, wordt GEGOOID, GEWORPEN en GESMETEN. Deze woorden onderſcheiden zich, onder anderen, daardoor, dat *werpen* tot den meer beſchaafden ſpreek- en ſchrijfſtijl behoort, *gooijen* en *ſmijten* tot den lagen en gemeenen. *Smijten*, dat aan het Lat. *mittere*, Gr. σματτειν verwant is, heeft zijne beteekenis van den klank ontvangen. Men zegt: *eenen bal werpen*, *het huisraad door elkander gooijen en ſmijten*. Ook geeft *gooijen* en *ſmijten* meer kracht en geweld, en zelfs zekere onbeſuisdheid te kennen, terwijl in *werpen* meer het denkbeeld van bedaard overleg opgeſloten ligt, waarmede men iets zekere rigting geeft. *Gooijen* en *ſmijten* geſchiedt eigenlijk met de hand, *werpen* kan ook met andere werktuigen geſchieden. Zoo *werpt* men bomben uit mortieren; en ARCHIMEDES heeft werktuigen uitgevonden, waarmede hij de zwaarſte ſteenen ver konde *werpen*. En, wanneer men zegt, dat de wind eenen boom in het water *geſmeten* heeft, dan ſtelt men den wind perſoonlijk voor. Ook onderſcheidt *werpen* zich, in verſcheidene ſpreekwijzen, van *gooijen* en *ſmijten*, als: *zich in het ſtof werpen*, ter aarde vallen, om zich op het diepſte voor iemand te vernederen, — *volk in eene vesting werpen*, het volk ſchielijk daarin doen trekken, — *jongen werpen*, die ter wereld brengen, — *zijne oogen op iemand werpen*,

Digitized by Google

pen, hem beſchouwen, verkiezen, begeeren; in alle welke ſpreekwijzen *gooijen*, *ſmijten* niet kan gebezigd worden.

GRACHT, zie BURGWAL.

GRAFKELDER, zie BEGRAAFPLAATS.

GRAFSTEDE, zie BEGRAAFPLAATS.

GRAM, zie BELGEN.

GRAMSCHAP, zie DRIFT.

GRAAN, zie KOREN.

GRAVEN, zie DELVEN.

GRIJNEN, HUILEN, KRIJTEN, SCHREIJEN, WEENEN, KERMEN, KREUNEN.

Zoo ver deze woorden zinverwant zijn, beteekenen zij het geluid, waarmede iemand zijne ſmert te kennen geeft. WEENEN duidt eene ſmert aan, door eenen zachtklagenden toon, welke van tranen vergezeld is. SCHREIJEN is *weenen*, met eene luide verheffing van ſtem, overeenkomende met *ſchreeuwen*. KRIJTEN is klagelijk *weenen*, zoo als de kinderen doen. *Krijten* wordt ook oneigenlijk gebezigd, in: *dat is de krijtendſte*, anders ſchreeuwendſte, *onregtvaardigheid*, of eene onregtvaardigheid in den hoogſten graad. HUILEN is een hevig hol geluid geven, en het woord, hetwelk het uitdrukt, is, in de meeste ta-

Digitized by Google

talen, eene nabootsing van dat geluid. Als zoodanig wordt het ook omtrent dieren en andere levenlooze dingen gebezigd. Zoo *huilen* de wolven, wanneer zij hongerig zijn; de winden *huilen*, wanneer het sterk waait. Voor zoo ver *huilen* met *weenen* verwant is, beteekent het tevens de uitdrukking van smert, en onderscheidt zich van *weenen*, daardoor, dat de smert heviger is. GRIJNEN beteekent eigenlijk, het aangezigt, in het bijzonder den mond, vertrekken. Van hier gebruikt men het van kinderen, die, uit eene verdrietige ontevredenheid, schreijen. *Dat stoute kind doet niets dan grijnen.* KERMEN is met een zacht teeder geluid klagen en het gevoel van smert uitdrukken; KREUNEN beteekent een slepend, dikwerf afgebroken droevig geluid, door den neus, maken. Meest al deze woorden zijn klanknabootsend.

GRIJPEN, VANGEN, VATTEN.

Iets vatten en houden, zoodanig dat men hetzelve bemagtigt. VANGEN drukt het begrip van iets in zijne magt te krijgen in zijne grootste algemeenheid uit, zonder te bepalen waardoor dit geschiedt; want hiertoe kunnen ook zekere werktuigen dienen. Men *vangt* den wolf in eenen kuil, de lijster in eenen strik, de muis in eenen val, visschen en vogelen in netten, enz. Het beteekent derhalve, over het algemeen: iets in eenen toestand brengen, waarin het vastgehouden wordt. *De dief is gevangen.* Dit denkbeeld ligt ook in het oneigenlijke gebruik van dit woord: *iemand in zijne eigene woorden vangen*, op eenig

eenig gezegde van hem een beſluit gronden, hetwelk met zijne vorige redenen ſtrijdig, en met onze meening overeenkomſtig is. Ook wordt *vangen* nog in eenige andere, van de overige woorden verſchillende beteekenisſen gebezigd, als: *wind vangen*, tegen deszelfs loop gerigt zijn, zoodat die geſtuit worde. *Een uiltje* vangen, ligt en kort ſlapen, een middagſlaapje nemen; *bot vangen*, in zijn oogmerk niet ſlagen. *Eenen uil vangen* is, in de ſcheepvaart, over ſtaag vallen. GRIJPEN beteekent zulk een onmiddelbaar vatten en houden, hetwelk niet door zekere werktuigen, maar bij de menſchen met de handen, en bij de dieren met de klaauwen, pooten, den bek enz., geſchiedt. VATTEN duidt aan, dat men iets omſluit, om het te houden, door welk middel of werktuig dit ook moog plaats hebben. Men *grijpt* en *vat* eenen dief; men *grijpt* hem, die ontvlugten wil. Eene moeder *vat* haar kind bij de hand, om het te beveiligen. Een kind *grijpt* naar eene bloem, welke het in den ſpiegel ziet, en verwondert zich, dat het die niet *vatten* kan. Zie verder BETRAPPEN, VANGEN, enz.

GRIMMIGHEID, zie DRIFT.

GROEI, BLOEI, FLEUR.

Het groeijen en bloeijen van boomen en planten. GROEI bepaalt zich enkel tot de groeijing, of den wasdom: *eenen boom midden in zijnen groei laten kappen.* Ook van menſchen: *het kind is in zijnen vol-*

vollen groei. BLOEI is op zijne plaats behandeld. FLEUR, dat mede *bloei* beteekent, wordt meestal oneigenlijk gebruikt, voor jeugdigen welstand, vrolijkheid en opgeruimdheid: *hij stierf in den fleur van zijn leven. Er is geen fleur meer bij haar.* Zie verder BLOEI.

GROND, zie BODEM, ERF.

GRONDSOP, zie BEZINKSEL.

GROOTMOEDIG, zie EDEL, EDELMOEDIG.

GROOTSCH, zie HOOGMOEDIG.

GRUWELIJK, zie AFGRIJSELIJK.

GUIT, zie FIELT.

GUNSTIG, zie GENEGEN.

Digitized by Google

H.

HAAG, HEG, HEINING, TUIN, OMTUINING.

Eene afſchutting, waarmede eene plek gronds, het zij ten eenenmale omſingeld, hetzij ſlechts in éene rigting van den vastliggenden grond afgeſcheiden wordt. Het eerſte denkbeeld ligt oogenſchijnlijk in OMTUINING, hetwelk, naar den aard van den uitgang *ing*, niet ſlechts de daad van het werkwoord *omtuinen*, maar ook het daardoor gewrochte beteekent. TUIN, namelijk, (hoogd. *Zaun*,) is, eigenlijk, de heining die eenen hof affluit, niet de hof zelf, (hoogd. *Garten*), offchoon thans meest in dien zin gebruikt wordende. Zoo: *de hollandſche tuin*, op de voormalige duiten verbeeld, en de ſpreekwoorden: *de kap*, of *den mantel, op den tuin hangen; iemand voor een' haſik op den tuin aanzien; iemand om den tuin leiden.* HEINING, van het werkwoord *heinen*, kan, blijkens de zamengeſtelde *omheinen* en *afheinen*, zoo wel de beteekenis hebben van eene afſchutting, die

Digitized by Google

de gehcele plek gronds omringt, als van eene, die dezelve ſlechts in ééne rigting affcheidt, welke laatſte zin duidelijk kenbaar is in *heinſloot*, eene ſloot tusſchen twee landerijen. Het is ook in dien laatſten zin alleen, dat men HAAG of HEG, en wel onverſchillig, bezigt, zijnde beide een en hetzelfde woord, ſlechts naar onderſcheiden tongval verſchillend geſpeld; echter moet de affchutting, om *haag* of *heg* te heeten, uit laag boomgewas beſtaan. Oudtijds, nogtans, was *haag* niet ſlechts eene *heining* in het algemeen, maar ook een *tuin* of eene *omtuining*; ja, even als het tegenwoordige *tuin*, de omtuinde plek zelve; van daar, het geheele landverblijf, de lusthof, boerderij of landhoeve. Deze omvattende beteekenis is het, die ten grond ligt voor den tegenwoordigen ſtadsnaam *'s Gravenhage*, of, zoo men pleegt te zeggen, *den Haag*, dat, vroeger, naar het oorſpronkelijke geſlacht des woords, met het vrouwelijke lidwoord gebezigd werd, als: *in die Hage*, bij M. STOKE.

HAAST, (bijwoord,) BIJNA, BIJKANS, OMTRENT, SCHIER, ONGEVAAR, (ONGEVEER).

Met een gering, of naauwelijks bemerkbaar, verſchil. Bij HAAST ligt het begrip van tijdelijkheid ten grond, en het beteekent, eigenlijk, zonder merkelijk verſchil in tijd. Bij de vier eerstvolgende, BIJNA, BIJKANS, OMTRENT, SCHIER, heerscht het begrip der

Digitized by Google

der plaatſelijkheid, als eenen onbedaidenden afſtand te kennen gevende, ook leenſpreukig. *Bijna* is eene omzetting van *nabij*. *Bijkans* (*bijkants*), als ware het *bij den kant af*. *Omtrent* is eigenlijk *ontrend*, *ongetrend*, van het, in den hoogduitſchen tongval behoudene, en ook nog bij KIL. voorkomende *trenden*, ſcheiden, als zelde men: *niet* (of *niet merkelijk*) *geſcheiden*, gelijk dit ten duidelijkſte blijkt in het zamengeſtelde bijwoord *daaromtrent*. *Schier*, daarentegen, is, even als *ſchie* en de geheele woordenſtam, met *ſcheiden* zelf van éénen oorſprong, en beteekent dus eene tusſchenruimte, eene gaping in den zamenhang, eene ontkenning der volledigheid, die, evenwel, juist omdat men het noodig acht ze aantewijzen, niet zeer aanmerkelijk zijn moet. ONGEVAAR, hoezeer door ſommigen almede tot het begrip van plaatſelijkheid gebragt, en voor *onver* gehouden, zouden wij liever uit de verwisſeling van w en v verklaren, (*ongewaar*); het geeft te kennen, dat iets niet naauwkeurig waargenomen is. Overigens weet men, hoe de grondbegrippen van tijd en plaats, leenſpreukig gebezigd, in alle talen, dikwerf met elkander verwisſeld worden. Zegt men evenwel: *hij is haast zoo ver als gij*, dan beteekent dit niet alleen, dat hij reeds werkelijk *bijna* (niet *bijkans*) zoo ver gevorderd is, maar tevens, dat hij blijft vorderen; en, buiten verhindering, u bijkomen zal. Zoo zegge men dan ook: *ik hadde mij bijkans* (niet *bijna*) *aan dien paal geſtooten, en ware ſchier* (niet *omtrent*) *in het water gevallen*. Wanneer ROOT ſchrijft:

zeg me ieders naam omtrent, ware, voor dit laatſte, van alle de wisſelwoorden, alleen *ongevaar* in de plaats te ſtellen; het beteekent: kunt gij het niet ten eenenmale juist, zoo doe het dan in dier voege, dat het er niet ten eenenmale van geſcheiden, dat is verſchillende, zij; noem zë *ongevaar*, zoo dat het er elthans naar gelijke, hoezeer dan niet met volkomene naauwkeurigheid. Zegt men: *ik heb omtrent een jaar de koorts gehad*, zoo beteekent dit: weinig meer of minder dan een jaar; zeide men daarvoor: *ongevaar een jaar*, dan zoude dit aanduiden, dat men op het juiste tijdverloop geen acht gegeven had: *in die beurs zullen wel* ONGEVAAR *honderd tienguldenſtukken zijn.*

HAAST (naamwoord), DRIFT, IJL, SPOED.

Het verſchil tusſchen het eerſte en het laatſte dezer woorden is zoo klaarblijkelijk, dat het tot een ſpreekwoord geworden is te zeggen: *hoe meerder haast hoe minder ſpoed.* HAAST is de levendige beweging, welke men maakt, om voort te komen; SPOED het uitwerkſel daarvan. In IJL ligt het denkbeeld eener verrigting, waartoe men den noodigen tijd mist. DRIFT duidt eene ſterke begeerte tot de handeling zelve aan, waarmede zelden behoorlijk overleg kan gepaard gaan: *hij heeft dit met eene groote drift gedaan.* Uit het opgegeven verſchil van *haast* en *ijl* blijkt, waarom men met welvoeglijkheid, zelfs aan eenen meerderen, ſchrijven kan: *ik acht mij verpligt u in aller* IJL *te berigten* enz.; terwijl het eene grove onwellevenheid is,

eenen

Digitized by Google

eenen brief met: *in haast* te beſluiten, naardien uit dit laatſte altoos weinige belangſtelling te zien is, hetzij in den perſoon tot welken, hetzij in het onderwerp, waarover, men ſchrijft.

HAASTEN (ZICH), zich REPPEN, zich SPOEDEN.

HAAST *u*, *om dit te doen*, wil zeggen: laat alle andere bezigheden daar, en begin hiermede. REP *u*: ſpan alle kraehten in, terwijl gij nu aan het werk zijt. SPOED *u*: zorg, dat gij het ras verrigt hebt.

HAASTIG (bijwoord), zie AANSTONDS.

HAASTIG (bijvoegelijk naamwoord), zie DRIFTIG.

HAASTIGHEID, zie DRIFTIGHEID.

HAAT, zie VIJANDSCHAP.

HAGCHELIJK, zie BEDENKELIJK.

HAK, HIEL.

Het achterdeel van den voet; ook, van de voetbekleeding. HIEL, blijkbaar verwant met *hellen*, overhangen, ſchijnt meer te zien op de ronding van den enklaauw nederwaarts; HAK, van denzelfden

Digitized by Google

ſtam als *haak*, *hoek*, enz. bepaalt zich eerder tot dat gedeelte der voetzool, tusſchen hetwelk en de teengewrichten de zool zich boogswijze verheft. Men kan de koude hebben in de hakken, en in de hielen; maar: *zij volgen mij op de hielen*, niet *op de hakken*. Even weinig konde men *hakken*, in de plaats van *hielen*, bezigen in het ſpreekwoord: *zij is nog zoo jong, en begint reeds naar hare hielen te zien*, van eene jonge dochter, die reeds aan vrijers begint te denken. Daarom zonden wij onderſcheiden: *de hak van eene laars*, en *de hiel van eene kous*. — Men zegt, bij uitbreiding van beteekenis, *het hielje* (niet: *het hakje*) van *eene ham*.

HAK, HOUW.

Een ſlag met een ſnijdend werktuig of wapen; ook de door het laatſte toegebragte wonde; doch in dit geval, behoort HAK, bij voorbeeld van eenen HOUW, of ſabelhouw gebezigd, als: *hij gaf hem eenen hak in den ſchouder*, niet tot den deftigen ſtijl. Zie verder HAKKEN.

HAKEN, REIKHALZEN.

Hevig verlangen. Men vindt, bij goede ſchrijvers, HAKEN in eenen goeden, REIKHALZEN in eenen kwaden zin, gebruikt. *Mijn haters zijn reikhalzend naar mijnen dood. Mijn ziel, die naar den vrede haakt.* Nogtans, wanneer men den aard van het, bij

het

Digitized by Google

het eene en bij het andere woord, ten grond liggend beeld in aanmerking neemt, zoude juist de omgekeerde onderſcheiding verkieslijk ſchijnen. In *haken*, toch eigenlijk, *met eenen haak halen*, ligt het begrip eener hebzuchtige begeerlijkheid, die geenszins verknocht is met het andere beeld van iemand, die den hals reikt, of rekt, uitſtrekt, als ware het, om des te vroeger het voorwerp van zijn hevig verlangen te ontwaren. Zeker zal men, met meer bevalligheid, tot iemand zeggen: *ik reikhalsde naar uwe komst*, dan wanneer men *ik haakte* daarvoor wilde bezigen.

HAKKELEN, STAMELEN, STOTTEREN.

Gebrekkig, met afgebrokene uitſtooting der woorden en lettergrepen, ſpreken. HAKKELEN, van *hakken*, met gebrokene woorden en enkele lettergrepen ſpreken, of de woorden aan ſtukjes hakken. STOTTEREN, van *ſtooten*, ziet op het afgebroken, telkens herhaalde, met moeite en geweld uitſtooten der woorden, hetwelk, meestal, met een onaangenaam en zelfs pijnlijk gevoel gepaard gaat. Beide woorden hebben hunnen grond, of in eene gebrekkige geſteldheid der ſpraakwerktuigen, of in eene ongelukkige gewoonte; ook is *ſtotteren* dikwerf het gevolg van drift, overijling en hevige gemoedsbeweging. STAMELEN duidt ſlechts eene onvolledige ſpraak aan, zonder de overige gebreken van *hakkelen* en *ſtotteren* in zich te bevatten; het geeft de eerſte pogingen te kennen, welke kinderen te werk ſtellen, om hunne denkbeelden aan ande-

Digitized by Google

ren mede te deelen; terwijl zij nog niets anders, dan halve woorden voortbrengen.

HAKKEN, HOUWEN, KAPPEN.

Met een ſnijdend werktuig klieven. Men zegt, veelal onverſchillig, *den hak*, of *den houw*, *van het hout gepacht hebben*, en de werkman, die het *houwt*, heet *houthakker*. Nogtans ziet HOUWEN meer op het klieven van een geheel; zoo ook *ſteenhouwen*, niet *hakken*. HAKKEN, daarentegen, is in kleinere ſtukken kloven; KAPPEN, eigenlijk, van den top berooven, is, bij uitbreiding, het onnutte afſcheiden, als: *boomen kappen*.

HALEN, BRENGEN.

Die iets moet BRENGEN, bevindt zich reeds ter plaatſe, waar de zaak is; die iets moet HALEN, heeft zich nog daarheen te begeven; hij is dus van de te halene zaak verwijderd. Men laat eenen brief van de post *halen*, door iemand, dien men daarheen zendt; de beſtelder, die zich aan het postkantoor bevindt, *brengt* denzelven aan huis.

HALEN, zie TREKKEN.

HALM, AAR.

HALM is de ſteel van graangewaſſen; AAR, het bovenſte gedeelte der halmen, waarin het graan zit.

Op

Digitized by Google

Op dit verſchil rust de ſchoone vergelijking van QUINTILIANUS, waar hij van kinderen, die gezwind aanleeren, zegt, dat zij, als het zaad, hetwelk, op de buitenſte oppervlakte geworpen, ſpoediger opſchiet; „gelijk *halmen* met ledige *aren*, voor den oogsttijd „rijp worden."

HALS, zie KEEL.

HALSSTARRIG, zie EIGENZINNIG.

HANDARTS, zie BARBIER.

HANDELEN, zie BEDRIJVEN.

HANDELBAAR, zie REKKELIJK.

HANDELING, zie BEDRIJF.

HANDWERK, zie AMBACHT.

HANSWORST, GRAPPENMAKER, POETSENMAKER, (POTSENMAKER).

GRAPPENMAKER is hij, die, door grappen of aardigheden, zich zelven en anderen zoekt te vermaken. De POETSENMAKER doet dit inzonderheid door eene belagchelijke gebaarmaking. HANSWORST is de benaming van eenen poetſenmaker op een ſchouwtooneel.

Digitized by Google

HARD, GESTRENG, STRENG.

Niet genadig. Tusschen STRENG, zonder, en GESTRENG, met het voorvoegsel, is geen verschil van beteekenis, en slechts dit in het gebruik, dat men het eerste niet, gelijk het laatste, ook als titel bezigt, en dus niet zegt: *weledele ſtrenge*, maar: *weledele geſtrenge*. Ook kan men, met juistheid zeggen: *eene ſtrenge ſtraf is eene* HARDE, doch dan wordt het laatste woord genomen met opzigt tot dengenen, die de straf ondergaat, en komt het voor in dien zin, waarin wij het zoo straks met *zwaar*, *gevoelig*, zullen vergelijken. Met betrekking tot den regter, die de straf toewijst, kan elke *geſtrenge* of *ſtrenge* straf vrij van alle *hardheid* zijn; zij kan, enkel uit het beſef der noodzakelijkheid, zelfs met weêrzin, worden toegewezen. Men behandelt iemand *hard*, wanneer men de noodzakelijke geſtrengheid overschrijdt, en die met geen gevoel van mededoogen paart. *Strenge regt*, daarentegen, wordt somtijds door den beschuldigden zelven gevorderd, die, namelijk, zijner onschuld bewust, verlangt, dat in zijne zaak niets meer en niets minder gedaan worde, dan wat regtens is. DRAKO's wetten waren voorbeeldeloos *hard*; de strafoefeningen van SIXTUS V. tegen de bandieten, voorbeeldeloos *geſtreng*. — Het gebruik schijnt eenigermate de beteekenis van het eerste woord met die van het tweede te verwarren, in het spreekwoord: *ſtrenge heeren regeren zelden lang*.

HARD, ZWAAR, GEVOELIG.

Velerlei werklieden verrigten ZWAREN arbeid, (die eene groote inſpanning van krachten vordert); de misdadiger wordt tot HARDEN arbeid veroordeeld, (die den arbeidenden bij uitſtek moeijelijk valt); doch daarbij is het gemis der vrijheid ſomtijds het GEVOELIGSTE gedeelte der ſtraf. Een ramp, eene wederwaardigheid, is *gevoelig*, wanneer de daardoor veroorzaakte toeſtand met treffende onaangenaamheden gepaard gaat; *zwaar*, wanneer tot het verduren daarvan vele ſterkte van geest of ligchaam vereischt wordt; *hard*, inzonderheid, voor dengenen, die deze ſterkte in zekere mate mist.

HARD, GEVOELLOOS, HARDVOCHTIG.

Een HARD mensch is degeen, die weinig aandoenlijkheid bezit voor ligchaamsongemakken, of zielskwellingen. GEVOELLOOS bij, die even weinig door genoegen als door leed wordt getroffen; op wien inzonderheid de teederder zielsaandoeningen geene werking hebben. De HARDVOCHTIGE is niet zoo zeer van het grovere gevoel voor zich zelven, als wel van alle liefderijk medegevoel voor anderen ontbloot.

HARDHEID, HARDIGHEID.

Beide naamwoorden, de hoedanigheid van *hard te zijn* beteekenende. HARDHEID, in alle beteekenisſen;

HAR-

HARDIGHEID alleen in die van een te onregt te verduren leed. *Eenen minder verdienſtelijken voorgetrokken te zien, is eene hardigheid.*

HARDNEKKIG, zie EIGENZINNIG.

HARDVOCHTIG, zie HARD.

HARNAS, PANTSER, KURAS.

Eene vaste, gemeenlijk metalen, bekleeding van het lijf, om het tegen vijandelijke houwen, ſteken, of ook ligte kogels te bedekken. PANTSER wordt meest gebezigd voor de oude geſchiedenis; het bedekte veelal ſlechts het bovenlijf, en kon ook uit andere ſtoffe dan metaal beſtaan, of ſlechts ten deele daaruit, gelijk de *malienrok*. Het HARNAS, van ijzer, behoorde tot de wapening der ridders en krijgslieden in de middeleeuwen en later, totdat het, ten gevolge der algemeene invoering van het buskruid tot krijgsgebruik, als ondienſtig en hinderlijk, afgeſchaft werd; het bedekte, met deszelfs *arm-* en *been-ſcheenen*, mitsgaders den *helm*, het ganſche ligchaam van het hoofd tot de voeten. De metalen bedekking van het bovenlijf, KURAS geheeten, is thans nog enkel overig bij de zware ruiterij, of *kurasſiers*. *Kuras* wordt niet leenſpreukig gebezigd, gelijk *harnas* of *pantser*: *het harnas tegen iemand dragen*, of: *ik zal het harnas daarover niet aangespen;* bij VOND. ook: *en hebt ge tegens God het pantſer aangeſchoten.*

HART,

Digitized by Google

HART, zie AARD.

HART, zie BOEZEM.

HART, zie GEEST.

HARTELEED, zie VERDRIET.

HARTELIJK, INNIG.

Opregt, uit waar gevoel ſpruitende. INNIGE *vriendſchap* is ſterker, dan HARTELIJKE. Wat niet *hartelijk* is, is geveinsd; wat niet *innig* is, behoeft juist niet onopregt te zijn; het heeft ſlechts eene geringere mate van hartstogtelijke warmte en kracht. Vriendſchap, liefde, kan, zonder *hartelijkheid*, niet anders dan valsch en geveinsd, zonder *innigheid*, niet dan zwak en koud zijn.

HARTSTOGT, zie DRIFT.

HARTZEER, zie VERDRIET.

HAVE, GOEDEREN, MIDDELEN, VERMOGEN, RIJKDOM.

Bezitting. HAVE is, letterlijk, al wat men *heeft*, of bezit; echter wordt het, in het gebruik, meest voor tilbare goederen (meubelen) gebezigd; zoo ook: *levende have*, vee. Het woord GOEDEREN, daarentegen, wanneer dit niet door de uitdrukking der hoedanigheid bepaald wordt, ziet op vaste eigendommen, inzonderheid landeigendom; doch men zegt, in tegenſtelling

Digitized by Google

ling van het onvergankelijk hemelsch heil, *aardsche goederen*, in den zin van alles, wat tot levensveraangenaming ſtrekt. *Een man van* MIDDELEN is hij, wiens inkomſten onbekrompen genoeg zijn, om hem in ſtaat te ſtellen tot het uitvoeren van eenig door hem gevormd ontwerp. VERMOGEN heeft de omvattende beteekenis van *have*, *goederen*, *middelen*, ook gereede penningen, of alle geldswaarde, en duidt inzonderheid den ſtaat van onafhankelijkheid aan, waarin zich de bezitter daardoor bevindt. RIJKDOM is overvloed van aardſche goederen.

HAVEN, zie REEDE.

HEBBEN, zie BEZITTEN.

HEBZUCHTIG, zie GIERIG.

HEEL, zie GAAF.

HEELEN, GENEZEN.

Beide zijn zoo wel bedrijvende als onzijdige werkwoorden, en beteekenen, zoo wel gezond maken, als gezond worden. Men zegt: *eene wonde genezen*, en, *de wonde geneest*; *iemand van eene ziekte genezen*, en, *hij is van die ziekte genezen*; en ook: *ik hoop uwe wonde ras te heelen*, en, *de wonde begint te heelen*. Het verſchil is, dat HEELEN, *heel worden*, zich enkel tot verwondingen of kwetſingen bepaalt, en GENEZEN op alle ligchaamsongeſteldheden toepaſſelijk is. Bij *geneeskunst*, *geneesheer*, is nogtans het begrip van het

Digitized by Google

het heelen van wonden uitgeſloten, even zeer als dat van het genezen van inwendige ziekten bij *heelkunst*, *heelmeester*.

HEELKUNST, HEELMEESTER, zie HEELEN.

HEER, zie BAAS.

HEERLIJK, VOORTREFFELIJK, UITMUNTEND, VERRUKKELIJK.

Door ſchoonheid en doelmatigheid aangename gewaarwordingen te weeg brengend. HEERLIJK ziet vooral op het grootſche en treffende van het uiterlijk voorkomen; VOORTREFFELIJK en UITMUNTEND op de innerlijke waarde; het laatſte daarenboven in vergelijking; VERRUKKELIJK doet de ziel aan. Een landſchap, eene ſchilderij, een gedicht of muzijkſtuk, kan *heerlijk*, *voortreffelijk*, *uitmuntend*, *verrukkelijk* zijn; van een ſtuk gebraad kan men zeggen, dat het *heerlijk*, *voortreffelijk*, *uitmuntend*, niet, dat het *verrukkelijk* toebereid is.

HEERSCHAPPIJ, zie BEHEER.

HEET, HITTE, WARM, WARMTE, VUUR, VURIG.

De werking der ontbindende warmteſtof, voor zoo ver men die onmiddellijk gewaarwordt.

Deze woorden laten zich, in hunne eigenlijke beteekenis, ligtelijk onderſcheiden, niet zoo in hunne on-

Digitized by Google

oneigenlijke beteekenis. Als VUUR vertoont zich de lichtende warmteſtof aan het gezigt, als WARMTE en HITTE wordt zij door het gevoel waargenomen. *Vuur* is dus zigtbaar, *warmte* wordt gevoeld, en *hitte* is een grootere graad van *warmte*. HEET is derhalve datgeen, hetwelk eene groote maat van warmte heeft: men moet het ijzer ſmeden, terwijl het *heet* (niet *warm*) is. Ook wordt de *warmte*, voor de gewaarwording *hitte*, wanneer zij onaangenaam en ſmartelijk wordt. WARM is eigenlijk van koude ontdaan, maar echter niet *heet*; VURIG, dat eene brandende eigenſchap heeft: *vurige*, voor gloeijende *kolen*. Ook naar vuur gelijkend: *een vurig aangezigt*, d. i. vol vurigheid. In eenen oneigenlijken zin, wordt *warm* alleen aan zedelijk goede aandoeningen toegeſchreven: *warm voor vriendſchap en liefde. Hij ſpreekt met warmte van de ſchoonheid eener edele daad. Met al de warmte zijner verbeeldingskracht.* Zoo heeft *heet* de beteekenis van ſterk: *heete drift*, *heet verlangen*: en daar tranen de uitwerkſelen en natuurlijke teekenen van zekere gemoedsbewegingen zijn, zoo noemt men tranen van droefheid, berouw enz. ook *heete tranen*. De hevigheid der aandoeningen wordt door *vuur* uitgedrukt; en de man van een levendig karakter werkt en ſpreekt *met vuur*; men ſchrijft hem *vurige blikken* en *eenen vurigen geest* toe, want zijne blikken hebben de ſnelheid van den bliksem, en zijne gedachten en uitzigten gaan even zoo ſnel van het eene voorwerp naar het andere.

HEE-

Digitized by Google

HEETEN, zie GEBIEDEN.

HEETEN, NOEMEN.

Eenen naam geven. Offchoon gezegd wordt: *men noemde hem, bij zijne geboorte, naar zijnen vader*, is HEETEN, eigenlijk, door het geven van eenen naam onderfcheiden; NOEMEN, bij name aanwijzen. Het laatfte onderftelt dus, dat de naam reeds beftaat; het eerfte niet: *die men de kamer in liefde bloeiende noemde.* G. BRAND; *hoe wilt gij het kind heeten?*

HEG, zie HAAG.

HEIDENDOM, zie AFGODENDIENST.

HEIL, GELUK, VOORSPOED, FORTUIN.

Allerlei welvaart, van welken aard ook. HEIL behoudt nogtans kennelijk de wijziging van beteekenis, die deszelfs oorfprong van *heilen, heelen*, medebrengt, en duidt dus eenen *verbeterden* toeftand aan: *zijn heil bij God zoeken.* GELUK heeft, of de beteekenis van wisfelvalligheid, van eene, zonder eigen toedoen, verkregene gunftige omftandigheid: *het is meer geluk dan wijsheid;* of wel, het beduidt het wezenlijke van dien toeftand, waarin men zich het meest genoegelijk gevoelt: *er is geen waar geluk zonder tevredenheid.* VOORSPOED is de zamenloop van omftandigheden, die iemand in zijne pogingen doet flagen, gelijk *tegenfpoed* de vlijtigfte infpanning van krachten kan doen mislukken. Bij FORTUIN is alle eigen toedoen uitgefloten; van daar, dat het ook bij-

Digitized by Google

zonder de beteekenis heeft van aangeërfden, aangehuwden, of toevallig verkregenen rijkdom: *zijn fortuin maken*, zie verder GELUK.

HEILAND, VERLOSSER, ZALIGMAKER.

Alle benamingen, in de christelijke godgeleerdheid, op Jezus Christus toegepast. De eerſte zegt meer dan de tweede, de derde meer dan beide. VERLOSSER, toch, is degeen, die van een euvel losmaakt, of bevrijdt; maar het enkele verlosſen van een euvel is nog geen ſtellig aanbrengen van heil of geluk. HEILAND, of heilaanbrenger, gaat verder; nogtans ligt in het woord ſlechts het begrip van eenen *verbeterden* toeſtand; zie HEIL. ZALIGMAKER is hij, die zaligheid, dat is, gelukzaligheid, geluk in de volſte mate, verſchaft. Gelijk wij Christus den Heiland, dat is, den *heelenden* noemen, vindt men daarvoor in het Gottisch *nasjands*, de *genezende*, van *nasjan*, dat van denzelfden ſtam is, als ons genezen.

HEILIG, ONSCHENDBAAR.

Beide wordt zoo wel van perſonen als van zaken gezegd, en van beide, zoo wel ten opzigte van hen zelve, als van hunne hoedanigheden. Wanneer men nogtans datgene, wat ONSCHENDBAAR is, HEILIG noemt, zoo wordt daarmede de vermindering van deszelfs volkomenheid in eene hoogere mate ſtrafwaardig gekeurd. Een *eed* is *heilig*, bij dengenen, die het verbreken van denzelven voor eene ſnoode en hoogſtſtraf-

Digitized by Google

ſtrafwaardige daad houdt. Zoo is, in het algemeen, al datgene, aan welks volkomenheid geen afbreuk mag gedaan worden, *onſchendbaar*. Men noemt het *heilig*, wanneer, door zoodanige afbreuk, een hooger wezen zoude beleedigd worden, en de daad dus, in eene hoogere mate, en wel op godsdienſtige gronden, ſtrafwaardig ware.

HEILIG, DEUGDZAAM.

Heilig is degeen, wiens zedelijke volkomenheid door geene onvolkomenheid beſmet is. Het is derhalve de onvermengde, reine, volkomenheid. Deugdzaam heet een mensch, wegens die zedelijke volkomenheid, die in zijne zedelijke hoedanigheden blijkbaar is. Nu zijn er zoo vele deugden, als er, in den mensch, voor volmaking vatbare, vermogens zijn. Sommige van deze vermogens hebben hunne hoogſte volkomenheid daarin, dat zij binnen behoorlijke grenzen gehouden worden. In dit alles is *heiligheid* van *deugd* onderſcheiden. Wij noemen God, als het allervolkomenſte wezen, *heilig;* maar niet *deugdzaam*. Want deszelfs zedelijke volkomenheid is onbegrensd; zij is voor geene toeneming vatbaar.

HEILIGHEID, zie DEUGD.

HEINING, zie HAAG.

HEK, zie BALIE.

HEKELEN, zie BEDILLEN.

Digitized by Google

HELDER, KLAAR.

HELDER en KLAAR komen daarin overeen, dat zij de beteekenis hebben van doorzigtig, de lichtſtralen gereedelijk doorlatende. Zoo zegt men: *een helder glas*, en *een klaar glas; eene heldere lucht*, en *eene klare lucht*. Maar *helder* heeft, tot eerſte beteekenis, eene aanmerkelijke mate van licht hebbende: *de heldere vlam ſloeg over de daken*. Daarom is, leenſpreukig, *een klaar denkbeeld*, niet meer dan een duidelijk denkbeeld, *een helder denkbeeld* daarentegen, zulk een, waardoor een nieuw licht verſpreid wordt; *een helderdenkende kop*, iemand, wiens ſchrander verſtand zich niet met enkele klare denkbeelden van het waargenomene vergenoegt, maar, met eigen licht, tot in den zamenhang van oorzaken en gewrochten doordringt.

HELLEN, zie NEIGEN.

HELLING, zie NEIGING.

HELPEN, zie BIJSPRINGEN.

HEN, zie HOEN.

HENKER, zie BEUL.

HERBERGIER, zie KASTELEIN.

HERDRUK, NADRUK, WEERDRUK.

Een druk van hetgeen reeds gedrukt is. WEERDRUK is een boekdrukkers kunſtwoord, en beteekent het nogmaals ter perſe leggen van de, bij den *ſchoondruk*,

Digitized by Google

druk, aan de eene zijde gedrukte vellen. NADRUK is de oplaag van een gedrukt werk, waarvan het kopijregt eenen anderen toebehoort. HERDRUK, eene nieuwe oplaag, door den eigenaar zelven bewerkſtelligd. (Sedert kort wordt, vooral in de zuidelijke Nederlanden, de *nadruk* van een elders gedrukt werk een *herdruk* geheeten).

HERFST, zie OOGST.

HERINNEREN (zich), zie GEDACHTENIS.

HERINNERING, zie GEDACHTENIS.

HERKENNEN, zie ERKENNEN.

HERNEMEN, zie ANTWOORDEN.

HERSCHEPPEN, zie HERVORMEN.

HERSTELLEN, zie BEKOMEN.

HERVORMEN, VERVORMEN, HERSCHEPPEN.

Op nieuw vormen. Doch VERVORMEN is *anders* vormen dan te voren; HERVORMEN, eigenlijk, den oorſpronkelijken vorm herſtellen, datgene, wat eene verandering ondergaan heeft, weder *zoo* vormen, als het te voren was. HERSCHEPPEN is van gedaante doen veranderen; zoo ſpreekt men van de *herſchepping* van Ovidius, en zegt men: dat Dafne in eenen boom *herſchapen* werd.

Digitized by Google

HETGEEN, HETGENE, zie DAT.

HETWELK, zie DAT.

HEUVEL, zie BERG.

HIEL, zie HAK.

HIER, DAAR, GINDS.

Bijwoorden, welke verſchillende plaatſen aanwijzen. Voor zoover zij op zich zelve beſchouwd worden, en drie onderſcheidene plaatſen beteekenen, is HIER de plaats, waar de ſpreker zich bevindt, DAAR eene van hem verwijderde, en GINDS de verſtafgelegene plaats. Om *daar* en *ginds* aan te duiden, moet de ſpreker noodzakelijk eene beweging zijns ligchaams aanwenden.

HIJGEN, zie ADEMEN.

HINDER, LETSEL.

Het gebruik is hier ten eenenmale met de regelmaat der taal en met de afleiding ſtrijdig. Eene zeer gewone figuur, toch, is het, datgene als *achtergeplaatst* te beſchouwen, wat onvoordeelig of ſchadelijk is, en het begrip van nadeel moest dus ſterker liggen in HINDER, (hetzelfde als *hinter*, oulings, en ook nog tegenwoordig in het hoogduitsch, *achter* beteekenende,) dan in *let*, dat met *laat*, ſpade, verwant, eigenlijk niet meer dan eene vertraging of een oponthoud te kennen geeft. Wij weten nogtans, dat het zamengeſtelde werkwoord *beletten*, hoezeer in den oor-

Digitized by Google

oorſprong alleen op een tijdelijk verwijl ziende, tegenwoordig (gelijk op BELETTEN aangemerkt is,) gebezigd wordt in den zin van *veroorzaken*, *dat iets ganſchelijk achterblijve*, terwijl, daarentegen, de beteekenis van eene bloote weerhouding, of een ſlechts tijdelijk verwijl, aan *verhinderen* gegeven wordt, en het enkele *hinderen* (zonder de verſterking des voorzetſels) zelfs niet noodwendig het begrip van zoodanig verwijl in zich ſluit, maar veelal ſlechts den zin heeft van lastig vallen, moeite veroorzaken; gelijk een lange jas ons wel, in het gaan, kan *hinderen*, zonder dat hij, mits wij ons wat meerder moeite getroosten, ons *verhindert* van ter beſtemder tijd aan te komen, veelmin dit ooit *beletten* kan, daar het in onze magt ſtaat, denzelven uit te trekken en hem op den arm te nemen. Iemands voornemen *beletten*, namelijk, is hem in de onmogelijkheid ſtellen van het uit te voeren; het *verhinderen* zegt alleenlijk, dat men het voor het oogenblik onuitvoerlijk maakt. En gelijk het werkwoord *hinderen*, buiten zamenſtelling, thans meestal ſlechts de beteekenis van lastig vallen, moeite veroorzaken heeft, geeft men aan het werkwoord *letten* reeds, ook zonder het voorzetſel *be*, den zin van het door de zamenſtelling verſterkte *verhinderen*, of weerhouden, ophouden, dwarsboomen. *Wat let mij, dat ik hem niet ſla?* ſtaat gelijk met: *wat verhindert*, wat weerhoudt *mij*, *dat ik hem niet ſla?* eene vraag, die belagchelijk zoude zijn in den mond van iemand, die, bij voorbeeld, door kluisters, of ligchamelijk onvermogen, *belet*

Digitized by Google

was, zulks te doen. In dezelfde verhouding, nu, verſchilt de kracht van de beteekenis der werkwoordelijke naamwoorden. De oorſpronkelijke beteekenis van LETSEL (zeer onderſcheiden van *beletſel*, zie HINDERING,) zoude ophouding zijn; en men vindt werkelijk: *zoo ik geen letſel krijg, kom ik.* Echter heeft het gebruik hiervoor *belet* (mede ten eenenmale onderſcheiden van *beletſel*, zie insgelijks op *hindering*,) verkozen; en men zegt thans, in dezen zin, algemeen: *zoo ik geen belet krijg.* De gewone beteekenis van *letſel* is thans een ongemak, eene kwetſing: *hij heeft een letſel aan zijn been;* of wel: ſchade, nadeel: *wat letſel hebt gij daarbij?* De eene vriend zal dus tot den anderen, naar het tegenwoordige gebruik, niet zeggen: *ik hoop u geen letſel te doen;* want het ſpreekt van zelf, dat hij niet onderſteld zal worden te komen, met opzet, om te *benadeelen.* Maar hij kan zeer wel zeggen: *ik hoop u geen hinder te doen*, (ik hoop u niet lastig te zijn, u geen overlast aan te doen.) Derhalve: *ik heb van de ſterke zonneſtralen in mijne kamer veel hinder gehad*, wil zeggen, dat die mij zeer lastig zijn geweest; maar hieruit volgt nog niet, dat ik daardoor een wezenlijk *letſel* aan de oogen gekregen heb. Die zich eene enkele maal in ſpijs of drank te buiten gaat, zal er gemeenlijk geen beduidend *letſel* van hebben, ſchoon hij er *hinder* van gevoelt; degeen, bij wien zulke overdaad tot eene hebbelijkheid geworden is, heeft er, door de gewoonte, geen *hinder* van, maar het is gewaagd, er op te vertrouwen, dat dezelve hem ook geen *letſel* zal doen. HIN-

Digitized by Google

HINDER, zie AFBREUK.

HINDERING, VERHINDERING, HINDERNIS, HINDERPAAL, BELETSEL, BELET.

Eene dwarsbooming onzer oogmerken of verrigtingen. HINDERING, het minst van alle gebezigd, is de daad van *hinderen*, dus moeijelijkmaking, zie HINDER; VERHINDERING, met het voorzetſel, dat, gelijk alle voorzetſels, ſomtijds zinverſterkend is, de daad van *verhinderen*, dus ophouding, naar het tegenwoordige gebruik (zie nogmaals HINDER). HINDERNIS is de zaak, of de omſtandigheid, die de verhindering te weeg brengt; HINDERPAAL hetzelfde, doch leenſpreukig uitgedrukt. Zoo zegt men: *er zijn nog vele hinderpalen te vermijden, eer men tot het doel gerake.* — BELETSEL is iets, dat, zoo lang het beſtaat, de verrigting onuitvoerlijk maakt; leenſpreukig, zoude men daarvoor zeggen kunnen: *er is een ſlagboom voorgeſchoven*, en het hangt er van af, of men dien te boven zal komen. BELET wijkt ganſchelijk van al de overige af, en beteekent, in het gebruik, bepaaldelijk de verhindering, om iemands bezoek af te wachten. De ſpreekwijs: *belet laten vragen* is eene verkorting voor: *laten vragen, of er belet*, dat is zoodanige verhindering, *zijn zal.*

HINDERNIS, zie HINDERING.

HINDERPAAL, zie HINDERING.

HINNIKEN, zie BRIESCHEN.

Digitized by Google

HOEDE, BESCHERMING.

Bewaring, Beveiliging. *Wij bevelen u in Gods heilige hoede*, of *in Gods heilige beſcherming*; zoo ſluiten vorſten hunne brieven. HOEDE, echter, is voorzorg tegen een dreigend euvel, BESCHERMING de afwering van het werkelijk aanwezige. *Zij verleende niet alleen den vervolgden hare beſcherming, maar nam ook de verlatene weezen onder hare hoede.*

HOEK, zie ANGEL.

HOEN, HEN, HAAN, KIEKEN, (KUIKEN.)

Bekend gevogelte. De eigenlijk onderſcheidende naam van het wijfje is HEN, die van het mannetje, HAAN, die van het jong, KIEKEN, of KUIKEN. *Een haan met zeven hennen. Eene broeiſche hen. De hen met hare kiekens.* HOEN is de algemeene benaming der ganſche dierſoort. Men verſtaat daaronder zoo wel den haan, als de hennen. *De hoenders zijn al op het hok. Hij heeft vele hoenders.* Echter wordt *hoen* ook, in het bijzonder, voor eene hen genomen, als in de zamenſtelling *hoenderei. Een gebraden hoen.* Zoo ook: *ik heb een haan en hoen op de markt gekocht*, om voor de keuken te doen ſlagten, namelijk. Is het, om ze op het hok te zetten, zoo zal men eerder zeggen: *een' haan en eene hen.*

HOEREKIND, zie BANKAARD.

HOESTEN, zie KUGCHEN.

HOF,

Digitized by Google.

HOF, TUIN.

Eene plek gronds, tot het kweeken van gewasſen afgezonderd, en gemeenlijk omheind. Hof is meest gebruikelijk, wanneer het oogmerk van den aanleg niet is, te trekken van de vruchten der geteelde gewasſen; TUIN, wanneer men daarbij hoofdzakelijk op verlustiging ziet. Doch de beteekenis is juist omgekeerd, in de zamenſtellingen *lusthof* en *moestuin*. Zie ook HAAG.

HOFFELIJK, zie BELEEFD.

HOK, KOT, NEST.

Eene afgeſchoten plaats, tot berging, inzonderheid van vee. Bij HOK, dat met *hek*, van éénen oorſprong is, heerscht bijzonder het denkbeeld van opſluiting of berging; bij KOT, hetwelk met *hut* uit éene bron komt, dat van geringheid of morſigheid. Daarom, in zamenſtelling, *gevangenhok*, *turfhok*, maar *hoerenkot*. Zoo wordt ook *kot*, in eenen eigenlijken zin, voor een ellendig ſlecht huis, een gering en vuil vertrek gebruikt: *in dit benaauwde kot*; *hok*, daarentegen, voor huisvesting, niet dan oneigenlijk en ſpreekwoordelijk, en alsdan ſteeds met het denkbeeld van berging, en van daar beſcherming: *bij iemand het hok inkrijgen*, iemands vertrouwen en genegenheid winnen. In zoo verre het *hok* van eenen hond ook zijn NEST genoemd wordt, kan het laatſte betrokken worden onder die woorden, die eene afgeſchoten plaats beteekenen. Om echter de overdragtelijke uitdrukking: *dat is een nest van een huis*, te verſtaan,

en

Digitized by Google

en reden te geven, waarom men daarbij inzonderheid op de ſlechte inrigting of bouwvalligheid ziet, dient in aanmerking genomen, dat *nest* van *naden*, *naaijen*, dat is verbinden, afkomt; gelijk het ook in zijne oorſpronkelijke beteekenis gevonden wordt voor die vereeniging van rijsjes, ſtroo, mos en andere buigzame dingen, dienende tot een verblijf voor vogelen, om daarin de jongen uit te broeijen; weshalve die beteekenis van verblijf ook de heerſchende is in de andere overdragtelijke uitdrukking: *zijn nest bewaren*, dat is: zijn land, of huis bewaren; en die van ligging of ligplaats, in: *lang op het nest liggen*, *iemand uit het nest ligten*, *zijn nest bevuilen*.

HOL, zie HOLTE.

HOLLANDSCH, zie NEDERDUITSCH.

HOLTE, HOL, GROT, SPELONK.

Eene, althans aan ééne zijde opene, overigens beſlotene, plaats, eene inwendige ledige ruimte bevattende. Holte, eigenlijk de hoedanigheid van *hol*, doch hier genomen voor hetgeen die hoedanigheid heeft, is het meest algemeene woord; en daarbij vervalt het denkbeeld der inſluiting in zoo verre, dat men het woord ook voor eene enkele kromming gebruikt, als de *holte* der ingebogene hand, of eene *holte* tusſchen de afgangen van twee nabij liggende bergen. *Het was, uit hoofde der diepe ſneeuw, ondoenlijk, het geſchut door de holte te brengen.* Hol is eene

Digitized by Google

eene uitholing in den grond, in bergen, of rotſen, zoodanig als aan vele wilde dieren tot nest verſtrekt. *Onbeſchaafde volken wonen vaak in de holen der bergen. De leeuw ligt in zijn hol.* SPELONK is zulk een hol, met het nevendenkbeeld van akeligheid en duiſterheid. *De moordſpelonk der rooverbende.* GROT, daarentegen, levert een aangenaam denkbeeld op, en beteekent, vooral, eene door kunst gemaakte holte, of wel eene natuurlijke, maar van zulken aard, als de kunst die tot verſiering maakt. Het woord ſchijnt onduitsch, zonder het te zijn. Immers, de oude duitſchers hadden, lange eer zij italiaanſche of franſche woorden in hunne taal opnamen, eenen god der grotten, dien zij *Croto* noemden, van wien, onder anderen, de naam van het oord *Krottorf* in het Halberſtadſche afgeleid wordt. De oorſpronkelijke wortel beſtaat ongetwijfeld in de letters RT, de klanknabootſing van het knagen der ratten, en hier genomen voor het geluid, met de door kunst gewrochte uitholing eener rots gepaard; *grot* is dus zoo veel als *ge-rot*, de laatſte lettergreep in de beteekenis genomen, die nog overig is in het hoogduitsche *ausrotten*, ons uitroeijen. Zoo ligt het dan in den aard van het woord zelf, dat het voor eene door kunst gemaakte holte, bij voorkeur, gebezigd wordt. Men verſtaat daarmede ook, bijzonder, een kunstvertrek in eenen tuin, gemaakt van oude boomwortels, met mos bezet, en met koralen en ſchelpen ingelegd. Van daar *grotwerk*.

HONEN, zie BELEEDIGEN.

HOOFD,

Digitized by Google

HOOFD, KOP.

Dat verhevenſte of voorſte ligchaamsdeel bij menſchen en meest alle dieren, waarin de zintuigen van gezigt, rede, gehoor en ſmaak, voor zoo verre die aanwezig zijn, hunnen zetel hebben. Van menſchen meestal, HOOFD, van dieren, meestal KOP. Doch ook in den deftigen ſchrijfſtijl, wordt *hoofd* van den kop van dieren gezegd; — en, in het gemeene leven en den min beſchaafden ſpreektrant, *kop* van het hoofd van menſchen. Zoo zegt men, naar dat men al of niet de waardigere uitdrukking verkiest te bezigen: *met het bloote hoofd*, of *met den blooten kop, loopen; iemand het hoofd*, of *den kop, voor de voeten leggen; met het hoofd*, of *met den kop, ſchudden; met het hoofd*, of *met den kop, tegen den muur loopen; het hoofd*, of *de kop, ſtaat hem dwars; het hoofd*, of *de kop, loopt hem om; de hoofden*, of *de koppen, bij elkander ſteken.* Insgelijks: *hij heeft het reeds in het hoofd*, of *in den kop*, voor: in het geheugen. Doch voor de uitdrukking: *niet wel bij het hoofd zijn* (niet wel bij zijne verſtandelijke vermogens zijn,) kan *hoofd* niet met *kop* verwisſeld worden; zoo ook niet in: *den vijand het hoofd bieden*, of in de ſpreekwoorden: *twee hoofden onder één kaproen; zoo veel hoofden, zoo veel zinnen*, of in: *hoofd voor hoofd.* Men kan zeggen: *den kop*, of *het hoofd*, laten hangen, (den moed verliezen;) maar alleenlijk *het hoofd*, niet *den kop, opbeuren*, (weder moed vatten). Zoo ook *gekroonde hoofden*, niet: *gekroonde koppen.* Daarentegen: *een bende van honderd koppen*, niet *hoofden.* En ſchoon het

Digitized by Google

het ongeoorloofd zij, gelijk bij de hoogduitschers plaats heeft, bij voorbeeld van een meisje, te zeggen: *zij heeft ſchoon haar op haren kop*, in plaats van op haar *hoofd*, zoo is *kop*, wanneer de zamenhang het veredelt, te dulden, en men zegt, zonder onwelvoegelijkheid: *zij heeft een' ſchoonen kop met haar.* Zoo ook: *het is een kop, een ſchrandere kop.* Gelijk *kop* hier in eenen goeden, komt *hoofd*, in eene enkele beteekenis, in eenen kwaden zin voor, namelijk: *het jongetje heeft een hoofd; het kind was pas een jaar oud, of het toonde reeds zijn hoofd.* Van daar *hoofdig*, hetzelfde als *koppig*, halsſtarrig; *hoofdigheid*, *koppigheid.* — Van *kop* is ſlechts een enkel zamengeſteld woord, *kopſtuk*, zeker ſtuk geld; van *hoofd*, eene menigte, en wel of met *hoofd* achter: *opperhoofd*, *ligthoofd*, *loshoofd*, *zwaarhoofd*; of met *hoofd* vóór, en als dan van tweederlei aard, namelijk of met het woord in den eigenlijken zin, als: *hoofdader*, *hoofdhaar*, enz., of met het woord oneigenlijk, voor voornaamst genomen, als: *hoofdbegrip*, *hoofdinhoud*, *hoofdkwartier*, *hoofdſtad*, enz. Zoo wordt ook alleen *hoofd*, niet *kop*, leenſpreukig gebezigd, als: *aan het hoofd des legers*, *het hoofd van eenen brief.* Doch heeft *kop*, ook, eigenlijk, de beteekenis van het ronde, bovenſte deel, van iets: *de kop van eene ſpeld*, *van eenen ſpijker*, enz., zonder dat daarom dit *kop* te verwarren zij met een ander woord *kop*, gemeenlijk voor zeker drinkvat gebezigd.

HOOGLEERAAR, zie LEERAAR.

HOOG-

Digitized by Google

HOOGMOEDIG, GROOTSCH, HOOVAARDIG, TROTSCH, LAATDUNKEND, VERWAAND, OPGEBLAZEN.

Met eene te hooge mate van zelfsgevoel bezield. HOOGMOEDIG, offchoon, eertijds, ook in eenen goeden zin, voor *grootmoedig* gebezigd, beteekent tegenwoordig: zich zelven eene te hooge waarde toeſchrijvende, en alzoo op anderen met verachting neêrziende. GROOTSCH, van zaken gebezigd, geeft het denkbeeld van grootheid, ruimte, onbekrompenheid, voortreffelijkheid: *een grootsch gebouw, een grootsch denkbeeld;* van perſonen, beteekent het: met ingebeelde grootheid of voortreffelijkheid bezield, en in uiterlijken luister behagen ſcheppende: *dat kind is reeds grootsch; een grootsch wijf.* HOOVAARDIG, van *hoog en varen*, is diegeen, die, om zijne meerderen in pracht na te ſtreven, of zijne gelijken daarin te overtreffen, zijnen ſtand, of ook wel zijne middelen te buiten gaat. TROTSCH, in eenen goeden zin, is vol van een grootmoedig zelfsvertrouwen: *uw trotsch geſlacht verwacht regtſchape loten uit zijnen ſtam*, VOND.; ook kan iemand, in de bewustheid eener door het algemeen miskende edele daad, met regt, zelfs openlijk zeggen: *ik ben daar trotsch op*; maar gemeenlijk ontſtaat *trotschheid* uit eene onbillijke zelfsverheffing en daarmede gepaarde hatelijke verachting van anderen; en van dengenen, die zich dus *trotsch* verheft, zegt men, met afkeuring: *de trotschheid ziet hem de oogen uit.* Van zaken gebezigd, heeft *trotsch* eenigermate de

Digitized by Google

de beteekenis van *grootsch*, met dit verſchil nogtans, dat men het alleen van ligchamelijke, en nog wel enkel hoogverhevene voorwerpen gebruikt: *ik zie dien berg den trotſchen top verheffen; hoe trotsch praalt gindſche torenſpits.* In geen van beide voorbeelden zoude men echter *grootsch* in de plaats kunnen ſtellen; in het laatſte eerder *heerlijk*, vooral niet *hoogmoedig*, of *hoovaardig;* en even weinig LAATDUNKEND, VERWAAND, of OPGEBLAZEN. Al deze woorden, namelijk, worden alleen van de zielsgeſteldheid, nooit van zaken gebruikt. *Laatdunkend* is degeen, die zich veel *laat dunken*; *verwaand*, die met veel *eigenwaan* behebt is; *opgeblazen* wordt verduidelijkt door de bekende fabel van den kikker, die zich te berſten blies, om den os in grootte te evenaren.

HOOGTE, zie BERG.

HOON, SCHIMP, SPOT.

SCHIMP is eene zijdelings te kennen gegeven afkeuring, met inzigt, om iemand beſchaamd te maken. SPOT heeft ten oogmerk, om datgene belagchelijk te maken, wat men zelf welligt innerlijk op prijs ſtelt. HOON drukt, door ſchimp en ſpot, verachting uit. *Schimp* kan doen blozen; *ſpot* beleedigt; *hoon* grieft, en zet veelal eenen blijvenden wrok.

HOOP, STAPEL.

Eene menigte dingen op elkander. Bij HOOP wordt geene regelmatige ſchikking onderſteld, bij STAPEL

wel: *een hoop hout, een hoop zand; een ſtapel boeken, een ſtapel zeeuwen.* Opmerkelijk is, dat het verkleinwoord *hoopje*, ſomtijds, het nevenbegrip der regelmatige ſchikking heeft: *hij zette het geld, bij hoopjes, op de tafel. Hoop*, niet *ſtapel*, beteekent ook eene verzameling van levende ſchepſels bij elkander: *een talrijke hoop ſoldaten;* van daar, in de gemeene ſpreektaal: *een hoopen*, voor een aantal: *een hoopen leugens.*

HOOP, zie HOPEN.

HOOREN, LUISTEREN.

Het zintuig van het gehoor aanwenden. Men kan onwillekeurig, ja tegen zijnen wil, geluiden HOOREN; in dit geval is het enkel, door middel van het gehoor, vernemen. Maar men kan ook, opzettelijk, *naar iets hooren;* alsdan is het, door middel van het gehoor, *trachten* te vernemen, anders *toehooren* gezegd. LUISTEREN is, ſcherp, en met aandacht, toehooren. De beteekenis is dus ſterker, dan die van het eerſte woord. Doch bij het overdragtelijk gebruik is dit omgekeerd. *Die jongeling luistert naar zijne ouders niet*, wil zeggen: hij volgt hunne vermaningen niet; nogtans is het mogelijk, dat hij die met eerbiedigheid ontvangt, en ze, enkel door zijne wuftheid, desniettemin in den wind ſlaat. Sterker, veel erger, is: *die jongeling hoort naar zijne ouders niet*, hetwelk, benevens het verwaarloozen van den goeden raad, ook nog het begrip der oneerbiedigheid in zich ſluit.

HOO-

Digitized by Google

HOOVAARDIG, zie HOOGMOEDIG.

HOPEN, HOOP, WENSCHEN, WENSCH.

Deze woorden komen daarin overeen, dat zij het vooruitzien van iets, hetwelk plaats kan hebben, uitdrukken. HOPEN is, met zekere mate van vertrouwen, iets goeds verwachten; WENSCHEN, verlangen, dat iets, hetwelk men voor goed houdt, plaats grijpe. *Hopen* komt in de opgegevene beteekenis voor, bij voorbeeld in: *ik hoop veel goeds van dien jongeling.* In het gemeene leven wordt het veelal in minder ſtrengen zin genomen. *Ik hoop het beste van hem*, wil naauwelijks zoo veel zeggen, als: *ik wensch het beste van hem. Ik hoop, dat gij gelijk hebt*, is niet meer of niet minder, dan: *ik wensch, dat gij gelijk hebt*; het eenige verſchil beſtaat daarin, dat de eerſte uitdrukking gemeenzamer is. Maar deze verwisſeling van beteekenis, in het gebruik, ſtrekt zich niet tot de naamwoorden uit. *Dat gij in uw voornemen ſlagen moogt, is mijn* WENSCH, doet enkel welwillendheid, toegenegenheid, blijken; maar: *dat gij in uw voornemen ſlagen moogt, daarop heb ik mijne* HOOP *gevestigd*, geeft te kennen, dat de ſpreker op een verlangd eigen voordeel vertrouwt, hetwelk van des anderen wel ſlagen afhangt.

HORIZON, zie KIM.

HORTEN, STOOTEN.

Met eene ſnelle beweging tegen iets aankomen.

Digitized by Google

Bij STOOTEN (van *zich ſtooten* is hier de ſpraak niet,) heerscht het begrip, dat het *aangeſtooten* voorwerp meer of min uit zijne plaats gedreven wordt. Bij HORTEN, daarentegen, dat het *hortend* voorwerp in zijne beweging geſtremd, zoo niet teruggedreven wordt. Van daar, figuurlijk, *eene hortende rede*, zulk eene, waarin geene vloeijendheid is. De gemeenzame uitdrukking: *met horten en ſtooten*, beteekent derhalve, dat men, aan eenigen arbeid bezig zijnde, nu eens, als tegen eenen hinderpaal ſtuitende, hortende, eene wijl er mede ophoudt, dan weder, met verdubbelde aandrift, er in voortvaart: *eindelijk heb ik mijne taak afgewerkt; maar het is met veel horten en ſtooten geweest.*

HOUDEN (van IETS of IEMAND,) zie BEMINNEN.

HOUW, zie HAK.

HOUWEN, zie HAKKEN.

HOUWER, zie DEGEN.

HUICHELEN, VEINZEN.

Zijne eigenlijke gewaarwordingen en gevoelens vermommen, zich met woorden, gebaren of daden, uiterlijk anders gedragen en aanſtellen, dan men in zijn hart geſteld is en gevoelt. HUICHELEN is VEINZEN, in het ſtuk van godsdienst.

HUID,

Digitized by Google

HUID, VEL.

De uitwendige, natuurlijke, zich over het ganſche ligchaam uitſtrekkende, bedekking van vleesch en been, bij mensch en dier. Huid is de wetenſchappelijke, Vel de meer gemeenzame, benaming. Zoo heeft men verſcheidene ſpreekwoorden met *vel*: *in een kwaad vel ſteken*, ongezond zijn: *uit zijn vel ſpringen*, zeer ongeduldig zijn; *uit zijn vel berſten*, onmatig dik en vet worden; *iemand het vel over de ooren halen*, hem alles afknevelen. Doch ook andere met *huid*: *de dingen door de huid zien*, tot op den grond der zaken doordringen; *wat op de huid krijgen*, ſlagen krijgen; *met de huid betalen*, met het lijf; *de huid ten duurſte verkoopen*, het leven; *met de heele huid er afkomen*, zonder ſchade; *met huid en met haar*, geheel en al. In alle deze, ſchijnt het begrip van dikte, zwaarte, ſterkte, meer gepaard te zijn met *huid*. Ook zegt men, van robben, ſchapen, bokken, kalveren, hazen, honden, katten en meer andere dieren, het *vel*; van koeijen, paarden, beeren, wolven, tijgers, enz., de *huid*; zoo ook meestal van visch; doch van *aal*, die nogtans inzonderheid dik gehuid is, zoo wel *vel* als *huid*. *Vel* beteekent ook menigmaal enkel de *opperhuid*; en het laat zich tot een verkleinwoord vervormen, *velletje*, welken naam men aan evenveel welk vlies geeft: *de velletjes*, (niet *de huidjes*) *uit het vleesch ſnijden*; *het velletje op de melk*.

Digitized by Google

HUILEN, zie GRIJNEN.

HUISRAAD, MEUBELEN, INBOEDEL, (IMBOEDEL).

De noodwendigheden eener huishouding. Wanneer men de MEUBELEN van het HUISRAAD onderſcheidt, verſtaat men onder het eerſte woord, in de eerſte plaats, die ſtukken, die tot de ſtoffering der vertrekken dienen, en, in eene andere beteekenis, zoodanige als bijzonder tot verfraaijing of verlustiging ſtrekken. Keukengereedſchap, bij voorbeeld, behoort tot het *huisraad*, maar niet tot de *meubelen*; muzijkinſtrumenten, ſchilderijen, beelden, enz. zijn *meubelen*, en worden niet *huisraad* genoemd; ſtoelen en tafels zijn *meubelen* en ook *huisraad*. INBOEDEL is al wat zich in de huishouding bevindt, huisraad, meubelen, kleederen, lijnwaden en kleinooden.

HULP, zie ONDERSTAND.

HUPPELEN, SPRINGEN.

HUPPELEN beſtaat in een voortdurend opſpringen. *De ekſter huppelt*. Van menſchen, beteekent het van vreugde ſpringen. *De genezene heeft, onder innig gevoel van dankbaarheid, gehuppeld*. SPRINGEN, zonder verdere bijvoeging, is, eenvoudig, zich ſchielijk over de tusſchenruimte tusſchen de eene plaats en de andere, en zonder aanroering van die tusſchenruimte, heen bewegen. *Wij ſprongen er over heen*. Met de oneigenlijke beteekenisſen van *ſpringen*, ſtaat *huppelen* in geen verband. In eenen eigenlijken

Digitized by Google

ken zin, echter, komt *ſpringen* nog voor, namelijk zonder het hoofddenkbeeld van de beweging *over* eene tusſchenruimte, en enkel voor: zich met eene ſchielijke beweging van de plaats, waarop men ſtaat, omhoog verheffen. *Houd eens op van danſen en ſpringen. Zij ſprongen als eekhorentjes.* Gelijk men voorts van vreugde *huppelt*, *ſpringt* men *op* van gramſchap.

HUUR, HUURGELD, HUURLOON, LOON, PACHT, PACHTGELD, PACHTHUUR.

Eene, voor eenen bepaalden tijd berekende ſomme gelds, ter eene zijde bedongen voor den afſtand van zekere regten, ter andere zijde voor het toegeſtane genot dier regten. HUUR is eigenlijk de daad van *huren*, dat is: den dienst van iemand, of het gebruik van eenig eigendom eens anderen, tegen betaling van zekere geldſom, bedingen, waartegenover *verhuren* ſtaat, dat is, dezen dienst, of dit gebruik, tegen genot der bepaalde ſom, afſtaan. Die geldſom is dus eigenlijk het HUURGELD; doch is het veel gebruikelijker, daarvoor enkel *huur* te bezigen: *de huur van dat huis is hoog.* HUURLOON ziet, gelijk het woord aanduidt, enkel op de huur van dienstboden; maar ook daarvoor is men gewoon, hetzij *huur*, hetzij *loon*, alleen, te zeggen: *hoe veel huur*, of *hoe veel loon, wint gij?* PACHT, van het latijnſche *pactum*, is, eigenlijk, een *verdrag*, en, in het gebruik, bepaaldelijk zulk een verdrag, waardoor men het genot van den opbrengst van deze of gene zaak,

Digitized by Google

tegen uitkeering van eene bepaalde geldſom, of ook wel van een gedeelte van dien opbrengst, van den eigenaar of regthebber verkrijgt: *wie heeft dat land in pacht? hij zal het tolgeld niet wederom in pacht nemen.* PACHTGELD is de geldſom, voor de pacht bedongen; doch wordt daarvoor ook het enkele *pacht* gebezigd, even als *huur* voor *huurgeld* of *huurloon*: *ik moet mijnen landheer de pacht voldoen.* Dan, wat is PACHTHUUR? Eene overtolligheid, zoo het ſchijnt. Maar ook enkel zoo het ſchijnt. *Pachten* is eigenlijk *huren*, bij *verdrag*, of *pacht*. Het gebruik wil wel, dat men *huren* inzonderheid bezige ten opzigte van dienstboden en woningen, *pachten*, bij uitſluiting, van landerijen, of zoodanige andere zaken, van welke men niet alleen dienst of gebruik, maar door den opbrengst, ook voordeel heeft. Maar daarin ligt niet het wezenlijke van het verſchil. Bij het huren van dienstboden wordt geen verdrag beſchreven. Bij het huren van woningen, veelal ook niet; en geſchiedt het al, dan beſtaat de overeenkomst, *huurceel* geheeten, uit haren aard in weinige bewoordingen; (het welk niettemin altoos een beſchreven verdrag blijft, weshalve men ook, in Gelderland, zegt: *een huis pachten*, hoewel nooit: *dienstboden pachten*). Maar bij het huren van landelijke of andere opbrengſten van welken aard ook, hetwelk ſoms voor eene lange reeks van jaren geſchiedt, en menigmaal van geſlacht tot geſlacht overgaat, is een beſchreven verdrag, of *pacht*, noodzakelijk. *Pacht*, ofſchoon, door het gebruik, op zich zelven genoegzaam,

Digitized by Google

zaam, is dus, wezenlijk, *pachthuur*. Dat ook het eigenlijk kenmerkende van *huur* niet daarin ligt, dat men er niet bij bedoelt, van den *opbrengst* van het gehuurde voordeel te trekken, blijkt ten overvloede uit het gebruik van het woord, ten opzigte van zaken, van welke men het bezit voor eenen bepaalden tijd bedingt, juist met oogmerk, om het voordeel te genieten, dat zij middelerwijl zouden kunnen opleveren: *kansbiljetten*, *loterijbriefjes in huur nemen*.

HUWBAAR, zie MANBAAR.

HUWELIJKSGOED, zie BRUIDSCHAT.

Digitized by Google

J.

JAARGELD, JAARLOON, SALARIS, JAARWEDDE, TRAKTEMENT, PENSIOEN, GAGEMENT.

Eene ſomme gelds, op gezette tijden, bij gelijke gedeelten, uitbetaald wordende, doch, in haar geheel bedrag, bij het jaar berekend. *Hij ontvangt zijn jaargeld, jaarloon, ſalaris*, enz. *alle drie maanden.* JAARGELD, offchoon, naar de vorming, van de meest algemeene beteekenis, wordt inzonderheid gebruikt voor gelden, die uit enkele genegenheid, of althans zonder dat daarvoor dienſten worden gevorderd, toegelegd zijn; onderſcheiden dus van JAARLOON. *Hij krijgt van zijnen vader een jaargeld van driehonderd guldens, zoo lang hij op de hoogeſchool blijft. Jaarloon* is de, bij het jaar berekende, vergelding voor het vervullen van eenigen dienst; het wordt enkel ten opzigte van mindere beambten gebezigd. Het onduitſche woord SALARIS wordt in den zelfden zin genomen, doch kan ook op aanzienlijke, mits onder-

ge-

Digitized by Google

geſchikte, ambtenaren toegepast worden: *het jaarloon*, of *het ſalaris*, *van eenen ſluiswachter*; *het ſalaris van den griffier der handelmaatſchappij*. Beſturende ambtenaren genieten eene JAARWEDDE, of, met een onduitsch woord, TRAKTEMENT. *Jaarwedde* kan bovendien ook een *jaargeld* zijn, eenen niet meer dienenden ambtenaar, ter belooning van vroeger bewezene dienſten, toegelegd; het zelfde als het onduitſche PENSIOEN. In het krijgswezen heeft daaromtrent deze onderſcheiding plaats, dat hetgeen voor officieren *penſioen* heet, voor onderofficieren en gemeenen GAGEMENT genoend wordt.

JAGEN, zie DRIJVEN.

JAGTEN, (*zich*) zie HAASTEN.

JAMMER, KLAGT, WEEKLAGT.

Het uiten van leedgevoel bij eenigen rampſpoed. KLAGT is de uitdrukking van elke mate van ontevredenheid, JAMMER van de hoogſte ellende; WEEKLAGT houdt het midden tusſchen beide, doch nadert het meest tot *jammer*. Of evenwel deze opklimming wel inderdaad geëvenredigd zij aan het werkelijk ondergane leed, hangt af van den verſchillenden graad van gevoeligheid en zelfsbeheerſching, zoo wel bij geheele natien, als enkele perſonen. De *klagt* uit zich door eene zamenhangende rede, en beſchrijft het onaangename van den toeſtand, met uiteenzetting van de oorzaken; de *weeklagt* berst uit in ſmert-

Digitized by Google

ſmertvolle uitroepingen, en enkele woorden; het *jammer* doet zich kennen door zuchten en ſteunen en een ongeregeld jammergeſchrei, waarvan het woord zelf de klanknabootſing is.

JAMMER, WEDERWAARDIGHEID, RAMP, RAMPSPOED, RAMPZALIGHEID, ELLENDE, NOOD, TEGENSPOED, DRUK, LIJDEN, ONGELUK, KRUIS, BEPROEVING.

Een toeſtand, in welken men zich geenszins gelukkig gevoelt. Elke onaangename omſtandigheid, zij moge ook van korten duur en onbeduidend zijn, is eene WEDERWAARDIGHEID. Een ſlechte weg, guur weder, het breken van een rijtuig, is voor velen eene *wederwaardigheid*. Het menſchelijke leven is derhalve nooit zonder *wederwaardigheden*. RAMP is een zwaarder onheil; RAMPSPOED de toeſtand, waarin men door vele en aanhoudende rampen gedrukt wordt; RAMPZALIGHEID de allerdeerlijkſte toeſtand, zoo wel met betrekking tot den graad des onheils, als tot den duur daarvan; ELLENDE, eigenlijk, het gemis van al wat tot levensveraangenaming ſtrekt; NOOD, de toeſtand, waarin men zich zelven niet kan redden, maar van anderen hulp behoeft. TEGENSPOED ontmoet degeen, wiens zaken achteruitgaan, of die in zijne voornemens en uitzigten teleurgeſteld wordt; het woord is zamengeſteld uit *tegen* en *ſpoed*, welk laatſte woord, nadat het in *voorſpoed* gebezigd was, om het ſpoedig vooruitgaan van iemands zaken aante-

dui-

Digitized by Google

duiden, vervolgens, in vereeniging met het ontkennend voorzetsel *on*, en *tegen*, de tegenstellingen *tegenspoed* en *onspoed* vormde, welk laatste min gebruikelijk is. (Daarom is *rampspoed*, van *ramp* en *spoed*, ook van sterker beteekenis, en duidt het spoedig opvolgen van rampen aan). In DRUK bevindt hij zich, die door onvermogen tegen beknellende omstandigheden, of tegenstreving van anderen, zich in het behartigen zijner zaken gedwarsboomd ziet. In LIJDEN is hij, die een sterk gevoel heeft van het onaangename zijns toestands. JAMMER (tenzij in eenen min ernstigen zin gebruikt) geeft den hoogsten trap van ellende te kennen. Dit alles is, in eenen minderen of meerderen graad, ONGELUK, voor dengenen, die het aan eene bloote toevalligheid toeschrijft, of althans als de uitwerking van hem onbekende oorzaken beschouwt; een KRUIS, wanneer men daarbij op de beschikking der goddelijke Voorzienigheid ziet. De christen noemt het BEPROEVING, met opzigt tot het vaderlijke albestuur, dat, ook in het hem opgelegde *kruis*, voor hem weldadig is.

JAMMERLIJK, zie DEERLIJK.

JAS, zie MANTEL.

IEDER, IEGELIJK.

Elk. IEDER wordt gebezigd, wanneer men zich de onderscheidene ondeeligen, van welke gesproken wordt, als aan elkander gelijk denkt; IEGELIJK, wanneer

Digitized by Google

neer men zich dezelve wel als gelijkſoortig voorſtelt, doch tevens derzelver onderſcheidene wijzigingen in aanmerking neemt. *Ieder* is dus *elk*, eenvoudig; *iegelijk*, *elk*, *wie hij zij*. Beide worden met *een* er voor gebruikt. *Iedere dag*, *iedere maand*, *ieder jaar*. *Iegelijke vrouw*. *Een ieder onzer*. *Naar de ſpraak van een iegelijk volk*. Zie ook ALLE.

IEDEREEN, zie ALLE.

IEGELIJK, zie IEDER.

JEGENS, TEGEN.

Beide voorzetſels geven eene toenadering, eene ſtrekking tot iets, te kennen. Maar bij JEGENS is de toenadering vriendſchappelijk, bij TEGEN vijandelijk. *Liefde jegens de ouders*. *Pligten jegens God en den naasten*. *Haat tegen den overheerſcher*. *Een gedrag, dat tegen alle regt en billijkheid aandruischt*. — Oulings, was *jegens* ook het zelfde als *tegen*, het latijnſche *contra*; en men zeide *in 't jegendeel*, voor *integendeel*. Thans is dit, te regt, ten eenenmale in onbruik. Maar menigmaal hoort men nog, vooral in de ſpreektaal, *tegen* in den zin van *jegens* gebruikt. *Hoe is hij tegen mij gezind?* (beter: *jegens*). Ook heeft *tegen*, werkelijk, andere beteekenisſen, waarin de toenadering het nevenbegrip van vijandelijkheid of verzetting mist, als, om de rigting van den ſtand van het eene ding naar het andere te bepalen: *het huis ſtaat tegen het Oosten*; ook

Digitized by Google

ook van de beweging: *van daar loopt de ſtroom tegen het Oosten;* en met opzigt tot den tijd: *het loopt tegen den avond;* voorts, wegens de verruiling van het eene en andere: *de krijgsgevangenen kunnen tegen elkanderen uitgewisſeld worden; betalingen tegen behoorlijke kwitantie;* wegens de vergelijking van het eene en andere: *het wordt tegen goud opgewogen; tegen hem ben ik een enkel niets: het is honderd tegen een.* In het algemeen, echter, heeft *tegen* den zin eener ſtrijdigheid; ook als bijwoord gebezigd; *het ſchrijven is mij geheel tegen. Ik begin het ſpel tegen te worden. Ik werd dien kost weldra tegen. — Het ſpel begint mij tegen te worden*, zoude met dubbelzinnigheid geſproken zijn, als ook voor *tegenloopen*, ongunſtig worden, kunnende genomen worden.

IJDEL, IJL.

Beide één woord; het laatſte, namelijk, eene zamentrekking van het eerſte; nogtans zeer verſchillend in beteekenis. Datgeen, waartuſſchen vele ledige plaatſen zijn, dat niet digt of dik is, wordt IJL genoemd. *IJl haar*, wanneer, op het hoofd, vele ledige plaatſen zijn, waar geen haar groeit. Zoo ook: *ijl linnen*, in hetwelk dunne ſteden zijn. IJDEL zoude, eigenlijk, ledig moeten beteekenen; doch het wordt in dien zin zelden anders, dan als zelfſtandig gebruikt, in de kunſtbewoording der wijsgeeren: *het ijdel.* Men neemt het, meest, figuurlijk, voor ontbloot van gegrondheid en waarheid. *Hij*

vleit

Digitized by Google

vleit zich met eene ijdele hoop. En voor andere ontkenningen, als, de ontkenning van duurzaamheid: *ijdele eer, ons ijdel leven;* de ontkenning van deugd en vroomheid: *met ijdele lieden omgaan;* de ontkenning van nuttigheid: *gij houdt u met ijdele dingen bezig;* de ontkenning van ernst: *ijdele jeugd.*

IJL, zie HAAST.

IJL, zie IJDEL.

IJLENDE, zie KRANKZINNIG.

IJLHOOFDIG, zie KRANKZINNIG.

IJLINGS, zie AANSTONDS.

IJVER, zie ERNST.

IJVER, IJVERIG; NIJVER, NIJVERHEID; NAARSTIG, NAARSTIGHEID; VLIJT, VLIJTIG.

Even als *ernst* en *ijver*, zoo ook komen al deze woorden daarin met elkander overeen, dat zij eenen hoogen graad van krachtinſpanning aanduiden, ter bereiking van zeker oogmerk.

IJVER is de drift, het vurig ſtreven, waarmede men zeker doel, dat men voor gewigtig houdt, tracht te bereiken; het bijvoegelijke, met die drift bezield, is IJVERIG. VLIJT is eigenlijk ſpoed; van daar, gezwinde werkzaamheid; *ijver*, daarentegen, eene gemoedsgeſteldheid, die aanſpoort, om VLIJTIG te zijn. Terwijl *ijver* voor verſcheidene onrustige ge-

Digitized by Google

gemoedsbewegingen gebruikt wordt, is van *vlijt* het begrip van werkzaamheid onaffcheidelijk: *kunst en vlijt*. Het bijvoegelijk woord NIJVER, met weglating van den uitgang *ig* en voorzetting der verſterkende *n*, is *zeer ijverig*, met het nevenbegrip van *vlijtig*. Bij NAARSTIG, NAARSTIGHEID, heerscht het begrip van *aanhoudende vlijt*. *Naarſtigheid* is daarin van NIJVERHEID onderſcheiden, dat het eerſte hoofdzakelijk ſlechts onverdroten werkzaamheid onderſtelt, het laatſte, daarentegen, bovendien het (uit den *met vlijt vereenigden ijver* ſpruitend) verlangen, om den arbeid tot alle bereikbare volkomenheid te brengen. Van daar het tegenwoordig gebruik van *nijverheid*, voor het anders onvertaalbare franſche *industrie*. De *volksvlijt* is dus ſlechts algemeene werkzaamheid; maar *natiouale nijverheid* geeft het denkbeeld van een oogmerk, om andere natien in die werkzaamheid op zijde te ſtreven, zoo niet te overtreffen. Zie verder *Ernſt*.

IJZEN, SCHRIKKEN.

Door die hevige ontroering, welke door de plotſelinge aanſchouwing of gewaarwording van iets beangſtigends veroorzaakt wordt, bevangen worden. SCHRIKKEN ziet inzonderheid op het plotſelinge der ontroering. *Ik ſchrik, dat mijn hart in mijn lijf opſpringt. Het geweldig ſchrikken deed hem achteruit ſpringen.* Gelijk men de figuurlijke uitdrukking bezigt *van ſchrik verſtijven, koud van ſchrik worden*,

den, voor de ontzetting, door welke men, bij het aanſchouwen of vernemen van iets, dat bij uitſtek gruwelijk is, bevangen wordt, zoo wordt dit door het enkele woord IJZEN aangeduid. *Ik ijsde, op dat gezigt.* Zie ook ONTZETTEN.

IN, zie BINNEN.

INBEELDEN (ZICH), ZICH VERBEELDEN.

Eene ongegronde meening van zich zelven hebben. ZICH VERBEELDEN kan ook in het algemeen beteekenen, eene ongegronde meening hebben: *hij verbeeldde zich, dat alles over was.* Maar in de bepaalde betrekking tot den perſoon zelven, onderſcheidt zich *verbeelden* van INBEELDEN daardoor, dat *verbeelden* onverſchillig kan gebezigd worden, om het even of de meening hem verheffe of vernedere, *inbeelden* enkel in het eerſte geval. *Hij verbeeldde zich ziek te zijn. Hij beeldde zich in, dat hij alleen de baas was. Zich veel inbeelden* is dus zich veel laten dunken; *zich veel verbeelden*, omtrent vele dingen eene ongegronde meening hebben. Dewijl nogtans de *verbeelding*, door maar al te gemeenen eigenwaan, al ligt tot *inbeelding* kan overſlaan, zegt men: *wat verbeeldt hij zich wel?* in denzelfden zin, als zeide men: *wat beeldt hij zich wel in?*

INBEELDING, VERBEELDING.

INBEELDING is (zie het voorſtaand artikel) die bijzondere ſoort van VERBEELDING, welke het gevolg

is

Digitized by Google

is van eigenwaan, of laatdunkendheid. *Verbeelding* is het algemeene woord, de voorſtelling aanduidende van iets, dat niet aanwezig is. Het vermogen, om dit met die levendigheid te doen, dat men het niet aanwezige, als het ware, voor oogen heeft, *verbeeldingskracht* geheeten, is het wezenlijkſte vereischte van den dichter, offchoon dezen, zoo min als iemand anders, *inbeelding* tot ſieraad ſtrekt.

INBLAZEN, zie INBOEZEMEN.

INBOEZEMEN, INSTEKEN, INBLAZEN, INPLANTEN, INPRENTEN, INGIETEN, INSCHERPEN, INPRATEN, INPREKEN.

Deze woorden komen daarin overeen, dat zij de mededeeling van eene gedachte, een gevoelen, of eene gemoedsaandoening te kennen geven, hoewel zij, naar den aard van de, in elk der daarbij voorkomende werkwoorden liggende nevenbegrippen, onderſcheiden zijn. INBOEZEMEN, als ware het, in den boezem ſteken, is het algemeenere woord, en wordt, zoowel in eenen goeden, als in eenen kwaden zin, gebruikt. *Iemand moed, vrees, een goed gevoelen, een kwaad gevoelen, achting, minachting, inboezemen.* INSTEKEN levert, letterlijk, hetzelfde beeld op; hier is het naamwoord, gelijk bij *inboezemen* het werkwoord, vooronderſteld; *inſteken* is even zeer in den boezem ſteken; maar daarbij heerscht een begrip van heimelijkheid; het beteekent een heimelijk aanraden

Digitized by Google

aan iemand, hoe hij zich te gedragen, of wel een heimelijk te voren zeggen, hoe hij zich uit te drukken hebbe. *Dat heeft hij van zich zelven niet; een ander heeft het hem ingefloken.* INBLAZEN, waarin aan het beeld eenige meerdere hardheid eigen is, wordt wel ſomtijds in eenen goeden zin, als wanneer men zegt: *moed inblazen*, gebruikt; meest, echter, in eenen kwaden zin, als: *achterdocht inblazen*. INGEVEN wordt zelden anders, dan in eenen goeden zin gebezigd, en is ſomtijds zoo veel als aanleiding geven om te denken, zonder dat daartoe juist woorden gebruikt worden. Zoo zegt men: *alle ſchrift is van God ingegeven.* INPLANTEN wordt genomen, in den zin van, door onderwijs in het gemoed overbrengen. *Zijne ouders hebben hem de deugd vroeg ingeplant. De kerk heeft woestijnen zeden ingeplant.* VOND. INGIETEN is, in zeker opzigt, het tegenbeeld, namelijk, zonder onderwijs mededeelen. *Een zuivere ſtijl wordt iemand niet zoo maar ingegoten.* Ook voegt men wel, tot verſterking van het beeld, de woorden: *met eenen trechter*, er bij. *Men kan u het verſtand met geenen trechter ingieten.* INPRENTEN, daarentegen, heeft het denkbeeld van onderwijzen ſterker, dan *inplanten*, en wil zeggen: door herhaalde leering diep indrukken. *Ik heb hem, van der jeugd af, ingeprent, dat het beter is zich vooruit te bedenken, dan achterna.* Nog ſterker wordt dit uitgedrukt door INSCHERPEN, waarbij tevens een begrip van geſtrengheid komt. *De leſſen der deugd moeten den kinderen vroeg ingeſcherpt worden.* INPRATEN is

het

Digitized by Google

het meest eigenlijke van de ganſche reeks van woorden, en daarom ook in plaats van elk der andere te gebruiken, wanneer men niet bijzonder op derzelver nevenbegrippen drukken wil; het wil zeggen: met woorden, gelijk INPREKEN, met vele en nadrukkelijke woorden, in het gemoed brengen. Bij *inpreken* heeft dit bijzondere plaats, dat men het woord van zich zelven gebruikende, wil te kennen geven, dat men vele moeite heeft aangewend, om met nadruk te ſpreken; *wat ik ook deed, om het hem in te preken, het baatte niet*; terwijl men, het woord van eenen ander', doch met toepaſſing op zichzelven bezigende, daarmede aanduidt, dat men den aandrang met verveling gehoord heeft. *Hij verzuimt geene gelegenheid, om mij zijne herſenſchimmen in te preken.*

INBORST, zie AARD.

INBRENGEN, BIJBRENGEN, AANVOEREN, OPPEREN.

Te kennen geven. Men kan tegenwerpingen AANVOEREN, en ook gronden tot ondersteuning. De laatſte alleen BRENGT men BIJ. INBRENGEN onderſtelt tegenſtrijdigheid; en van hetgeen men tot ondersteuning van een voorſtel *aanvoert*, *of bijbrengt*, kan niet gezegd worden, dat men het *inbrengt*; gelijk ook, van de bedenkingen, welke men daartegen *aanvoert*, of *inbrengt*, niet kan gezegd worden, dat men ze *bijbrengt*. OPPEREN wordt voor beide ge-

Digitized by Google

bezigd, doch is daarbij onderſteld, dat men *het eerst* van het alzoo aangevoerde ſpreekt.

INBREUK OP DE WET, WETSCHENNIS, REGTSVERKRACHTING.

Onwettige of onregtmatige handelwijs van iemand, wiens pligt het is, de wet te handhaven. INBREUK OP DE WET is het altijd, wanneer een ambtenaar hetzij in zijnen pligt te kort ſchiet, of denzelven te buiten gaat. WETSCHENNIS heeft plaats, wanneer door de uitvoerende magt een maatregel genomen wordt, die met eenige wetbepaling ſtrijdt. REGTSVERKRACHTING is de daad van eenen regter, die, opzettelijk, eene wet, of niet waar het behoort, of verkeerdelijk, toepast.

IN DER DAAD, zie DAAD.

INDIENEN, zie INLEVEREN.

INDRAAIJEN (ZICH), ZICH INDRINGEN.

Ongenoodigd deel nemen aan een bedrijf; zich toelating verſchaffen in eenen gezelligen kring, waar men niet eigenlijk behoort. *Hij heeft zich in dien vriendenkring* INGEDRONGEN. *Hij weet zich overal* IN TE DRAAIJEN. Bij *indringen* wordt onbeſcheidenheid; bij *indraaijen* vooral list onderſteld.

INDRINGEN (ZICH), zie INDRAAIJEN.

IN-

Digitized by Google

INGELAND, zie BEWONER.

INGESCHAPEN, zie AANGEBOREN.

INGETOGEN, zie BESCHEIDEN.

INGEZETEN, zie BEWONER.

INGIETEN, zie INBOEZEMEN.

INGIETEN, INSCHENKEN.

Een vocht in een vat doen vlieten. INSCHENKEN is daarin van INGIETEN onderſcheiden, dat men, vooreerst, niet dan *uit* eenig vat *in* een ander *vat*, (dit woord in den bepaalderen zin genomen, zie VAT,) kan *inſchenken*, terwijl *ingieten* niet daartoe bepaald is, en men, bij voorbeeld, *eenen zieken de artſenij* kan *ingieten*; ten tweede, dat *inſchenken* alleen ten aanzien van drinkbare vochten gezegd wordt. Inkt moet men *ingieten*, niet *inſchenken*, want het oogmerk is niet, dien te drinken; ten derde, dat *inſchenken* ook nog ſlechts van zulke drinkbare vochten gezegd wordt, welke men voor dorst of ſmaak drinkt; artſenijen moet men uit het fleschje in den lepel *ingieten*, maar een glas wijn *ſchenkt* men *in*.

INHALIG, zie GIERIG.

INHAM, zie BAAI.

INKOMEN, INKOMSTEN.

Geregelde beſtaanmiddelen. Het eerſte woord wordt

Digitized by Google

alleen in het enkelvoud; het tweede, in dezen zin, alleen in het meervoud gebezigd. Daarnaar regele zich het gebruik. De ambtenaar, die niet dan zijn vast traktement of ſalaris heeft, kan niet gezegd worden INKOMSTEN, maar wel een goed INKOMEN te hebben.

INKOOPEN, zie KOOPEN.

INKWARTIERING, INLEGERING.

Plaatſing van krijgsvolk in burgerhuizen. Het een voor de gewone, bij eenen doormarsch noodige, herberging; het andere, bij wijze van ſtraf- of dwangmiddel.

INLEGERING, zie INKWARTIERING.

INLEVEREN, INDIENEN.

Een geſchrift, aan eene wettige magt, ter tafel bezorgen. INLEVEREN kan elkeen; INDIENEN doet de regtsvoorſpraak, of pleitbezorger.

INMIDDELS, INTUSSCHEN, MIDDELERWIJL, ONDERTUSSCHEN.

Tuſſchen de eene gebeurtenis en de andere. Wij zouden INMIDDELS niet gebruiken, ten zij de te verhalen zaak in verband ſta met de reeds voorgedragene. MIDDELERWIJL, als meer uitdrukkelijk op den tijd ziende, ſchijnt dit niet te vereiſchen. INTUSSCHEN, overigens met *inmiddels* gelijk, kan ook den zin hebben van: *met al dat*, *desniettegenſtaande*, zonder dat

Digitized by Google

dat het begrip van tijd daarbij in aanmerking komt, hetwelk noch bij INMIDDELS, noch bij MIDDELERWIJL het geval is. ONDERTUSSCHEN zouden wij, bij voorkeur, alleen in dezen laatſten zin bezigen.

INNEMEN, zie BEMAGTIGEN.

INNEMEND, AANVALLIG.

Door gedrag en manieren geſchikt, om genegenheid inteboezemen. AANVALLIG wordt enkel van de kindschheid gezegd; INNEMEND van rijpere jaren.

INNERLIJK, zie INWENDIG.

INNIG, zie INWENDIG.

INPEPEREN, BETAALD ZETTEN.

Voor een ondergaan leed een wederkeerig leed toebrengen. Beide oneigenlijke bewoordingen, en met eenen zachteren zin, dan het ſtellige *wreken*. BETAALD ZETTEN ziet ſlechts op een enkel bedrijf; INPEPEREN wil eerder zeggen: op den duur doen ontgelden.

INPLANTEN, zie INBOEZEMEN.

INPRATEN, zie INBOEZEMEN.

INPREKEN, zie INBOEZEMEN.

INPRENTEN, zie INBOEZEMEN.

INSCHENKEN, zie INGIETEN.

Digitized by Google

INSCHERPEN, zie INBOEZEMEN.

INSCHRIJVEN, zie AANTEEKENEN.

INSLAAN, OPDOEN.

Zich van eenen voorraad van iets voorzien. Beide woorden worden inzonderheid van levensmiddelen en verteerbare huisbenoodigdheden gebezigd; INSLAAN, echter, alleen van dranken, OPDOEN van de andere noodwendigheden. *Wijn, bier, inſtaan. Aardappelen, boter, hout, turf, kolen, opdoen.*

INSLAAN, INZWELGEN.

Gulzig nuttigen. INSLAAN, enkel van dranken, INZWELGEN, ook van harde ſpijzen. *Hij ſloeg al den wijn in. Eenen brok inzwelgen. Inzwelgen* wordt, daarenboven, in eenen ruimeren zin, en overdragtelijk, gebezigd. *De zee zwelgt ſchatten in. Zij zijn gereed, om den ijdelſten lof, dien men hun geeft, in te zwelgen.*

INSLUITEN, zie BERENNEN.

INSTAAN, zie BORG.

INSTEKEN, zie INBOEZEMEN.

INSTRUMENT, zie GEREEDSCHAP.

INTEUGELEN, zie INTOOMEN.

IN-

Digitized by Google

INTOOMEN, INTEUGELEN, BETOOMEN, BETEUGELEN, BREIDELEN, BEDWINGEN.

Van hartstogten en gemoedsaandoeningen gebezigd, dezelve aan redelijk bedwang onderwerpen. BEDWINGEN is hierbij het eenige eigenlijke woord. *Zich zelven, zijne hartstogten, bedwingen.* Bij al de andere, is het beeld genomen van het werktuig, waarmede lastdieren, en vooral paarden, bedwongen en beſtuurd worden. Zie het verſchil der onderſcheidene, hier ten grond liggende, benamingen opgemerkt, wat de eigenlijke beteekenis betreft, op BREIDEL, en, voor de overdragtelijke, op ONBANDIG. Dienvolgens heeft BREIDELEN den ſterkſten zin van onder bedwang houden, niet bot vieren; BETEUGELEN komt daaraan het naast; doch BETOOMEN is reeds ruimer te nemen, en kan wel enkel matigen aanduiden. Die zijne hartstogten *breidelt*, beheerscht dezelve zoodanigerwijze, dat hij geen blijk er van laat zigtbaar worden; die ze *beteugelt*, laat ze niet tot dadelijkheid komen; en die ze *betoomt*, weet te zorgen, dat zij geene kwade gevolgen hebben. Tusſchen INTOOMEN en INTEUGELEN is, in het gebruik, geen merkbaar verſchil, daar beide woorden reeds, uit hoofde van de mindere kracht van het voorzetſel *in*, in vergelijking met *be*, den zin der enkele matiging, niet dien der volſtrekte bedwinging hebben.

IN-

Digitized by Google

INTREKKEN, AFSCHAFFEN, HERROEPEN.

Eene beſtaande verordening te niet doen. INTREKKEN onderſtelt, dat de te niet doening geſchiedt door denzelfden, van wien de verordening is uitgegaan; het is dan eene zachtere uitdrukking voor HERROEPEN. Het laatſte kan ook enkel ten gevolge van dwang of overmagt plaats hebben, daar het eerſte meer op eigen beraad ziet. AFSCHAFFEN is ten eenenmale, of voor altoos, te niet doen, en onderſtelt, meestal, dat zulks geſchiedt door eenen anderen, dan door wien de verordening gegeven is. *Men zegt, dat de uitgeſchrevene belasting op de voorwerpen van weelde zal ingetrokken worden. De koning heeft zijn gegeven bevel herroepen. De cenſuur der drukpers werd, onmiddellijk na de afſchudding der vreemde overheerſching, afgeſchaft.*

INTUSSCHEN, zie INMIDDELS.

INWENDIG, INNERLIJK, INNIG.

Van binnen, in het binnenſte. INWENDIG is de binnenzijde van eenig hol ligchaam, gelijk de buitenzijde van hetzelve *uitwendig* is; — ook al wat verder in die holte bevat is, als: *de inwendige deelen des menſchelijken ligchaams.* INNERLIJK zijn al de beſtanddeelen van elk vast ligchaam; de begrenzing alleen van deszelfs geheele zamenſtel, dat is, de oppervlakte, is daarbij *uiterlijk.* Zoo hebben vele dingen weederlei ſoort van waarde, de *uiterlijke*, of die

Digitized by Google

die van den vorm, of de gedaante, en de *innerlijke*, of die van de beſtanddeelen zelve; het is alleen de uiterlijke waarde, die eenen ſtalen horlogieketting kostbaar maakt; eene gouden, wanneer men al er het fatſoen op verlieze, behoudt altoos zijne *innerlijke* waarde. INNIG, dat niet, gelijk de beide andere woorden, eene tegenſtelling heeft, wordt enkel in eenen zedelijken zin gebezigd, en geeft het door en door doordrongen zijn van eenig zedelijk gevoel te kennen: *een innig christen, een innig gebed, innige godsvrucht, innige blijdſchap, vriendſchap*, enz.

INWILLIGEN, zie BEWILLIGEN.

INWONER, zie BEWONER.

INZIEN, zie BEDENKEN.

INZONDERHEID, VOORNAMELIJK, BIJZONDER, VOORAL.

Alle woorden, dienende om nadruk te geven aan hetgeen men meest in eene rede wil doen uitkomen. VOORNAMELIJK ware te omſchrijven door: bij uitnemendheid; BIJZONDER is zoo veel als bepaaldelijk; INZONDERHEID duidt nog nadere voorkeur aan; VOORAL is: meer dan iemand of iets anders. *De hebbelijkheid der wellevendheid is, voornamelijk, door de verkeering met beſchaafde lieden te verkrijgen, bijzonder door den omgang met vrouwen, en inzonderheid door den omgang met zulke vrouwen, die, tegenwijl*

wijl zij door uiterlijke bevalligheden bekoren, tevens door voortreffelijkheid van verſtand en hart met eerbied tot zich doen opzien, en aldus, vooral op eenen jongeling van nog ſchuldeloozе zeden, den weldadigſten invloed kunnen oefenen.

INZWELGEN, zie INSLAAN.

JOK, zie BOERT.

JOKKEN, LIEGEN.

Onwaarheid ſpreken. JOKKEN is eigenlijk boerten, ſchertſen. *Gij jokt*, voor: gij verheelt de waarheid, is dus eene verzachtende uitdrukking. Men maakt, gemeenlijk, dit onderſcheid tusſchen *jokken* en LIEGEN, dat het eerſte beteekent onwaarheid ſpreken, zonder benadeeling van anderen, en het laatſte onwaarheid ſpreken, ten nadeele van anderen.

JONGEN, JONGELING, JONGMAN.

Jonge perſoon van het mannelijke geſlacht. JONGEN, waarvoor ook *knaap*, is de aanduiding van het geſlacht bij het kind: *een kleine jongen*. — bij uitbreiding van beteekenis, leerling bij handwerkers. Oneigenlijk, zegt men, zelfs van volwaſſenen: *hij is een goede jongen*, verſtaande daaronder: hij is gezellig en inſchikkelijk in de verkeering. JONGELING heet een jong mansperſoon van boven de twaalf tot bij de twintig jaren. JONGMAN, waar *jonge dochter* tegen over ſtaat, is een ongehuwde van huwbare jaren.

JON-

Digitized by Google

JONGMAN, zie JONGEN.

JONKVROUW, zie DOCHTER.

JUFFER, zie DOCHTER.

JUFVROUW, zie DOCHTER.

JUIST, NAAUWKEURIG.

Volkomen overeenkomſtig met de waarheid, of datgeen, hetwelk in den hoogſten graad zoo is, als het moet zijn. NAAUWKEURIG bepaalt men de grootte van iets, wanneer men die van al deszelfs afmetingen opgeeft; om ze JUIST op te geven, is het noodig, dat men zich in de berekening niet vergiſſe. Wanneer al de deelen van een uurwerk *naauwkeurig* vervaardigd zijn, en tot derzelver gemeenſchappelijk oogmerk dienen; dan zal zich de wijzer ook *juist* naar de zon bewegen. *Naauwkeurige* begrippen heeft men van zaken, welke men in al derzelver eigenſchappen beſchouwd heeft; om daarvan *juiste* denkbeelden te hebben, moet men in de beſchouwing het ware punt hebben opgemerkt, waarin derzelver onderſcheidend kenmerk ligt. *Juist geraden;* niet: *naauwkeurig* geraden.

JUWEELEN, KLEINOODEN, (KLEINOODIEN.)

Kostbaarheden, tot lijfſieraad geſchikt. Eigenlijk, zijn onder JUWEELEN niet anders, dan de bewerkte edelgeſteenten te verſtaan, waaruit zoodanige kostbaarheden voornamelijk zamengeſteld zijn. KLEI-

NOO-

Digitized by Google

NOODEN, waarvoor men ook KLEINOODIEN ſchrijft, heeft den algemeenen zin van al wat kostelijk is, goud, parelen, enz. Het woord beteekent, door zijne vorming, een' kleinen ſchat, zijnde *aod*, *at*, een zeer oud woord, dat in alle europeſche talen voorkomt, en in het gemeen een goed, eene bezitting, te kennen geeft, gelijk het zigtbaar is in het middeleeuwſche *heriotum*, *hereotum*, heergoed, heirgoed, de roodige wapens en toerusting voor een krijgsheer; voorts in de nog gebruikelijke bewoording *allodiale* goederen. In het oudzweedsch is *od*, *öde*, zeer dikwijls een ſchat; in het ijsl. *audur*, rijkdom, overvloed. *Kleinooden* zijn dan, eigenlijk, kleine dingen, welke eenen ſchat, of rijkdom, in zich bevatten. Indien het eerſte lid der zamenſtelling, *klein*, tot het angels. *cleen*, d. i. zuiver, te brengen is, (van waar het tegenwoordig eng. *clean*, ſchoon, helder,) zou het woord eenen zuiveren ſchat beteekenen. Eene andere afleiding is van het oude *clene*, dat niet alleen klein, maar ook weinig, en dus raar, beteekende, zoodat *kleinood* eenen zeldzamen ſchat zoude aanduiden. Overdragtelijk beteekent het woord iets, dat zeer hoog geſchat wordt. *Dat boek is een dierbaar kleinood der oudheid. Achtbaarheid, dat kostelijk kleinood, in den zin van de wereld.* HOOFT. Ook *juweel* wordt, bij uitbreiding, voor eene kostelijke, dierbare en aangename zaak genomen; en men zegt van een' voortreffelijk mensch: *hij is een juweel*; van eene ſchoone juffer: *zij is een juweel.* In zamenſtelling: *pronkjuweel*, *puikjuweel*.

K.

Digitized by Google

K.

KAAI, zie BURGWAL.

KAAM, SCHIMMEL.

KAAM wordt alleen van natte waren, als bier, wijn, azijn, enz. gebruikt, en is de witte huid, die zich op de oppervlakte van dergelijke vochten zet. SCHIMMEL is de witachtige uitslag van drooge waren; ten gevolge van een aanvankelijk bederf.

KAAUWEN, zie KNAAUWEN.

KABEL, zie TOUW.

KABINET, zie KAMER.

KAKELEN, zie BABBELEN.

KALEFATEREN, zie BREEUWEN.

KALLEN, zie BABBELEN.

Digitized by Google

KALMTE, zie BEDAARDHEID.

KAMER, VERTREK, KABINET, ZAAL.

Elk tot verblijf afgezonderd gedeelte van een huis. VETREK wordt veelal in den ſchrijfſtijl verkozen, als deftiger, dan KAMER. *Kamer*, echter, heeft den meest uitgebreiden zin; het komt in vele betrekkingen voor, met de beteekenis van eenige holle ruimte. Zoo noemen ſlagers de holle ruimte voor het nierenbed *de kamer;* insgelijks heet zoo de achterſte holte van eenen mortier, waarin het kruid geladen wordt; de holligheid in eenen zadel of in een haam, opdat het paard niet gedrukt worde, heeft dezelfde benaming; en die wordt almede gegeven aan het gat, waarin te ſcheep, de kabeltouwen rondgeſchoten liggen. Men vindt het woord ook voor een geheel gebouw gebezigd, gelijk de Utrechtſche *ſtatenkamer*, anders het *landſchapshuis* geheeten. Ook in andere zamenſtellingen, komt het als eene afgezonderde plaats voor: *gildekamer*, *raadkamer*, *regtkamer*. En nog heden wordt het gebruikt voor de vergadering zelve, die in zoodanige kamer of zaal bijeenkomt: *de eerſte* of *de tweede kamer der Staten-Generaal*, *de onderſcheidene kamers van koophandel*. *Vertrek*, daarentegen, van *vertrekken*, zich verwijderen, heeft eenen veel bepaalderen zin. In de Bijbelvertaling komt het als intrek, wijk, ſchuilplaats, voor: *de ſteenrotſen zijn een vertrek voor de konijnen*. Zelfs heeft men, in zamenſtelling, *vertrekkamer*, als ware het intrekkamer, eene kamer om zich daarin voor eene wijl

af

Digitized by Google

af te zonderen; zoo plagt men, boven eene der kamerdeuren in het ſtadhuis van Rotterdam, te lezen: *vertrekkamer van Burgemeesteren.* Het denkbeeld van grootte, pracht of aanzienlijkheid, door ZAAL uitgedrukt, ligt dus geenszins meer in het woord *vertrek*, dan in *kamer.* Nogtans zoude men, in plaats van: *de vertrekken der koningin waren nog prachtiger, dan die des konings*, kwalijk ſchrijven kunnen *de kamers* enz. Misſchien is wel het begrip der meerdere deftigheid bij *vertrek* daarop gegrond, dat men zich eene *kamer* voorſtelt als bijzonder tot eenig huisſelijk gebruik beſtemd, een *vertrek*, daarentegen, als buiten de volſtrekte noodwendigheid zijnde, en dus de onbekrompenheid der woning aanduidende. Althans, men ziet menige, enkele, geſtoffeerde of ongeſtoffeerde, *kamer te huur* hangen; maar nooit wordt daarvoor *vertrek* gezegd. KABINET, een onduitsch woord, gebezigd voor het vertrek, eenen vorst of hoogen ſtaats-ambtenaar tot afzondering dienende, komt, in dien zin, met het zoo even bijgebragte vertrekkamer vrij wel overeen. ZAAL is een groot vertrek, voor talrijke bijeenkomſten geſchikt; van daar, in zamenſtelling: *gehoorzaal, danszaal*, enz., nooit *gehoorkamer*, of *gehoorvertrek.*

KAMERTJE, zie CEL.

KAMIZOOL, zie WAMBUIS.

Digitized by Google

KAMP, VUISTKAMP, STRIJD, PENNESTRIJD, VECHTERIJ, VECHTPARTIJ, GEVECHT, SCHERMUTSELING, SLAG, (VELDSLAG, ZEESLAG,) KAMPGEVECHT, TWEEGEVECHT, TWEESTRIJD, KAMPSTRIJD, WEDSTRIJD, WORSTELSTRIJD, WORSTELING, GESTOEI.

Aanwending van krachten, om eene tegenpartij te overwinnen. Om de onderſcheidende wijzigingen bij deze ganſche reeks van naamwoorden na te gaan, zal het dienſtig zijn, tevens derzelver werkwoorden te beſchouwen. STRIJD, de daad van *ſtrijden*, heeft in alle opzigten de meest algemeene beteekenis; het beduidt, met alle ruimte van zin, de botſing van twee, of meer, in tegen elkander aanloopende rigtingen werkende, krachten, van welken aard ook. Zoo ſpraken de oude wijsgeeren, in hunne leer der wereldwording, van den *ſtrijd der hoofdſtoffen*; en zoo komen vaak twee verſchillende hartstogten, of neigingen, het pligtgevoel en de verzoeking, met elkander in TWEESTRIJD. Wanneer de meeningen van oordeelkundige en achtenswaardige perſonen tegen elkander *ſtrijden*, hebben wij ons voor alle vooringenomenheid te wachten, eer wij de eene of andere omhelzen. Het twisten daarover bij geſchrifte is hetgeen een PENNESTRIJD genoemd wordt. Men zegt: die geleerde heeft dapper voor zijn ſtelſel *geſtreden*, en: de beide legers hebben dapper *geſtreden*. Alleen in het laatſte voorbeeld, kon ook *gevochten* gezegd zijn.

Digitized by Google

zijn. *Vechten*, namelijk, wordt enkel van ligchamelijk krachtbetoon, met vijandig inzigt, gebezigd. Het onderſtelt, tevens, meest altoos, het gebruik van wapenen. VECHTERIJ is de daad van *vechten*, wanneer men van bijzondere, daartoe onbevoegde, perſonen ſpreekt; vóór de invoering der franſche regtspleging, waren de *vechterijen*, in ſommige ſtreken van ons vaderland, veel meer gewoon, dan tegenwoordig. Wordt er, ondertusſchen, door zoodanige lieden, hetzij met mes of knuppel, of ook wel met de bloote vuist, gevochten, zoo heet dit eene VECHTPARTIJ. Ook bezigt men dit woord van het vechten van krijgslieden, in dienst van den zelfden ſtaat, of ook van verſchillende, doch met elkander *in vrede* zijnde, ſtaten. Het vechten van kleine troepen *vijandelijke* krijgslieden, enkel door een toevallig zamentreffen, en zonder bepaald doel, of vooraf gegeven bevel, *in den krijg*, (gelijk wanneer de wederzijdſche voorposten zich zeer nabij elkander bevinden, of wederzijdſche patrouilles elkander ontmoeten,) heet eene SCHERMUTSELING. Het woord GEVECHT, zonder zamenſtelling, wordt enkel gebezigd van eenen geregelden ſtrijd tusſchen vijandelijke legerbenden, of ſchepen. Wordt van beider zijde het ganſche leger, of de ganſche vloot, ſlaags, zoo zegt men: *er is* SLAG *geleverd*, tot welk einde dan ook, gemeenlijk, de beiderzijdſche krijgsmagt zich vooraf in *ſlagorde* ſchaart. Dat zoodanige *ſlag*, of *algemeen gevecht*, te land, een VELDSLAG, ter zee, een ZEESLAG, geheeten wordt, behoeft wel

Digitized by Google

naauwelijks melding. Van meer belang zal het zijn, de woorden KAMPGEVECHT, KAMP, en de verdere zamenſtellingen met dit laatſte, van naderbij te beſchouwen. KAMPGEVECHT is het vechten van man tegen man; zeer onderſcheiden, nogtans, van TWEEGEVECHT, in welk laatſte niet meer dan twee perſonen, (offchoon meestal in het bijzijn van wederzijdſche getuigen, *ſecondanten*,) naar de begrippen der krijgseer, en met gewone krijgswapenen, doch daarom niet minder onwettig, en zelfs met overtreding der wetten, tegen elkander vechten, terwijl het *kampgevecht* uit een aantal perſonen van wederzijde, doch elk tegen zijnen man vechtende, beſtaan kan, en, hetzij buiten of in den krijg, geenerlei begrip van ongeoorloofdheid met zich brengt, maar integendeel, bij de oude volken, en, wat den VUISTKAMP betreft, nog tegenwoordig in Engeland, tot de begunſtigde volksſchouwſpelen moet geteld worden: *de kampgevechten der Romeinen*. Het werkwoord *kampen* wordt afgeleid van *kam*, *cham*, in de Saliſche wetten in de beteekenis van *hand* voorkomende, gelijk wij nog tegenwoordig, wanneer vijandelijke krijgslieden elkander in een gevecht zoo nabij komen, dat zij man tegen man vechten, daarvan zeggen, dat zij *handgemeen* werden. Dit ſluit nu wel geenszins het gebruik van wapenen uit; doch dit ligt ook niet noodzakelijk in het woord zelve. In de oude ſchouwſpelen, werd *gekampt* met het zwaard, of met de vuist, (VUISTKAMP,) of ook wel enkel worstelenderwijze, om elkander door wringen, onder

de

Digitized by Google

de voet te werpen. Zoo heeft ook *kampen* en *kamp* de ruimere beteekenis van *wedijveren* in het algemeen: *op de ſchool kampten zij, wie best kon ſchrijven; ik geef den kamp gewonnen.* Wil men, in dezen zin, het naamwoord boven alle bedenking verduidelijken, zoo zegt men KAMPSTRIJD, of, nog eigenlijker, WEDSTRIJD, welk laatſte nooit anders, dan in de beteekenis van eene vriendſchappelijke mededinging of wedijvering, voorkomt. Men herinnere zich wat hierboven omtrent de ruime beteekenis van *ſtrijden* en *ſtrijd* gezegd is, en het buiten alle verklaring klaarblijkelijk verſchil van het daarbij voorkomende *tweeſtrijd* en het later bijgebragte *tweegevecht*. Van daar ook, dat WORSTELSTRIJD, in het gebruik, niet voorkomt in den zin van eenen eigenlijken *kamp*, door middel van *worſtelen*, (hetgeen wij hierboven mede, als eene der eertijds gebruikelijke wijzen van *kampvechten* opgeteld hebben,) maar in dien van eenen zedelijken ſtrijd tegen wederwaardigheden, of bekoringen. *Worſtelen*, ook WORSTELING, komt in de zelfde zedelijke beteekenis voor; en, als een ligchamelijk ſtrijden, ook in ruimer zin dan enkel dien van man tegen man: *na lang worſtelen*, of *na eene langdurige worſteling, tegen de felle branding, gelukte het hem eindelijk den wal te bereiken.* GESTOEI, en *ſtoeijen*, is *worſtelen*, in de eigenlijke beteekenis des woords, met dit verſchil alleen, dat het *uit jok* geſchiedt.

KAMPEN, zie KAMP.

Digitized by Google

KAMPGEVECHT, zie KAMP.

KAMPSTRIJD, zie KAMP.

KANSEL, PREDIKSTOEL, SPREEKGESTOELTE.

Een verheven geſtoelte, van waar men, meestal ſtaande, redevoeringen houdt voor eene verzameling van aanhoorders. SPREEKGESTOELTE is het algemeene woord; PREDIKSTOEL en KANSEL dienen enkel tot godsdienſtige leerredenen en verderen kerkdienst. *Kanſel* is het meer deftige woord van beide laatſte; ook lijdt het zamenſtellingen als: *kanſelrede*, *kanſelſtijl*; *predikſtoel* niet.

KANT, zie BOORD.

KAPITTEL, HOOFDSTUK.

Eene der hoofdafdeelingeu van een boek. Het laatſte woord is eene bloote verduitſching van het eerſte; hier is dus eenzelvigheid van beteekenis; nogtans achten wij beide niet onverſchillig, in het gebruik. Het komt ons namelijk voor, oneigenaardig te zijn, HOOFDSTUKKEN te zeggen voor de KAPITTELS van den bijbel, zoo men niet tevens het werkwoord *iemand kapittelen* (niet *hoofdſtukken*), geheel wil doen verloren gaan, hetwelk zijnen eenigen oorſprong heeft in de ſpreekwoordelijke uitdrukking: *iemand het kapittel voorlezen*, in den zin van berispen, doorhalen, hem onder het oog brengen, waarin hij overtreden heeft.

KA-

Digitized by Google

KAPOT, zie SCHANSLOOPER.

KAPPEN, zie HAKKEN.

KAR, zie RIJTUIG.

KARABIJN, zie MUSKET.

KARABINIER, zie MUSKET.

KARAKTER, zie AARD.

KARDOES, PATROON.

De met buskruid gevulde vorm tot lading van een ſchietgeweer. Het eerſte voor het grooter geſchut; het laatſte voor draagbare vuurroeren.

KAREL, zie MAN.

KARIG, zie VASTHOUDEND.

KARIG, zie GIERIG.

KAROS, zie RIJTUIG.

KASTEEL, zie BURGT.

KASTELEIN, HERBERGIER, LOGEMENT-HOUDER.

Die eene herberg houdt. *Herberg* is, in het tegenwoordig gebruik van het woord, eene woning, geſchikt tot huisvesting voor reizigers, die aldaar, voor eene wijl, hunnen intrek nemen. HERBERGIER is dan de meester

Digitized by Google

van zulk een huis. Daar nogtans *herberg* ook genomen wordt voor de benaming van een wijn- of bierhuis, waar men zich met gezelschap verlustigt, en zelfs voor eene geringe kroeg, waar, zoo men het noemt, gelagen gezet worden, is, voor de eerstaangevoerde beteekenis, het onduitsche woord *logement* in zwang gekomen; en van daar LOGEMENTHOUDER voor *herbergier*. KASTELEIN is, eigenlijk, iemand, die, op een kasteel, of blokhuis, het bevel heeft, een slotvoogd, gelijk nog de slotvoogd van het kasteel te Antwerpen, en elders, dien naam draagt; voorts de bewaarder van een vorstelijk, of groot heerenhuis: *de kastelein van het Loo*. Uit beleefdheid, gelijk men wel den schipper van eene trekschuit *kapitein* heet, heeft men aan voorname herbergiers of logementhouders den titel van *kastelein* gegeven, en is die allengs zelfs op geringere herbergiers overgegaan. Men zegt *herbergier* of *logementhouder*, wanneer men inzonderheid het beroep wil aanduiden, hetwelk de persoon uitoefent, *kastelein*, wanneer men den persoon wil benoemen, door wien het beroep uitgeoefend wordt. *Hij is een herbergier*, of *logementhouder*, (niet *een kastelein*). *Jan! roep den kastelein!* (niet *herbergier*, noch *logementhouder*).

KASTIJDEN, TUCHTIGEN.

Iemand, tot zijne verbetering, straf doen ondergaan. De bepaalde voorwaarde, dat het oogmerk der straf de verbetering des gestraften zij, schijnt bo-

ven-

Digitized by Google

venal en oorſpronkelijk in de vorming van TUCHTIGEN zelve te liggen, hetwelk blijkbaar van *tucht* komt, dat de beteekenis heeft van eene, met min of meer ſcherpen drang gepaarde, aanhouding tot een pligtelijk gedrag, gelijk *kerkelijke tucht*, *krijgstucht*. In het gebruik nogtans, is, bij wijze van tegenſtelling der zoogenaamde *verbeterhuizen*, de benaming van *tuchthuizen* gegeven aan de gevangenisſen voor de zwaarſte misdadigers, en zoodanige als, het onteerende der ſtraf in aanmerking genomen zijnde, onderſteld kunnen worden voor geene verbetering vatbaar te zijn. KASTIJDEN, daarentegen, heeft den zin van ſtraffen niet anders, dan op die wijze, als een vader dit zijne kinderen, tot hunne verbetering, doet. Ook wordt *tuchtigen* niet gebezigd in dien zin, als, vooral bij Roomschkatholijken, *zich zelven*, of *zijn ligchaam kastijden*, dat is, zich, om Gods wil, of tot bedwinging van zinnelijke lusten, allerlei onaangename gewaarwordingen veroorzaken.

KAZERN, zie BARAK.

KEEL, GORGEL, STROT, HALS.

Bekend deel des ligchaams van menſchen en dieren. HALS is het eenige van deze woorden, dat ook, bij gelijkenis, van andere dingen gezegd wordt, als van eene flesch of kruik. Het beteekent, overigens, in den eigenlijken zin, het gedachte ligchaamsdeel, zoo als het zich uiterlijk vertoont. *Een korte, lange hals. Iemand om den hals vatten.* KEEL, in zoo verre het mede het uitwendige aanduidt, is bepaal-

Digitized by Google

paaldelijk het voorſte gedeelte van den hals, onder de kin. *Iemand het mes op de keel zetten*, ook figuurlijk, voor hem in de uiterſte verlegenheid brengen. Eigenlijk, evenwel, is *keel* de naauwe weg, waardoor de ſpijs wordt ingebragt, het binnenſte, dus, van den *hals*. *Een varken de keel afſteken*, anders, met een werkwoord, *kelen*. *Eene kwade keel*. *Eene zeere keel*. *Hij heeft eene ontſteking in de keel*. *Het ſchoot mij in de verkeerde keel*, gelijk men zegt, als iets vreemds den ingang der longpijp drukt, waardoor de ademhaling belemmerd wordt. Men neemt het ook voor ſtem, geluid. *Hij heeft eene heldere keel*. *Eene groote keel opzetten*, hard ſchreeuwen. Van daar, *luidkeels*. GORGEL beteekent nooit anders dan den binnenhals, of ſpijsweg. *Iemand den gorgel afſteken*, waarmede echter het werkwoord *gorgelen*, geenszins, gelijk *kelen*, overeenkomt, zijnde *gorgelen* alleen gebruikelijk in den zin van den gorgel, of de keel, onder geſtadige uitſtooting van den adem, met vocht ſpoelen. Ook zegt men, gemeenzaam, *den gorgel reppen*, voor helder op zingen, in eene gansch andere beteekenis, derhalve, dan het ſtraks bijgebragte *eene keel opzetten*. STROT is het zelfde als *gorgel*, doch het wetenſchappelijke kunstwoord. Van daar de zamenſtellingen *ſtrotäder*, *ſtrotlap*, *ſtrottenhoofd*. Bezigt men het voor *hals* of *keel*, zoo geſchiedt het met verachting. *Met afgeſtoken ſtrot*. *Een ſtrop om hunnen ſtrot*.

KELK,

Digitized by Google

KELK, ROMER.

Een drinkglas, met eenen voet. ROMER, van *ruim*, is een meer dan gewoon *ruim*, en groot drinkglas. Men gebruikt KELK, ook, (nooit *romer*,) voor den zilveren of gouden beker, waaruit men, in het heilige avondmaal, drinkt.

KENBAAR MAKEN, zie DAG.

KEREL, zie MAN.

KERKER, zie GEVANGENIS.

KERMEN, zie GRIJNEN.

KETEN (KETTING), zie BOEI.

KETTERIJ, DWAALGELOOF.

Het aankleven van gronddwalingen in de godsdienstleer. DWAALGELOOF drukt dit eenvoudig uit; KETTERIJ met een nevenbegrip van hatelijkheid, waarvan het eerſte niets heeft. De aartsbisſchop Fenelon werd door den Paus verklaard in een *dwaalgeloof* te verkeeren, maar, voegde deze er bij, dat *hij* dwaalde, was uit overmaat van liefde. De roomſche kerk beveelt, daarentegen, de *ketterij* uit te roeijen. *Ketterij*, namelijk, beteekent zoo veel als *een goddeloos dwaalgeloof*. Men heeft tweederlei afleidingen van het woord; beide, evenwel, geſchikt, om reden te geven, waarom het in eenen hatelijken zin

Digitized by Google

zin genomen wordt. De eene is van het Zweedſche *kät*, *kätja*, geil, geilheid, gelijk men *kezerij* voor Sodoms zonde vindt, en KILIAAN *kets-merrie* heeft, voor eene hengſtige merrie. Zoo meent men, dat het, uit haat, toegepast is op dwalenden in de leer, als begingen zij geestelijke hoererij, of Sodoms zonde. Anderen zijn van gedachten, en het heeft vele waarſchijnlijkheid, dat het woord van *catharus*, gr. καθαρος, rein, zuiver, genomen is, welken naam zich, in den aanvang, de Novatianen gaven, omdat zij, naar hunne meening, de leer van dwalingen zuiverden, waarop het, door de daarmede beleedigde tegenpartij met verachting en beſpotting gebezigd, als een ſchimpnaam voor de Waldenzen, (op gelijke wijze als de benamingen van *paapsch* en *geus*, zie PAAP), vooral in de twaalfde en volgende eeuwen, in zwang kwam.

KEVIE, KOOI, KOUW.

Eene getraliede omſluiting, inzonderheid voor vogelen. Bij KOOI is de voornaamſte beteekenis eene plaats, waar men zich ter ruste nederlegt, bijzonder, op een vaartuig, eene ſlaapplaats voor den ſchipper, of ook voor reizigers, wanneer het vaartuig tot eene reisgelegenheid ingerigt is. Hierbij beſtaat dus het denkbeeld van het traliewerk niet. Even weinig, wanneer *kooi* genomen wordt voor eene beſlotene plaats voor ſchapen, of ook voor eene plaats, waar men eenden vangt. Maar het is tevens het algemeen gebruikelijke woord, voor een, door middel van tra-

li-

Digitized by Google

lien, die de lucht doorlaten, gefloten tilbaar hokje, zoodanig als tot bewaring van vogelen dient, anders KEVIE of KOUW. Het verſchil tusſchen de beide laatſte woorden beſtaat daarin, dat *kevie* eene kleinere kooi, *kouw* ſomtijds eene zeer groote is, en ook niet bepaaldelijk alleen, gelijk *kevie*, voor vogelen behoeft te dienen. *Tamerlan deed Bajazet in eene ijzeren kouw rondvoeren.* — *Kevie* is ook eene boeren-etenskas, met eene getraliede deur.

KIBBELEN, zie KIJVEN.

KIEKEN, zie KUIKEN, HOEN.

KIEM, SPRUIT, LOOT, LOT.

SPRUIT is, of het eerſte uitſpruitſel van een plantgewas, of een nieuw voortſpruitend deel daarvan. *Ik zie de ſpruiten reeds boven den grond. Dat boompje begint ſpruiten te ſchieten.* In de eerſte beteekenis is het met KIEM verwant, in de tweede, met LOOT. *Men ziet nog geene kiem van het zaad. Wijngaardloten.* Van *kiem* verſchilt *ſpruit* daardoor, dat de allereerſte groei uit het zaad reeds *kiem* heet, terwijl de *ſpruit* noodzakelijk boven den grond moet zijn opgerezen. De juistheid in het gebruik wordt hier door de afleiding geſtaafd. *Kiemen* is oorſpronkelijk *komen*, in het algemeen, offchoon thans, in onderſcheiding van dit laatſte, bij uitſluiting tot het voortkomen of ontſtaan van plantgewasſen bepaald. *Spruiten*, daarentegen, is in het hoogd. *ſpriesſen*, en

Digitized by Google

en naardien een woordwortel, zoo men weet, voor of achter niet meer dan eenen der zoogenaamde medeklinkers kan hebben, is die hier, met weglating der voorvoegſelen *ſ* en *p*, in *ries* te zoeken, hetwelk daaraan noodwendig het begrip van *rijzen* verbindt, waarvan in *kiem*, wat den vorm des woords op zich zelven betreft, geen zweem is. Voorts verſchilt *ſpruit* van *loot* daardoor, dat men, onder het laatſte woord, vooral zulke ſpruiten van eenen boom verſtaat, welke men affnijdt, om, door inplanting, eenen nieuwen boom te verkrijgen. Bij *loot*, namelijk, van het verouderde werkwoord *luiten*, *loot*, *geloten*, angels. *lutan*, *leat*, *loten*, zich buigen of krommen, ligt het denkbeeld ten grond, dat de ſpruit, of het takje, reeds genoegzame lengte heeft, om zich, door eigen gewigt, te buigen. Lot is het gezamenlijke jonge hout, hetwelk een boom in een jaar krijgt. *Die boom is goed in het lot geſchoten.* Het laatſte woord is van geen figuurlijk gebruik, doch *loot* wordt, bij dichters, en *ſpruit* ook in den deftigen ſtijl, voor telg of kind genomen. *Kiem* heeft, bij overdragt, de beteekenis van de eerſte blijken van iets, dat zich naderhand in gewigtige gevolgen ontwikkeld heeft. *Reeds in zijne eerſte kinderjaren ontdekte men in hem de kiem van zoo vele voortreffelijke gaven.*

Digitized by Google

KIJVEN, TWISTEN, KRAKEELEN, KIBBELEN, KNIBBELEN, KNORREN, GROMMEN.

Met woorden ſtrijden. TWISTEN (*tweesten*, van *twee* of *twij* (hoogd. *zwei*), als ware het in *tweeſpalt* zijn), is hier het algemeene woord. KRAKEELEN is gedurig twisten, gelijk onder huisgenooten; KIBBELEN is twisten uit wederzijdſche eigenzinnigheid, en om kleinigheden, als kinderen. KNIBBELEN, KNORREN en GROMMEN geſchiedt ſlechts van éene zijde, terwijl de andere partij daarbij lijdelijk blijft. *Knibbelen* is *kibbelen* over eenen te betalen prijs, zie DINGEN. *Knorren*, eigenlijk van het natuurlijke geluid van varkens of getergde honden gezegd, wordt gebezigd van dengenen, die zijne ontevredenheid met gemelijke woorden doet gevoelen aan zoodanigen, als met hem in zulke betrekkingen ſtaan, dat zij hem niet gevoegelijk mogen tegenſpreken. Van daar ook *knorrig*, gemelijk, en *knorrepot*, die gedurig knort. Zie BROMMEN. *Grommen*, op dezelfde wijze, van het geluid van beeren ontleend, wordt in de opgegevene beteekenis van *knorren*, doch meest van oude mannen, weinig van vrouwen, gebezigd; van hier *grommerd* en *grompot*. KIJVEN, daarentegen, ſchijnt inzonderheid tot het vrouwelijke gebied te behooren; zelfs is het bij jeugdige vrouwen minder vreemd, dan van de beminnelijkheid der kunne te verwachten ware; het beteekent het te kennen geven van ontevredenheid, met eene ſterke verheffing van

Digitized by Google

ſtem, en eene, zich in die gemoedsgeſteldheid vooral openbarende, als het ware, uitſtroomende woordenrijkheid: *zij heeft hevig op hare meid gekeven.* Het kan ook tegenſpraak onderſtellen; in dit geval gebruikt men het voorzetſel *met: zij hebben hevig met elkander gekeven; twee kribbige wijven, kunnen al vrij wat afdoen met kijven.*

KIM, GEZIGTEINDER, HORIZON.

De cirkelboog, buiten welken de oppervlakte der aarde en de daarop bevindelijke voorwerpen aan het gezigt onttrokken zijn. HORIZON is het onduitſche, doch in de gemeenzame ſpreektaal meest gebruikelijke woord. GEZIGTEINDER behoort tot den deftigen, KIM tot den verhevenen, of dichterlijken, ſtijl.

KINDERACHTIG, KINDERLIJK, KINDSCH, KINDSCHHEID, KINDERJAREN.

Een kind eigen. KINDERACHTIG is niet alleen het kind, maar elk, die zich als een kind aanſtelt. *Wat kinderachtige trekken zijn dit voor eenen jongeling van uwe jaren!* KINDERLIJK is hetgeen een kind betaamt. *Kinderlijke ſpelen. Kinderlijke vermaken. Kinderlijke oefeningen. Kinderlijke liefde.* KINDSCH is *gelijk een kind*, en wordt van oude lieden gezegd, wier verſtandsvermogens zoodanigerwijze verzwakt zijn, dat zij, als ware het, op nieuw kinderen zijn geworden. *De oude vrouw is geheel kindsch.* Het naamwoord KINDSCHHEID heeft nogtans veel de beteekenis van den kinderlijken leeftijd. *Dit gebeurde in*

Digitized by Google

in zijne kindschheid. Om dubbelzinnigheid te vermijden, kan men KINDERJAREN, *in zijne kinderjaren*, daarvoor gebruiken.

KINDERLIJK, zie KINDERACHTIG.

KINDSCH, zie KINDERACHTIK.

KINDSCHHEID, zie KINDERACHTIG.

KINNEBAKSLAG, OORVIJG, MUILPEER, WANGSLAG.

Een ſlag aan het hoofd. KINNEBAKSLAG en WANGSLAG, letterlijk, eenen ſlag op de kinnebak, of op de wang, hebben die beteekenis zonder verder nevenbegrip; een *kinnebakſlag* of *wangſlag* kan uit gramſtorigheid, of tot betooning van verachting gegeven worden, maar ook bij wijze van ſchertſend ſtoeijen. OORVIJG, eigenlijk *oorveeg*, waarin reeds *veeg* het hardere begrip geeft, wordt alleen gebezigd van den uit gramſtorigheid of verachting gegeven ſlag. Het woord is evenwel van onedeler gebruik, dan *kinnebakſlag*, of *wangſlag;* en de *kinnebakſlag*, door een' der knechten aan Jezus gegeven, ware, in den driftigen ſtijl des bijbels, geenszins een *oorvijg*, te noemen. De reden van het verſchil ligt misſchien alleen daarin, dat de beteekenis van het tweede lid van *oorvijg*, door de verbastering van *veeg* in *vijg*, minder duidelijk in het oog valt, en het woord alzoo het voorkomen heeft van ſiguurlijk gebezigd te zijn. Om dezelfde reden behoort MUILPEER, waarin, bij

de oneigenlijkheid der zamenſtelling, ook nog het min beſchaafde *muil* voorkomt, enkel tot den lageren ſpreektrant, even als: *iemand voor zijnen muil ſlaan* niet dan in de gemeene ſtraattaal gehoord wordt.

KITTIG, zie KNAP.

KLAAR, zie HELDER.

KLAAR, zie BAARBLIJKELIJK.

KLAAUW, POOT.

Voet van een dier. POOT is het algemeene woord; KLAAUW is eigenlijk ſlechts de gekloofde voet van eenige dieren, als van ſchapen, herten, zwijnen, enz.; of ook de voet van roofvogels, en verder van roofdieren. *Men kent den leeuw aan zijnen klaauw.* Van menſchen, worden beide, met verachting, gebezigd. *Veeg uwe pooten af. Iemand in zijne klaauwen krijgen.* Bij *klaauw* heerscht dan het denkbeeld van grijpen, vatten, haken.

KLAD, zie PLAK.

KLANK, GELUID, TOON.

Wat het zintuig des gehoors aandoet. GELUID is het algemeene woord; KLANK een aangenaam en helder geluid van eenigen duur; TOON een geluid, het welk zich van andere geluiden onderſcheiden, en daarmede vergelijken, laat. *Ik kan, van verkoudheid, geen geluid meer geven. De klank der ſpeeltuigen; vreugdeklanken; rijmklanken. Eenen hoogen,*

of

Digitized by Google

of lagen, den regten, eenen valſchen, toon aanheffen; — oneigenlijk: *hij ſpreekt op eenen hoogen toon*, gebiedend of trotsch; *van toon veranderen*, anders beginnen te oordeelen en te ſpreken. *Geluid* wordt niet oneigenlijk gebruikt; *klank*, vindt men, voor naſpraak (waarbij *toon* niet te pas zoude komen), bij HOOFT: *zijn' voorbarigheidt in die hatelijke moordt gaf zijner achtbaarheidt eenen quaden klank na.*

KLANK GEVEN, KLINKEN.

Een, eenigzins voortdurend, geluid geven. KLANK is gevormd van den verouderden onvolm. verl. tijd des werkwoords KLINKEN; evenwel zijn *klinken* en *klank* onderſcheiden, daar het eerſte woord, wegens de fijnere *i*, een zachter, fijner geluid, het laatſte een grover en ſterker geluid uitdrukt. Van groote klokken zegt men liever: *zij* GEVEN *eenen goeden* KLANK, dan: *zij klinken.*

KLAP, (KLEP), DEKSEL, LID, STOP.

Een ligchaam, waarmede de opening van een ander ligchaam toegemaakt wordt. Het DEKSEL van eene braadpan, van eene kagchel, van een vat, van eene doos; het LID van eener bierkan; de STOP van eene kruik of flesch; de KLEP van eenen blaasbalg, van eenen rokzak. Naardien de uitgang *fel*, bij den wortel eens werkwoords gevoegd, het werkmiddel tot daarſtelling der daad van dat werkwoord beteekent, is *dekfel*, naar de vorming des woords,

Digitized by Google

de algemeene benaming voor een middel om iets te dekken. Het woord bepaalt zich, echter, in het gebruik, hoofdzakelijk, tot die ſoort, die opgeligt en afgenomen kan worden. *Lid*, het beeld van een ligchaamsgewricht, waar twee beenderen in elkander ſluiten, en als door een ſcharnier draaijen en bewogen worden, wordt gebruikt voor een aan het vat gehecht dekſel, dat door middel van een ſcharnier wordt opgeligt en neergelaten. *Stop* is in zich zelve al wat dient, om iets te ſtoppen, dat is, door inſteking, toe te maken; bijzonder een daartoe dienend propje op eene flesch, kan, of een vat. *Klep* of *klap* is, oorſpronkelijk, de klanknabootſing van het natuurlijke geluid, dat door het zamenſlaan van twee breede, harde, of van een hard en een week ligchaam, veroorzaakt wordt. Bij gelijkenis, is *klap* of *klep* de benaming van een dekſel, dat aan de opening bevestigd, hetzij door middel van een ſcharnier, of door riemen, of op eene andere wijze, en opgeligt zijnde, van zelf nederſlaat, gelijk bij de *kleppen* van een duivenkot, uit hoofde van derzelver zwaarte, en bij den *klap* van eenen blaasbalg, door middel van de drukking der lucht, plaats heeft. Wanneer men van de *kleppen* van kleedingsſtukken ſpreekt, als: *de klep van eene broek*, *van eenen rokzak*, is dit bij verdere gelijkenis, omdat die, op gelijke wijze als de eigenlijke *klappen* of *kleppen* (althans ſchijnbaar, gelijk bij de zoogenaamde valſche, of aangehechte *kleppen* het geval is), van zelf nederſlaan, ofſchoon het oorſpronkelijke begrip van

Digitized by Google

van het veroorzaakte geluid daarbij geheel uit het oog wordt verloren.

KLAPPEN, zie KLIKKEN.

KLAUTEREN, zie KLIMMEN.

KLEEDEN, zie AANKLEEDEN.

KLEINOODEN, zie JUWEELEN.

KLEMMEN, zie NIJPEN.

KLEP, zie KLAP.

KLIEVEN, KLOVEN.

Met kracht in tweeën deelen. KLOVEN is, door middel van eene *kloof* te maken, doorhouwen. *Kloof* is van KLIEVEN, dat voorheen ongelijkvl. was: *ik kloof*. Het zelfst. *kloof* vormde een gelijkvl. werkw. *kloven*, *kloofde*, *gekloofd*. Dan, wat onderscheid is er tusschen *klieven* en *kloven*? De overzetters van den bijbel gebruiken beide door elkander: *die de zee klieft*, *die de zee klooft*. Het fijne onderscheid wordt menigmaal, door het gebruik, ook nu nog, verzuimd. *Klieven* is, in orde, eerder dan *kloven*. Door *klieven* ontstaat wel, maar niet altijd, eene blijvende *kloof*. Dus *klieft* men de zee, de baren, de lucht; en de vaneengescheidene deelen vereenigen zich weldra. Men mag dus, oordeelkundig, niet zeggen: *de lucht*, *de zee*, *de baren kloven*. Waar, derhalve, geene kloof achterblijft, mag men het woord

Digitized by Google

kloven niet bezigen. Dan, waar men, door klieven, eene kloof krijgt, en in die kloof weder van nieuws houwt, daar *klooft* men. Zoo *klooft* men hout. Eigenlijk is dus *kloven* in de kloof houwen, door de kloof grooter te maken, doen ſplijten, en voorts, in het algemeen, eene kloof veroorzaken. *Klieven* is een algemeener woord, en geeft te kennen iets, met geweld, vaneenſcheiden, hetzij eene kloof achterblijve, of niet.

KLIKKEN, KLAPPEN.

Een onbehoorlijk bedrijf aan den dag brengen. Beide met veel zachteren zin, dan *aanbrengen*, *aangeven*, of *verklikken*. KLAPPEN doet, uit onbedachtzaamheid, ſoms een dergenen, die aan het bedrijf deel hebben genomen; KLIKKEN geſchiedt, vooral door eenen, die daarbij werd buitengeſloten, met het nijdig inzigt, om den daders onaangenaamheden te berokkenen.

KLIMMEN, STIJGEN, KLAUTEREN, RIJZEN.

Zich in de hoogte begeven. STIJGEN kan ook, met eenen enkelen ſtap, geſchieden: *te paard ſtijgen*. KLIMMEN onderſtelt altoos meer ſtappen, en, gewoonlijk, eenige moeite: *op eenen berg klimmen*, *op eene ladder klimmen*. Gelijk, in het laatſte voorbeeld, het begrip van zich vast te houden met dat der moeijelijkheid gepaard is, heerscht dit nog ſterker bij KLAUTEREN, dat is, *klimmen*, zoo dat men zich met handen en voeten vasthoudt: *op eenen boom klau-*

Digitized by Google

klauteren; zij klauterden, als katten. RIJZEN, daarentegen, is van alle begrip van moeite ontbloot: *het water rijst, van oogenblik tot oogenblik; het deeg is niet genoeg gerezen; dat nu vervallen ligt, zal eenmaal weder rijzen.* Oneigenlijk, wordt daarvoor ook *ſtijgen* en *klimmen* (nooit *klauteren*), gebezigd: *ten hemel ſtijgen.* Zoo zegt men: *bij het ſtijgen zijner jaren*, beter: *bij het klimmen zijner jaren.* Bij *klimmen*, namelijk, heerscht, ook bij het oneigenlijke gebruik, het begrip van een *trapswijze* hooger komen: *zij klimt met hare ſtem.*

KLING, RAPIER.

Een beſchadigend wapen, met een gevest, of eene greep voorzien, en van nabij tot ſteken en houwen gebruikt wordende. (Zie de andere zinverwante woorden, op DEGEN). KLING is, eigenlijk, het blanke lemmer van eenen degen, doch wordt, door de gewone ſpraakkunſtige figuur van het deel voor het geheel, meest voor den degen zelven gebruikt: *die zich zoo wel van de pen als van de kling bedienen kan.* RAPIER komt, in beteekenis, nader bij *zwaard* of *pallas*, zie DEGEN. *Hij ſpeelt wel met de kling*, en *hij ſpeelt wel met het rapier*, beteekent dus, beide, de ſchermkunst verſtaan; doch het eerſte ziet meer op den *ſteek*, het tweede op den *houw.*

KLINKEN, zie KLANK GEVEN.

KLINKER, zie BAKSTEEN.

Digitized by Google

KLIP, ROTS.

Eene ſteenige verhevenheid, boven de oppervlakte der aarde, of den bodem der zee, door de natuur gevormd. Doorgaans onderſcheidt men intusſchen ROTS en KLIP derwijze, dat men het eerſte woord bij het drooge, het laatſte bij de zee, bepaalt. Dan, daar het woord *rots* de zelfſtandigheid, *klip*, eigenlijk, de gedaante uitdrukt, mag men het laatſte ook van ſteenklippen, op het vaste land, bezigen. Maar in het overdragtelijke gebruik, wijken beide ten eenen maal van elkander af. Datgene, hetwelk men met moeite en gevaar bekomt, of, dat ons een hinderpaal en aanſtoot is, wordt, in den oneigenlijken zin, *eene klip* genaamd. *Hij zal die klip niet te boven zeilen*, hij zal dat gevaar niet te boven komen. *Rots*, daarentegen, overdragtelijk genomen, is een vaste steun, eene veilige toevlugt: *God is mijn rots.*

KLOEKMOEDIG, zie DAPPER.

KLOMP, KLONT, HOMP, KLUIT, KLONTER.

Een zamenhangend, ongefatſoeneerd ſtuk. KLONT wordt gebruikt van ongefatſoeneerde ſtukken van kleinere hoegrootheid, dan KLOMP. Bij beide ligt het begrip ten grond van iets, dat eenmaal vloeibaar was, en nu tot zulk een ſtuk verdikt is. *Zij ſmolt drie werelden tot eenen klomp.* VOND. *Eene klont bloed.* Onder HOMP, daarentegen, verſtaat men een ongeſchikt, dik ſtuk van iets breekbaars. *Eene homp*

Digitized by Google

homp brood. *Klont* wordt ook wel van een vast ligchaam gebruikt, maar van zoodanig een, dat uit toevallig zamengekomene, niet noodzakelijk zamenhangende, deelen beſtaat. *Eene klont aardes* KLUIT is daarvoor het eigenlijke woord. KLONTER, eene vermenigvuldiging van *klont*, is de taaije verdikking van iets, dat vloeibaar behoort te zijn, onderſteld, dat die verdikking zich niet tot eene enkele *klont*, maar tot verſcheidene gezet heeft. *Er zijn klonters in de melk.*

KLONT, zie KLOMP.

KLONTER, zie KLOMP.

KLOOF, zie KLIEVEN.

KLOOF, zie BARST.

KLOOT, BOL, BAL.

Een rond ligchaam. BOL ziet voornamelijk op de gedaante, KLOOT op de innerlijke vastheid. Van daar, dat men, voor eenen *luchtbol*, die eigenlijk, door de uitzetting der inwendige lucht naar deszelfs zijden, zijne gedaante heeft, geenszins zeggen kan: *een luchtkloot.* Zoo ook: *eene reis rondom den aardbol; eene beſchrijving des aardkloots.* BAL, hetzij inwendig gevuld, of ledig, wordt alleen van kleinere ligchamen, ten opzigte der gedaante, gebezigd: *kolfbal, zeepbal.* In geene van beide zamenſtellingen konde men *bol* of *kloot* gebruiken. *Bal*, in de-

Digitized by Google

dezen zin, wordt alleen van grootere ligchamen gebruikt; *kloot* ook van kleinere, doch altoos met het begrip der innerlijke vastheid. Zoo, bij HOOFT, voor kogel: *een kloot uit het geſchut nam hem zijn been weg.* En, figuurlijk, bij denzelfden, voor eenen ronden hoop: *die zich aan een' kloot verzamelt hadden.* Van dit laatſte, om de zamenrotting: *klootjesvolk*, janhagel.

KLOPPEN, zie BEUKEN.

KLOVEN, zie KLIEVEN.

KLUCHTIG, zie AARDIG.

KLUISTER, zie BOEI.

KLUIT, zie KLOMP.

KLUIVEN, zie KNAAUWEN.

KNAAP, zie JONGEN.

KNAAUWEN, KAAUWEN, BIJTEN.

Met de tanden verbreken. BIJTEN wordt vooral gezegd van het inbreken of afbreken, door middel der voortanden, KAAUWEN, van het verbrijzelen en vergruizen van een afgebeten ſtuk, door middel der achtertanden of kiezen; KNAAUWEN is, met de voortanden, de werking doen van *bijten*, zonder een ſtuk af te bijten, nogtans met zulk eene voorafgaande opſperring van den mond, dat het aangebeten ſtuk den-

Digitized by Google

denzelven genoegzaam vult, opdat men tevens, met de achtertanden, de werking kunne doen van *kaauwen*.

KNAAUWEN, KNAGEN, KNABBELEN, KNIBBELEN, KLUIVEN.

De mensch *kluift* een been; de hond *knaagt* het, of *knaagt er aan*; kinderen *knibbelen* van hunne koek; de muis *knabbelt* aan het brood en *knaauwt* de kaas. KNAAUWEN is reeds hierboven verklaard; KNAGEN is, met de tanden, langs een ſcherp ligchaam vijlen; KNIBBELEN, kleine ſtukjes afbreken, met de vingers, ook met de lippen; KNABBELEN, op iets hards bijten, zoodat het een zeker geluid maakt; voorts in het gemeen, met kleine ſtukjes afbijten; KLUIVEN, eigenlijk, met den duim en voorſten vinger wegnemen, pluizen; voorts, gelijk in het gegeven voorbeeld, met lippen en tanden aftrekken. Al deze woorden zijn, ook in eene oneigenlijke beteekenis, naar aanleiding van het opgegeven verſchil, onderſcheiden. Het *knagen* op of aan iets, dat hard is, geſchiedende, onderſtelt eene zoo felle werking van het gebit, dat daardoor, inzonderheid, indien deze op eenig gevoel hebbend ligchaam plaats hadde, ſmert zoude veroorzaakt worden. Zoo zegt men, dat het *geweten* iemand *knaagt*. Het onderſtelt tevens ſlechts allengſche afbreking, en dus aanhoudendheid. Van daar, dat het voor een langzaam invreten gebezigd wordt. *De kanker knaagt tot in het gebeente*. *Knibbelen*, waarbij enkel het afbre-

breken bij kleine ſtukjes in aanmerking komt, wordt, oneigenlijk, voor naauw afdingen, gebruikt; ook, voor haarkloven om beuzelingen. Zie KNIBBELEN. *Knaauwen*, dat eene bijzondere felheid van beet aanduidt, heeft, oneigenlijk, den zin van met geweld overmeesteren, ten onder brengen. *Wij zullen hem wel knaauwen.* *Kluiven* gaat met moeite gepaard, en vereischt tijd. Zoo heet, oneigenlijk, *gij zult daaraan wat te kluiven hebben*, die zaak zal u moeite kosten.

KNAGEN, zie KNAAUWEN.

KNABBELEN, zie KNAAUWEN.

KNAP, BEKWAAM, HANDIG.

Geſchikt om iets te verrigten. HANDIG, gelijk het woord aanduidt, ziet bepaaldelijk op de vaardigheid in iets, dat met de hand verrigt wordt. BEKWAAM wordt ook ten opzigte van zoodanige werkzaamheden gezegd, waartoe ſchranderheid en oordeel behooren. KNAP kan, hetzij enkel *handig*, (*knaphandig*), hetzij *bekwaam*, beteekenen: *hij gaat knap met de kling om*; *hij is knap tot pen*, zoo wel voor iemand, die fraai en vlug ſchrijft, als voor dengenen, die goed ſteekt. Daarenboven heeft *knap* eenen nevenzin van loosheid, leepheid, die niet in de beide andere woorden ligt: *hij zal mij niet te knap zijn.*

KNAP,

Digitized by Google

KNAP, KITTIG.

Net, puntig. *Dat kleed ſtaat* KNAP, net, vastſluitend. *Eene knappe meid*, die net en helder in hare kleeding is. *Een* KITTIG *meisje*, insgelijks net in hare kleeding, maar met het nevenbegrip van vlugheid.

KNECHT, zie DIENAAR.

KNELLEN, zie NIJPEN.

KNEUZEN, zie BEZEEREN.

KNIBBELEN, zie KNAAUWEN.

KNIBBELEN, zie DINGEN.

KNIBBELEN, zie KIJVEN.

KNIELEN, TE VOET VALLEN.

Uit eerbied zich voor iemand op de knien werpen. TE VOET VALLEN, wordt ook oneigenlijk gebezigd: *hij is hem te voet gevallen*, voor: hij heeft hem ootmoedig om vergiffenis gesmeekt. KNIELEN kan niet alzoo gebruikt worden.

KNIJPEN, zie NIJPEN.

KNOEIJEN, zie BRODDELEN.

KNOK, KNOOK, BEEN.

Een van die onbuigzame innerlijke deelen, welker geheele zamenſtel het gebeente geheeten wordt. KNOOK is het zelfde woord als KNOK, enkel naar onderſchei-

de-

Digitized by Google

denen tongval verſchillend geſchreven. *Hij is zwaar van knokken. Iemand de knokken aan ſtukken ſlaan.* Zeide men, in het laatſte voorbeeld: *iemand de beenen aan ſtukken ſlaan*, zoo zoude bepaaldelijk gedacht worden aan die knokken ſlechts, op welke het bovenlijf rust, en die zich uitſtrekken van de heup tot de knie, en van daar tot den voet, of, meer bepaaldelijk nog, de laatſte alleen. Doch BEEN kan ook het zelfde beteekenen, als *knok* of *knook*: *de beenderen*, of *beenders*, *uit het vleesch halen. Been* is, namelijk, op driederlei wijze te beſchouwen. Voor-eerst, als een bloot enkelvoudig naamwoord, zonder meervoud, beteekenende de ſtof, waaruit de knokken beſtaan; van waar het bijvoegelijke woord *beenen*: een *beenen* kam. Ten andere, met het meervoud, *beenderen* of *beenders*, in denzelfden zin als *knok* of *knook*, met dit verſchil nogtans, dat *been* ook van kleinere gedeelten, ja ſchilfers daarvan, gebezigd wordt, en zich tot een verkleinwoord laat vervormen: *beentje*, meerv. *beentjes: de beentjes uit de wand trekken.* Ten derde, met het meervoud *beenen*, in de eerstbijgebragte tweederlei beteekenis, namelijk van de knokken, die zich uitſtrekken van de heup tot de knie, en van daar tot den voet: *hij heeft lange beenen*; of wel bepaaldelijk die van de knie tot den voet: *hij heeft kromme beenen.*

KNORREN, zie BROMMEN.

KNORREN, zie KIJVEN.

KOD-

Digitized by Google

KODDIG, zie AARDIG.

KOEL, zie KOUD.

KOEL, zie FRISCH.

KOEL, KOELBLOEDIG.

KOEL, in eenen oneigenlijken zin, is zoo veel als onverſchillig; KOELBLOEDIG duidt het gemis van hartstogtelijke hevigheid aan. Een held blijft, in de grootſte gevaren, *koelbloedig;* een eerlijk man kan een' ſlecht mensch niet dezelfde vriendſchap betoonen, als aan iemand, dien hij achting kan toedragen; hij behandelt hem dus *koel.*

KOEN, zie DAPPER.

KOETS, zie RIJTUIG.

KOEVOET, zie BREEKIJZER.

KOKEN, zie BAKKEN.

KOLK, zie AFGROND.

KOM, zie BAK.

KOND, zie BEKEND.

KOND MAKEN, zie BEKEND MAKEN.

KOOI, zie KEVIE.

KOON, zie WANG.

Digitized by Google

KOOPEN, AANKOOPEN, INKOOPEN.

Het eigendom van een' ander tegen eene bepaalde geldswaarde overnemen. INKOOPEN is KOOPEN, met oogmerk, om weder te verkoopen; zoo zegt de winkelier: *die waar kost mij, ingekocht, meer dan gij mij biedt. Weder inkoopen* is terugkoopen wat men eenmaal verkocht heeft. AANKOOPEN is *koopen*, met oogmerk, om daarmede zijne bezittingen te vermeerderen. *Ik heb, in den loop van dit jaar, vele meubelen aangekocht.*

KOOPMAN, KRAMER, WINKELIER.

Die zijn beroep maakt van te koopen, om weder te verkoopen. KOOPMAN is het algemeene woord, en zoo wel de rondventer, die voor weinige centen rijgveters verkoopt, als de zeehandelaar, die ſchepen met kostbare ladingen bevracht voor zijne rekening ontvangt. In meer bijzondere beteekenis, is een *koopman* zulkeen, die enkel in groote hoeveelheden inkoopt, en, niet gewoonlijk aan bijzondere perſonen, maar aan diegenen verkoopt, die er hun beroep van maken, om weder in het klein aan den gaanden en komenden man te verkoopen. Deze zijn of KRAMERS, of WINKELIERS. Onder *winkelier* verſtaat men een' gezeten perſoon, wiens huis met onderſcheidene ſoorten van die waren, waarin hij neering doet, voorzien is, om daarmede zijne koopvrienden te gerijven. Diezelfde wordt een *kramer*, wanneer hij tevens met eene kraam op markten of kermisſen ſtaat. Overigens wordt ook de rondventer, die met

eene

Digitized by Google

eene mars loopt, en in het algemeen elk, die in het klein verkoopt, een *kramer* genoemd. De *koopman* in het groot levert op beſtellingen af, of handelt, door tuſchenkomst van eenen makelaar; de *winkelier* bedient degenen, die van zijne waren verlangen, de *kramer* biedt den eerstkomenden zijne koopmanſchap aan.

KOORD, zie TOUW.

KOORN, zie KOREN.

KOP, zie HOOFD.

KOPPEL, PAAR.

Tweetal gelijkſoortige voorwerpen. KOPPEL beduidt zoodanig tweetal, in zoo verre het door eenen band gebonden (gekoppeld) is, of kan worden: *een koppel konijnen.* PAAR wordt gebruikt, of voor een tweetal in het algemeen: *een paar dukaten;* of voor zulke dingen in het bijzonder, van welke men er ſteeds twee, en ook niet meer dan twee, bij elkander noodig heeft: *een paar ſchoenen.* In het eerſte geval, wordt de beteekenis van het *tweetal*, bij *paar*, niet ten ſtrengſte genomen: *het zal op een paar dukaten niet aankomen* onderſtelt, dat, wanneer men zich op die wijze verklaart *twee* dukaten meerder te willen geven, of minder te willen ontvangen, de koop ook om den *derden* dukaat niet afgebroken zal worden. Het is dus, als zeide men: *twee a drie.* Maar nooit wordt *paar*, gelijk *koppel*, gezegd voor

Digitized by Google

eene vereenigde menigte, uit veel meer dan twee of drie beſtaande: *zij liepen bij geheele koppels weg; zij ſtonden op eenen koppel.*

KOPPIG, zie HOOFD.

KOREN, GRAAN, GRANEN.

Allerlei akkervrucht, tot brood en melkſpijs gebruikt wordende. In dezen zin, is er, bij KOREN en GRAAN, eenzelvigheid van beteekenis. Die woorden behooren dus, eigenlijk, niet tot de zinverwante, of ſynonime; echter is in het gebruik eenig verſchil. Men heeft, namelijk, onverſchillig, de zamenſtellingen: *graankooper* en *korenkooper; graanzolder*, en *korenzolder; graanmarkt*, en *korenmarkt.* Doch met *graan*, niet met *koren: graanhandel, graanvloot.* En met *koren*, niet met *graan*: *korenaar, korenakker, korenbeurs, korenbijter* of *korenbout, korenbloem, korenbrander, korenbrandewijn, korendorſcher, korendrager, korenland, korenligter, korenmaat, korenmolen, korenroos, korenſchoof, korenſchop, korenworm.* *Graan* wordt ook in het meervoud gebruikt; *koren* niet. Van de te velde ſtaande vrucht, zegt men, in het enkelvoud: *de ſikkel in het rijpe graan ſlaan.* Wanneer zij ter markt gebragt is, in het meervoud, van de onderſcheidene ſoorten in het algemeen ſprekende: *de granen ſlaan op*, of *af, granen opleggen, opdoen.* Daarentegen wordt *koren* met *graan*, ook bij uitnemendheid, en ter onderſcheiding van andere graanſoorten, voor *gerſt* ge-

Digitized by Google

genomen: *het koren is thans, naar evenredigheid, duurder dan de tarw.* Eindelijk heeft *koren* nog de beteekenis van *korrel*, en in dezen zin, mede een meervoud; doch dit behoort niet tot de hier bedoelde vergelijking.

KORF, MAND.

Een, meestal van teenen gevlochten, gereedſchap, om daarin iets te dragen. MAND is het meest gebruikelijke; doch men heeft, met KORF, niet met *mand*, de zamenſtellingen *bijenkorf* en *ſchanskorf*. Overigens heerscht bij *korf*, ofſchoon niet juist in de hier gegevene voorbeelden, een nevenbegrip van ſierlijkheid en ligtheid; vooral bij het verkleinwoord *korfje: de juffer was bezig met een naaikorfje te vlechten.* Het handwerk heet *mandenmaken*, niet: *korfmaken.*

KORT, zie BEKNOPT.

KORTADEMIG, zie AAMBORSTIG.

KORTSWIJL, zie BOERT.

KORTSWIJL, TIJDKORTING.

Beide zamenſtellingen hebben, oorſpronkelijk, eenerlei zin. *Wijl* en *tijd* zijn hetzelfde, en beide worden, naar hetgeen de zamenſtellingen aanduiden, *gekort.* Echter verſtaat men onder TIJDKORTING, in het algemeen, eene ligte bezigheid, die, omdat men daarmede bezig gehouden wordt, de verveling belet,

Digitized by Google

en, omdat zij ligt valt, behagelijk is, ſchoon overigens misſchien van eenen ernſtigen aard. KORTSWIJL is enkel een boertend onderhoud.

KOST, VOEDSEL, SPIJS.

SPIJS is al wat door iemand gegeten wordt. VOEDSEL is algemeener, en bevat ook den tot behoefte gebruikten drank. KOST is eigenlijk dat, uit ſpijs en drank beſtaande, *voedſel*, hetwelk voor den mensch, naar zijne dagelijkſche gewoonte, toereikende is; echter zijn, in de meeste gevallen, daaronder vele overtolligheden begrepen, die, zoo de gewoonte ze niet medebragt, ligt te ontberen zouden zijn. In eenen uitgebreideren zin nog, verſtaat men er zelfs het geheele onderhoud onder, kleeding, huisvesting, en zelfs vermakelijkheden niet uitgeſloten. Zoo neemt men het, wanneer men zegt: *den kost winnen*. God ſchenkt aan alle dieren hun *voedſel*; de mensch heeft meer noodig tot zijnen *kost*.

KOSTEN, ONKOSTEN.

KOSTEN zijn blootelijk het geld en datgene, wat verder voor iets beſteed wordt; ONKOSTEN zijn die zelfde kosten, voor zoo verre zij als ſchade en verlies beſchouwd worden. Die een regtsgeding verliest, noemt datgene, wat het hem gekost heeft, zijne *onkosten*; de regter verdeelt ſomtijds de *kosten* onder de beide partijen. *Onkosten* maakt men enkel met inzigt, om ze, met winst, terug te bekomen; *kosten* maakt

Digitized by Google

maakt men menigmaal, om eene vermakelijkheid bij te wonen.

KOT, zie HOK.

KOUD, KOEL.

Beide als tegenſtelling van warm. KOUD, nogtans, is van warmte beroofd; KOEL, van overtollige warmte bevrijd.

KOUTEN, zie BABBELEN.

KOUW, zie KEVIE.

KNEEP, zie NEEP.

KNIJPEN, zie NIJPEN.

KRACHT, STERKTE, VERMOGEN.

VERMOGEN is toereikende kracht; STERKTE het bezit daarvan. Maar wat is KRACHT? Voor den wijsgeer, het meest onverklaarbare van alle grondbeginſelen. Men zal wel hier geen fijn uitgeplozen onderzoek daaromtrent verwachten; vergenoegen wij ons dus, met het te bepalen, als dat *iets*, hetwelk, bij alle onderſtelde voortbrenging of vernieling, verandering of afwisſeling, in beweging of tot ſtilſtandbrenging, noodzakelijk, als middel tot de veroorzaakte werking, ten grond ligt. Zoo ſpreekt men van de *natuurkrachten;* en, naar het ſtelſel der hedendaagſche vóórwereldkundigen, van de *vormkrachten der ſtof.* Van algemeener toepaſſing is: *alle kracht is van God.* — *Kracht* wordt voorts, zoo

Digitized by Google

in eenen ligchamelijken, als in eenen zedelijken zin, gebezigd: *die ſpijs zal u krachten geven; alle krachten inſpannen; een ſtoomwerktuig met de kracht van honderd paarden; verbeeldingskracht, zeggens- of zeggingskracht; kracht van geest; verſtandelijke krachten.* Gebruikelijker is: *verſtandelijke vermogens; geestvermogens; denkvermogen*; ook *ſterkte van geest.* Eenen lijdenden wenscht men *ſterkte* toe, dat is, het bezit van de noodige kracht, om zijn leed met gelatenheid te dragen. — In ruimeren zin, heeft *kracht* de beteekenis van een groot aantal, eene onbepaalde menigte: *met kracht van volk.* De *ſterkte*, daarentegen, van een leger- of legerkorps, is het juiste getal der manſchappen, waaruit het beſtaat; van daar, in den krijgsdienst: *ſterktelijſten.* — *Vermogen* wordt, ook, bijzonder voor kracht van geld genomen, zie HAVE. Zie ook VERMOGEN, met MAGT vergeleken, op MAGT.

KRACHTDADIG, zie MAGTIG.

KRACHTIG, zie MAGTIG.

KRAKEELEN, zie KIJVEN.

KRAMER, zie KOOPMAN.

KRANK, ZIEK, ONPASSELIJK, ZIEKELIJK.

Ongeſteld, niet welvarende. KRANK is *gekrenkt*; en in dit opzigt meer dan ZIEK. Nogtans kan men, met een *krank* ligchaamsgeſtel een uiterlijk voorkomen van

Digitized by Google

van welvarendheid hebben, en, veelal, zijne beroepsbezigheden blijven waarnemen. Zoo wordt het woord, ook, in ruimeren zin, voor zwak, gebrekkig, gebézigd: *een kranke ſteun: eene kranke beurs; een krânk ſchip.* Ook kent men de zamenſtellingen, *krankhoofd*, *krankzinnig*. *Ziek* ware daarvoor niet te gebruiken. De zamenſtellingen: *krankbed*, *krankenbewaarſter*, *krankenbezoeker*, worden, wel is waar, met *ziekbed*, *ziekenoppaſſer*, *ziekentrooſter*, verwisſeld; nogtans is de *zieke*, gedurende zijne ongeſteldheid, tevens *krank*; de *kranke*, daarentegen, niet altoos *ziek*. *Krank* onderſtelt eene duurzame, ofſchoon misſchien weinig gevoelige, ongeſteldheid; *ziek*, integendeel, eenen, welligt kortſtondigen, maar hevigen aanval, en zulk eenen, waardoor men buiten ſtaat geſteld wordt, om zijne gewone werkzaamheden te verrigten. Wanneer wij beide woorden met de ſchier gelijkluidende van de hoogduitſche, aan onze van zoo nabij verwante taal, vergelijken, zullen wij een der menigvuldige gevallen hebben op te merken, waarin het ſpraakgebruik der één juist het tegenovergeſtelde is van dat der andere; iets, dat, bij de menigvuldige vertalingen uit het hoogduitsch niet altoos in het oog gehouden wordt. In het hoogduitsch is *ein kranker Mensch* een *ziek* mensch, maar *ein ſiecher Körper* een *krank* ligchaam. — Onpasselijk is eene bloote ontkenning van volkomen gezondheid. Ziekelijk is degeen, die, door zijn krank geſtel, *gedurig* ziek, of althans onpaſſelijk is.

Digitized by Google

KRANKZINNIG, zie DWAAS.

KRANKZINNIG, IJLHOOFDIG, IJLENDE, ZINNELOOS, RAZEND, DOL, DOLZINNIG.

Van het gebruik der rede beroofd. IJLHOOFDIG wordt gebezigd van dien, fommige koortſen vergezellenden, toeſtand, waarin bijstere verbeeldingen ijlings door het hoofd vliegen, met eene fnelheid, die geenen zamenhang, en derhalve noch overleg, noch oordeel, ja zelfs geene duidelijke waarneming van het tegenwoordige, toelaat. IJLENDE is de zieke, die, door ſpreken, zijne ijlhoofdigheid doet blijken. Door het een noch ander, wordt het verſtand wezenlijk gekrenkt; dit herſtelt zich, gemeenlijk, dadelijk na den afloop der koortſige geſteldheid. KRANKZINNIG is degeen, wiens verſtand wezenlijk letſel heeft geleden. Het kan evenwel zijn, dat de gekrenktheid zich ſlechts opzigtelijk een of meer onderwerpen, of bij vlagen, openbaart, zoo dat de lijder bij andere onderwerpen, of op andere tijden, toont, een goed oordeel te bezitten. ZINNELOOS duidt het geheele gemis van verſtand en zinnen aan. In zoo verre, nu, *razernij* de toeſtand van *woedende zinneloosheid* is, zegt men van zulken lijder, dat hij *raast*, of RAZEND is; ook wel *razend dol*. *Dolheid*, namelijk, ziet meer op den gekrenkten ſtaat des verſtands; *razernij* op de uitwerkſelen daarvan; gelijk reeds op DOL aangemerkt is. Doch, offchoon het naamwoord *dolheid* (zie DOL) den ſtaat beteekent, waarin de redelijke mensch, door de ver-

war-

Digitized by Google

warring zijner verſtandelijke vermogens, geſtort wordt, en het huis, waarin krankzinnigen, zinneloozen, en razenden, opgeſloten worden, den naam van *dol-huis* draagt, (gelijk ook dien van *gekkenhuis*, zonder dat daarom het woord *gek*, gewoonlijk, de beteekenis van krankzinnig heeft,) komt het bijvoegelijke woord *dol* (zie wederom DOL) meest voor, in den zin van: aan ongetemde hartstogten ten prooi, en zulks door de hevigheid van uiterlijke gebaren te kennen gevende. Van daar, dat DOLZINNIG, hoezeer in de zamenſtelling van ſterker beteekenis ſchijnende, dan *krankzinnig*, geenszins op eene volſtrekte berooving van het verſtand ziet, maar enkel gemis van overleg en behoedzaamheid, uit de onberadenheid van al te driftigen ijver ſpruitende, te kennen geeft. Daarmede komt *doldriftig*, ook wel *dolkoppig* overeen. Zie het verſchil der drie laatst bijgebragte woorden, op ONBESUISD.

KRANS, zie KROON.

KREEK, zie BAAI.

KREET, SCHREEUW, GIL.

Sterke verheffing der ſtem. Eene plotſelinge, hevige pijn veroorzaakt meestal eenen onwillekeurigen SCHREEUW. Een GIL is, vooral bij vrouwen, het gevolg van eene treffende, verraſſende, gemoedsaandoening. KREET wijkt, in de beteekenis, door het gebruik daaraan gegeven, gelijk wij dit reeds meermalen bij de beſchouwing van zinverwante woorden opge-

gemerkt hebben, ten eenenmaal af van den zin, dien het woord, naar zijne afſtamming, moest hebben. Zonder twijfel, toch, komt het van *krijten*, een klanknabootſend woord, uit eenen oorſprong met *krijſchen*, en klagelijk weenen beteekenende, als kinderen doen. Zie GRIJNEN. Desniettemin is hetgeen men *kreet* heet, inzonderheid, een teeken van moed of blijdſchap, gelijk te erkennen is uit de zamenſtellingen *moordkreet*, *oorlogskreet*, *wapenkreet*, *weekreet*, (bij welk laatſte ook altoos moed onderſteld wordt), *vreugdekreet*. Overigens is *gil* altijd een ongeregeld; of, zoo men het noemt, niet *gearticuleerd* geluid, geen woordklank. Een *ſchreeuw* kan, ja, uit een woord beſtaan; doch ook niet. Bij *kreet*, daarentegen, verſtaat men, gelijk reeds uit de zoo even bijgebragte zamenſtellingen blijkt, gemeenlijk een of meer woorden, eenen verſtaanbaren zin opleverende voor diegenen, bij welke zij tot leuze verſtrekken. Zoo was *Oranje boven!* menigmaal een wapen-, meermalen een vreugdekreet.

KREGEL, zie KRIBBIG.

KRENKEN, zie BELEEDIGEN.

KRENKEN, zie ONDERMIJNEN.

KREUNEN, zie GRIJNEN.

KRIBBIG, KREGEL (KRIJGEL).

Ligt geraakt, en alsdan zijne gramſtorigheid op eene norſche wijze betoonende. Men vindt bij Hoort het

Digitized by Google

het werkwoord *kriegelen*, voor graauwen, norsch ſpreken. Nogtans is het ſchielijk geraakt zijn het overheerſchend begrip bij KREGEL, het te kennen geven der gramſtorigheid met woorden, bij KRIBBIG. Een *kregel* mensch is niet ligt te verzetten, en geeft vaak dengenen, die het wel met hem meent, *kribbig* beſcheid.

KRIEKEN VAN DEN DAG, zie DAGERAAD.

KRIELEN, zie WEMELEN.

KRIEWELEN, zie WEMELEN.

KRIJG, OORLOG.

Gewapende ſtrijd van volk tegen volk, of ſtaat tegen ſtaat; ook van partij tegen partij, in den beperkteren zin van *burgeroorlog*, *burgerkrijg*. Men ſchrijft, veelal, bij verkiezing, KRIJG. In het ſpreken, zegt men zelden anders, dan OORLOG. Niettemin zal men nooit *oorlog* hooren bezigen, in de gemeenzame ſpreekwijs: *wij willen daarover geenen krijg aanregten*, in den zin van: wij willen daarom geenen twist aanleggen. Zoo komt *krijg* meermalen, *oorlog* niet, enkel in de beteekenis van twist of hevige oneenigheid voor; als, in de bijbelvertaling: *van waar komen krijgen en vechterijen onder u? Krijg*, als van den *wapenkreet* uitgaande, doelt meer op het aanvangen van, en het zich bereiden tot den ſtrijd, natuurlijk door een geſchil veroorzaakt; *oorlog*, meer op de gevolgen en den gehoopten uitſlag van

Digitized by Google

van denzelven, het *verſtaan* en *neerleggen* van den vijand. Die onderſcheiding blijkt vooral uit de zamenſtellingen; waarbij nogtans in aanmerking dient te worden genomen, eensdeels, dat daarin ſomtijds beide woorden, als het ware, onverſchillig kunnen voorkomen, omdat de zamenſtelling beiderlei zin toelaat, als *krijgsgod* en *oorlogsgod*, zonder dat derhalve de fijne verſcheidenheid verloren gaat; anderdeels, dat men, door het niet opmerken van die verſcheidenheid, ſommige zamenſtellingen heeft doen in zwang komen, die klaarblijkelijk tegen dezelve aandruiſchen, en waarbij de maker, vooral zoo het een dichter was, enkel op het verſchil van den klank en van het getal der lettergrepen ſchijnt gelet te hebben. Van dien aard is *oorlogslof*, in plaats van *krijgsroem*; *oorlogsvaan*, in plaats van *krijgsvaan* of *krijgsſtandaard*. Maar men zegt altoos *krijgsbende*, niet *oorlogsbende*; *krijgsleger*, niet *oorlogsleger*; *krijgsheer*, niet *oorlogsheer*; *krijgsoverſte*, niet *oorlogsoverſte*; *krijgsraad*, niet *oorlogsraad*; *krijgshoofd*, *krijgsknecht*, niet *oorlogshoofd*, *oorlogsknecht*; *krijgslist*, niet *oorlogslist*; *krijgswoord*, niet *oorlogswoord*; *krijgsgevangen*, niet *oorlogsgevangen*; enz. Daarentegen, omdat daarbij niet zoo zeer op het aanleggen van den ſtrijd, als op het vernielen van den vijand gezien wordt, *oorlogsſchip*, zelden *krijgsſchip*. Van daar, dat *oorlogsvolk* wel voor de manſchap van een ten oorlog uitgerust ſchip, maar niet, eigenlijk, en zonder uitbreiding van het oorſpronkelijke denkbeeld, in den gewonen zin van *krijgsvolk* te be-

Digitized by Google

bezigen is. Zoo ook *oorlogsramp*, niet *krijgsramp*; daarentegen: *krijgsmoed*, *krijgsdeugden*, niet (ten zij door eene eigendunkelijk genomene vrijheid), *oorlogsmoed*, *oorlogsdeugden*. Al wat er edels is in den ſtrijd, namelijk, ligt in *krijg*; het onedele, onmenſchelijke, verwoestende en verdervende, in *oorlog*. Zoo zijn er, behalve de reeds opgegevene van *oorlogsvolk* en *krijgsvolk*, meer zamenſtellingen op beiderlei wijze gevormd, en even zeer in beteekenis onderſcheiden. Zoo behoort het *krijgsregt*, eigenlijk, tot het ſtrafregt; het *oorlogsregt*, tot het zoogenaamde regt der volken; *krijgszaken* zijn zaken, den krijgsſtand betreffende; *oorlogszaken* doen de onderlinge betrekkingen der volken veranderen; een *krijgshaftig* en tevens *krijgzuchtig* vorst zal zijne bijzondere oplettendheid op het *krijgswezen* rigten, ſchoon welligt, gedurende zijne ganſche regering, de vrede niet geſtoord worde; maar een *oorlogzuchtig* vorst zal, hoe ongetergd ook, ligt een voorwendſel vinden, om het *oorlogsvuur* te ontſteken. Eindelijk, zijn er, naar aanleiding der hier gemaakte onderſcheiding, nieuwe, tot nog toe niet voorgekomene, doch in den aard der beteekenis liggende, zamenſtellingen te maken. Zoo ſtraks is, bij voorbeeld, opgemerkt, dat men wel zeide *krijgsraad*, maar niet; *oorlogsraad*; namelijk, niet in den zelfden zin als *krijgsraad*, hetzij als den raad van legerhoofden, zamengekomen, om over een ontwerp van aanval of verdediging, of over eenen krijgstogt, te beraadſlagen, hetzij als de vierſchaar, tot de toepaſſing van het krijgs-

Digitized by Google

krijgsregt bevoegd. Doch wij willen hierdoor in geenen deele ontkennen, dat men het woord (*oorlogsraad*) kan gebruiken voor eene zamenkomst van vorſten, of van derzelver ſtaatsdienaren, opzettelijk vergaderd, om onderling het noodige tot het voeren van eenen voorgenomen oorlog te beramen. En in zoodanigen zin, zoude, *krijgsraad* zeker niet te kiezen zijn.

KRIJGEL, zie KRIBBIG.

KRIJGSBENDE, en andere zamenſtellingen met *krijg*, zie KRIJG.

KRIJTEN, zie GRIJNEN.

KRING, zie CIRKEL.

KRIOELEN, zie WEMELEN.

KROM, zie GEBOGEN.

KRONIJK, JAARBOEK.

Een boek, waarin de geſchiedenis, van jaar tot jaar, achtervolgd wordt. Het eene woord is de vertaling van het andere; dus is er eenzelvigheid van beteekenis. Nogtans zegt men, en kan men zeggen: *de boeken der* KRONIJKEN, de twee geſchiedboeken des ouden Testaments bedoelende; waarvoor, natuurlijk, *de boeken der* JAARBOEKEN niet voegen zoude.

KROON,

Digitized by Google

KROON, KRANS.

Eene kringvormige omvatting, vooral tot ſieraad, en, meer bepaaldelijk, inzonderheid wat KROON betreft, (ſchoon die beteekenis, gelijk wij zullen zien, bij KRANS geenszins uitgeſloten zij,) tot hoofdſieraad. Beide woorden behooren tot het geſlacht van *rand*, *rond*, waarbij de klinker het minst in aanmerking komt, maar de rollende *r* en inſluitende *n* de wezenlijkſte beſtanddeelen zijn; de voorgeplaatſte *k* duidt hoogte aan. Offchoon het dan wel ſchijn hebbe, dat ons *kroon* van het lat. *corona*, fr. *couronne*, ontleend zij, is de meening dergenen niet te verwerpen, die de overeenkomst van het latijnſche met het duitſche woord, (hoogd. *Krone*, nederd. *kroon*), daaraan toeſchrijven, dat beide, het latijnſche en het duitſche, uit eenen gemeenſchappelijken, verre verſpreiden, wortel geſproten kunnen zijn. Ook het rusſisch heeft *korôna*; en *korol'*, voor den *gekroonden*, eenen koning. Wij gebruiken thans, in den bepaalderen zin, *kroon*, voor het, ten teeken der vorſtelijke waardigheid ſtrekkend, prachtig hoofdſieraad, uit goud en edelgeſteenten zamengeſteld; een *krans*, daarentegen, is gemeenlijk van loof of bloemen gevlochten. De latijnen namen hun *corona* zoo wel voor *krans* als voor *kroon*; blijkens de *corona civica*, die niet dan een krans was, uit eikenloof gevlochten. Wij zeggen daarvoor, thans, nog wel *burgerkroon*, doch enkel met aanſpeling op het eerſieraad van dien tijd. Oneigenlijk, nogtans, blijft

Digitized by Google

kroon ſteeds eer, roem, luister; ook behalve het vorsteiijk gezag, of vorstelijk gebied. Zoo zegt men: *de kroon der heerlijkheid; hij is de kroon van zijn geſlacht; iemand de kroon van het hoofd ſtelen*, (hem van iets zeer ſchandelijks beſchuldigen,) *iemand eene kroon opzetten*, (zeer tot zijnen lof van hem ſpreken). In den eigenlijken zin, is het hoofdſieraad, *kroon* geheeten, niet een enkele kring, maar met onderſcheidene elkander overkruiſende bogen op dien kring gevormd. Om de gelijkheid der gedaante, noemt men meer andere dingen *kroon*, offchoon van andere ſtof gevormd; zoo, de *kroonen* van loof en bloemen, in de *estaminets* te Brusſel; de *kroonen*, waarop kaarſen branden. Een *krans* is enkel kringvormig, en wordt ook gebezigd voor eenen ring van touwwerk, in harst en pek gedoopt, om licht te geven, óf ook brand te veroorzaken: *pikkrans*; of voor de reeks, tot eenen kring geregen, koralen, den Roomschkatholijken tot hunne bedeoefeningen dienende: *rozenkrans*. Ook noemt men het darmſcheidſel in koeijen, om zijne ronde gedaante, de *krans*.

KROONPRINS, ERFPRINS.

De oudſte zoon van eenen regerenden vorst, als vermoedelijke erfgenaam van zijns vaders heerſchappij. In dit opzigt beſtaat het verſchil tusſchen de beide woorden alleen daarin, dat de titel van KROONPRINS alleen toekomt aan den vermoedelijken erfgenaam van eenen koninklijken of keizerlijken troon, terwijl ERFPRINS

Digitized by Google

PRINS de titel is van de oudſte zonen van vorſten van minderen rang. Wanneer aan de hoedanigheid van *kroonprins* ook de titel van een bijzonder vorſtendom, hoezeer niet in werkelijke heerſchappij bezeten, verknocht is, kan de oudſte zoon van den *kroonprins*, in zoo verre, *erfprins* genoemd worden. *De kroonprins der Nederlanden. De erfprins van Saxen-Weimar. De erfprins van Oranje*, oudſte zoon van den vermoedelijken erfgenaam der koninklijke waardigheid in Nederland, omdat deze, als kroonprins, den titel van *prins van Oranje* voert.

KRUID, GEWAS, PLANT.

In het algemeen elk opgeſchoten voortbrengſel des aardbodems. KRUID komt, in dien omvang van beteekenis, enkel voor in de zamenſtellingen *kruidkenner*, *kruidkunde*, *kruidlezer*, enz. Anders zijn, bij *kruid*, ten minſte heesters en boomen uitgeſloten; ook gras- en halmſchietende granen. Ook bezigt men het woord meestal in den meer bepaalden zin van geurige, hetzij uit- of inheemſche, gewasſen, tot toeſpijs dienende; van waar *kruidig*; of wel van zulke, die eene genezende kracht bezitten; van waar *kruidenzoeker*. Uit dien hoofde ook is het, dat taaloefenaren hebben voorgeſteld, om het woord *plantkunde* in plaats van *kruidkunde*, (en bij gevolg ook *plantkenner*, in plaats van *kruidkenner*,) in te voeren. Veel ſchijn van reden was daarvoor, naardien PLANT in den meest algemeenen zin altoos voorkomt in de zamenſtelling *plantenrijk*, waarvoor ook

Digitized by Google

gezegd kan worden *het rijk der planten*, hetwelk boomen, ſtruiken, kruiden, grasplanten, enz. bevat. Niettemin heeft ook *plant*, gemeenlijk, die ruimte van beteekenis niet; die behoort veeleer tot den ſtijl der wijsgeerige natuurbeſchouwing; in het gemeene leven bezigt men *plant* ook meermalen in de engere beteekenis van jonge en pas uit de aarde voortſpruitende gewaſſen, vooral die van zulken aard zijn, dat zij verplaatst moeten worden: *koolplanten*, *ſaladeplanten*, *aardbezieplanten*; of wel voor ſommige boomſoorten, welke men aankweekt met jonge ſpruiten van eenen reeds opgeſchoten boom af te hakken, en die derwijze in de aarde te zetten, (te *planten*,) dat zij tot nieuwe boomen opgroeijen. GEWAS is dus, eigenlijk, het eenige algemeene woord; en men onderſcheidt *aard-* en *zee-gewas*, *ſpruit-* en *plantgewas*.

KRUIN, SCHEDEL.

Het bovenſte van het hoofd. KRUIN, met *kroon* en *kring* verwant, (waarom men ook van de *kruin* ſpreekt van ſommige roomſche geeſtelijken, wier hoofd zoo geſchoren wordt, dat de blijvende haarſtrook eenen kring vormt,) ſchijnt meer op de ronde gedaante te zien: *wel past der dichtren lauwerkroon om zijne kruin.* — Bij SCHEDEL denkt men meer aan de bovenſte oppervlakte: *het uitgetogen zwaard, dat uwen ſchedel dreigt.* Het is nogtans *kruin*, niet *ſchedel*, dat, bij uitbreiding, gebruikt wordt, om het uitſtekende toppunt, het bovenſte deel, ook van an-

Digitized by Google

andere voorwerpen aan te duiden, inzonderheid van bergen.

KRUIS, zie RAMP.

KUIJEREN, zie WANDELEN.

KUIP, TOBBE.

Een houten vat, van boven open, en meer wijd dan hoog. De TOBBE heeft gemeenlijk twee handvatten; de KUIP behoeft die minder. De reden is, dat men zich van de *tobbe* bedient, om er iets in te verrigten, dat niet altoos op dezelfde plaats in het huis geſchiedt, of na afloop waarvan, men de tobbe weder wegruimt, als wasſchen, deeg maken, en dergelijke, terwijl de *kuip* daarentegen, geſchikt voor toebereidingen, die eenen geruimen tijd vereiſchen, meestal eene vaste plaats heeft. Dus *waschtobbe*, *meeltobbe*; *gijlkuip*, *vleeschkuip*.

KUIKEN, zie HOEN.

KUISCH, zie EERBAAR.

KUISCHEN, zie REINIGEN.

KUNDE, zie KUNST.

KUNDIG, zie KUNSTIG.

KUNNE, GESLACHT, SEKSE.

Eene der beide afdeelingen van alle voorttelende ſchepſelen, naar hunne, hetzij mannelijke, hetzij vrouwelijke, eigenſchappen beſchouwd. SEKSE en

Digitized by Google

KUNNE worden alleen van het menschdom gebezigd; (het eerſte had wel niet uit de uitheemſche taal behoeven afgeborgd te worden.) Ook bij de planten heeft men tweederlei GESLACHT ontdekt; en de ſpraakkunst kent aan ſommige taaldeelen een mannelijk of vrouwelijk, of wel, in ſommige ſpraken, een onzijdig *geſlacht* toe.

KUNST, KUNDE, WETENSCHAP, GELEERDHEID.

Alle woorden van gemeenzaam, dagelijksch, zoo wel ſpreek- als ſchrijfgebruik, van kennelijk verſchillende afleiding, van, meer dan gemeenlijk het geval is, naauwkeurig te onderſcheidene beteekenis; en, niettemin, meer dan vele andere, willekeurig en zonder voorbedachte reden, in het gebruik met elkander verwisſeld wordende. Niets is toch gemeener in den mond van elk, dan de uitdrukking: *kunſten en wetenſchappen*, en ware te onderſtellen, dat daarmede op twee afzonderlijke, bepaalde, begrippen gedoeld wierd. Nogtans wordt, hier, WETENSCHAP genoemd, wat *elders* KUNST heet. Aan de hoogeſcholen, heeft de eene *faculteit* den naam van *regtsgeleerdheid*, eene andere dien van *geneeskunde*. En hoe vaak leest en hoort men niet, ook voor het laatste, *geneeskunst*; en, zonder dat iemand om eenige redelijke redengeving denke, onverſchillig, *dichtkunst* en *dichtkunde*; ja *rekenkunde* en *rekenkunst*; zelfs, *wiskunst* en *wiskunde*? *Kunst*, evenwel, is van *kunnen*; KUNDE, van *kennen*. De meest algemeene beteekenis

Digitized by Google

teekenis, waarin het eerſte voorkomt, is in de gemeenzame ſpreekwijs: *ik zal mijne kunst eens aan hem toonen*, toonen, wat ik doen kan. Voorts wordt *kunst* genomen voor menſchelijken arbeid, in het bijzonder, en bepaaldelijk in tegenſtelling van de natuur: *hoe veel verſchillen de werken der kunst van die der kunsteloozе natuur! Kunst*, in dezen zin, is altoos navolging van hetgeen men in de natuur heeft opgemerkt, maar zulk eene navolging, waardoor men als het ware de natuur meester wordt, en aan de voorhandene ſtof, tot bepaalde einden, andere gedaanten en andere hoedanigheden geeft. Om dit met vaardigheid te doen, moet men daarin oefening verkregen hebben; om het doelmatig te doen, behoort men de, aanvankelijk door ervaring opgemerkte, regelen, naar welke ſommige gevolgen uit ſommige werkingen ontſtaan, te kennen en in acht te nemen. Zoo is dan, eindelijk, *kunst* te bepalen als eene, door opmerking en oefening verkregene, vaardigheid, met moeite, vlijt en nadenking verbonden. Draagt nu eenig voortbrengſel van menſchelijke vlijt bijzonder uitmuntende blijken van ſchranderheid en bedrevenheid, zoo noemt men het, bij uitnemendheid, *kunſtig*, en den vervaardiger, bij uitſtek, een' *kunſtenaar*. Zoo is, bij voorbeeld, het ſmeden eene *kunst*, maar de ſmid, ten zij hij een werk vervaardige, waaruit zulke ongemeene ſchranderheid en bedrevenheid blijkt, is een *werkman*, niet een *kunſtenaar*. Daar men, nu, in het algemeen, voor edeler houdt, wat inzonderheid tot veraangenaming of

Digitized by Google

verfraaijing, niet blootelijk uit behoefte geſchiedt, gelijk ook het eerſte altoos meerdere vordering in beſchaving onderſtelt, is de benaming van *kunst* meer en meer verloren geraakt voor die bedrijven, tot welke, alleen, of althans voornamelijk, eene ligchamelijke vaardigheid, en wel bepaaldelijk eene vaardigheid der *handen* vereischt wordt, en die, naar de aangegevene onderſcheiding, *handwerken*, of *ambachten*, genoemd worden. Men zegt dus niet de *klompenmakerskunst*, en ook niet de *timmermanskunst*, of *timmerkunst*, maar het *klompenmakershandwerk*, het *timmermansambacht*. Zie AMBACHT. Het *draaijen*, het *etſen* of *plaatſnijden*, heet eene *kunst*, omdat, offchoon het niet zonder ligchamelijke vaardigheid geſchieden kan, de daardoor gewrochte voortbrengſelen meer voorwerpen zijn van ſmaak, dan van noodwendigheid. De benaming van *vrije kunſten* is nog lang in zwang gebleven, nadat de reden voor het aannemen dier bewoording was opgehouden, namelijk, als bij de Grieken en Romeinen, door vrije perſonen uitgeoefend wordende, terwijl, naar de ſtaatsbegrippen dier volken, volgens welke de eene burger den anderen niet moest dienstbaar zijn, de blootelijk werktuigelijke kunſten, dat is, naar de tegenwoordige benaming, de handwerken of ambachten, enkel door ſlaven mogten geoefend worden. Tot deze *vrije* kunſten, werd, om de belangrijkheid der voortbrengſelen, bij de uitvinding der letterſtempels, ook het boekdrukken gerekend; en men zegt nog tegenwoordig de *drukkunst*, *boek-* of *plaatdrukkunst*,

hoe

Digitized by Google

hoe bloot werktuigelijk ook de arbeid van den eigenlijken drukker zij. *Spraakkunst*, *rekenkunst*, *dichtkunst*, *zangkunst*, waren, ten tijde der Grieken en Romeinen, *vrije* kunſten. Thans wil het gebruik dat men *ſchoone* kunſten zegge, waartoe hetzelfde gebruik dan niet alleen *zang-* of *toonkunst*, *bouwkunst*, maar ook *redekunst* en *dichtkunst* telt. Bij deze ſchoone kunſten onderſcheidt men nog in het bijzonder de zoogenaamde *beeldende* kunſten, als *beeldhouwkunst*, *graveerkrust*, *ſchilderkunst*, *teekenkunst*, enz. De laatſte zijn het, die inzonderheid ſchijnen bedoeld te worden, wanneer men van *kunſten en wetenſchappen* ſpreekt. — Doch, alvorens tot eene nadere opheldering daarvan te komen, hebben wij *kunst* met *kunde* te vergelijken. Men zegt, immers, gelijk reeds aangemerkt is, als ware het onverſchillig, *dichtkunst* en *dichtkunde*, *rekenkunst* en *rekenkunde*, *wiskunst* en *wiskunde*. Onzes inziens, zeer verkeerdelijk. Immers, wanneer wij enkel den aard der zoogenaamde *ſchoone* kunſten beſchouwen, de bloot werktuigelijke, of handwerken en ambachten er zelfs ten eenenmaal buiten gelaten, bevinden wij, dat *kunst* altoos een bedrijf onderſtelt, uitgeoefend op, of door middel van voorhandene natuurgewrochten. De *bouwkunst* bedient zich van vaste ſtoffen, de *toonkunst* van werktuigen, geſchikt om geluiden voort te brengen, gelijk dit bij de *zangkunst* door middel van de bewerktuiging der menſchelijke ſpraakdeelen geſchiedt. De *kunst* beſtaat dan daarin, dat men het voorhandene, naar de kunstregelen, meesterlijk aanwende

Digitized by Google

tot dat oogmerk, dat men zich daarbij heeft voorgeſteld; en, in dit opzigt, derhalve, waren de ouden het ſpoor ten eenenmaal bijster, wanneer zij tot de *kunſten* ook de *poëzij* rekenden, wier wezen daarin beſtaat, dat de dichter zich uit den bekrompenen kring van zinnelijke, gewaarwordelijke voorwerpen tot in eene denkbeeldige wereld verheffe, en de perkloose ruimte van zijnen gedachtenkreits met vormen van eigene ſchepping ſtoffere, uitgebeeld naar de hem, in de hooge vlugt van zijnen geest, voorzwevende *ideën*. Wat ons hier, in het algemeen, op te merken ſtaat, is, dat bij elke kunst, van welken aard ook, het in acht nemen der kunstregelen, de kennis derzelve, dat is *kunde*, onderſteld wordt. Maar daarom is geenszins die *kunde* de *kunst*. De *kunde*, op zich zelve, onderſtelt geenerlei bedrijf, of uitoefening, gelijk bij de *kunst* het geval is. Wij wenſchen deze onderſcheiding bij de ſtraks gedachte zamenſtellingen in acht genomen te zien. Sommige kunnen met *kunst* en *kunde*, beide, gevormd worden; doch niet onverſchillig. Men kan zeer wel de *teekenkunde*, dat is, de regelen naar welke de beelden op eene ſchilderij moeten uitkomen, verſtaan, zonder zelf eene teekening naar behooren te kunnen vervaardigen, of de *teekenkunst* uit te oefenen. Zoo is *tooneelkunde* een vak der fraaije letteren, *tooneelkunst* het bedrijf der vertooners. Om dus de eene of andere zamenſtelling te verkiezen, zouden wij in aanmerking nemen, of daarbij hoofdzakelijk op de *kennis*, dan wel op het

be-

Digitized by Google

bedrijf, gezien wordt. Zoo zouden wij *heelkunst* liever zeggen, dan *heelkunde*, omdat het daarbij, in de meeste gevallen, vooral op de *behandeling* aankomt. Daarentegen, niet *geneeskunst*, maar *geneeskunde*, omdat daarbij geenszins aan het werkelijk toedienen der geneesmiddelen gedacht wordt, maar enkel aan de kennis derzelve, welke de arts moet bezitten, om ze naar eisch te verordenen. Zoo ook *bouwkunde* en *bouwkundige*, liever dan *bouwkunst* en *bouwkunſtenaar*; *meetkunde* en *meetkundige*, niet *meetkunst* en *meetkunſtenaar*, (ten ware, misschien, bepaaldelijk in den zin van werkelijk *landmeter*,) *wiskunde*, niet *wiskunst*, offchoon de *ſtelkunst* (niet *ſtelkunde*) een tak daarvan zij. Zoo ook *rekenkunst*, niet *rekenkunde*, al geschiedt het rekenen ook uit het hoofd; vooral *cijferkunst*, nooit *cijferkunde*, daar er toch, onder alle bezigheden van den geest, geene is, die meer volſtrekt werktuigelijk geſchiedt, dan deze. Over *ſpraakkunst* en *ſpraak-* of *taalkunde*, zie SPRAAKKUNST. Zoo is *redekunde* de wetenſchap, die den mensch opleidt, om wel en bondig te redekavelen, anders onder den naam van *logica* bekend; en zeer te onregt is menigmaal, in die zelfde beteekenis, *redekunst* gebezigd, waaronder, zoo men al het woord behouden wil, best het misbruik van de regelen der *redekunde*, gelijk dit in der tijd bij de drogredenaars (*sophisten* geheeten) plaats had, te verſtaan ware. De vraag is nu, of *bouwkunde*, *meetkunde*, en alle dergelijke, die niet binnen de bepaling van

kun-

Digitized by Google

kunſten vallen, geacht moeten worden tot de *wetenſchappen* te behooren? Wanneer men geene andere onderſcheiding maakt, dan die van *kunſten* en *wetenſchappen*, zeker ja. Van daar, dat men voor de laatſte eene bijzondere afdeeling heeft ingevoerd, welke men de *fraaije* wetenſchappen genoemd heeft, daartoe inzonderheid tellende de poezij en welſprekendheid. Desniettemin is er een wezenlijk onderſcheid tusſchen *kunde* en *wetenſchap*. Om eene zaak te *kennen*, is veelal bloote ervaring genoeg; ook de kunſtenaar, ja, de werkman, kan daarom *kundig* zijn in zijn vak. Om iets te *weten*, is de kennis van het enkele *hoe*? niet altijd genoeg; ook het *waarom*? behoort daartoe; dat is, men moet tot het verband tusſchen oorzaken en gewrochten doorgedrongen zijn. In dien zin kan men zeggen, dat de natuurkunde, eerst door Newton, tot eene *wetenſchap* verheven is. — Uit het gezegde blijkt, dat de *wijsbegeerte*, ten eenenmaal de beſcheidenheid van haar voorkomen verzaakt, wanneer zij zich onder de *wetenſchappen* wil rangſchikken; en dat daartoe altoos geen regt hoegenaamd is voor hetgeen tot nog toe den reeds zoo zeer verkeerden naam van *bovennatuurkunde* droeg, en thans *beſpiegelende wijsbegeerte* wordt geheeten. Men is gewis vergevorderd in *kunde*, wanneer men alle verſchijnſelen kent; maar de *wetenſchap* is gebrekkig, zoo lang een dier verſchijnſelen onverklaarbaar blijft. GELEERDHEID is eene geheel andere zaak. *Kunde* kan op bloote ervaring gegrond zijn; *wetenſchap* is door oordeelkundige na-

vor-

Digitized by Google

vorſching en overdenking te verkrijgen; *geleerdheid* is alleen het gevolg van vlijtige boekbeoefening. Zoo moet de *godgeleerde* de gewijde ſchriften en derzelver uitleggingen onderzocht hebben, de *regtsgeleerde* gemeenzaam zijn met de wetboeken en de uitſpraken der geregtshoven. Zie *taalgeleerdheid*, op SPRAAK-KUNST. Het is niet onmogelijk, dat dit begrip ten grond heeft gelegen voor de benaming der beide akademiſche faculteiten. Sedert kort, nogtans, beginnen enkele ſchrijvers *regtskunde* te bezigen; en misſchien ware dit woord bij de merkelijke vereenvoudiging der regtsſtudie, na de invoering van de nieuwere beknoptheid in het zamenſtel der wetten, verkieslijk. Indien er nog een voorbeeld noodig zij, om het verſchil tusſchen *kunst* en *kunde* in de zamenſtellingen te doen erkennen, beproeve men hoe *regtskunst*, in plaats van het hier bijgebragte *regtskunde*, luiden zou.

KUNSTIG, KUNDIG, GELEERD.

Na dus breedvoerig over de naamwoorden te hebben gehandeld, tot welke de bijvoegelijke KUNSTIG, KUNDIG en GELEERD betrekkelijk zijn, meenen wij ons van de uiteenzetting der afzonderlijke beteekenisſen van deze laatſte te kunnen ontſlagen rekenen. Doch wij hebben, over derzelver gebruik in zamenſtelling, eene enkele aanmerking te maken. Men zegt: eene *cijferkunstige* opgave, eene *ſtaatkundige* onderhandeling, een *godgeleerd* vertoog. Het wil zeggen: tot de cijferkunst, de ſtaat-

Digitized by Google

ſtaatkunde, de godgeleerdheid, betrekkelijk, zonder dat men bedoelt te kennen te geven, dat er *kunst* in de opgave, *kunde* in de onderhandeling, of *geleerdheid* in het vertoog is. Die verwijdering van het oorſpronkelijke begrip maakt nogtans de zamenſtelling, vooral met *kundig*, wezenlijk ſluitend; gelijk wanneer men van de *aardrijkskundige* ligging eener plaats ſpreekt, of de koffijhuispraat over ſtaatszaken een *ſtaatkundig* geſprek noemt. Sommige taalgeleerden verkiezen, in zulk een geval, de onduitſche bewoording: *geographiſche* ligging, *politiek* geſprek.

KUNSTIG, zie BEHENDIG.

KUSSEN, PEUL, PELUW.

Een der toebehooren van een bed, in eenen met dons of vederen, of andere, in plaats daarvan, gebezigde ſtoffe gevulden buidel. Een KUSSEN beſlaat ſlechts de helft der breedte van een door twee perſonen beſlapen bed; de PEUL, of PELUW, reikt van de eene tot de andere zijde, en heeft, als in figuur vrij wel naar eene peul gelijkend, haren naam daarvan langs denzelfden overgang van denkbeelden, die in het eng. *cod*, dat peul en kusſen tevens aanduidt, zigtbaar is. Bij *kusſen*, daarentegen, ligt, volgens ADELUNG, *of* het begrip van dekken, *of* dat der inwendige holte, ten grond. Ook daarom, dan, ware *kusſen* niet in de plaats te ſtellen, in: *hij nam eenen ſteen tot zijne peluw.*

KUST,

Digitized by Google

KUST, zie BOORD.

KUST, KEUR.

Verkiezing. Over KEUR zie KIEZEN. KUST komt alleen voor in de ſpreekwijs: *te kust en te keur*. Het ſchijnt het, bij de Vlamingen nog gebruikelijke, uitheemſche *gusto* te zijn: *naar ouwen gusto*. Het zoude dan oorſpronkelijk *ſmaak* beteekenen. *Te kust en te keur kunnen gaan* zoude dan de beteekenis hebben van: naar welgevallen kunnen kiezen, hetzij zoo als de luim het opgeeft, hetzij zoo als het beraden oordeel het gebiedt.

KUUR, GRIL, LUIM, NUK.

Eene vlaag van eigenzinnigheid. Bij KUUR heerscht het nevenbegrip van belagchelijkheid; bij GRIL, dat van eene herſenſchimmige verbeelding; bij LUIM, dat van tevredenheid of ontevredenheid; bij NUK denkt men aan eene onheuſche uitwerking eener onbeſtendige eigenzinnigheid, die zelfs wel tot boosheid overſlaat. *Hij regt zotte kuren aan. Hij heeft altoos wonderlijke grillen in zijn hoofd. Is hij in eene goede, of kwade luim? Heeft hij zulke nukken?*

KWAAD, zie ERG.

KWAAD, BOOS, BOOSAARDIG, KWAADAARDIG.

De beide eerſte woorden zijn reeds, in eenen algemeeneren zin, met elkander en andere woorden, als

Digitized by Google

als *erg*, *ſlim*, *ſlecht* en *euvel*, vergeleken; zie ERG. Wij hebben ze hier, in betrekking tot BOOSAARDIG, van eene andere zijde te beſchouwen. Daar reeds BOOS, (zie ERG,) op zich zelve den hoogſten trap van zedelijke ſlechtheid aanduidt, zoude er weinig reden zijn, om het woord nog door eene zamenſtelling te verſterken, indien het niet ook eene zachtere nevenbeteekenis had, die namelijk van toornig, verſtoord, gramſtorig, met denzelfden zin, als daarvoor ook KWAAD gebezigd wordt. *Kwaad*, of *boos op iemand zijn*. *Kwaad*, of *boos worden*. *Iemand kwaad*, of *boos maken*. Zoo kan iemand van zich zelven zeggen: *al word ik eens boos, ik meen het zoo erg niet;* waarbij *erg* den ſterkeren, *boos*, als tegenſtelling, den minderen graad uitdrukt. Werkelijk verliest het woord, op die wijze gebezigd, ten eenenmale den zin van eene duurzame geaardheid, zoo wel, als van het eigenlijke opzet, om anderen ſchade toe te brengen. Om dan beide ſtelliger te kennen te geven, gebruikt men *boosaardig*, dat is, van eenen *boozen* aard, niet enkel kortſtondig boos of gebelgd, maar met eene blijvende, innige, zucht bezield, om *kwaad* te doen. *Welk een boosaardige toeleg!* KWAADAARDIG is niet volkomen het zelfde; hoezeer namelijk, *kwaad* en *boos*, in den hier bedoelden zin, als gelijk van beteekenis te beſchouwen zijn, is er tuſſchen de daarvan gevormde naamwoorden, *kwaadheid* en *boosheid*, dit verſchil, dat het eerſte, van perſonen, altoos in den blooten zin van gramſtorigheid, het laatſte zelden anders dan in dien van de erg-

Digitized by Google

ergſte ſnoodheid gebruikt wordt. Zoo heeft dan mede, door den invloed van dit ſpraakgebruik, *kwaad* in de zamenſtelling *kwaadaardig*, den zachteren zin, en men zal iemand *kwaadaardig* kunnen noemen, alleen omdat hij de geaardheid heeft van ligt *kwaad* te worden, zonder daarom, eigenlijk gezegd, *boosaardig* te zijn. *Een kwaadaardig wijf.*

KWAADAARDIG, zie KWAAD.

KWAADSPREKEN, zie LASTEREN.

KWAAL, ZIEKTE.

Gemis van gezondheid. ZIEKTE is van KWAAL op dezelfde wijze onderſcheiden, als van *krankheid*, zie KRANK. Doch kwaal is eene aanhoudende krankheid.

KWALSTER, FLUIM, ROGCHEL.

Opwerping van taai ſpeekſel, ſlijm. FLUIM is het welvoegelijkſte woord; de arts vraagt, of de lijder ook wel *fluimen* opgeeft. ROOCHEL ziet inzonderheid op de opwerping zelve, en het daarmede gepaarde geluid der keel. KWALSTER doelt op het afzigtige van het uitwerpſel.

KWANT, SNAAK, SCHALK, GAST.

Bij allen ligt het denkbeeld van wakkerheid, levendigheid ten grond. KWANT noemt men iemand, waarop niet veel ſtaat is te maken, omdat hij zich nu dus, dan zoo, vertoont. Het woord is zeker

Digitized by Google

van *wenden*. SNAAK, waarſchijnlijk van het oude (nog tegenwoordig friesch-boerſche) *ſnakken*, is eigenlijk een luchtige prater. SCHALK, in den zin, waarin wij het hier vergelijken, beteekent eenen loosaard. *Hij is een* GAST, zegt men, in de gemeenzame verkeering, van iemand, die, zoo als men het noemt, voor een klein geruchtje niet vervaard is.

KWARTIER, VIERENDEEL, VIERDE PART.

Vierde gedeelte. PART is een onduitsch woord voor deel, gedeelte, aandeel. VIERENDEEL is de vertaling van KWARTIER. Er is dus als het ware eenzelvigheid van beteekenis. Nogtans is er verſchil in het gebruik. VIERDE PART wordt ſlechts dan gebruikt, wanneer iets werkelijk in vieren gedeeld wordt. *Kwartier uurs* zegt men voor een vierde gedeelte van een *uur*; *vierendeel jaars*, voor een vierde gedeelte van een *jaar*. Men koopt bij het *vierendeel* (*ponds*), waren, die gewogen, bij het *kwartiertje*, zulke, die met de maat gemeten worden: *een vierendeel boter op een kwartiertje meel.*

KWETSEN, zie BEZEEREN.

KWIJT RAKEN, zie VERLIEZEN.

KWIJT WORDEN, zie VERLIEZEN.

Digitized by Google

LAAG, zie DIEP.

LAAG, zie BEDDING.

LAAGHEID, LAAGTE.

Beide worden oneigenlijk gebezigd; doch LAAGTE, in de beteekenis van eenen armoedigen ſtaat; LAAGHEID, in die van eene verachtelijke ſlechtheid.

LAARS, STEVEL.

Schoeiſel, dat tevens het been bedekt. STEVEL is inzonderheid eene ſtijve ruiters LAARS.

LAATDUNKEND, zie EIGENWIJS.

LAATDUNKEND, zie HOOGMOEDIG.

LAATSTE (TEN), zie EINDELIJK.

LADING, BEVRACHTING.

Beide, eigenlijk, de daad van het ſcheep brengen der goederen, waarmede een ſchip vertrekken moet.

Digitized by Google

In het gebruik, nogtans, heeft alleen BEVRACHTING de beteekenis der daad, LADING, die van al de goederen te zamen, waarmede een ſchip bevracht of geladen is.

LAF, ZOUTELOOS.

Dwaas, zonder oordeel of geest. LAF drukt de afkeuring misſchien ſterker uit; maar ZOUTELOOS wordt vooral van dengenen gezegd, die aanſpraak maakt op geestigheid.

LAFHARTIG, BLOOD.

Vreesachtig, beſchroomd, zonder moed. BLOOD meer in eenen zachten zin; als ontijdig beſchaamd, of bedeesd; LAFHARTIG, met verachting van dengenen, die uit gebrek aan moed, pligt of eer verzaakt.

LAKEN, zie BEDILLEN.

LAKKEI, zie DIENAAR.

LAM, zie GEBREKKIG.

LAND, STAAT, RIJK.

LAND beteekent een gedeelte van de oppervlakte der aarde, naar deszelfs natuurlijke of ſtaatkundige grenzen; STAAT, naar aanleiding der maatſchappelijke vereeniging der bewoners; RIJK wordt alleen gezegd van ſtaten onder eene eenhoofdige regering.

LAND-

Digitized by Google

LANDAARD, NATIE, VOLK.

De geheele geſlachten en huisgezinnen, die tot elkander in eene bijzondere maatſchappelijke betrekking ſtaan. VOLK ziet inzonderheid op de gemeenſchap van burgerlijke betrekkingen; NATIE op die van taal en zeden; LANDAARD op de bijzondere hoedanigheden ten gevolge van den invloed van land- en luchtſtreek. *Volk* onderſcheidt zich van de twee overige woorden ook daardoor, dat het dikwerf een aantal van verſchillende bijeen behoorende perſonen aanduidt, als, dienstboden: *hij joeg al zijn volk op eenmaal weg;* werklieden: *de timmerman had geen volk genoeg;* zeelieden: *hij beval het volk de zeilen op te halen;* ſoldaten: *morgen komt er wederom volk binnen;* gasten (in de gemeenzame verkeering): *wij wachten heden volk.* In al deze beteekenisſen kunnen *natie* en *landaard* niet genomen worden.

LANDBOUWER, zie AKKERMAN.

LANDHEER, LANDMAN, LANDSHEER, LANDSMAN.

De beide laatſte zamenſtellingen zijn door middel van den tweeden, of bezittenden naamval gevormd. Doch er is eene wederkeerigheid in het begrip van bezitten, of hebben. Gelijk de bezitter eene bezitting heeft, zoo heeft de bezitting eenen bezitter. Zoo is de vader, die eenen zoon heeft, de vader des zoons; maar dan ook die zoon de zoon des vaders. Het verſchil tusſchen de beteekenis der beide eerſte

Digitized by Google

en der beide laatſte zamenſtellingen, ligt in de wijze, hoe men het begrip der bezitting opvatte. Bij LANDSMAN is *land* het hoofdbegrip, en ik geef dien naam aan eenen man, die, met mij, tot het zelfde *land* behoort; dien dit zelfde land tot inboreling heeft; dien het, als het ware, als zoodanig bezit. De LANDSHEER is de vorst, dien het *land*, de ſtaat, tot *heer* heeft. Bij LANDMAN, daarentegen, is *man* het hoofdbegrip, en ik bedoel eenen *man*, die het *land*, in tegenoverſtelling van de ſtad, tot verblijf heeft. Een LANDHEER is een bezitter of *heer* van *land*, landerijen, bijzonder met betrekking tot diegenen, die dit land, die landerijen, van hem in pacht hebben.

LANDMAN, zie LANDHEER.

LANDMAN, zie AKKERMAN.

LANDSHEER, zie LANDHEER.

LANDSMAN, zie LANDHEER.

LANGZAAM, TALMACHTIG, TRAAG, LUI, LOOM, VADZIG.

Tegenſtellingen van ſchielijk, of vlug. LANGZAAM is eenvoudig eene ontkenning van ſnelheid, en kan ſomtijds doelmatig zijn, gelijk het ſpreekwoord zegt: *langzaam gaat zeker*, waarvoor de latijnen ten raad gaven: *ſpoedt u langzaam*. TALMACHTIG ziet op eene hebbelijkheid van uit te ſtellen en niet ter behoor-

Digitized by Google

hoorlijker tijd gereed te zijn. TRAAG is degeen, die zich niet genoegzaam rept. LUI drukt dit nog ſterker, en met meerder afkeuring, uit. LOOM is ongeneigd, of ongeſchikt tot beweging; ligchamelijk ſtram. VADZIG geeft het denkbeeld van eenen zeer ſterken en afzigtigen graad van werkeloosheid.

LAPPEN (DOOR DE BILLEN), zie DOORBRENGEN.

LAST, zie BEVEL.

LAST (TE) LEGGEN, zie AANDICHTEN.

LASTEREN, KWAADSPREKEN, ACHTERKLAPPEN.

Iemands eer benadeelen. KWAADSPREKEN drukt dit eenvoudig uit; men onderſtelt gemeenlijk daarbij, dat het buiten de tegenwoordigheid des aldus benadeelden geſchiedt. ACHTERKLAPPEN geeft dit laatſte bepaaldelijk te kennen, LASTEREN ſluit in, dat de kwaadſpreker daarenboven de laagheid heeft van valſchelijk te betichten. Naar de bepalingen van het ſtrafwetboek is *lasteren* het aandichten van eenige daad, geſchikt om, indien ze bedreven ware, den betichten bij zijne medeburgers in haat of verachting te brengen.

LAVEN, VERKWIKKEN.

Nieuwe levenskrachten geven. *Kwik* beteekende, oulings, levend gedierte, en, oorſpronkelijk, zich bewegende, vlug; gelijk nog tegenwoordig, in het eng., *quick* de laatſte beteekenis heeft, en ook ons

Digitized by Google

kwik in vele zamenſtellingen met de beteekenis van vlugheid of beweging voorkomt, als: *eene kwikkebil*, eene vrouw, of vrijſter, die niet veel van zitten houdt; *een kwikſtaart*, een vogeltje, (*motacilla*,) wegens de rustelooze beweging van den ſtaart dus genoemd; *eene kwikhaag*, eene van zelve opgeſchoten haag; *kwikzand*, welzand, dat onder de voeten wegkruipt; *kwikzilver*, dus genoemd wegens deszelfs vlugheid en vloeibaarheid. Zoo komt wel het bijvoegelijke *kwik* zelf in den zin van vlug, aardig, gaauw, vrolijk, tierig, levendig voor: *in het kwikſte van den mei; in het kwikſte van zijn dagen.* VERKWIKKEN is dus verlevendigen; een zieke wordt door een geneesmiddel, of verſterkend voedſel, *verkwikt*, een vermoeide, door rust te genieten. LAVEN heeft eenen beperkteren zin, en beteekent, eigenlijk, eenen zieken verkwikken, door een weinig vocht op zijne lippen te brengen, gelijk men den kranken, die de kracht niet heeft, om het vocht op de gewone wijze tot zich te nemen, met eene veer *laaft;* verder, in het gemeen, *zich laven*, voor: zich door het nuttigen van eenigen drank verkwikken.

LEDEMAAT, zie LIDMAAT.

LEEDWEZEN, zie VERDRIET.

LEEFREGEL, zie LEVENSWIJS.

LEEFTRANT, zie LEVENSWIJS.

LEEM-

Digitized by Google

LEEMTE, GEBREKKELIJKHEID, VERMINKTHEID.

Gemis van een vereischte. VERMINKTHEID zict bijzonder op het verlies van eenig lid. GEBREKKELIJKHEID, in den ligchamelijken zin, is onbruikbaarheid van eenig lid. LEEMTE wordt vooral in eenen zedelijken zin genomen, en is dan eene zachtere uitdrukking voor het gemis van eene vereischte hoedanigheid.

LEEFTOGT, zie EETWAAR.

LEENEN, zie BORGEN.

LEERAAR, HOOGLEERAAR, LEERMEESTER, MEESTER, ONDERWIJZER, (SCHOOL-, HUISONDERWIJZER), LESGEVER.

Iemand, die beroepshalve onderwijst. LEERAAR is het deftige woord, en wordt gebezigd, zoo wel (en zelfs inzonderheid) voor den predikant, die, van den kanfel, den godsdienst leeraart, als ook van dengenen, die in eene wetenfchap onderwijs geeft. Aan hoogefcholen, is daarvoor de titel HOOGLEERAAR. Bij de invoering van den, in zoo vele opzigten verbeterden leertrant, zijn de namen van LEERMEESTER en MEESTER voor de lagere fcholen, meestal, in onbruik gekomen, en is daarvoor de, minder ontzagwekkende, titel van ONDERWIJZER in zwang gebragt. Men onderfcheidt dan SCHOOLONDERWIJZERS, die hun onderwijs in de fchool, en HUISONDERWIJZERS, die het aan de huizen hunner leerlingen geven. De

Digitized by Google

laatſten worden ook LESGEVERS genoemd. *Leeraar*, *leermeester* en *onderwijzer* zijn ook te gebruiken voor iemand, die, zonder daarvan een beroep te maken, eenen anderen iets onderwijst; de andere woorden niet. *Leermeester* is daarenboven de werkbaas ten opzigte van zijnen leerjongen.

LEIDEN, zie BRENGEN.

LEIDING, zie BELEID.

LEIDSMAN, GIDS, WEGWIJZER.

Iemand, dien men met zich neemt, om te gemakkelijker of ſpoediger de plaats te bereiken, waarheen men zich begeven wil. De benaming WEGWIJZER duidt bepaaldelijk aan, dat men den perſoon met zich neemt, omdat men den weg niet kundig is. In GIDS ligt hetzelfde denkbeeld, met dit verſchil, dat men denzelven ook gebruikt, wanneer de weg op zich zelve ligt te vinden, maar voor eenen onbekenden, door gevaarlijke plaatſen, niet veilig is. LEIDSMAN kan in beide gevallen gebezigd worden, en ſluit nog meer het denkbeeld van een eigenlijk aan de hand leiden in zich, gelijk het een blinde, of zeer kortzigtige, op eenen, anders ligt te vinden, en ook niet gevaarlijken, weg, behoeft. *Wij namen een paar boeren tot wegwijzers, om ons naar de vijandelijke voorposten te begeven. Het leger nam, door de onbekende bergengten heen, eenige getrouwe gidſen. De oude man doet wel, bij den avond, eenen leidsman met*

Digitized by Google

met zich te nemen. Laat men zich door eene vrouw leiden, dan zegt men *leidsvrouw.* Voorts worden *gids*, *leidsman* en *leidsvrouw* ook figuurlijk gebezigd. *Sommigen kiezen hunne lage driften, tot de eenige gidſen, op den weg naar het geluk. De geſchiedenis is de leidsvrouw des levens.*

LENIG, BUIGZAAM, GEDWEE.

Tegenſtelling van ſtroef. LENIG is datgene, dat zich in de lengte laat ſtrekken: *lenig linnen; lenig goud.* BUIGZAAM, dat zich krommen laat: *het buigzame bamboes.* GEDWEE gedoogt beide, en geeft daarbij het denkbeeld van zachtheid bij het aantasten: *gedwee leder.* Oneigenlijk, is *lenig* zachtzinnig: *met lenigen raad; buigzaam*, gehoorzaam: *een buigzaam kind*; *gedwee*, onderdanig: *iemand gedwee maken.*

LENIGEN, VERZACHTEN.

Zachter maken. Beide mede oneigenlijk; doch LENIGEN alleen ten aanzien van ſmart, zorgen of kommer; VERZACHTEN, meer algemeen, voor al wat hard of onaangenaam is.

LESSCHEN, zie DEMPEN.

LETTER, zie BOEKSTAAF.

LEUGEN, zie LOGEN.

LEUNING, zie BALIE.

LEVANT, zie OOSTEN.

LEVEN, zie AANWEZEN.

LE-

Digitized by Google

LEVEN MAKEN, zie AANGAAN, en BULDEREN.

LEVEN (HET) BENEMEN.
OM HET LEVEN BRENGEN.
VAN HET LEVEN BEROOVEN.
} zie DOODEN.

LEVEND, LEVENDIG.

Dat leeft. LEVEND, in den eigenlijken zin, waarlijk leven hebbende, in leven zijnde, in tegenſtelling van dood: *een* LEVEND *mensch; eene gift onder de levenden.* LEVENDIG, oneigenlijk, vol beweging: *eene levendige ſtraat*; vlug: *een levendig kind*; innig: *een levendig geloof*; *levendig van ieis overtuigd zijn.*

LEVENDIG, zie LEVEND.

LEVENLOOS, zie DOOD.

LEVENSMIDDELEN, zie EETWAAR.

LEVENSWIJS, LEEFREGEL, LEEFTRANT, GEDRAG, WANDEL.

De aard en wijs, welke een levende perſoon in zijne dagelijkſche, of meest gewone, handelingen volgt. Het algemeene begrip daarvan ligt in LEVENSWIJS, de wijs, hoe men leeft. Maar de zin van *leven* zelf is daarbij tweeledig te nemen; of, als alleen die verrigtingen bedoelende, die noodig zijn, om het dierlijke leven te onderhouden, gelijk, wanneer men van iemand zegt, dat hij *op zijne gezondheid leeft*; of

Digitized by Google

of wel, als op de zedelijke gedragingen zijnde, door welke zich de eene perſoon van den anderen onderſcheidt, gelijk, wanneer men zegt, dat iemand *kuisch* of *deugdzaam leeft*. *Levenswijs* kan de aard of wijs van het eene of van het andere zijn; in den eerſten zin is de *levenswijs* van iemand *matig* of *onmatig*, in den tweeden, *betamelijk* of *onbetamelijk*. Bij LEEFREGEL is het werkwoord alleen in den eerſten zin genomen, en men verſtaat daaronder enkel een voorſchrift, waaraan men zich verbindt, om het dierlijke leven te onderhouden; zulk een *leefregel*, door den arts voorgeſchreven, wordt meer of min *ſtreng* genoemd, naar mate daartoe een meerdere of mindere graad van matigheid en onthouding vereischt wordt. In LEEFTRANT, heeft het werkwoord eenen derden, van de beide vorige verſchillenden, zin, dien, namelijk, van de uiterlijke vertooning, welke men in de maatſchappelijke zamenleving maakt, en bijzonder van de wijze, waarop men tot dat einde zijne huisſelijke en andere uitgaven inrigt. Zoo kan de *leeftrant* van de eene of andere ſtad, of aan een hof, voor iemand, die geene ruime middelen bezit, te *kostbaar* zijn, en de *leeftrant*, in kleinere plaatſen, iemand, die aan pracht gewoon is, te *eenvoudig* vallen. Die zich in zijnen *leeftrant* te buiten gaat, ſteekt zich in ſchulden; die zijnen *leefregel* veronachtzaamt, kan zich ligt eene ongeſteldheid op den hals halen. GEDRAG komt meer overeen met *levenswijs*, in de beteekenis, welke wij in de tweede plaats hebben aangevoerd; doch het woord heeft daarbij het ne-

nevenbegrip der openbaarheid, en ziet minder op den perſoon zelven, dan óp zijne betrekkingen met anderen. Iemand kan zoo ingetogen van *levenswijs* zijn, dat men niet weet, hoe zijn *gedrag* zijn zoude, indien hij meer verkeering hadde. Aan dienstboden geeft men getuigſchriften van hun *gedrag;* niet van hunne *levenswijs*. *Kinders van een onberispelijk gedrag zijn de vreugd hunner ouderen.* In *levenswandel*, of ook bij WANDEL alleen, wordt dit laatſte woord, (van *wándelen*, kuijeren,) in eenen figuurlijken zin gebruikt, van de ganſche inrigting der zedelijke handelingen, zóo ten aanzien van den perſoon voor zich zelven, als in zijne betrekkingen met anderen. *Hij is van eenen deugdzamen-, ſlechten levenswandel. Opregt in zijn handel en wandel. Iemands leven en wandel beſchrijven.*

LID, LIGCHAAMSDEEL.

Een der onderſcheidene deelen van het menſchelijke of dierlijke ligchaam. Bij de zeemagt was eertijds eene vaste ſom bepaald tot uitkoop van de jaarlijkſche toelage voor het verlies van een LIGCHAAMSDEEL. LID wordt, gemeenlijk, in den bepaalderen zin genomen van een gewricht; het komt echter ook algemeener voor: *hij is grof van leden; ik heb pijn door al mijne leden.* Van daar: *er ligt mij wat op de leden* (door de drukking van de borst heb ik een angſtig voorgevoel van eene onzekere zaak). Doch *lid* wordt meest oneigenlijk gebruikt: *het tweede lid van dit voorſtel.* In den eigenlijken zin, zegt men,

voor

Digitized by Google

voor het meervoud, ook *ledematen.* Zie voorts LIDMAAT.

LIDMAAT, (LEDEMAAT,) LID, MEDELID.

Deelgenoot in eene maatſchappelijke of gezellige inſtelling. LIDMAAT, of LEDEMAAT, wordt, meestal, in den engeren zin genomen, bepaaldelijk van iemand, die belijdenis heeft gedaan van de leer van het een of ander christelijke kerkgenootſchap. Algemeener zegt men: *een* LID *van de Staten-Generaal, een lid van de regering; een lid van onze bijeenkomst*, zoo wel als ook: *een lid* (anders *lidmaat*) *van ons kerkgenootſchap.* Verkeerdelijk zegt men daarvoor vaak MEDELID: *een medelid van onze ſocieteit.* Het ſpreekt toch van zelf, dat de bijeenkomst, of het genootſchap, uit meer dan een lid beſtaat. *Medelid* ziet enkel op de wederkeerige betrekking van het eene lid tot het andere.

LID, zie KLAP.

LIED, zie DEUN.

LIEDEN, MENSCHEN, PERSONAADJEN.

MENSCHEN zijn de redelijke bewoners van onzen aardbol, van de zijde hunner gemeenſchappelijke geaardheid beſchouwd. Bij LIEDEN en PERSONAADJEN heeft men een verſchil van ſtand in het oog, en bepaaldelijk zegt men *lieden* van menſchen van geringeren, *perſonaadjen* van die van hoogeren ſtand. Men zegt: alle *menſchen* zijn ſterfelijk; de boeren van

dat

dat dorp zijn brave *lieden*; eertijds verſchenen, in Duitschland, de vorstelijke *perſoonaadjen* zelve op de rijksdagen.

LIEVELING, GUNSTELING.

Bij den LIEVELING heeft de hem te beurt vallende onderſcheiding altijd haren grond in eene uitſtekende liefde of genegenheid; bij den GUNSTELING kunnen daarvan ook andere redenen zijn; en het ware niet altoos juist geoordeeld, wanneer men iemand door eenen begunſtiger met weldaden overladen ziende, daaruit zoude beſluiten, dat de laatstgenoemde hem liefde of genegenheid toedraagt, hoezeer welligt beide wenſchen, dat dit het geval ware. Grooten hebben *gunſtelingen*, die niet altijd hunne *lievelingen* zijn; geringe lieden kunnen *lievelingen*, maar geene *gunſtelingen* hebben. Een dier, ja een levenloos ding, een kleed, eene ſnuifdoos, enz. kan een *lieveling* zijn. Een *gunſteling* is enkel een perſoon, die door eenen meervermogenden begunſtigd wordt.

LIEF, zie DIERBAAR.

LIEF, zie AANGENAAM.

LIEFDE, MIN.

De betrekking van twee perſonen van onderſcheidene kunne op elkander. LIEFDE wordt meest in de beteekenis van eene geoorloofde hartstogt gebezigd, maar MIN wordt dikwerf in eenen kwaden zin gebruikt. Buiten de betrekking van tweederlei kunne, nog-

Digitized by Google

nogtans, wordt *min*, even als *liefde*, voor ſterke genegenheid genomen; zelfs voor de liefde, die God zijnen redelijken ſchepſelen toedraagt. Zoo, in de pſalmberijming: *zoo gij mij niet, (o God!) uit teedre min, hadt onderſteund.* Insgelijks *menſchenmin*, het zelfde als *menſchenliefde*. Men zegt: *iets in der minne bijleggen*, niet: *in der liefde*. Doch: *ik zal dit met liefde* (gereedelijk) *voor u waarnemen*, niet: *met min*. En nooit *werken der min*, voor: *werken der liefde doen*.

LIEFELIJK, zie AANGENAAM.

LIEFHEBBEN, zie BEMINNEN.

LIEFHEBBER, zie BEMINNAAR.

LIEFKOZEN, zie FLEEMEN.

LIEGEN, zie LOGEN.

LIEGEN, zie JOKKEN.

LIEVEN, zie BEMINNEN.

LIGCHAAM, zie DOODE.

LIGCHAAMSDEEL, zie LID.

LIGGEN (GAAN), zie BEDAREN.

LIGTVAARDIG, LIGTZINNIG.

Zonder nadenken. LIGTZINNIG ziet op de gemoedsgeſteldheid van dengenen, die zich niets ſterk

Digitized by Google

ter harte laat gaan; LIGTVAARDIG op de handelwijze van hem, die zonder overleg en beradenheid zijn beſluit neemt. *Hij is veel te ligtzinnig, om dat te onthouden. Hij heeft zich al te ligtvaardig in die zaak ingelaten.*

LIJDEN, zie DOORSTAAN.

LIJFSVERDEDIGING, zie NOODWEER.

LIJK, zie DOODE.

LIJN, zie TOUW.

LIJNWAAD, zie DOEK, en LINNEN.

LIJST, CEEL (CEDEL).

Naamrol. CEEL wordt inzonderheid gebezigd, wanneer eene reeks van namen, enkel voor eene bijzondere gelegenheid, wordt opgeſchreven: *lijkceel, rouwceel; ik heb hier reeds eene ganſche ceel.* LIJST is eer een blijvend register: *hij is van de lijst der raadsheeren geſchrapt.*

LIJVIG, zie DIK.

LIMOEN, zie CITROEN.

LINNEN, LIJNWAAD.

Doek van lijn, of waarvan de ſtof vlas is. Men zegt: *een koopman in* LINNEN, of *in* LIJNWAAD; ook, de meerdere ſoorten in aanmerking nemende: *een koopman in linnens*, of *in lijnwaden. Lijnwaad* is meer eene bewoording van den handel, *linnen* meer

Digitized by Google

meer gebruikelijk in de dagelijkſche ſpreektaal. *Lijnwaad* wordt meestal enkel gebezigd voor de ſtof; *linnen* ook voor hetgeen daarvan gemaakt is: *het linnen nazien.* Alleen in den makelaarsſtijl, bij verkoopingen, vindt men daarvoor *lijnwaden.* Overigens zijn beide woorden, eigenlijk, eenzelvig van oorſprong; *linnen* is het zelfde als *lijn*, met weglating van de eindlettergreep *waad*, en een bijvoegelijk woord, *van lijn* beteekenende, even als gouden, *van goud.* *Waad* (onder anderen, in het *Niebelungenlied wat* geſpeld,) is *gewaad*, *lijnwaad*, dus, zoo veel als *gewaad van lijn*, of, eene ſtoffe, van lijn zamengeſteld, en tot gewaad, kleeding, dienende.

LIST, zie LOOS.

LISTIG, zie LOOS.

LOEREN, GLUREN, STAREN, TUREN.

Scherp op iets zien. LOEREN is het zelfde woord als GLUREN; beide bevatten het nevenbegrip der heimelijkheid. STAREN doelt inzonderheid op het ſtrak aanzien; TUREN op de aanhoudendheid daarvan.

LOGEMENTHOUDER, zie KASTELEIN.

LOGEN (LEUGEN), ONWAARHEID.

Liegen is datgene zeggen, wat men zelf voor onwaar houdt; de LOGEN, dus, eene opzettelijk gezegde onwaarheid. Die, ter goeder trouw, eene ONWAARHEID zegt, welke hij zelf voor waarheid houdt, *liegt* eigenlijk niet. Het begrip van het opzettelijk

Digitized by Google

verhelen der waarheid, bij *liegen*, wordt door de afleiding bevestigd, zijnde het woord van den ſtam van het bretan. *laugn*, verborgen, waarvan nog tegenwoordig het hoogd. *läugnen*, ons loochenen.

LOMMER, SCHADUW.

Gemis van licht, door tusſchenkomst van een ondoorſchijnend voorwerp. SCHADUW is, eigenlijk, het donkere beeld van het ligchaam, door hetwelk de lichtſtralen opgevangen worden. LOMMER duidt enkel de berooving van licht aan, zonder meer. Zoo bezigde VONDEL het: *in de lommer van eene ſpelonk.* Meest wordt het echter genomen voor de afkeering der zonneſtralen door boomen, hoven, wandeldreven, enz., waarbij dus het begrip van een zich afteekenend beeld niet in aanmerking komt. Hoezeer men dus van *ſchaduwbeelden* ſpreke, kan *lommerbeelden* niet gezegd worden. In verdere beteekenis, ziet *ſchaduw* inzonderheid op de veroorzaakte donkerheid, *lommer* meer op de daarmede gepaarde aangename koelte. Van daar, oneigenlijk: *in iemands ſchaduw moeten ſtaan*, door hem in eer en aanzien verduisterd worden; niet: *in iemands lommer.* Daarentegen, gelijk POOT het bezigt: *eene ſchuilplaats zoeken in de lommer van iemands naam*, voor beſcherming. *Lommer* is altoos het liefelijkere beeld. Ook in het werkwoord *belommeren*, vergeleken met *beſchaduwen.*

LOMP,

Digitized by Google

LOMP, ONBELEEFD, ONBESCHOFT.

Hij, die de regelen der wellevendheid niet in acht neemt. Men kan LOMP zijn, uit ongeoefendheid in de manieren der fatsoenlijke zamenleving; ONBELEEFD, uit onachtzaamheid, of door vergissing. ONBESCHOFT is alleen degeen, die alle denkbeeld van beleefdheid ter zijde zet.

LOMP, zie PLOMP.

LOOCHENEN, ONTKENNEN, VERLOOCHENEN.

Staande houden, dat iets niet zoo is. ONTKENNEN drukt dit eenvoudig uit: KANT *ontkent, dat het mogelijk is, bovenzinnelijke dingen te erkennen.* LOOCHENEN geeft het nevenbegrip, dat men, tegen beter weten aan, het niet beſtaan van iets beweert. Dezelfde beteekenis had reeds het gothiſche *laugnjan.* VERLOOCHENEN heeft dien zin van verheimelijking, door middel van het voorzetſel, verſterkt, en wordt in het gebruik bijzonder toegepast op het ontkennen of verheimelijken van iets, waarvoor men, ter goeder trouw, rond behoorde uit te komen. *Zijn geloof verloochenen.* Wederkeerig, met *zich zelven*, gebruikt, heeft *verloochenen* eenen zin, die niets met *ontkennen* gemeens heeft. *Zich zelven verloochenen*, namelijk, is tegen zijne neigingen en geaardheid handelen. Van daar *zelfsverloochening. Het kost vrij*

Digitized by Google

wat zelfsverloochening, om dien knorrepot te behagen.

LOOM, zie LANGZAAM.

LOON, BELOONING, PRIJS.

Loon bedingt men; BELOONING verwacht men; om eenen PRIJS kampt men. De dappere ſoldaat, die het eerst den vijandelijken wal beſteeg, verſmaadde het beloofde *loon*, maar de bewondering zijner kameraden was zijne *belooning*. *Loon* en *belooning* beteekenen voorts beide het voordeelige of het aangename, waarop iemand, die iets goeds verrigt heeft, of ook, die ſlechts iets, van welken aard ook, ten gevalle en op laſt van anderen verrigt heeft, aanſpraak kan maken. Een *prijs* is eene belooning, die dengenen onder meer anderen uitſluitenderwijze ten deel valt, die zich van het aan hen allen opgegevene op de meest aan het doel beantwoordende wijze gekweten heeft.

LOON, zie BELOONING.

LOOPEN, zie GAAN.

LOOS, SCHRANDER, SNEDIG, GESLEPEN, SLUW, LISTIG.

Wel gevat op alle voorkomende zaken. SCHRANDER wordt niet dan in eenen loffelijken zin genomen: *zijn ſchrander oordeel doorgrondt alles oogenblikkelijk.* Men zegt daarvoor ook: *een* SNEDIG *oordeel; hij paart een goed geheugen met een ſnedig oordeel.*

Een

Digitized by Google

Een ſnedig antwoord is een antwoord, dat wel ter ſnee komt. GESLEPEN is het beeld van de andere zijde geteekend, en ziet op eene, niet zoo zeer natuurlijk eigene, als wel in de wrijving van veelvuldige verkeering verkregene gevatheid: *dat is een geſlepen gast; hij is op die kunsten zeer geſlepen.* SLUW is, als het ware, overal doorheen ſluipende: *de ſluwe lasterzucht.* Dit wordt thans weinig meer in eenen goeden zin gebruikt. Zoo ook ſtaat LOOS veelal met *doortrapt* en *doorſlepen* gelijk; zie DOORKNEED. LISTIG wordt in ernſtiger zin genomen, en beteekent vindingrijk in misleiding: *een listige bedrieger.* Het naamwoord *list*, evenwel, wordt niet altijd zoo euvel opgevat, en men verſtaat daardoor, ook in eenen goeden zin, eene vaardigheid, om zich, ter verkrijging van zijne oogmerken, van middelen te bedienen, die voor anderen verborgen zijn: *eene geoorloofde list; met eene weldoordachte list.*

LOOT, zie KIEM.

LOS, LOSBANDIG, ONBANDIG, LIEDERLIJK, PLOERTIG.

Van een ongebonden levensgedrag. Gelijk verbintenis of band een gewoon beeld is voor allerlei verpligting, is LOSBANDIG diegeen, die de banden der zedigheid en welvoegelijkheid geſlaakt heeft. ONBANDIG zoude diegeen zijn, die geene zulke banden kent, of ze met voeten treedt. Zie *onbandig* met

Digitized by Google

toomeloos, *teugelloos* en *breidelloos* vergeleken, op ONBANDIG. *Deze losbandige jongeling veroorzaakt zijnen ouders veel verdriet.* Men heeft *dien onbandigen knaap naar zee moeten zenden.* Los is degeen, die zich niet veel aan bedachtzaamheid, zedigheid en pligt verbindt. Het is eene zachtere uitdrukking voor *losbandig*. *De losse jeugd. Een los leven leiden. Daardoor zal de jongeling nog losser worden.* LIEDERLIJK is een woord, hetwelk noch KILIAAN, noch onze oude beproefde ſchrijvers kennen, en dat, later, uit de hoogd. taal ſchijnt ontleend te zijn. Men gebruikt het voor ſlecht, armoedig: *een liederlijk mensch.* Wijders, voor verkwistend, ongebonden: *een liederlijk leven leiden.* Zedeloos: *zoo als zich een liederlijk mensch ontblooten zou.* Volgens ADELUNG ſtamt het woord van *leicht*, ligt; waarom hij ook in het hoogd. *liederlich* in plaats van *lüderlich* wilde ſchrijven. Wanneer men evenwel nagaat, dat, naar een ontwijfelbaar, en door dien taalleeraar zelven voorgedragen en duidelijk bewezen grondbeginſel, *leicht* of *ligt*, uithoofde van de ingelaschte keelletter, minder eenen oorſpronkelijken ſpraakvorm aanduidt, dan het *lüd*, *lid* of *led* in *liederlijk*, zoo zoude eerder *ligt* daarvan, dan dit van *ligt*, af te leiden zijn. Wanneer wij *liederlijk* voor ſlecht, armoedig, bezigen, is het vooral met betrekking tot de daarmede gepaarde haveloosheid, of flordigheid. In dit opzigt ſchijnt het woord niet vreemd van verwantſchap met het Gelders. *loederd*, dat van iemand gezegd wordt, die flordig op zijne klee-

Digitized by Google

kleeding is, gelijk ook *lodderig*, in het Nederſaks., *los*, niet aanſluitend, beteekent. Zoo heet, in het Hoogd., een vrouwmensch van een liederlijk leven, *Luder*. Men zoude dus aan den wortel *lüd* kunnen denken, met den zin van gedwee, buigzaam, dat, uit zwakte, meêgeeft; van waar, in het Angelſaks. *Hlutan*, zich vleijen en buigen, en, in het Neders., het ſmaadwoord *lüd* of *lüt*, voor een kind van een zwak verſtand. *Liederlijk* zoude dan, eigenlijk, zoodanig een zijn, die, uit gebrek aan natuurlijke vermogens of van de behoorlijke aanwending derzelve, zijne zaken ſlordig en onachtzaam waarneemt, en voorts, ten opzigte der zedelijkheid, te zwak is, om zijne lusten en begeerten te weerſtaan, maar zich door dezelve laat medeſlepen, al ware het ook dat hij daardoor de palen der matigheid moest overtreden. Het woord *liederlijk* geeft dus reeds een onaangenamer denkbeeld, dan *los* of *losbandig*, of zelfs *onbandig*, welk laatſte, hoezeer ten aanzien der pligtovertreding ſterker, het begrip van andere, goede hoedanigheden, als ſchranderheid, vlugheid, bekwaamheid, minder uitſluit. PLOERTIG is hij, die zich als een *ploert* gedraagt, dat is, als een boef, die zich aan lage lichtmiſerijen en ſnoode treken en bedrijven overgeeft. *Losbandig* kan een jongeling van goeden huize zijn, en men zal hem, bij verzachting, *los* kunnen noemen. Aan zichzelven overgelaten, of niet ter regter tijd tot inkeer gebragt, kan hij, met ſterke hartstogten, *onbandig* worden, of, zoo hij meer tot vadzigheid overhelt, *liederlijk*; doch

Digitized by Google

de eigenſchap van *ploertig* zal zelfs de *liederlijke* jonge mensch van eenen beteren aanleg, wanneer hij al met *ploerten* mogt verkeeren, niet ligt aannemen.

LOT, zie KIEM.

LOUTER, zie ECHT.

LOVEN, PRIJZEN, ROEMEN.

Eenige voortreffelijkheid van iemand of iets verheffen. LOVEN, als edeler dan PRIJZEN, wordt inzonderheid ten opzigte van God gebezigd: *looft God in zijn heiligdom!* Ook *prijzen* wordt aldus gebruikt: *God prijzen en verheerlijken;* maar het komt meer algemeen met betrekking tot geringere voortreffelijkheden voor: *elk koopman prijst zijne eigene waar. Prijzen* onderſtelt, meestal, de tegenwoordigheid van den geprezenen: *kinderen moet men niet te veel prijzen.* ROEMEN ſluit die tegenwoordigheid uit: *hij wordt van iedereen geroemd.*

LOZEN, SLAKEN.

Loslaten. Men zegt: *zuchten* LOZEN, en *zuchten* SLAKEN. Overigens, echter, *loost* men wat men verlangt kwijt te worden, en *ſlaakt* men, met inzigt, om aan hetgeen bekneld is, meerdere ruimte te verſchaffen. *Zijn water lozen; ſteentjes in het wateren lozen; hoe zullen wij hem lozen? De zeilen ſlaken; gevangenen ſlaken, iemands banden ſlaken.*

LUCHTSGESTELDHEID, zie WEDER.

LUI,

Digitized by Google

LUI, zie LANGZAAM.

LUIM, zie KUUR.

LUISTEREN, zie HOOREN.

LUST, zie BEGEERLIJKHEID.

LUST, zie BLIJDSCHAP.

LUST, zie DRANG.

M.

Digitized by Google

M.

MAAG, zie BLOEDVERWANT.

MAAGD, zie DOCHTER.

MAAL, zie FEEST.

MAALSTROOM, DRAAIKOLK.

Eene plaats, waar het water zich in eenen kring ronddraait. *De groote* DRAAIKOLK *op de noorweegſche kusten is bijzonder onder de benaming van den* MAALSTROOM *bekend.* Uit het gegeven voorbeeld blijkt, dat het eene woord, in den eigenlijken zin, voor het andere kan genomen worden. In de overdragtelijke beteekenis van verwarring, wordt alleen het laatſte gebezigd: *hij verviel in eenen maalſtroom van gedachten.*

MAAR, voegwoord, zie DOCH.

MAAR,

Digitized by Google

MAAR, (MARE), naamwoord, GERUCHT, BERIGT, NARIGT, TIJDING, KONDSCHAP, BESCHEID, KENNISGEVING, BEKENDMAKING, VERSLAG, VERHAAL.

Onderrigting wegens eenige gebeurtenis. Een GERUCHT gaat op de tong van velen rond, zonder dat men regt weet, wie de eerſte zegsman is; indien het in de omſtandigheden treedt van hetgeen gezegd wordt gebeurd te zijn, loopen die omſtandigheden veelal uitéén; om beide redenen is daaraan gemeenlijk weinig geloof te hechten, alvorens men nadere bevestiging hebbe. Men zegt: *er gaat* (of *er loopt*) *een gerucht, dat de vijand over de rivier is.* Wordt zulk een gerucht valsch bevonden, èn blijkt het ontſtaan te zijn ten gevolge van misleiding, zoo noemt men het *een uitgeſtrooid gerucht.* Ook zegt men, ten opzigte van den goeden of kwaden naam, waarin iemand bij het algemeen ſtaat: *hij is in een kwaad, in een goed gerucht.* Het is hetzelfde woord, dat anders met *geraas*, *rumoer*, zinverwant is; zie RUMOER. Ook het woord MAAR is, volgens het oordeel van ADELUNG, eene nabootſing van het geruisch door den mond des verhalenden gemaakt, hetwelk ook eigenlijk, bij meer dan eenen plaats hebbende, het *gerucht* uitmaakt. Men zegt, even als bij *gerucht: de maar gaat* of *loopt.* Doch het is niet noodig, dat de *maar* in omloop zij; dezelve kan den belanghebbenden ook onmiddellijk aangebragt, de zegsman dienvolgens bekend, en de *maar* zelve dus

dus geloofwaardig zijn: *de aankondiging van de geboorte des kinds was voor hen eene blijde maar.* In dit opzigt komt de beteekenis overeen met die van TIJDING: *hij bragt mij eene gewenschte tijding.* Het verſchil is, dat de *tijding* ook ſchriftelijk kan medegedeeld zijn; *geene tijding, goede tijding*, zegt men ter vertroosting van iemand, die ongerust is wegens het niet ontvangen van eenigen brief. *Tijding* ziet vooral ook op eene, geregeld voortgezette, onderrigting: *men is, ſedert den aanvang des oorlogs, omtrent de volkplantingen, buiten tijding.* In het hoogduitsch heeft het woord de beteekenis van een nieuwspapier, of eene courant. Bij ons wordt het voornamelijk gebezigd voor het nieuws, hetwelk de couranten mededeelen, ook *nieuwstijding: de laatſte tijdingen (nieuwstijdingen) van Parijs* behelzen niets van eenig bijzonder aanbelang. *Zeetijding* heet ook het papier zelf, waarin de zeetijdingen vermeld worden. Uit al het hier bijgebragte blijkt overigens, dat *tijding* zoo wel eene algemeene, als eene bijzondere, mededeeling zijn kan. Bij KONDSCHAP is dit het geval niet. Dit woord onderſtelt, dat de belanghebbende alleen de onderrigting ontvangt; ook, dat deze, hetzij door eenen, hetzij door meer perſonen, mondeling gegeven wordt. Zoo beteekent: *kondſchappen ligten*, getuigen hooren. In den krijgsdienst zegt men, in oorlog zijnde: *op kondſchap uitzenden*, manſchappen uitzenden, om onderrigtingen wegens de geſteldheid des vijands in te winnen. BESCHBID wordt zoowel ſchriftelijk als mondeling gegeven, doch onder-

Digitized by Google

derſtelt, in beide gevallen, eene voorafgaande aanvrage, of, in het laatſte, wanneer de beſchrevene onderrigtingen reeds voorhanden zijn, het opzoeken of opſporen van dezelve. Wanneer men dienstboden eene boodſchap laat doen, beveelt men hun al of niet op *beſcheid* te wachten; van hier, dat het woord ook wel enkel in den zin van antwoord gebruikt wordt: *iemand kwaad beſcheid geven;* waarmede nogtans alleen mondeling, niet ſchriftelijk, beſcheid bedoeld wordt. In den zin van ſchriftelijke onderrigting, in het algemeen, vindt met het bij WAGENAAR; *van eene reeks van vijftig jaren vindt men naauwelijks eenig ander beſcheid.* Voorts verſtaat men onder *beſcheiden*, voor de geſchiedenis dienende oorſpronkelijke ſtaatsſtukken: *eene geſchiedenis, naar echte beſcheiden beſchreven.* Een BERIGT is alleen tot den, of de belanghebbenden gerigt; het kan mondeling of ſchriftelijk, en al of niet ten gevolge eener voorafgegane aanvrage gegeven worden. Dat het gebeurde, zoo veel mogelijk, in al deszelfs omſtandigheden medegedeeld wordt, doet het *berigt* van een bloot NARIGT verſchillen. *De ſchouten ontvingen eene aanſchrijving, om aan den gouverneur een berigt in te zenden van de genomene maatregelen tot keering van het water, met last tevens aan elk hunner, om, zoo de dijk onverhoopt mogt doorbreken, hem daarvan onverwijld narigt te doen toekomen.* Zoo beteekent *berigt* ook inzonderheid eene nadere omſchrijving van iets: *het werk bij inteekening zullende uitgegeven worden, is een berigt van hetzelve, gratis,*

bij

Digitized by Google

bij alle boekverkoopers verkrijgbaar. KENNISGEVING ziet altoos ſlechts op eene enkele bepaalde zaak, of omſtandigheid; men kan die aan velen, maar men kan ze ook aan eenen enkelen doen; eene BEKENDMAKING geſchiedt altoos aan velen: *het is niet geoorloofd, buskruid te vervoeren, zonder voorafgaande kennisgeving aan de plaatſelijke overheid; eene huwelijksbekendmaking.* *Kennisgeving* en *bekendmaking* beide worden thans, door overheden, in plaats van het voorheen gebruikelijke onduitſche woord *publicatie* gebezigd; om daarin eene onderſcheiding te maken, zoude *bekendmading* beter voegen voor de afkondiging van eenige verordening; *kennisgeving*, wanneer enkel iets daadzakelijks moet worden kond gedaan: *de tijd van zes weken, bij bekendmaking van burgemeeſter en wethouders, voor het vastleggen der honden bepaald, is, bij eene nadere kennisgeving, voor veertien dagen verlengd.* Een VERSLAG is, even als een *berigt*, enkel tot den, of de belanghebbenden gerigt, en kan mondeling of ſchriftelijk, ook al of niet ten gevolge eener voorafgaande aanvrage gegeven worden; het omvat, insgelijks, al de omſtandigheden van het onderwerp; maar het heeft een nevenbegrip van verpligting, en is eerder eene verantwoording: *aan de Staten-Generaal wordt jaarlijks verſlag gedaan van den ſtaat van het openbaar onderwijs.* Een VERHAAL is de ontwikkeling eener gebeurtenis, van haren aanvang tot haren afloop: *een getrouw verhaal van het gebeurde.* — „ Waarſchijnlijk „ zal de *maar* van het hier voorgevallene reeds tot „ uwent

Digitized by Google

„ uwent gekomen zijn; terwijl nogtans het *gerücht*
„ gemeenlijk de zaak vergroot, meen ik u dienst te
„ doen met eenig *berigt* deswege. Onze dorpſchout
„ had reeds voor eenige dagen *kondſchap*, dat de
„ groote rooverbende in aantogt was; gij weet,
„ dat, ten gevolge eener *bekendmaking* van het ge-
„ westelijk beſtuur, alle landlieden zich van wapenen
„ hebben voorzien, en geregelde wachten betrekken;
„ door den ſchout werd nu, bij *kennisgeving*, de
„ verdubbeling derzelve bevolen; doch vruchteloos;
„ zoo groot was de ſchrik, op het *narigt* van de
„ gewelddadigheden, in de omſtreek gepleegd, dat
„ de meesten zich gereed maakten, om huis en hof
„ te verlaten, toen wij, gelukkig, *tijding* kregen,
„ dat ons eene afdeeling krijgsvolk zoude toegeſchikt
„ worden. Nu vattede een ieder moed; en gij kunt
„ denken, hoe grootelijks deze toenam, toen een
„ maar den bevelhebber, tot naderen aandrang, afge-
„ zonden bode *beſcheid* bragt, dat het voor ons
„ ſlechts een loos alarm was geweest, naardien de roo-
„ vers, na de gedachte gewelddadigheden, tot op
„ omtrent twee uren afſtands, gepleegd te hebben,
„ weder aan het aftrekken waren. Hier hebt gij het
„ ganſche *verhaal;* deel het onzen vrienden, ter hun-
„ ner geruſtſtelling, mede. Men zegt, dat de ſchout
„ voornemens is, om, bij zijn *verſlag* aan het be-
„ ſtuur, de namen dergenen op te geven, die het
„ voorbarigst zijn geweest, om den dienst te wei-
„ geren."

Digitized by Google

MAANDWERK, zie MAGAZIJN.

MAARSCHALK, STALKNECHT, STALMEESTER, GROOTSTALMEESTER.

Woorden, naar hunnen oorſprong en hunne zamenſtelling, ten naauwſte in zin verwant, doch wijd uiteenloopend in hunne gebruikelijke beteekenis. STALKNECHT is letterlijk te verſtaan, als de benaming van eenen knecht, die in eenen ſtal oppast; een heer, die rijtuig en paarden houdt, dient wel, benevens zijnen huis- of lijfknecht, ook eenen *ſtalknecht* te hebben. MAARSCHALK, daarentegen, is de titel voor de hoogſte waardigheid in het krijgswezen, of voor de aanzienlijkſte bediening aan het hof van eenen vorst: *veldmaarſchalk*, *hofmaarſchalk*. Nogtans is het woord, letterlijk, naar zijne zamenſtelling, een ſtal- of paardenknecht. Het oude *mar* of *maer*, waarvan ons *merrie*, beteekent eigenlijk een paard, *ſchalk* een' knecht. Zoo komt het voor in den eigennaam *Godſchalk*, *Godsſchalk*, (Godsknecht); en men leest in eene oude berijming der pſalmen: *Heer, ik ben uw ſchalk.* Het franſche woord *maréchal* beteekent nog tegenwoordig zoo wel een' hoefſmid, als een' opperveldheer. Opmerkelijk is, dat ook aan de nog hoogere krijgswaardigheid in Frankrijk, de opperſte, namelijk, tot welke ſlechts een enkel algemeen legerhoofd benoemd wordt, de titel van *connétable* verknocht is, dat eigenlijk *comes ſtabuli* wil zeggen, zoo veel als ſtalgraaf; gelijk *graaf*, oudtijds, even als het middeleeuwſche *comes*, eenen opzigter over iets be-

tee-

Digitized by Google

teekende, en als zoodanig nog overig is in ons *plaimgraaf*, enz. In de ſaliſche wetten komt *marescalcus* voor in de beteekenis van eenen knecht, die het opzigt over twaalf paarden had. Dat het woord naderhand, even als *graaf*, de aanzienlijker beteekenis verkreeg, heeft zijnen grond eensdeels daarin, dat, bij de leenheerlijke rangonderſcheiding, de *knechten* van den vorst, met betrekking tot minderen, *heeren* waren; anderdeels ook, uit hoofde, dat de hof- en krijgsſtaat der toenmalige tijden meest in paarden beſtond, de opzigter over de vorſtelijke ſtallen, tot welken zin het woord eerst werd uitgebreid, een der aanzienlijkſte bedienden zijn moest, aan wien, in den krijg, ook het bevel over het gewapend paardenvolk voegzaam kon opgedragen worden. Een STALMEESTER is, naar het tegenwoordige gebruik, iemand, die eenen ſtal houdt, tot herberging van de paarden van reizigers; een beroep, waarmede, meestal, ook dat van rijtuig- en paardenverhuurder verknocht is. In onderſcheiding daarvan heet de aanzienlijke hofbeambte, die met het opzigt over de vorſtelijke ſtallen, en wat daartoe verder betrekking heeft, belast is, GROOTSTALMEESTER, eertijds *maarſchalk*. *De titel van maarſchalk of grootſtalmeester was erfelijk gehecht aan de heerlijkheid van Naaldwijk en Delfland.* In onzen land- en zeedienst is de titel van *maarſchalk*, als hooger rang dan *generaal* of *admiraal*, ſlechts voor eenen zeer korten tijd ingevoerd geweest; doch beſtaat nog in de zamenſtelling *veldmaarſchalk*, als de titel van den opperſten krijgsbevelhebber.

Digitized by Google

Ook is de *hofmaarſchalk* in het tegenwoordige gebruik onderſcheiden van den *grootſtalmeester*, en niet met het opzigt over de ſtallen, maar met dat over de hofhouding belast.

MAAT, MAKKER, GEZEL, GENOOT, KAMERAAD, MEDEMAKKER, MEDEGEZEL, MEDGEZEL, MEDEKNECHT, MEDEMAAT, MEDEGENOOT.

Die iets met eenen anderen gemeen heeft. GENOOT is hier het algemeene woord, doch ſchier niet dan in zamenſtelling gebruikelijk: *ambtgenoot*, *bedgenoot*, *eedgenoot*, *echtgenoot*, *geloofsgenoot*, *ſpeelgenoot*, (*ſpeelnoot*,) *ſtadgenoot*, enz. GEZEL is, eigenlijk, iemand, die met eenen anderen perſoon eenerlei reis doet. Doch het gebruik wil, dat het voornamelijk genomen worde voor iemand, die, in eenig handwerk of ambacht, den baas ten dienst ſtaat: *timmermansgezel*, *boekdrukkersgezel*, ook: (offchoon wel niet onder de ambachten gerekend,) *apothekersgezel*; anders: *timmermansknecht*, *boekdrukkersknecht*, *apothekersknecht*, beter: *bediende in eene apotheek*. Terwijl nu een baas van een handwerk of ambacht, gewoonlijk, meer dan één' zoodanig' *gezel* heeft, kan de eene *gezel* den anderen zeer wel MEDEGEZEL heeten: *de een was des anderen medegezel bij den zelfden baas*; hetzelfde als MEDEKNECHT, in dezen zin; terwijl nogtans het laatſte (niet *medegezel*) van den eenen livereibedienden tot den anderen kan gezegd

Digitized by Google

zegd worden. Doch er is eene andere zamenſtelling *medegezel*, *gezel* genomen in de oorſpronkelijke beteekenis van mede reizenden, het woord op zich zelve, door verloop, voor die beteekenis ongenoegzaam geworden zijnde. Voor dit laatſte *medegezel*, wil het gebruik dat men zegge en ſchrijve MEDGEZEL. Dan, zoo hier, om de opgegevene reden, voor deze bijvoeging eenige ſchijn is, er is daarvoor geene reden hoegenaamd in MEDEGENOOT, MEDEMAKER of MEDEMAAT. *Genoot* hebben wij hierboven reeds aangeroerd. MAKKER is degene, die met eenen anderen in gelijk gezelſchap, of in gelijke omſtandigheden, verkeert; *zij zijn makkers*, wil zeggen, dat zij als goede vrienden met elkander gemeenzaam omgaan; *zijnen makker verklappen*. MAAT is, eigenlijk, een werkgezel, die, met eenen anderen, gemeenſchappelijk eenen arbeid verrigt: *de drukker heeft dezen niet gaarne tot maat aan de pers, omdat hij de ballen niet zuiver houdt;* van daar, in het gemeen, een werkgast, werkgezel: *voor de gemeene maats iets ten beste geven*. Zoo noemt men ook het bootsvolk, op de ſchepen, de *maats: de kwartiermeester weet met de maats goed om te ſpringen;* niet *makkers*. Doch oneigenlijk, zegt men, in de gemeenzame verkeering: *met iemand maats* (ook *maatjes*) zijn, voor goed vriend zijn. KAMERAAD is hetzelfde als *makker*, doch meest bij het krijgsvolk in zwang.

Digitized by Google

MAATSCHAPPIJ, GENOOTSCHAP, GEZELSCHAP.

Vereeniging van verſcheidene perſonen ter bereiking van een en hetzelfde einde. Bij GEZELSCHAP is dit doeleinde, meestal, enkel vermaak of tijdkorting; echter heeft men ſommige letterlievende, of toonkunstlievende *gezelſchappen*, of *kransjes*. In den ernſtigen zin, van eene, een openbaar beſtaan hebbende, vereeniging tot aankweeking van kunſten of wetenſchappen, wordt *gezelſchap* niet, gelijk bij de hoogduitſchers hun *Geſellſchaft*, gebezigd. Daarvoor heeft men GENOOTSCHAP, of MAATSCHAPPIJ; het laatſte woord met den zin van meerdere aanzienlijkheid, of althans meerderen omvang, dan het eerſte. *Het genootſchap ſtudium ſcientiarum genitrix. De maatſchappij van nederlandſche letterkunde.* Er zijn ook *genootſchappen* en *maatſchappijen* voor verzekeringen en andere handelsbetrekkingen; de laatst opgerigte aanzienlijke vereeniging, van grooteren omvang, dan eenige andere thans beſtaande, draagt den naam van *Nederlandſche handelmaatſchappij*.

MAGAZIJN, MAANDWERK, TIJDSCHRIFT.

Een voortdurend letterkundig werk, nommerswijze uitgegeven wordende. TIJDSCHRIFT is de onbepaalde benaming; een MAANDWERK is aan eene maandelijkſche uitgave gehouden. Omtrent den inhoud wordt daardoor nog niets aangeduid. Maar wanneer een *tijdſchrift*, of *maandwerk*, den naam van MAGA-

ZIJN

Digitized by Google

zijn voert, behoort het, ten aanzien van het vak, of de vakken, van wetenſchap, welke het zich ten doel ſtelt, eene voorraadplaats te zijn, waarin al wat tot verderen opbouw kan ſtrekken, ten aanſtaanden gebruike, opgelegd en bewaard wordt.

MAGER, zie DUN.

MAGT, VERMOGEN.

Toereikende kracht. Vermogen (zie, voor het overige, KRACHT,) is het in ſtaat zijn, om iets, door eigen toedoen, met of zonder behulp van werktuigen, te bewerkſtelligen; magt, het in ſtaat zijn, om iets te bewerkſtelligen, enkel door het te gebieden. *Het is niet in mijn vermogen, u tot dit ambt aan te ſtellen*, zegt een ſtaatsdienaar tot eenen verzoekenden, *de benoeming daartoe is reeds geſchied. Het is niet in mijne magt*, zegt hij, in een ander geval, *de benoeming daartoe ſtaat niet aan mij. God bezit eene oneindige magt* (niet *vermogen*). *Magt* is overigens de vrijheid, om naar goeddunken te handelen; men geeft eenen gezant *eene onbepaalde magt*, niet *een onbepaald vermogen*. *Vermogen* is ook invloed, overredingskracht: *zij heeft veel vermogen op hem*, niet *magt*. (Zoo, bijvoegelijk, *uwe vermogende voorſpraak.*) *Magt* wordt, in enkele gevallen, voor ligchamelijke krachten gebezigd: *uit al zijne magt loopen, ſchreeuwen. Vermogen*, op gelijke wijze, enkel voor zedelijke of verſtandelijke krachten: *ik heb, naar mijn beſte vermogen, getracht, aan uwe bedoeling te beantwoorden.*

Digitized by Google

MAGT, GEZAG.

Nog nadere verwantſchap van zin ſchijnt er bij dit woordenpaar te zijn, dan bij het vorige. Voor de koninklijke waardigheid, of het koningſchap, bij voorbeeld, zegt men *de koninklijke* MAGT, en *het koninklijk* GEZAG. Het eene en het andere woord beteekent heerſchappij. Nogtans is het verſchil zeer aanmerkelijk. *Magt* kan op enkel geweld gegrond zijn; *gezag* moet ſteunen op eerbied, ontzag, van de andere zijde. NAPOLEON *bevond eerlang, dat hij, bij de leden van het Tribunaal, niet dat gezag had, hetwelk hen, even als die der beide andere ſtaatsligchamen, tot de ſlaaffche uitvoerders van zijnen wil had kunnen maken; doch zijne magt was reeds zoo groot, dat hij onbeſchroomd de door hem zelven ingevoerde grondwet kon verbreken, en alzoo de hem wederſtrevende vergadering opheffen.* Men beroept zich op het *gezag*, niet op de *magt*, van eenen algemeen geachten ſchrijver.

MAGTIG, VERMOGEND, STERK, KRACHTIG.

Kracht hebbende. Tuſſchen MAGTIG en VERMOGEND beſtaat hetzelfde verſchil, dat bij derzelver naamwoorden plaats heeft. Zie MAGT, vergeleken met VERMOGEN. STERK is niet alleen kracht hebbende, maar *vele* kracht hebbende; KRACHTIG wordt niet van perſonen gebruikt; men zegt niet *een krachtig mensch*, maar *een ſterk mensch*. Wel, echter, *een krachtig gezegde*. *Een ſterk gezegde* is iets ge-

Digitized by Google

geheel anders; men kan *krachtige* woorden bezigen, ſchoon men den middenweg houde; doch men laat zich *ſterk* uit, wanneer men een uiterſte kiest. *Hij toonde, met krachtige bewijzen, de onwaarheid van dit verhaal; maar dat hij den ſchrijver daarom van opzettelijke misleiding beſchuldigde, was te ſterk.* Het is goed, dat, hetgeen men, in eenen gezonden toeſtand, tot ſpijs of drank nuttigt, *krachtig* zij; *ſterk* is juist de groote deugd er niet van. *Sterke boter* is garſtige boter. Men zegt: *krachtig vleeschnat en krachtige wijn geven krachten.* Men zegt: *ſterke dranken, ſterke brandewijn,* (meer dan gewoonlijk ſterke,) *ſterke koffij;* deze verzwakken, door te ſterke prikkeling. *Magtig,* van ſpijs gebezigd, wil zeggen, dat zij de maag te magtig is, dat deze ze niet meester worden kan.

MAK, TAM.

Aan bedwang gewend. TAM wordt niet alleen van dieren gezegd: een *tamme beer,* (getemde beer); *tamme eenden,* (die, bij de boeren, in de ſloten en eendenkooljen leven, in tegenoverſtelling van *wilde,* die in het wild vliegen); maar ook van planten, die door landbouwers, of tuinlieden, kunstmatig aangekweekt en behandeld worden: *een tamme wijnſtok, een tamme kastanjeboom.* Daarvoor is *mak* niet te gebruiken. Beide zijn nogtans eene tegenſtelling van *wild.* Maar *tam* is het, in den zin van natuurlijke wildheid, vrije ongebondenheid, en een gevolg van aankweeking en opleiding. *Mak* ligt in de natuurlijke

Digitized by Google

geaardheid, en is de tegenſtelling van wild, in den zin van woestheid, onhandelbaarheid. *Onze tamme ſchapen zijn grootelijks ontaard van de wilde. Hij is zoo mak als een ſchaap. Er gaan vele makke ſchapen in één hok*, (bezadigde menſchen ſchikken zich wel). Een *tam* paard wordt dus genoemd, in tegenoverſtelling van een *wild*, al verdient het den naam van *mak* nog niet.

MAKEN, (GAANDE) zie BEWEGEN.

MAKEN, (LEVEN) zie BULDEREN.

MAKEN, (ZICH MEESTER) zie BEMAGTIGEN.

MAKEN, VERVAARDIGEN.

Door eenige verrigting oorzaak zijn, dat iets zijn beſtaan krijge. *Wie heeft dat kunſtſtuk gemaakt?* of *vervaardigd?* VERVAARDIGEN is, eigenlijk, iets, in zulken toeſtand brengen, dat het *vaardig*, dat is gereed, afgewerkt, voltooid zij. De oorſpronkelijke beteekenis van MAKEN ſchijnt *bewegen* geweest te zijn; zoo heeft men, van deze, grootendeels verouderde, beteekenis, nog eenige overblijffels, als in de ſpreekwijzen: *maak u van hier; zich weg maken, zich uit de voeten maken.* Alsmede: *maak wat voort; maak, dat gij weg komt.* Van daar de, meer gebruikelijke, zin van handelen, werken, veranderingen voortbrengen. *Maak het met ons, zoo als gij goedvindt. Vertrouw op hem, hij zal 't wel maken. Dat kan niet maken*, niet baten, niet bijbrengen.

Voorts,

Digitized by Google

Voorts, en dit is de hier bedoelde beteekenis, een werk voortbrengen, aan iets zijn beſtaan geven. *Kleederen maken, ſchoenen, hoeden, orgels maken; verzen, een gedicht, eene redevoering maken. Boter, kaas maken.* In dezen zin, echter, verſchilt *vervaardigen* van *maken* daardoor, dat het eerſte enkel ten opzigte van werkelijke zelfſtandigheden, en die een duurzaam beſtaan hebben, gezegd wordt, *maken* ook van onzelfſtandige en voorbijgaande dingen. De opſteller van een muzijkſtuk kan gezegd worden het *vervaardigd* te hebben, maar de toonkunſtenaars, die hetzelve uitvoeren, *maken muzijk*, doch *vervaardigen* die niet. Zoo *maakt* men eenen ſprong, eenen gang, eene reis. Daarenboven ligt in *vervaardigen* een nevenbegrip van kunstmatigheid en bekwaamheid, gelijk die gevorderd worden, om iets vaardig of voltooid te doen zijn. Daarom is *vervaardigen* enkel ten aanzien van werken van kunst gebruikelijk; niet van werken der natuur. Uit zeer weinige eenvoudige grondſtoffen *maakt* de natuur eene groote verſcheidenheid van dingen; maar zij *vervaardigt* die niet. Veel minder nog, wordt van den Schepper des heelals gezegd, dat hij iets *vervaardigt*, wel dat hij iets maakt. *Die den hemel en de aarde gemaakt heeft. God maakte twee groote lichten.* In beide deze voorbeelden ware het hoogst onvoegzaam *vervaardigen* te bezigen. Ook geeft *maken*, in eene veel uitgeſtrektere beteekenis, dan *vervaardigen*, de beweegoorzaak eener werking te kennen. *Een verbond met iemand maken. Vrede maken*

Digitized by Google

ken. *Zich iemand tot vriend maken.* *Een' koopman van iemand maken.* *Iemand tot voogd maken; iemand voogd maken.* *Een koningrijk tot een gemeenebest maken.* *Iemand arm, rijk, gelukkig, gezond, lyvend, bastaard maken.* In denzelfden zin, enkel als de oorzaak te kennen gevende: *gij maakt, dat wij u niet langer kunnen liefhebben.* Zelfs is het, bij *maken*, niet noodzakelijk, dat de oorzaak juist een verſtandig wezen zij. *De zon maakt het was week.* *Zorgen maken oud voor den tijd.* *Opregt berouw maakt alles weder goed.*

MAKKER, zie MAAT.

MAL, zie DWAAS.

MALEN, SCHILDEREN, TEEKENEN.

De gedaante van eenig voorwerp, door zigtbare trekken voorſtellen. Zoo, dat ook de kleuren van het voorwerp vertoond worden, is MALEN, of SCHILDEREN, en wel met het penſeel; zonder onderſcheiding van kleuren, TEEKENEN, met de teekenpen, het potlood, krijt, enz., offchoon men ook *gekleurde teekeningen* heeft. De oneigenlijke zin van *malen* of *ſchilderen* is levendig beſchrijven; waarvoor ook *afmalen*. Het laatſte komt meest in dien oneigenlijken, *ſchilderen* meest in den eigenlijken zin voor. *Teekenen*, in den eigenlijken zin, ziet bijzonder op de juistheid der omtrekken: *menig voortreffelijk ſchilder teekent ſlecht.* Oneigenlijk, zegt men van iemand, die *zeer net* ſchrijft: *hij ſchrijft niet, hij*

Digitized by Google

hij teekent; maar *zeer fraai* ſchrift ſtaat *ſchilderachtig*. Zie verder *teekenen*, met *merken* vergeleken, op MERKEN.

MALEN, MIJMEREN.

Zwaarmoedig over eene zaak denken, zonder den beknelden boezem, door mededeeling van de zwarigheid aan anderen, lucht te geven. MIJMEREN is eene voorbijgaande, door toevallige zorgen veroorzaakte, MALEN eene naauwelijks overkomelijke, aan een blijvend vast denkbeeld verbondene, met volſlagen moedeloosheid gepaarde, gemoedsgeſteldheid. *Zit hij nog ſteeds te mijmeren? Hoe lang heeft zij reeds gemaald?*

MAN, KAREL (KEREL), VENT, MANSPERSOON.

Perſoon van het mannelijk geſlacht. Het hoofdbeſtanddeel in KAREL, of KEREL, is de, in alle talen, *kracht* beteekenende letter R, die daarom ook, gelijk men weet, in alle talen, die deze letter hebben, (ſchoon in het grieksch veelal in *s* overgegaan,) bij den wortel van werkwoorden gevoegd, den *werker* aanduidt. Bij MAN is het hoofdbeſtanddeel de M, die, onverſchillig met welken klinker uitgeſproken, *ma*, *me*, *mi*, *mo*, *mu*, *mij*, enz., eene den mensch natuurlijke uitdrukking is, om zijn eigen zelf te benoemen. De bewustheid van het eigen *ik* uit het gevoel van eigene kracht ontſtaande, en het beſef daarvan dus ei-

Digitized by Google

eigenaardig gepaard zijnde met de begrippen van *magt*, *vermogen*, is het woord *man*, hoewel oorſpronkelijk, even als het *mo* en *ma* in het latijnſche *homo* en *humanus*, den mensch in het algemeen beteekenende, in het bijzonder toegepast geworden op die kunne, aan welke de *magt* over de andere, door natuurlijken aanleg, eigen is; (waartegen de zwakkere, fijnere, bekoorlijke, *vrouw* genoemd is, als zijnde de *vreugde* van den man). Zoo is ook, in onze taal, het woord *man*, in vele gevallen, in plaats van het algemeene *er* of *aar*, aan den wortel van werkwoorden gehecht, om den perſoon te beteekenen, die de daad, door het werkwoord uitgedrukt, verrigt: *koopman*, die koopt, *ſpeelman*, die ſpeelt, *opperman*, die oppert, dat is den kalkbak op de ſtellaadje om hoog brengt, *timmerman*, die timmert; zoo bij Ortridus, *betoman*, aanbidder. Het wordt ook bij naamwoorden gevoegd, om de bijzondere betrekking aan te duiden van den perſoon tot de door het naamwoord uitgedrukte zaak; bij voorbeeld: *landman*, *edelman*, (welk laatſte, om dit in het voorbijgaan op te merken, eigenlijk, de heer eens riddergoeds is, zijnde *ödelman*, van *od*, goed; zie KLEINOOD). Ook in vele van die voorbijgaande woordvormingen, zoo als de dagelijkſche ſpreektaal oplevert, en dan wel ook onverſchillig voor man of vrouw: *ik ben geen vischman*, geen liefhebber of liefhebſter van visch. Gelijk dan bij *karel* of *kerel*, het krachtbetoon het ten grond liggend denkbeeld der beteekenis is, zoo is dit bij *man* de *perſoonlijkheid*; de

daar-

Digitized by Google

daarmede gepaarde *magt*, het eigenaardig nevenbegrip. Ten gevalle van dit eigenaardig nevenbegrip, nu, in het bijzonder toegepast zijnde op de, meer dan de andere vermogende, kunne, daarom het *mannelijke geſlacht* genoemd, is de perſoonlijke beteekenis bepaald geworden tot zulke perſonen van het mannelijke geſlacht, die, uit de jongelingsjaren getreden, hunnen volkomenen wasdom hebben, en in den leeftijd der beste ſterkte zijn, bij welken het mannelijk vermogen alle zijne rijpheid heeft. Enkel ter onderſcheiding der kunne, nogtans, is zelfs zoodanig iemand, in den eigenlijkſten zin, *een man*, ſchoon hij ongehuwd blijft, en dus de voornaamſte van de, hem van nature opgelegde, pligten niet, op de door de wetten der maatſchappij voorgeſchrevene wijze, uitoefent; door het huwelijk, eerst, wordt hij *de man* der vrouw. Dan eerst ook is de voor zijne vermogens uitgebreide werkkring in den geheelen omvang voor hem ontſloten, en worden die van hart en geest, minzaamheid en teedere zorgen, beleid en ſtandvastigheid in zijne met beradenheid genomene beſluiten, in de hoogſte mate, van hem gevorderd. Slechts bij het laagſte graauw, van die edeler hoedanigheden geen beſef hebbende, zal men de vrouw van haren *man* hooren zeggen: *dat is mijn kerel.* — In het algemeen, kan *karel*, of *kerel*, wel in eenen goeden zin gebezigd worden, als: *dat is*, of *hij is een wakker karel*, of *kerel*; maar alsdan verdringt, als het ware, de beteekenis der krachtbetooning, (het voorname

be-

beſtanddeel, zoo gezegd is, des woords,) het denkbeeld der perſoonlijkheid, en wordt het alleen gebezigd van geringere perſonen, welke men, enkel in de betrekking van de aanwending van krachten in de van hen gevorderde dienſten, in aanmerking neemt. Zoo zegt men tot eenen ſoldaat: *gij hebt u als een kerel gehouden.* Van eenen werkman, die zeer vlijtig en bekwaam is, zegt men dus, bij uitnemendheid, *dat is een kerel.* — *Dat is een man! gij hebt u als een man gehouden*, wil meer zeggen. Men ziet daarbij minder op de ligchamelijke krachtbetooning, dan wel op de edeler vermogens en gemoedsgeſteldheid, en bijzonder op de van eenen *man* gevorderde, met zijnen aanleg overeenkomſtige hoedanigheden, moed, beleid en ſtandvastigheid. Van daar het verſchil tuſſchen *een groote kerel*, en *een groot man*; het eerſte doelende op de grootte der ligchaamsgeſtalte, het tweede op de grootheid van ziel. *Wij kwamen twee groote kerels te gemoet. Groote heeren zijn niet altoos groote mannen.* — Zelfs kan, bij *man*, het begrip der zedelijke hoedanigheden dat der perſoonlijkheid verdringen, en men bezigt het woord met de enkele beteekenis van iemands geſchiktheid en geneigdheid tevens, tot de volvoering van eenig ontwerp: *hij was daar de man niet toe*, het ontbrak hem daartoe, hetzij aan geſchiktheid, hetzij aan geneigdheid. *Gij zijt mijn man*, in u heb ik dengenen getroffen, op wien ik mij verlaten kan. *Kerel* ware, in dezen zin, juist het tegenovergeſtelde, namelijk, degeen, die de noodige zedelijke

hoe-

Digitized by Google

hoedanigheden mist: *ik meende in hem mijnen man gevonden te hebben, maar heb mij in den kerel deerlijk bedrogen gevonden.* Van daar, met verachting; *zijt gij het, kerel?* — Schoon *karel* en *kerel* eigenlijk hetzelfde beteekenend zijn, zoo wordt nogtans, ſints lange, KAREL voor den eigennaam, KEREL voor het gemeene naamwoord genomen. En, zoo in eenig geval, dan konde, hierin, het gebruik der Hoogduitſchers door ons goedſchiks worden nagevolgd; dezen toch maken altijd de gedachte onderſcheiding tuſſchen hun *Karl* en *Kerl.* Dat, overigens, in *kerel* of *karel* de verachtelijke bijbeteekenis geenszins oorſpronkelijk ligt, blijkt genoegzaam daaruit, dat het woord tot eenen eigennaam is aangenomen. — Het verachtelijke, in het aangewezen gebruik, heeft zijnen grond daarin, dat men zich bij den *kerel* geenerlei goede hoedanigheid, anders dan die der *kracht*, (en die nog misbruikt kan worden,) denkt. VENT, hoogd. *Fänt*, bij WACHT. *fent*, ital. *fante*, goth. *fanta*, (alles in de beteekenis van eenen voetknecht,) dient nog ſterker tot verſmading; het duidt enkel iemands aanzijn aan, zonder bijbegrip van eenige goede hoedanigheid hoegenaamd: *dezer dagen kwam een vent bij mij. Wat doet die vent hier? Wat voor een vent is dat?* Van een klein, zwak, mannetje, kan men *vent* zeggen, niet *kerel.* Is evenwel de bedoeling niet, met verachting, gelijk in de drie laatſte voorbeelden, maar desniettemin zonder eenige andere aanduiding, dan die van het geſlacht, te ſpreken, zoo zegt men MANSPERSOON:

Digitized by Google

dezer dagen kwam een mansperſooon bij mij. Wat voor een mansperſoon is dat? Bezigde men daarvoor *man*, zoo lage daarin, bij het eerſte voorbeeld, reeds eenig betoon van achting, eene algemeene erkentenis althans der menſchelijke waarde; in het andere voorbeeld, zoude de vraag tevens op de hoedanigheden des perſoons zien. Het verſchil tusſchen *mansperſoon* en *man* ligt daarin, dat, bij het eerſte, geenerlei hoedanigheid, bahalve die van het geſlacht, in aanmerking wordt genomen.

MANBAAR, HUWBAAR.

De vereischte volwasſenheid hebbende, om in het huwelijk te treden. MANBAAR, evenwel, eigenlijk zoo veel als, die eenen *man* nemen kan, is alleen van het vrouwelijke geſlacht te zeggen; HUWBAAR, van jongelingen, zoo wel als jonge dochters.

MAND, zie KORF.

MANGEL, GEBREK, GEMIS, ONTSTENTENIS.

Het afzijn van eenig vereischte. De zin is dus ontkennend. GEBREK is het eenige van deze vier woorden, waarbij de aanwijzing der onvolmaaktheid, naar de bewoording althans, ſtellig zijn kan. *Dit boek heeft één gebrek; het is te wijdloopig. Omſlagtigheid is een gebrek van vele jonge ſchrijvers.* De wezenlijke zin is hier GEMIS van de noodige beknopt-

Digitized by Google

knoptheid; die beknoptheid *ontbreekt* (of, zoo men eertijds zeide, *gebreekt*) dus aan het boek, die jonge ſchrijvers. *Gebrek* is daarin aan MANGEL gelijk, dat het ook ongenoegzaamheid van bezit beteekent. *Bij mangel van geld*, *bij gebrek van geld*, beteekent niet, gelijk *gemis van geld*, dat men hoegenaamd geen geld, maar dat men het niet in genoegzame hoeveelheid heeft. *Mangel* wordt niet alleen van zaken, maar ook van bedrijven, gezegd: *bij mangel van vergelding*. Daarvoor ware *gebrek* niet te bezigen, ofſchoon men *in gebreke blijven* ten aanzien van bedrijven, bezigt: *wat de vergelding betreft, is hij tot nog toe in gebreke gebleven*. *Gebrek* duidt overigens de ontbering ſterker aan, dan *mangel*: *zij leden groot mangel* geeft, niettegenſtaande het verſterkend bijvoegelijk woord, niet zulke nooddruftigheid te kennen, als het enkele: *zij leden gebrek*. *Gebrek*, in dezen zin, is het *gemis* van de onontbeerlijkſte noodwendigheden. ONTSTENTENIS is van minder algemnen gebruik, en behoort, voornamelijk, tot den ſtijl der regtsgeleerden; het beteekent het niet gebeuren van iets, dat te gebeuren ſtond: *bij ontſtentenisſe van dien*. Het komt van *ontſtaan*, zie FEILEN.

MANGELEN, zie FEILEN.

MANHAFT, MANHAFTIG, STRIJDBAAR, HELDHAFTIG, KRIJGSHAFTIG, MANMOEDIG.

Tot ſtrijden geſchikt. Wat wij hier als de tot punt

Digitized by Google

van overeenkomst ſtrekkende algemeene beteekenis opgeven, ligt zigtbaar in de vorming van STRIJDBAAR, zamengeſteld van *ſtrijden* en den uitgang *baar*, zoo veel als *kunnende*, — wat door het voorgevoegd werkwoord wordt uitgedrukt. *Strijdbaar* is dus, eigenlijk, *kunnende ſtrijden*, even als *brandbaar*, kunnende branden, *manbaar*, kunnende mannen, (dat is, eenen man nemen, zie MANBAAR.) *De ſtrijdbare manſchap* van de eene of andere plaats beteekent het getal der mannen en jongelingen van geſchikte jaren, om tot den krijgsdienst gebruikt te worden: *alle ſtrijdbare manſchappen worden opgeroepen.* Doch het woord heeft daarenboven de beteekenis van: tot oorlog genegen, moedig, dapper; en het is in dezen zin dat men zegt: *een ſtrijdbaar volk.* De drie andere woorden zijn zamengeſteld met den uitgang HAFTIG (HAFT), achter ſommige naamwoorden gebruikelijk, om, aan te duiden, dat iets waarlijk de eigenſchap eener zaak heeft. KRIJGSHAGTIG, eigenlijk de noodige eigenſchappen hebbende tot den krijg, is dus in oorſpronkelijke beteekenis met *ſtrijdbaar* gelijk; doch wordt enkel in de tweede beteekenis van dat woord gebruikt, en men kan geenszins zeggen, dat alle *ſtrijdbare* manſchappen *krijgshaftig* zijn. Maar ook in den zin van *dapper* gebezigd, is er nog eenig verſchil tuſſchen de beide woorden. *Krijgshaftig*, namelijk, ziet meer bijzonder op de gemoedsgeſteldheid, *ſtrijdbaar* tevens altoos op het ligchamelijke vermogen; zoo kan men niet zeggen: *dat moedig volk, ſchoon door overmagt*

over

overwonnen, en de ſlaaſſche ketenen der overweldigers moetende torſchen, bleef altoos ſtrijdbaar; wel: *bleef altoos krijgshaftig*, of *verloor niets van zijnen krijgshaftigen aard.* Zoo zegt men wel: *eene krijgshaftige daad*, niet: *eene ſtrijdbare daad.* MANHAFT, hetwelk het gebruik voor het bijvoegelijke woord verkiest, terwijl MANHAFTIG als bijwoord gebezigd wordt, beteekent de eigenſchappen eens mans hebbende, inzonderheid met opzigt tot mannelijken moed, anders uitgedrukt door MANMOEDIG. Het verſchil met *krijgshaftig* is, dat *manhafte* en *manmoedige* bedrijven, ook buiten krijgsomſtandigheden, kunnen uitgevoerd worden: *de redding van dien drenkeling was eene manhafte daad. Manhafte*, of *edele manhafte*, was eertijds, een titel voor de manſchappen, of officieren der ſchutterijen. Zie andere woorden met *manmoedig* vorgeleken op DAPPER. HELDHAFTIG onderſcheidt zich van de vorige, inzonderheid daardoor, dat het ook van vrouwen kan gebezigd worden; het beteekent de eigenſchappen bezittende van eenen *held*, of van eene *heldin.*

MANIER, GEWOONTE, HEBBELIJKHEID, GEBRUIK, AANWENSEL.

AANWENSEL en HEBBELIJKHEID zien ſlechts op enkele perſonen. *Aanwenſel* is, gelijk de vorming van het woord aanduidt, hetgeen men zich, door veelvuldige herhaling, *aangewend* heeft; zoodanigerwijze aangewend, namelijk, dat men het vervolgens doet, zonder er om te denken, of het zelfs te we-

Digitized by Google

ten, ja, dat men het onwillekeurig doet, ook wanneer men heeft voorgenomen, zich er van te onthouden. *De nagelen af te bijten is een leelijk aanwenſel.* *Hebbelijkheid* doelt meer op eene, door veelvuldige herhaling, verkregene vaardigheid: *men kan ſchielijk en duidelijk tevens ſchrijven, mits men er de hebbelijkheid van hebbe.* MANIER kan zeer algemeen gebruikt worden, in den zin van *mode: het is de manier, zoo gekleed te gaan;* maar ook van enkele perſonen, en dan veel overeenkomst hebbende met *hebbelijkheid: hij heeft voor eene manier,* enz. In het bijzonder is *manier* nog, bij den beeldenden kunſtenaar, de hem eigene wijs van uitvinden en uitvoeren: *een ſchilderſtuk in de manier van Rubbens.* GEBRUIK wordt minder van enkele perſonen, dan wel van het algemeen, gebezigd. Maar, gelijk de vorige woorden het begrip medebrengen, dat iets veelvuldig gedaan wordt, zoo heeft dit veeleer den zin, dat men zich veelvuldig van iets bedient: *het gebruik is, voor de taal, een ware dwingeland.* GEWOONTE, bij enkele perſonen zoowel als bij het algemeen, wordt niet enkel in eenen bedrijvenden, maar ook in eenen lijdenden, zin, genomen: *de gewoonte is de tweede natuur.* Zie verder GEBRUIK.

MANK, zie GEBREKKELIJK.

MANMOEDIG, zie MANHAFT en DAPPER.

MAN-

Digitized by Google

MANSLAG, DOODSLAG, MOORD.

Het benemen van iemands leven. DOODSLAG is het algemeene woord, offchoon het minst gebruikelijke. MANSLAG is een onvoorbedachtelijke doodflag; MOORD is de zwaarfte, opzettelijk bedrevene, misdaad.

MANTEL, OVERROK, JAS.

Een ruim opperkleed, waarvan men zich, boven de gewone kleeding, in guur weder, bedient. De OVERROK heeft mouwen; de MANTEL meestal niet. Bij den *overrok* verftaat men overigens vooral een kleed, dat over de andere kleederen aangetrokken wordt. Bij *mantel* heerscht het denkbeeld der ruime omvatting en befchutting, gelijk het woord dien zin in vele talen heeft. Van daar, dat *mantel*, niet *overrok*, figuurlijk gebezigd wordt, in: *iets met den mantel der liefde bedekken.* JAS is een aanfluitende overrok. Mans alleen dragen *overrokken*; ook vrouwen dragen *mantels* en *jasfen.*

MARE, zie MAAR.

MARTELEN, zie FOLTEREN.

MASKEREN, VERMOMMEN.

Zich onkenbaar maken. MASKEREN onderftelt; in de eerfte plaats, het voordoen van eene grijns, of een momaangezigt; in de tweede plaats, het aandoen van eene ongewone kleeding. Nu *mom*, dat eigenlijk *masker* beteekent, niet meer anders, dan overdragte-

Digitized by Google

lijk gebezigd wordt, als: *onder de mom van vriendſchap*, heeft ook VERMOMMEN niet meer het voordoen der grijns tot vereischte. Daarentegen kan *maskeren*, vooral het deelwoord *gemaskerd*, enkel op het voorgedaan momaangezigt zien, zonder dat daarom de kleeding ongewoon zij: *de dieven waren gemaskerd*; niet: *vermomd*. Wordt eene ongewone kleeding, tot dergelijk ſnood oogmerk, aangedaan, zoo heet dit *vermommen*, niet: *maskeren*; het laatſte, in die beteekenis genomen, geſchiedt enkel vermaakshalve, als tot het bijwonen van die partijen, welke men, met een onduitsch woord, *maskerades* heet, of ook, in roomsch-katholijke plaatſen, op de openbare ſtraat, bij de vastenavondsvermakelijkheden.

MAT, MOEDE, VERMOEID, AFGEMAT, AFGETOBD, AFGESLOOFD, UITGESLOOFD.

In zulken toeſtand, dat men zich tot de aanwending van anders gewone krachten ongeſchikt bevindt. MAT kan men zijn, door eene oorzaak, tot welke men zelf niet heeft toegebragt: *mat van de hitte; mat van kommer*. MOEDE wordt men door ſterken arbeid, of beweging: *van het houthakken, het ſchrijven, het danſen, moede zijn*; het heeft daarenboven, oneigenlijk, de beteekenis van: door herhaald genot of gebruik van iets, daartoe geene neiging meer hebbende; alsdan, evenwel, wordt het zonder het woordje *van* gebezigd: *het danſen moede zijn*. VERMOEID, is *moede gemaakt*, doch enkel in de eerſte beteekenis. Het wordt ſomtijds onverſchillig met

moe-

Digitized by Google

moede gebruikt, als: *ik ben moede van de wandeling*, of: *ik ben van de wandeling vermoeid.* Is echter de oorzaak der vermoeijenis van eenigen werkelijken duur geweest, zoo bezigt men *vermoeid*, niet *moede*. AFGEMAT is, door arbeid of beweging *mat*, of ten uiterſte vermoeid. AFGETOBD en AFGESLOOFD duiden denzelfden graad van vermoeijenis aan, maar veroorzaakt door zulken arbeid, als men *tobben* of *ſlooven* zoude heeten. UITGESLOOFD is, door ſlooven, van krachten uitgeput. Deze beteekenis geldt echter ſlechts dán ten aanzien van dit woord, wanneer het met *zijn* in verband ſtaat. *Zich uitgeſloofd hebben* beteekent enkel: *zich vele moeite gegeven hebben*, zonder dat die moeite juist in eenigen arbeid beſtaat, van welken eene ſterke vermoeijenis het gevolg kan zijn.

MATIG, SOBER, ZUINIG.

MATIG leeft diegeen, die zijne begeerten en neigingen zoodanigerwijze in bedwang houdt, dat hij tot geene buitenſporigheden vervalt; *eene* SOBERE *levenswijs* onderſtelt tevredenheid met geringheid van genietingen, niet alleen ten aanzien der hoeveelheid, maar ook ten aanzien der hoedanigheid; ZUINIG weet diegeen huis te houden, die niet alleen zijne tering naar zijne nering zet, maar ook nog, kan het zijn, een appeltje voor den dorst bewaart.

MATIGEN, BETEUGELEN.

Niet bot vieren; onder bedwang houden. Alle ſoorten van hartstogten zijn te MATIGEN; alleen de

Digitized by Google

werkdadige, en onder deze de kwaad berokkenende, zijn te BETEUGELEN. Men *matigt* zijne droefheid, vreugde, liefde, hoop; maar men *beteugelt* die niet. Men moet zijne gramſchap *beteugelen*, niet *matigen*.

MATIGEN, VERZACHTEN.

Men VERZACHT, wanneer men de hardheid van iets vermindert; men MATIGT, wanneer men alle overmaat vermijdt. *Zachte* ſtraffen zijn in zich zelve geene harde; *matige* zoodanige, die den juisten graad van geſtrengheid niet te boven gaan. Men *verzacht* eene harde uitdrukking, wanneer men daarvoor geſchiktere bewoordingen bezigt; men *matigt* zijne uitdrukkingen, wanneer men zich in acht neemt, om daarbij niet de palen der welvoegelijkheid te buiten te gaan.

MEDEDOOGEN, zie DEERNIS.

MEDEDOOGEND, zie BARMHARTIG.

MEDEGENOOT, zie MAAT.

MEDEGEZEL, zie MAAT.

MEDEKNECHT, zie MAAT.

MEDELIJDEN, zie DEERNIS.

MEDEMAAT, zie MAAT.

MEDEMAKKER, zie MAAT.

Digitized by Google

MEDEPLIGTIG, MEDESCHULDIG.

Tot eene ongeoorloofde daad behulpzaam. *Waren er geen helers*, zegt het ſpreekwoord, *er waren geen ſtelers*. Te regt wordt dan de ſchuld van den dieſtal, den heler mede aangerekend; want hij is waarlijk MEDESCHULDIG. De vorming des woords in aanmerking nemende, zoude men hem niet juist MEDEPLIGTIG kunnen heeten; immers, hij heeft de misdaad niet *mede gepleegd*. Nogtans wordt hij, in het oog der wet, als zoodanig beſchouwd.

MEDGEZEL, zie MAAT.

MEENEN, zie ACHTEN.

MEENING, zie BEDUNKEN.

MEER, VEEL.

Een aantal, of eene hoeveelheid. MEER wordt de vergelijkende trap van VEEL genoemd; doch te onregt; *veel* is zonder eigene trappen van vergrooting, in welker plaats men zich van *meer* en *meest* bedient. *Veel*, dat in oorſprong zeker met *vol* verwant is, wil eigenlijk beduiden eene menigte, welker juist getal, of eene groote hoeveelheid, welker juiste begrooting niet voor den geest komt. De wilde volksſtammen van Amerika, bij de armoede hunner talen, vele gebaardenſpraak te hulp nemende, duiden eene onbepaalde menigte, of een, met hunne weinige telwoorden niet gemakkelijk te benoemen, groot getal, door de voluitgeſtrekte hand aan. Het is derhalve natuurlijk, dat men, bij *veel*, aan een grooter getal denkt,

Digitized by Google

denkt, dan twee of drie, ja dan vier of vijf. Zulk een ligt te tellen getal is eerder, in tegenoverſtelling van hetgeen men zich van *veel*, op zich zelve, en niet in bijzondere betrekking tot de omſtandigheid, voorſtelt, *weinig*. En niettemin kan dit weinige *meer* heeten: *twee is meer dan een. Veel heb ik niet; echter meer dan gij. Ik heb wel meer van dat goed; nogtans te weinig, om u te gerijven.* De zaak is, dat *meer* niet, gelijk men al ligt onderſtellen zoude, tot vergrooting ſtrekt van het denkbeeld van *veel*, maar eigenlijk, met betrekking tot eenige hoeveelheid, groot of klein, *nog iets daarenboven* beteekent; *veel daarenboven*, is dan *veel meer*.

MEER, ZEE, OCEAAN.

Oceaan is, eigenlijk, eene verduitſching van den eigennaam *Oceanus*, dien de Romeinen en Grieken, in hunne fabelleer, aan den zoon van Coelus en Vesta gaven, welken zij voor den God der zee hielden; een beeld, waarmede zij wilden verzinnelijken, dat de *zee* door hemel en aarde beide wordt voortgebragt. Daaruit volgt reeds, dat bij *oceaan* het begrip der algemeene uitgeſtrektheid moet heerſchen, en dat het, eigenlijk, de groote wereldzee moet beteekenen. Eene zee, nu, noemt men, in onderſcheiding daarvan, eene dier groote verzamelingen van water, die gemeenſchap hebben met den zoogenoemden *oceaan*. Zoo: *de zwarte zee, de witte zee, de roode zee, de middellandſche zee.* Niet: *de zwarte, witte oceaan,*

roo-

Digitized by Google

roode oceaan, *middellandſche oceaan*. Maar wel met onderſcheidende aanduidingen, voor die wateren, aan welke men anders den naam van *oceaan* geeft: *de Atlantiſche zee*, de *Indiſche zee*, de *ſtille zee*. Ook neemt men het wel voor eene verzameling van water, die van rondom door het land ingeſloten is. De *Caspiſche zee*, *de zee van Mexico*. Zoo ook: *de zee van Geneve;* doch dit is in navolging der Duitſchers, die den naam van *ſee* aan zulke wateren geven, als bij ons dien van MEER voeren, en dezen wederom aan de wateren, die wij *zeeën* noemen *Meer*, namelijk, is, in onze taal, een groot binnenlandsch water. *In Vriesland vindt men vele meren. De Leerſumer meer. De Haarlemmer meer. De Diemermer. Meer* komt in geene figuurlijke beteekenis voor, wel *oceaan* en *zee*, voor eene groote menigte van dingen, zoodat men die bij eene volle zee kan vergelijken; maar dan behoort *zee* tot den gemeenzamen, *oceaan*, tot den verhevenen ſtijl. *Eene zee van bloed*, *van tranen*, *van vuur*, *van zorgen*, *van wederwaardigheden*. Ook: *eene zee van water*, voor eene groote menigte, als bij eene overſtrooming. *Wie kan den oceaan der goddelijke algenoegzaamheid peilen?* — Naar den eigenlijken aard der woorden, doelt de benaming *zee* bijzonderlijk op de ſtof, waaruit dezelve is zamengeſteld, het water, namelijk, en is dus het woord zoo veel als waterplas; *meer* op de gedaante, waarom het dan ook voor binnenlandſche, zigtbaar omgevene, plaſſen verkieslijk is; *oceaan*

op

overtreffenden, en wordt ook daarvoor gebruikt, vooral bij de Engelſchen, die niet, met ons, zeggen *de beſte van de twee*, (*the best of the two*,) maar *de betere* (*the better*). Terwijl echter de beide woorden beſtaan, en de willekeur bij het kiezen van het een voor het ander zich toch door iets moet laten bewegen, zal men zeggen: *de akkers lagen meerendeels onbebouwd*, wanneer men, algemeen geſproken, ſlechts wil te kennen geven, dat een groot aantal van die akkers onbebouwd lag; doch: *de akkers lagen meestendeels onbebouwd*, wanneer inderdaad het getal der onbebouwde het grootſte was. — MEEST, de overtreffende trap van het oude *meê*, wordt, zoo men weet, ook gebezigd tot het vormen van den overtreffenden trap van andere bij- of bijvoegelijke woorden, zelfs dan ſomtijds, bij verkiezing, wanneer die ook met den daartoe dienenden uitgang *st* kunnen gebruikt worden, als: *meest duidelijk*, *meest uitvoegelijk*. Zoo als wij het woord hier nemen, ſtaat het, op zich zelve, voor den overtreffenden trap van *dikwijls*, dien wij niet hebben, ſchoon andere talen, als het engelsch: *often*, *oftener*, *oftenest*, dien door middel van den gewonen uitgang vormen. Wat nu *meest dikwijls* geſchiedt, wordt met andere woorden gezegd *gewoonlijk* te geſchieden. *Het woordje* gij *wordt, in den gemeenzamen ſpreektrant, meest*, of *meestal*, *als* je *uitgeſproken*. De eindlettergreep *al*, dat ook tot verſterking bij andere woorden voorgeplaatst wordt, verandert aan de beteekenis niets, doch het woord komt, in dezen

zin,

Digitized by Google

zin, bij verkiezing met die bijvoeging voor, waartoe tot reden verſtrekt, dat *meestal*, in dien vorm, nooit met *meest*, in deszelfs andere beteekenisſen, verward kan worden. In MEERMAALS en MEERMALEN, geeft *maal* de hoeveelheid van het gebeuren te kennen, zie DIKMAALS. Men behoeft daarbij niet aan *veel* of *menig maal* te denden; genoeg, dat het niet ſlechts een enkel maal gebeurd zij. In die beide laatſte woorden, overigens, is geen verſchil van beteekenis.

MEERMAALS, zie MEERENDEELS.

MEERMALEN, zie MEERENDEELS.

MEESMUILEN, GRIMLAGCHEN.

Den mond tot een ſtil lagchen trekken. Men GRIMLACHT uit vriendelijkheid, of tevredenheid. Men MEESMUILT, op het hooren van een gezegde, dat genoegen geeft, doch tevens eenige twijfeling baart, en daarom nadenken verwekt.

MEEST, zie MEERENDEELS.

MEESTAL, zie MEERENDEELS.

MEESTENDEELS, zie MEERENDEELS.

MEESTER, zie LEERAAR.

MEESTER, zie BAAS.

MEESTER MAKEN, (ZICH) zie BEMAGTIGEN.

Digitized by Google

MEETKUNDE, zie KUNST.

MEETKUNST, zie KUNST.

MEETKUNSTENAAR, zie KUNST.

MEID, zie DOCHTER.

MEINEED, VALSCHE EED.

Bevestiging eener onwaarheid bij eede. MEINEED, zamengeſteld van *eed* en het oude *mein*, is, letterlijk, VALSCHE EED. Zoo leest men, in het *Nibelungenlied*, *meinräter*, in den zin van *valſche boden*. Doch men kan, door eene bedriegelijke overtuiging, te goeder trouw, eene onwaarheid bij eede bevestigen. De *eed* is dan wel *valsch*; maar geen *meineed*. In *mein*, namelijk, lag oulings tevens het begrip van ſnoodheid, gelijk men ook *meintat* vindt, voor ſnoode daad, wandaad. *Meineed* is derhalve een opzettelijke *valſche eed*.

MEISJE, zie DOCHTER.

MEJUFVROUW, zie DOCHTER.

MELDEN, zie BERIGTEN.

MELDING, zie BERIGT.

MENIGE, zie EENIGE.

MENIGEN VELEN.

VELEN zijn een geheel, waarvan MENIGEN een gedeelte uitmaken. *Velen* zijn dus niet weinigen, en

me-

Digitized by Google

menigen niet alle deze velen. Er zijn *vele* hebzuchtigen in de wereld, en daar onder *menige*, die zich niet ontzien de grootſte ongeregtigheden te begaan.

MENIGMAAL, zie DIKMAALS.

MENIGTE, zie AANTAL.

MENIGWERF, zie DIKMAALS.

MENSCHEN, zie LIEDEN.

MENSCHENLIEFDE, MENSCHLIEVENDHEID.

Liefde voor menſchen. Bij MENSCHENLIEFDE, waarmede *menſchenmin* in beteekenis overeenkomt, heeft *liefde* of *min* den zin van genegenheid. Bij MENSCHLIEVENDHEID komt de afleiding van *liefde*, in den zin van hulpvaardigheid. De tegenſtelling van *menſchenliefde* of *menſchenmin* is *menſchenhaat*; die van *menschlievendheid*, *onmeedoogendheid*. Men kan *menschlievende* daden verrigten, zonder daarom de menſchen in het algemeen te achten of lief te hebben. *Menschlievendheid* ſpoort ons aan, om ongelukkigen bij te ſtaan; eene aandrift, welke zelfs de *menſchenhater* kan gevoelen. *Menſchenliefde* noopt ons tot werkzaamheid, om het geluk van het algemeen te bevorderen; zij kan met *onmeedoogendheid* gepaard gaan, bij dengenen, die in eenen te goeder trouw gekoesterden waan, dat hij het algemeene menſchengeluk bevordert, de rampen niet acht, welke hij daarmede om zich heen verſpreidt.

Digitized by Google

MENSCHENMIN, zie MENSCHENLIEFDE.

MENSCHENSCHUW, MENSCHENHATER.

Men is MENSCHENSCHUW, (of, zoo ſommigen, met eene welligt ſpraakkunſtig naauwkeuriger vorming zeggen: *menſchſchuwend*) wanneer men de gezellige verkeering vliedt; maar de *menſchſchuwende* is daarom geen MENSCHENHATER. De ſchuwheid des eerstgenoemden heeft veelal haren grond in eene te nederige meening van hemzelven, of te hooge denkbeelden van anderen. De *menſchenhater* heeft een te hoog denkbeeld van zich zelven, en eene te geringe meening van zijne medemenſchen.

MENSCHLIEVENDHEID, zie MENSCHENLIEFDE.

MENSCHSCHUWEND, zie MENSCHENSCHUW.

MERKEN, TEEKENEN.

Een voorwerp, of meer voorwerpen, uit andere gelijkſoortige, kenbaar maken. *Hemden* MERKEN. *Het vee* TEEKENEN, of *merken*. *Teekenen*, niet *merken*, wordt ook in eene zinverwante beteekenis gezegd voor het toebrengen van zigtbare wonden: *hij heeft hem danig geteekend*. Bovendien heeft het deelwoord *geteekend*, niet *gemerkt*, den zin van door eenige ligchamelijke onvolkomenheid onderſcheiden: *wacht u voor de geteekenden*.

MER-

Digitized by Google

MERKEN, GEWAARWORDEN, OPMERKEN.

Van iets beſef krijgen. GEWAARWORDEN onderſtelt de dadelijke tegenwoordigheid van hetgeen men erkent: *nadat zij het leger der vijanden lang opgeſpoord hadden, werden zij het eindelijk, in het digſte van het bosch, gewaar.* MERKEN is het erkennen door eenige kenteekenen, uithoofde van welke het verſtand het beſluit opmaakt van het beſtaan der zaak: *ik merk aan uwe oogen, dat gij geweend hebt; men hield hem voor het lapje, zonder dat hij er iets van merkte. Merken*, in de zamenſtelling OPMERKEN, beduidt niet alleen de teekenen van iets waarnemen, maar ook die in het geheugen overbrengen, éene zaak, als het ware, in het geheugen opteekenen.

MERKWAARDIG, zie AANMERKELIJK.

MERRIE, zie PAARD.

MEUBELEN, zie HUISRAAD.

MEVROUW, zie VROUW.

MIDDEL, WERKTUIG.

Iets, waardoor men in eene voorgenomen verrigting ſlaagt. MIDDEL is het algemeene woord voor al, wat tot eenig doel bevorderlijk kan zijn; een WERKTUIG is een, tot een bijzonder oogmerk kunſtmatig ingeringt ding, als de naaſte ondergeſchikte oorzaak beſchouwd, die ten eenenmaal willekeurig door de bedrijvende hoofdoorzaak aangewend wordt. Een kun-

Digitized by Google

dig geneesheer kent de beste *middelen*, om ziekten te genezen, een bekwaam werkman weet met zijne *werktuigen* vaardig om te gaan. Zie verder GEREEDSCHAP.

MIDDELAAR, ONDERHANDELAAR.

Die eenſtemmigheid, of eensgezindheid, tusſchen verſchil hebbende perſonen tracht te bewerken en te bewaren. Wanneer gehuwde lieden in zulke oneenigheid met elkander leven, dat zij bedacht zijn, om van elkander te ſcheiden, gebeurt het ſomwijlen, dat een vriend tusſchen beide komt, en door zijne toeſpraak hunne hereeniging of zamenblijving te weeg brengt; van dezen kan men zeggen, dat hij als MIDDELAAR en als ONDERHANDELAAR is opgetreden. Wat voorts het verſchil tusſchen de beide woorden betreft, zal dit uit den aard derzelven blijken. In *onderhandelaar*, van *onder* en *handelaar* zamengeſteld, is het voorzetſel niet dat *onder*, hetwelk anders beneden beteekent; maar het lat. *inter*, tusſchen. Het woord duidt dus aan, dat de *onderhandelaar*, als het ware, *tusſchen* andere perſonen treedt, om aldus met hen te *handelen*, en eene overeenkomst te treffen. Het werkwoord *onderhandelen*, wel is waar, heeft in het gebruik eene uitgebreidere beteekenis verkregen; want men kan ook voor zich zelven *onderhandelen*, en niet enkel als derde, die tusſchen beide komt. Die lust heeft, een te koop ſtaande huis te koopen, kan in perſoon met den eigenaar onderhandelen, om met hem over den prijs eens te worden; hij heeft daartoe gee-

Digitized by Google

geenen derden, als *onderhandelaar*, noodig. Intusſchen is het klaar, dat er, ook in dit geval, een handelen onder, dat is tusſchen, de belanghebbende perſonen moet plaats hebben. Bij *middelaar* ligt het begrip van het *midden* ten grond; een *middelaar* is dus iemand, die tusſchen anderen in het midden treedt. In zoo verre is er dus ſchier geen verſchil tusſchen de beide woorden. Maar *middelaar* komt van het werkwoord *middelen*, dat reeds in zich zelf de beteekenis heeft van door tusſchenkomst vereffenen, beſlechten, bijleggen. Daarin ligt dus het begrip van het werkelijk tot ſtand brengen der overeenkomst; geenszins in *onderhandelaar*, hetwelk enkel aanduidt, dat de perſoon tot dat einde werkzaam is, of handelt. Voorts is aan het denkbeeld van *onderhandelen* dat van werkzaamheid en moeite verknocht; men onderſtelt, dat de *onderhandelaar* veel over en weder ſprekens noodig geeft; perſonen, welke hij tot eenſtemmigheid wil brengen, kunnen van elkander zeer afkeerig zijn; het is mogelijk, dat beide eenen tegenzin in de vereeniging hebben, en dat zij wederkeerig de voorwaarden der overeenkomst, of ſommige derzelven, van de hand wijzen. In *middelaar* is van dit alles geen zweem. Die voor eenen vriend, wien het aan moed daartoe ontbreekt, een huwelijksvoorſtel doet, hetwelk zonder tegenbedenking aangenomen wordt, is *middelaar* van het huwelijk geweest, maar eigenlijk niet *onderhandelaar*, omdat er niet bij te onderhandelen was. Dienvolgens is *middelaar* eene edeler bewoording, dan *onderhan-*

Digitized by Google

delaar; in de eerſte plaats, uit hoofde van het volbrengen van de ondernomen taak; naardien eene aangewende poging, die haar doel bereikt, volkomener is, dan zoodanig eene, die het doel mist, of althans misſen kan. Het woord *middelaar*, nu, duidt de volvoering aan, gelijk wij gezien hebben; *onderhandelaar* niet. In de tweede plaats is *middelaar* voortreffelijker, dan *onderhandelaar*, uit aanmerking van de perſonen, tuſchen welke de eenſtemmigheid moet te weeg gebragt worden. Wanneer iemand, ten aanzien van zijne vorderingen, met zich *handelen*, dat is daarvan afdingen laat, geeft dit altoos het denkbeeld van eene onvolkomenheid aan zijne zijde, omdat het te kennen geeft, dat hij of zijne vorderingen niet genoegzaam overdacht heeft, of dat hij niet de ſtandvastigheid, of niet de magt bezit, om bij dezelve te volharden, en zijnen wensch te verkrijgen. In het begrip van *middelaar* ligt wederom niets van dit alles. Een gevolg daarvan is, dat *onderhandelaar* in eenen verachtelijken zin kan gebezigd worden; *middelaar* niet. Een ſnoode koppelaar, die lieden tot onzedige lustboeting bijeenbrengt, is een *onderhandelaar*, geen *middelaar*. Zelfs diegenen, wier tusſchenkomst niet in zich zelve verachtelijk, maar niettemin ondergeſchikt is, kunnen wel *onderhandelaars*, niet *middelaars* genoemd worden. Zoo zijn makelaars, voor den koophandel, *onderhandelaars*, maar geene *middelaars*. Om dezelfde reden, worden perſonen van de hoogſte (innerlijke of uiterlijke) achtbaarheid, of zoodanige, van welke men niet dan

in

Digitized by Google

in bewoordingen van eerbiedigheid behoort te ſpreken, wel *middelaars*, maar niet *onderhandelaars* genoemd. Wanneer twee mogendheden met elkander in oorlog zijn, en een derde monarch, door zijne tusſchenkomst, den vrede tusſchen hen bewerkt, is deze niet de *onderhandelaar*, maar de *middelaar* van den vrede.

MIDDELEN, zie HAVE.

MIJDEN, VERMIJDEN.

MIJDEN beteekent enkel het ſtreven, om eene zamentreffing te ontgaan; VERMIJDEN het ſlagen in dit oogmerk. *Een vredelievend mensch mijdt allen twist; gelukkig, indien hij dien altijd vermijden kan.* Men behoort dus niet te zeggen: *vermijd het kwaad*, maar: *mijd het kwaad.* Dan, juist daarom is: *iemand mijden*, ſterker gezegd, dan: *iemand vermijden*; het eerſte, namelijk, als bepaaldelijk op de bedoeling ziende, laat het denkbeeld van den afſchuw, dien men van den perſoon heeft, meer in zijn geheel.

MIJMEREN, zie MALEN.

MIN, zie LIEFDE.

MINDERJARIG, zie MEERDERJARIG.

MINNAAR, zie BEMINNAAR.

MINNEN, zie BEMINNEN.

Digitized by Google

MINZAAMHEID, BELEEFDHEID, VRIENDELIJKHEID, WELWILLENDHEID, WELLEVENDHEID.

BELEEFDHEID is het in acht nemen van de welvoegelijkheden der zamenleving, jegens meerderen, of gelijken; men betoont die door gedrag, taal, en houding. Zelden gaat men zoo ver, dat men van *een beleefd gelaat* ſpreekt; nogtans zegt men menigmaal *een vriendelijk gelaat*. VRIENDELIJLHEID, namelijk, is met het voorkomen van goedgeluimdheid gepaard. Wat, jegens gelijken, *beleefdheid* zoude heeten, wordt, jegens minderen, veelal *vriendelijkheid* genoemd. Bij het begrip van *vriendelijkheid*, onder gelijken, heerscht tevens dat van dienstvaardigheid: *zoudt gij die vriendelijkheid willen hebben?* Jegens meerderen, zoude deze uitdrukking onwelvoegelijk zijn. In zoo verre, namelijk, onder gelijken, *vriendelijkheid* de genegenheid inſluit, om te verpligten, gebruikt men daarvoor, van meerderen ſprekende, eerbiedshalve, het woord WELWILLENDHEID. *Hij beval zich in des ministers welwillendheid.* Een innemend gedrag van eenen, zeer hoog verhevenen meerderen jegens zijne minderen, heet MINZAAMHEID: *de monarch heeft daarop, met zijne gewone minzaamheid, geantwoord.* WELLEVENDHEID is de vaardigheid of hebbelijkheid, om zich in de zamenleving, bij elk voorkomend geval, naar dat het pas geeft, met *beleefdheid*, *vriendelijkheid*, of *minzaamheid* te gedragen.

MIS-

Digitized by Google

MISBAAR, zie RUMOER.

MISBEGRIP, zie MISVATTING.

MISBRUIK, zie WANGEBRUIK.

MISDAAD, WANBEDRIJF, OVERTREDING, MISDRIJF.

Een door de wet verboden bedrijf. Elk zoodanig bedrijf is een MISDRIJF. Naar het ſtrafregt, nogtans, zijn alle misdrijven in drie ſoorten onderſcheiden: OVERTREDINGEN, (fr. *contraventions*,) de minst beduidende, voor welke ſtraffen van enkele politie bepaald zijn; WANBEDRIJVEN, (fr. *délits*,) zwaardere, doch zoodanige, dat de dader niet onverbeterlijk geacht wordt, weshalve de regtspleging over dezelve *correctioneel* genoemd wordt; MISDADEN, (fr. *crimes*) uit opzettelijke, voorbedachte, boosheid gepleegd, en daarom met de zwaarſte ſtraffen, zelfs met levenslange ſlavernij, of verbeurte van het leven, bedreigd. Door herhaling, kan een *wanbedrijf* tot eene *misdaad*, of, zoo men het noemt, *crimineel* worden. Deze aanneming der woorden bij de regtsgeleerden is, in zoo verre daarbij het *wanbedrijf* ligter geſteld wordt, dan de *misdaad*, te meer opmerkelijk, omdat, van de beide voorzetſels *mis* en *wan*, het laatſte, gemeenlijk, ſterker afkeuring te kennen geeft, dan het eerſte. Zie WANDAAD.

MISDRIJF, zie MISDAAD.

MISDUIDEN, KWALIJK DUIDEN.

Die iemands woorden of handelingen MISDUIDT, geeft

Digitized by Google

geeft aan dezelve eene verklaring, ſtrijdig met de bedoeling, waarmede die woorden gebezigd, of die handelingen bedreven zijn; die ze KWALIJK DUIDT, geeft daaraan eenen boozen zin. Geſchiedt het *misduiden* opzettelijk, zoo is het, gemeenlijk, een *kwalijk duiden*.

MISGISSING, zie MISVATTING.

MISGREEP, zie MISVATTING.

MISGUNNEN, BENIJDEN.

Eenen anderen, ongaarne, in het bezit of genot van iets zien. MISGUNNEN duidt enkel de ontevredenheid daarover aan; BENIJDEN onderſtelt daarenboven, dat men het genot of bezit voor zich zelven verlangt.

MISHAGEN, MISVALLEN.

Onaangenaam zijn. Hoewel *bevallen* doorgaans voor ſterker gehouden wordt, dan *behagen*, zie AANGENAAM, heeft het omgekeerde plaats in de beide tegenſtellingen. MISVALLEN drukt het verwekte ongenoegen minder ſterk uit, dan MISHAGEN; en iemand, die de bevoegdheid heeft, om eens anders doen of laten te beoordeelen, zal zich zachter uitdrukken met jegens hem te zeggen: *mij misvalt in u*, dan *mij mishaagt* enz.

MISHANDELEN, SLECHT BEHANDELEN.

Door eene ſlechte handelwijs beleedigen. Men BEHANDELT iemand SLECHT, wanneer men in zijne verpligtingen jegens hem, opzettelijk, in gebreke blijft:

Digitized by Google

blijft; *hij heeft mij ſlecht behandeld*, zegt menigmaal een onvoldane ſchuldeiſcher. Men MISHANDELT iemand, wanneer men hem eenig werkelijk leed toevoegt, hetzij met woorden of daden: *hij mishandelt zijne onderhoorigen.*

MISLEIDEN, zie BEDRIEGEN.

MISMAAKT, WANSTALTIG, MISVORMD, WANSCHAPEN.

Niet met alle deelen in regelmatige 'evenredigheid. MISMAAKT, tegenſtelling van *welgemaakt*, ziet op de onnatuurlijke vergroeijing of het verlies van eenig deel, WANSTALTIG en MISVORMD, eerder op onbehoorlijke grootte of kleinheid, en wel het eerſte bij voorkeur voor het te groote, het laatſte voor het te kleine; WANSCHAPEN, tegenſtelling van *welgeſchapen*, duidt eene aangeboren overtolligheid, of een gemis aan. Een gebogchelde, of eenoogige, is *mismaakt*; eene ſchoone' reuzin is *wanſtaltig* door hare grootte; een welgemaakte dwerg is *misvormd* door zijne kleinheid; een kind met eenen hazemond is *wanſchapen.*

MISMOEDIG, MISTROOSTIG, NEERSLAGTIG, MOEDELOOS, ZWAARMOEDIG, DROEVIG, TREURIG, BEDRUKT.

De laatſte drie uitdrukkingen zijn onder BEDROEFD vergeleken. Gelijk men, bij eenen opgeruimden geest, zich het meest tot werkzaamheid aangeſpoord vindt, en tevredenheid daartoe vlugheid geeft, zoo brengt droefheid veelal ook luſteloosheid tot eenige be-

Digitized by Google

bezigheid met zich; dit is hetgeen inzonderheid door MISMOEDIG wordt te kennen gegeven. Vooral maakt het verdriet over het mislukken van aangewende pogingen, of teleurſtelling in verwachte hulp, *mismoedig*. Men kan *bedroefd* zijn, en naar verſtrooijing verlangen, ja, die zelf zoeken; maar den *mismoedigen* zijn de gewone gezellige tijdkortingen eerder laſtig, dan vermakelijk. Maakt die ongeneigdheid, om deel te nemen in het hem omringende, hem ook wars van den troost, dien men hem wil toebrengen, zoo wordt hij MISTROOSTIG. NEERSLAGTIG, naar de vorming van het woord, zoo veel als *ter neer geſlagen* door eenigen ramp beteekenende, geeft eene ſterke en plotſelinge mismoedigheid te kennen. MOEDELOOS is de toeſtand desgenen, die allen moed heeft laten zinken, en, bij eene voortdurende neerſlagtigheid, in zich zelven geene kracht bezit, om zich uit de daardoor te weeg gebragte volſlagene werk- en luſteloosheid op te beuren. Zulk eene zielsgeſteldheid kan ligt het verſtand krenken, en tot eene, naar geenen redelijken troost luisterende, *zwaarmoedigheid* overſlaan. Anders kan ZWAARMOEDIG, in minder ſterken zin, ook van dengenen gezegd worden, die in het algemeen de voorkomende omſtandigheden van hare zwarte zijde ziet, en al wat te ondernemen ſtaat, zwaar tilt.

MISNOEGEN, ONGENOEGEN, ONTEVREDENHEID, ONVERGENOEGDHEID.

De gemoedsaandoeming van iemand, wanneer iets plaats

Digitized by Google

plaats heeft, dat hem onaangenaam is. De *onvergenoegde*, in al de kracht des woords, is met niets *tevreden*; ONVERGENOEGDHEID is derhalve eene beſtendige ONTEVREDENHEID. Gelijk er geen geluk is zonder *tevredenheid*; zoo is er geen grooter ongeluk, dan *onvergenoegdheid*. Het gaat met deze, gelijk met vele andere tegenſtellingen, dat zij, namelijk, in omgekeerde reden ſtaan tot de hoofdwoorden. Zie *tevreden* vergeleken met *vergenoegd*, op VERGENOEGD. MISNOEGEN en ONGENOEGEN zijn beide tegenſtellingen van *genoegen*. Doch *ongenoegen* heeft meer overeenkomst met gebelgdheid; *misnoegen* met verdriet. De mindere geeft den meerderen *ongenoegen*; de meerdere den minderen *misnoegen*. *Op ſtraffe van 's vorſten hoogſte ongenoegen. Het algemeen misnoegen harer voornaamſte onderzaten. Zijn ongenoegen laten blijken. Dat zal maar misnoegen verwekken.*

MISPAS, zie MISVATTING.

MISPRIJZEN, LAKEN.

Afkeuring te kennen geven. In zoo verre, eenzelvig van beteekenis. Doch, met *niet* gebezigd, is er verſchil. NIET MISPRIJZEN is, door de dubbele ontkenning, als het ware, ſtellige goedkeuring: *de vijand zelf misprees die handelwijs niet*, waarbij zeker onderſteld wordt, dat de vijand de handelwijs niet afkeurde. In NIET LAKEN, ligt ſlechts de eenvoudige ontkenning van het ſtellig te kennen geven der afkeuring: *hoe vele gebreken ik ook in zijn gedicht vond, ik laakte het niet.*

MIS-

Digitized by Google

MISREKENING, zie MISVATTING.

MISSCHIEN, zie MOGELIJK.

MISSELIJK, zie BEDENKELIJK.

MISSEN, zie DERVEN.

MISSLAG, zie MISVATTING.

MISSTAP, zie MISVATTING.

MIST, zie DAMP.

MISTASTIG, zie MISVATTING.

MISTROOSTING, zie MISMOEDIG.

MISTROUWEN, WANTROUWEN.

Tegenſtelling van vertrouwen. Het eerſte woord is reeds, vroeger, met *achterdocht*, *argwaan*, *verdenking*, *vermoeden*, vergeleken; zie ACHTERDOCHT en het aldaar bijgebragte voorbeeld, waardoor de kracht van mistrouwen wordt opgehelderd. De zamenſtelling met WAN is, zoo als de aard van beide voortzetſels medebrengt, ſterker, dan die met MIS. Men verlaat zich niet op dengenen, dien men *mistrouwt*, maar men moet ſtellig kwaad van hem denken, zoo men hem *wantrouwt*. Wanneer iemand ons, in alle opzigten, ten eenenmaal onbekend is, ware het onverſtandig, hem een volkomen vertrouwen te ſchenken; hij kan zich, in zulk een geval, zelfs niet beleedigd achten, wanneer men een aanvankelijk MISTROUWEN laat blijken; dat dit geen WANTROU-

WEN.

Digitized by Google

WEN is, weet hij toch, want het is hem bewust, dat wij, zoo min ten kwade als ten goede, ooit iets van hem hebben vernomen, en dat, gevolgelijk, *mistrouwen* van onzen kant niet dan natuurlijk is, doch *wantrouwen* niet alleen onbillijk, maar tevens ongerijmd zoude zijn, naardien, om iemand ſtellig van kwaad te verdenken, daartoe altoos eenige aanleiding moet plaats hebben.

MISVALLEN, zie MISHAGEN.

MISVATTING, MISTASTING, MISGREEP, MISBEGRIP, WANBEGRIP, DWALING, MISVERSTAND, MISGISSING, VERGISSING, MISLAG, FEIL, MISPAS, MISSTAP.

Gelijk het eene der meest gewone, en meest algemeen aangenomene ſpraakfiguren is, de handeling vatten of grijpen, en van daar het denkbeeld van vatbaarheid, bevatting, begrip, op het verſtand toe te paſſen, zoo heet eene zaak *misvatten* zoo veel als: dezelve met het verſtand niet bevatten. MISVATTING is dan verkeerde bevatting, verkeerde opvatting; en wanneer men aangevangen heeft met eene *misvatting* der zaak, is het een natuurlijk gevolg daarvan, dat men ze ook verkeerd begrijpe of verſta, waaruit een MISVERSTAND of MISBEGRIP voortkomt. Wat eene *misduiding* ten aanzien van anderen is, ligt in de *misvatting* ten aanzien van ons zelven; doch het is zeker, dat, zoo wij eene zaak *misvatten*, wij ze ook moeten *misduiden*. Zie MISDUIDEN. Men doet

Digitized by Google

dus wel, zich op duidelijkheid toe te leggen, ten einde ook bij anderen *alle misvatting* voor te komen. Een *misverſtand* kan, ſomtijds, den een' of anderen eene toevallig voordeelige omſtandigheid opleveren: *het was door misverſtand*, (door kwalijk verſtaan) *dat hij binnenkwam.* Dan, naardien de meeste geſchillen tusſchen vrienden en bekenden daaruit ontſtaan, dat men elkander niet wel verſtaan heeft; zoo is aan *misverſtand*, bij uitbreiding, de beteekenis gegeven van zoodanige, uit kwalijk verſtaan geſprotene, oneenigheid, als: *de misverſtanden in het ſtuk van godsdienst;* en verder, in het algemeen, van twist, tweeſpalt. *Misbegrip* heeft de eenvoudige beteekenis van een verkeerd begrip. WANBEGRIP, daarentegen, met het ſterkere voorzetſel, beduidt een, uit hoofde der verkeerdheid, nadeelig begrip. Alle DWALING ontſtaat, hetzij uit *misbegrippen*, hetzij uit *wanbegrippen;* daarom zijn er onſchuldige, maar ook verderfelijke, *dwalingen.* MISTASTING, MISGREEP, zijn niet dan andere, min gebruikelijke, figuren voor *misvatting*, en behooren tot den minder ernſtigen ſtijl. Zeer nabij komt hier, doch zonder overdragtelijkheid gebezigd, VERGISSING, verkeerde gisſing; bij uitbreiding, hetzelfde, als *dwaling*, doch zachter uitgedrukt. Zoo is *misgisſing* het *misſen* in eene gisſing, MISREKENING het misſen in eene berekening. Naarmate men nu gemeenlijk meer vertrouwen ſtelt op eene berekening, dan op eene bloote gisſing, is ook de teleurſtelling bij eene *misrekening* ſterker, dan bij eene *misgisſing.* Wanneer men bij *ver-*

gis-

Digitized by Google

gisfing, of naar eene *misrekening*, te werk gaat, kan men ligt zijnen ſlag misſen, en alzoo eenen MISSLAG begaan. Met eenigzins ſterkeren zin, als het gevolg zijnde van eene *dwaling*, zegt men daarvoor FEIL. Figuurlijk uitgedrukt, zegt men, voor *feil*, MISPAS: *bega ik dan eenen mispas, vergeeft dien uwen redenaar.* De zamenſtelling, echter, met het onduitſche *pas*, in den zin, waarin dat woord als kunstterm der danskunst gebruikt wordt, doet genoegzaam vermoeden, dat *mispas*, in de beteekenis van *feil*, niet dan in den zeer gemeenzamen en ſchier boertenden ſtijl, gebruikt kan worden. Voor ernſtiger ſtijl geſchikt, maar ook van ernſtiger beteekenis, is MISSTAP, eigenlijk, een verkeerde ſtap, en, bij overdragt, eene handeling, die met de wetten der welvoegelijkheid, zoo niet der zedelijkheid, ſtrijdig is: *men wachte zich voor den eerſten misſtap.* Met den *misſtap*, eindigt de reeks der gevolgen van misvattingen, misbegrippen en wanbegrippen, voor zoo verre die zich tot onopzettelijke dolingen bepalen. De *overtreding* en het *misdrijf* zijn daar niet ver af. Zie MISDAAD.

MISVERSTAND, zie MISVATTING.

MISVORMD, zie MISMAAKT.

MISWIJZING, AFWIJKING.

Onjuiste aanwijzing op het kompas. Beide woorden duiden eene en dezelfde zaak aan, AFWIJKING vindt men in menig boek, maar uit den mond der zeelieden hoort men niet anders, dan MISWIJZING.

Digitized by Google

MODDER, zie BAGGER.

MODDEREN, KNOEIJEN.

Met geven en nemen tot ſtand brengen. MODDEREN is, eigenlijk, modder uithalen; KNOEIJEN, flordig werken. Men zegt in eene oneigenlijke beteekenis: *de zaak is gemodderd*, en insgelijks: *de zaak is geknoeid*. Doch daarbij is dit verſchil, dat de eerſte uitdrukking meer op de heimelijkheid der daarbij plaats gehad hebbende wederzijdſche toegeeflijkheden ziet; de andere op de daarbij gebeurde afwijking van hetgeen regtens was.

MODE, zie GEBRUIK.

MOED, zie DAPPER.

MOEDE, zie MAT.

MOEDELOOS, zie MISMOEDIG.

MOED GEVEN, zie AANMOEDIGEN.

MOEDIG, zie DAPPER.

MOED INBOEZEMEN, zie AANMOEDIGEN.

MOEDWILLIG, VOORBEDACHTELIJK.

Met opzet. MOEDWILLIG beleedigt ons degeen, die in het tergen een boos genoegen vindt; VOORBEDACHTELIJK benadeelt diegeen, wien de middelen om het even zijn, mits hij zijn beoogd doel bereike.

MOER,

Digitized by Google

MOER, zie BEZINKSEL.

MOERAS, zie BROEK.

MOETEN VERPLIGT ZIJN.

MOETEN onderſtelt eene natuurlijke, VERPLIGT ZIJN eene zedelijke noodzakelijkheid. Wanneer een leidekker op het dak duizelig wordt *moet* hij vallen, en de omſtanders *zijn verpligt*, al het mogelijke tot zijne redding bij te dragen.

MOGELIJK, MISSCHIEN, WELLIGT, WAARSCHIJNLIJK, VERMOEDELIJK.

Alle bijwoorden van onderſtelling. Dat die onderſtelling bij WAARSCHIJNLIJK en VERMOEDELIJK meest, en bij *vermoedelijk* allermeest aan een zeker vertrouwen grenst, zal ligt uit de gewone beteekenis dier woorden af te meten zijn. Het bijwoord MOGELIJK is gewoonlijk ſlechts eene ontkenning, dat het beſtaan, of beſtaan hebben, of beſtaan zullen van iets, volſtrekt belet is. In ſtaten, waar de adeldom niet meer een volſtrekt vereischte is voor den officiersrang in den krijgsdienst, is het *mogelijk*, dat een burgerlijke, kapitein, overſte, generaal, worde; dat is, er beſtaat geen volſtrekt beletſel daartegen, gelijk voorheen. Dan, hoezeer hier te kennen gegeven worde, dat zulks geſchieden *kan*, ligt in het gezegde nog niet de bepaling, dat er ook redenen zijn, om te onderſtellen, dat het *geſchied is*, of werkelijk *geſchiedt*, of *geſchieden zal*; gelijk het geval is, wanneer men het

Digitized by Google

bijwoord in den hier bedoelden zin bezigt: *hij wordt, mogelijk, kapitein*, offchoon de onderſtelling met eenen minderen graad van zekerheid wordt uitgedrukt, dan door *waarſchijnlijk*, of *vermoedelijk*. Wanneer men *mogelijk* gebruikt, ſtaat het in de eerſte plaats vast, dat er geen volſtrekt beletſel beſtaat, noch beſtaan zal. Met MISSCHIEN vergeleken, is daarbij dit fijne verſchil, dat het laatſte de bedoelde zaak voorwaardelijk ſtelt, namelijk, zoo er, of geen beletſel komt, of wel, dat het als nog beſtaande opgeheven wordt, *zoo het geſchieden mag;* van daar het gebruik des woords als naamwoord: *dat ſteunt op een louter misſchien*, en, bij VONDEL: *wij hopen op 't misſchien den ſtorm niet af te wachten.* Wij zouden derhalve zeggen: *hij is mogelijk reeds overleden*, niet *misſchien;* doch dit laatſte woord zouden wij beter keuren, dan het eerſte, in: *ik kan u op dit oogenblik daarmede niet gerijven, maar, dezen avond, misſchien*, namelijk, *indien* het thans beſtaande beletſel alsdan opgeheven zij. WELLIGT is zoo veel als *ligt mogelijk*, en duidt aan, dat er meer redenen zijn voor de onderſtelling, dan tegen. Op de vraag: *gaat gij dezen avond in den ſchouwburg?* kan men met elk der aan het hoofd geſtelde woorden antwoorden, met het volgend verſchil van betéekenis: *mogelijk*, dat is: het kan zijn dat ik daartoe beſluit; *misſchien:* mits mij daarvan niets weerhoude; *wellight:* het zou ligt kunnen gebeuren; *waarſchijnlijk:* het is mijn voornemen althans; *vermoedelijk:* ik denk er heen te gaan.

MOM,

Digitized by Google

MOM, zie MASKEREN.

MOND, zie BEK.

MONDBEHOEFTE, zie EETWAAR.

MONDIG, zie MEERDERJARIG.

MONSTER, GEDROGT, WANSCHEPSEL, WANGEDROGT.

GEDROGT is, eigenlijk, een bedriegelijk verſchijnſel, een ſpookſel, hetwelk de ontſtelde verbeelding zich afzigtig maalt; WANGEDROGT, waarbij het voorzetſel de afzigtigheid zoude moeten aanduiden, die reeds in het hoofdwoord bevat is, kan derhalve als eene overtollige zamenſtelling beſchouwd worden: *helſche gedrogten.* WANSCHEPSEL is een wanſchapen ſchepſel, gelijk eene ſpeling der natuur dit ſomtijds oplevert, en de dichterlijke vinding daarmede de oude fabelleer ſtoffeerde, niet alleen, zoo als in de natuur mogelijk is, met overtolligheid van deelen, gelijk de driekoppige Cerberus, maar ook, ten eenenmaal tegen den loop der natuur aandruiſchend, met ongelijkſoortigheid van ledematen, gelijk de sphinx. Een wanſchepſel van het laatſte ſlag ware, inzonderheid, een MONSTER; en men zegt, in dien zin, *de natuur levert geene monſters op.* Doch men gebruikt niet alleen *monſter*, en ook *gedrogt*, voor elk *wanſchepſel*, dat afzigtig of verſchrikkelijk is, in het algemeen, (*monſter* ook, oneigenlijk, als: *een monſter van leelijkheid*,) maar bovendien *monſter* en *gedrogt*, beide, voor een, naar zijnen aard welgeſchapen,

Digitized by Google

maar ongewoonlijk groot, en ſchrikverwekkend, of onbekend, dier: *zeegedrogt*, *zeemonſter*. *Monſter*, eindelijk, wordt ook overdragtelijk gebezigd, om iemand van zoodanige woeste wreedheid, als men bij dergelijke *gedrogten* onderſtelt, aan te duiden: *wie telt de gruwelen, door dit monſter gepleegd?*

MONSTER, STAAL, PROEFJE, PROEFSTUK, PROEVE, PROEF, PROEFBLAD, DRUK-PROEF, PROEFDRUK.

Het werkwoord *Monſteren* beteekent, eigenlijk, naauwkeurig en ſtukswijze bezien, om het goede van het ſlechte af te zonderen. Van daar MONSTER, voor zoodanig gedeelte eener koopwaar, als, door den verkooper of makelaar, op beziens gegeven wordt, om de hoedanigheid der te leveren waar te doen blijken: *een monſter erwten* of *boonen*, *een monſter thee* of *koffij*, *een monſter papier*, *een monſter tabak*. Van ellenwaren, wordt het monſter, gemeenlijk, STAAL genoemd; *breng mij de ſtalen van uwe lakens en zijden ſtoffen*. Zoo hebben lakenkoopers en kleermakers eene *ſtaalkaart*. Van waren, welke men minder op gezigt of gevoel, dan door den ſmaak, beoordeelt, wordt het monſter, vooral wanneer het ſlechts in een klein gedeelte beſtaat, zoodanig als de winkelier aan zijne kalanten reikt, PROEFJE geheeten: *een proefje thee*, *een proefje wijn*. Het ſtuk werks, hetwelk een werkman maakt, om daarnaar zijne bekwaamheid te laten beoordeelen, heet een PROEFSTUK: *eertijds moest een gezel zijn proefſtuk bij het gil-*

Digitized by Google

gilde inleveren, eer hij tot baas werd aangenomen. In de wetenſchappen en fraaije letteren, noemt men PROEVE, een opſtel, welks vervaardiger zich niet wil aanmatigen zijn onderwerp volledig en van alle zijden te hebben behandeld, maar, door dezen titel, beſcheiden te kennen geeft, dat hij, voornamelijk, beoogd heeft, aanleiding te geven, om te beoordeelen, hoe het onderwerp wel te behandelen ware: *men bezit van dien ſchrijver eene uitmuntende proeve over het verband tusſchen geſchiedkunde en wijsbegeerte.* Ook, en in dezen zin heeft het woord, eigenlijk, zijne overeenkomst met de vorige, een gedeelte van een handſchrift, door den ſchrijver aan iemand ter beoordeeling gezonden: *ik zend u, hiernevens, eene proeve mijner vertaling van* HOMERUS; insgelijks, een uittrekſel uit een gedrukt werk, gelijk beoordeelende tijdſchriften dat plegen mede te deelen, om den lezer daardoor de voortreffelijkheid of gebrekkigheid van het werk te beter te doen kennen: *bij dit overſchoone werk, valt het ons moeijelijk eene keus te doen, om den lezer eene proeve* (of *iets, ter proeve,*) *te geven.* PROEF is volſtrekt hetzelfde woord, doch het gebruik heeft, voor de aangevoerde beteekenisſen, de ſpelling met de verlengende *e*, blijven verkiezen. In den zin van een' gedeeltelijken arbeid, maar niet zoo ter beoordeeling van deszelfs volkomenheid, als wel ter verbetering van de nog daarin geblevene feilen, wordt het woord bijzonder gebezigd voor eerſte afdrukken van het werk van letterzetters: *in andere landen, en ook in de zui-*

Digitized by Google

delijke gewesten van ons vaderland, wordt de vorm, ter drukkerij, van letterfouten gezuiverd, eer men de proef aan den ſchrijver of uitgever zendt. Zoodanige proef heet ook een PROEFBLAD: *een proefblad trekken;* of eene DRUKPROEF: *men verzendt de drukproeven onder kruisbanden.* De omgekeerde zamenſtelling PROEFDRUK is een geheel ander woord. Het wordt enkel van de afdrukken van kunstplaten gebezigd, en beteekent niet alleen een' zoodanigen afdruk, even als de *drukproef*, voor het aanvangen van den eigenlijken druk getrokken, opdat de nog in het werk plaats hebbende feilen zouden verbeterd worden, maar wordt ook, van een zeker getal eerſte afdrukken van de geheel voltooide plaat gezegd, op welke dan ook, gemeenlijk, het woord *proefdruk* te lezen ſtaat, om te doen blijken, dat de afdruk van de nog onafgeſletene plaat getrokken is.

MONSTEREN, SCHOUWEN.

Door naauwkeurig bezien beoordeelen. *Paarden* MONSTEREN. *Varkens* SCHOUWEN. Het laatſte bepaaldelijk, met oogmerk, om te onderzoeken, of zij gezond zijn. *Den dijk ſchouwen*, toezien, of hij goed en wel bezorgd is. Men zoude niet kunnen zeggen: *den dijk monſteren;* want het laatſte onderſtelt, dat men een aantal voorwerpen, en die ſtukswijze, beziet; van daar, dat het inzonderheid gebruikt wordt van het *ſchouwen* van krijgsvolk, wanneer daarbij vooral het oogmerk is, te zien, of al de manſchap-

Digitized by Google

ſchappen tegenwoordig, en naar behooren uitgerust zijn: *het volk wordt heden gemonſterd.* Dit heet dan *monſtering;* terwijl men *heerſchouwing*, *legerſchouwing*, *wapenſchouwing*, of, wat wel het meest gebruikelijk is, *wapenſchouw* zegt, wanneer de bedoeling niet zoo zeer is, man voor man op te nemen, als wel de houding en bedrevenheid van het geheele ligchaam in oogenſchouw te nemen: *de vorst hield, dadelijk na zijne aankomst, eene wapenſchouw* (niet *monſtering*).

MONSTERING, zie MONSTEREN.

MOOI, SCHOON, FRAAI, LIEF, AARDIG, HUPSCH.

Van zulk eene uiterlijke gedaante, dat daardoor welgevallen verwekt wordt. *Het* SCHOONE *geſlacht* noemt men het vrouwelijke, dewijl de ſchoonheid aan hetzelve bijzonder eigen is. Men zegt niet het MOOIJE, het FRAAIJE, het LIEVE, het AARDIGE, of het HUPSCHE *geſlacht.* Maar wel eene *mooije*, eene *ſchoone*, eene *fraaije*, vrouw; een *mooi*, een *ſchoon*, een *fraai*, een *lief*, een *aardig*, een *hupsch meisje*, of *vrouwtje.* Daarentegen een *ſchoon man*, en niet een *mooi man*, tenzij alleen, wanneer die ſpreekt eene vrouw is; noch ook een *lief*, een *aardig*, een *hupsch man*, tenzij in eene andere beteekenis dan die, in welke wij deze woorden thans met de beide andere vergelijken. Van waar dit verſchil? *Schoonheid* is het algemeene woord; *mooiheid*,

Digitized by Google

heid, *fraaiheid*, *liefheid*, *aardigheid* en *hupschheid* zijn wijzigingen daarvan. Geen wonder, dat die alle aan het, bij uitnemendheid *ſchoone* geſlacht eigen zijn. Maar *ſchoon*, in het bijzonder genomen in onderſcheiding der andere wijzigingen, ziet bepaaldelijk op de regelmaat der deelen; *een ſchoon gelaat* is daarom niet altoos het bevalligſte. In de tweede plaats, ziet het woord op eene doelmatige geſchiktheid van het geheel, en in het bijzonder op genoegzame grootte. Daar nu grootte des ligchaams vooral tot het *mannelijk* voorkomen behoort, is het begrip daarvan van de mannelijke ſchoonheid onafſcheidelijk; waarom reeds ARISTOTELES leerde, dat de ſchoonheid des ligchaams in de grootte des ligchaams beſtond, en dat men *jonge lieden*, die niet groot zijn, wel *aardig* en welgemaakt, maar niet *ſchoon* kan noemen. Bij den *man*, derhalve, voor wien de grootte des ligchaams een zoo bijzonder vereischte is, kan geene andere wijziging van ſchoonheid in aanmerking komen, wanneer hij de grootte mist, met welke hij *ſchoon* te noemen ware. Bij de vrouw is eene groote ligchaamsgeſtalte wel niet zulk een onmisbaar vereischte, doch heerscht, in de uitdrukking *eene ſchoone vrouw*, zoodanigerwijze het nevenbegrip van genoegzame grootte, dat men, om eene kleine vrouw *ſchoon* te heeten, het naamwoord door het verkleinwoord moet doen vervangen: *een ſchoon vrouwtje*, waarvoor, ook dan nog, *mooi* verkieslijk is: *een mooi vrouwtje*. *Mooi*, namelijk, drukt het begrip van het welgevallen verwekkend ui-

Digitized by Google

uiterlijke niet, gelijk *ſchoon*, ook in het afgetrokkene, maar bijzonder met betrekking tot de daardoor veroorzaakte welgevallige gewaarwording uit. Zoo beſtaat er wel, naar het verſchil van volkszeden en begrippen, eene groote verſcheidenheid in het beoordeelen van *het ſchoone*, en kan, in het eene werelddeel, wat in het andere eene mismaaktheid geacht wordt, als tot de, daar bevallige, evenredigheid der deelen behoorende beſchouwd worden, en dienvolgens een ſtompe neus in Afrika *ſchoon* zijn, en in Europa niet. Maar, wat eenmaal, naar de aangenomene begrippen, voor het algemeen *ſchoon* is, is dit ook voor elkeenen. *Mooi*, daarentegen, is voor elkeenen ſlechts dat, wat hem perſoonlijk bevalt. Verder, noemt men *ſchoon* niet alleen van het uiterlijk voorkomen, maar algemeen van de innerlijke voortreffelijkheid van iets, met uiterlijke bevalligheid gepaard: *ſchoon huisraad*, *een ſchoon ſchilderſtuk*, *een ſchoone tuin*, *ſchoon weder*, *eene ſchoone ſtem*, *een ſchoon zangſtuk*, *eene ſchoone daad*; en zelfs waar het op de innerlijke voortreffelijkheid alleen aankomt: *eene ſchoone gedachte*, *eene ſchoone ziel*. Daarentegen, vindt ſomtijds de een iets *mooi*, wat den anderen leelijk dunkt. *Zich mooi maken* is zich oppronken, om anderen te bevallen. Zoo zegt men, in verdere beteekenis, *ſchoon ſtaan*, altoos met betrekking tot eene wezenlijk goede, hoedanigheid, als: *alles ſtaat ſchoon*, alles is gereed; *de gelegenheid ſtaat ſchoon*, is gunſtig. *Mooi ſtaan* ziet alleen op het uiterlijk behagelijke: *dat kleed ſtaat u mooi*, niet: ſtaat u *ſchoon*.

Digitized by Google

ſchoon. Van daar nu, dat de man, die, ten opzigte van eenen anderen man, de ſchoonheid ſlechts in het afgetrokkene, naar de bevallige evenredigheid der deelen en doelmatige geſchiktheid van het geheel, beoordeelt, enkel zegt: *hij is een ſchoon man*, en dat de vrouw, daarentegen, zoo het anders door de omſtandigheden welvoegelijk zij, dat zij de bij haar verwekte welgevallige gewaarwording te kennen geve, van den ſchoonen man ook zeggen kan: *hij is een mooi man.* Met eene ſchoolſche onderſcheiding, zouden wij het verſchil in dezer voege kunnen bepalen: *mooi* dient voor de voorwerpelijke (*objective*), *ſchoon*, voor de onderwerpelijke (*ſubjective*) beſchouwing. De overige woorden zijn nu nog korter te behandelen. *Fraai* geeft inzonderheid het denkbeeld van ſierlijkheid; *een fraai meisje* wordt bijzonder gezegd ten aanzien der fijnheid van vel en ledematen. *Dat kleed ſtaat zeer fraai*, zeer ſierlijk. *Lief* wordt gebezigd van iets, dat bevallig, maar klein is: *zij heeft een lief gezigtje; twee lieve kinderen.* Overigens ſtaat het tot *fraai*, gelijk *mooi* tot *ſchoon*, en doelt bepaaldelijk op de door ſierlijke bevalligheid verwekte aangename gewaarwording. *Dat kleed ſtaat u lief. Een lief tuintje. Eene lieve woning. Een lief naaikorfje.* In beide opzigten komt *aardig* daarmede meest overeen. *Een aardig meisje. Een aardig tuintje. Eene aardige woning. Een aardig naaikorfje.* Doch daarmede wordt, in het algemeen, ſlechts eene zekere aangenaamheid bedoeld, minder dan die innemendheid, welke men door *lief* te kennen

Digitized by Google

nen geeft. Nu ſtaat *hupsch* tot *aardig*, gelijk *fraai* tot *lief*, of *ſchoon* tot *mooi*. Gelijk, namelijk *aardig* inzonderheid de gewaarwording van het aangename uitdrukt, ziet *hupsch* meer op de wezenlijke eigenſchappen, door welke die gewaarwording verwekt wordt. *Frisch en hupsch van leden. Een hupsch meisje.* — Men zegt, bij wijze van tegenzinnige ſpotrede (*ironie*): *dat ſtaat u ſchoon, mooi, fraai, lief*, niet: *dat ſtaat u aardig*, of *hupsch*. Doch *aardig* wordt gebezigd voor zeldzaam, wonderlijk: *gij zijt wel aardig; het is aardig, gij veroordeelt mij, zonder mij gehoord te hebben. Hupsch* wordt ook gebezigd in den zin van wat meer dan middelmatig. *Hij heeft een hupsch goedje bij elkander. Dat kind begint hupsch te lezen.*

MOOR, MOORIAAN, NEGER.

Een mensch van eene zwarte kleur, kroes haar, en dik van lippen, zoo als de bewoners van het zuidelijke Afrika. Moor beteekent, oorſpronkelijk, eenen inwoner van het voormalige Mauritanie, of hedendaagsch Marokko. Die naam meer algemeen bekend geworden zijnde ſedert de achtſte eeuw, toen dit volk, destijds in zijne grootſte magt, in het weſtelijke Europa eenen inval deed, werden naderhand ook de Ethiopiers, wegens hunne bruine kleur, *mooren* geheeten, onder welken naam zij in den ſtatenbijbel meermaals voorkomen. Het woord NEGER, van het fr. *nègre*, en dit van het lat. *niger*, is, oorſpronkelijk, *zwart*. Naardien, ondertusſchen, de eigen-

Digitized by Google

genlijke *negers* vooral eerst door den negerhandel zijn bekend geworden, doelt men, bij het bezigen van dit woord, hoofdzakelijk op de ſlavernij, tot welke zij, alsnog, in de volkplantingen gedoemd zijn, en men noemt *neger*, in het algemeen, zulken ſlaaf, ofſchoon ook zijne kleur niet geheel zwart zij. Bij *moor*, of *mooriaan*, integendeel, ziet men inzonderheid op de zwarte kleur: *den moor*, of *mooriaan*, *ſchuren*, *wasſchen*, eene gemeenzame ſpreekwijs, om te kennen te geven, dat het vergeeffche moeite is, wanneer men eenen onverbeterlijken tot inkeer tracht te brengen. *Mooriaan* is hetzelfde als *moor*, doch komt weinig anders, dan in de bijgebragte ſpreekwijze voor.

MOORD, zie MANSLAG.

MOORDPRIEM, zie DOLK.

MOP, zie BAKSTEEN.

MORGEN, OCHTEND, (UCHTEND).

De tijd wanneer de zon opkomt, en de oogenblikken daarna. *In het krieken van den* MORGEN. *Van den* OCHTEND *tot den avond.* In zooverre zijn beide woorden van gelijke beteekenis. *Morgen* wordt echter ook van den ganſchen voormiddag gezegd: *ik heb hem dezen morgen geſproken; ik heb hem drie morgens gewacht; ik blijf den ganſchen morgen thuis.* OCHTEND wordt enkel gebruikt in het begrip van de eerſte oogenblikken van den dag. De afleiding geeft reden voor dit

Digitized by Google

dit verſchil. *Ochtend*, naar de aangenomene ſpelling met *o* geſchreven, was voorheen *uchtend*, vroeger *nuchtent*, nog vroeger *nuchten*, bij KILIAAN ook *nuchte*, en is oogenſchijnlijk verwant met *nacht*, gelijk dit met het oudgr. νυχος, duisternis. Nog tegenwoordig is het gebruikelijke *nuchter*, eigenlijk als zeide men: uchtendlijk, ochtendlijk, te bezigen voor den eerſten toeſtand, waarin men zich bevindt, wanneer men van den nacht tot den dag gekomen is. Zoo zegt de dagelijkſche taal: *nuchteren ſpeekſel*, voor het ſpeekſel, dat, bij het ontwaken, nog met geenerlei ſpijs of drank vermengd is. *Ochtend* ziet dus, door zijne vorming, bepaaldelijk op den overgang van den nacht tot den dag. *Morgen*, daarentegen, behoort tot het geſlacht van *meer*, en doelt minder op het eindigen van den nacht, dan wel op den aanvang van den dag, en de daardoor veroorzaakte vermeerdering van dagen. (Van daar, dat het zelfs, zonder eenige bijvoeging, als enkel bijwoord van tijd, den zin heeft van den geheelen, nog te verwachten, dag, volgende op dien, waarin men ſpreekt: *ik zal u, morgen, berigt zenden*, op den dag, namelijk, die er *meer* zal zijn, dan die van heden.) *Ochtend* is dus eigenlijk het begin, *morgen*, de aanvang van den dag. Even als, bij voorbeeld, het *begin* van eene redevoering ſlechts de eerſte, door den redenaar gebezigde woorden beteekent, doch de *aanvang* het ganſche eerſte deel der redevoering kan beſlaan, beduidt *ochtend* de eerſte oogenblikken, *morgen* het eerſte deel van den dag.

Digitized by Google

Daarom wenscht men iemand *eenen goeden morgen*; niet *eenen goeden ochtend*. Gewoonlijk is, wanneer men die begroeting doet, de *ochtend* eene geruime poos voorbij, ſchoon de *morgen* nog voortduurt. — Nog ſtaat op te merken, dat beide woorden, even als voor- en namiddag, avond, nacht, veelal minder gebezigd worden van den natuurlijken dag, van den opgang der zon af, dan wel van den, door de volkszeden merkelijk daarvan afwijkenden verkeeringsdag, die zijnen aanvang neemt met het gewone uur van opſtaan. Zij, die den nacht in den dag verkeeren, wenſchen elkander vaak goeden nacht, wanneer de natuurlijke *ochtend* zich reeds aan de kim vertoont. In dezen zin beteekent *nacht* het te bedde gaan, gelijk *ochtend* het opſtaan. En hieruit blijkt juist, waarom men niet eenen goeden *ochtend* wenscht, en wel eenen goeden *morgen*. Het eerſte zoude, kon het plaats hebben, geſchieden moeten, *eer* men opſtond, gelijk een goede nacht gewenscht wordt, *eer* men te bed gaat. — Ter bepaalde aanduiding van het begin van den *natuurlijken* dag, dienen voorts *morgenſtond* en *ochtendſtond*; en wel zonder eenig verſchil van beteekenis. De aanvang van iets, namelijk, is wel meer dan het begin, maar ſluit niettemin dat begin in zich; en wanneer men dus bepaaldelijk datgeen benoemt, waarmede iets begint, of aanvangt, is er volkomene eenzelvigheid van denkbeeld. De *ſtond* van den *ochtend*, of van den *morgen* is een en dezelfde *ſtond*; even als het woord, waarmede iemand zijne redevoering begint, een en hetzelfde

is,

Digitized by Google

is, als waarmede hij zijne redevoering aanvangt. Zie ook DAGERAAD.

MORGENSTOND, zie MORGEN.

MORGENSTOND, zie DAGERAAD.

MORREN, zie BROMMEN.

MUF, zie DUF.

MUIL, zie BEK.

MUILPEER, zie KINNEBAKSLAG.

MUITEMAKER, OPROERVINK.

Muiten heet, eigenlijk, van onderhoorigen in betrekking tot den gezaghebber geſproken, al morrende ontevredenheid aan den dag leggen; voorts, in ſtilte eene beweging, een oproer verwekken. Een MUITEMAKER is de aanlegger eéner muiterij. OPROERVINK (ook *oproermaker*, *oproerkraaijer*) noemt men zulk eenen, die zich, in het, uit de muiterij ontſtane, oproer, het luidruchtigst voordoet.

MURW, MALSCH.

Van ſpijs geſproken, zich, in het orberen, ligt vaneen ſcheidende; tegenſtelling van *taai*. *De oude man heeft geen gebit meer, en kan geenerlei vleesch, hoe* MALSCH *ook, nuttigen, of het moet al zeer* MURW *gekookt zijn.* Het eerſte ziet op de natuurlijke deugd van het vleesch; het tweede op de toebereiding.

Digitized by Google

MUSKET, SNAPHAAN, GEWEER, KARABIJN, BUS, ROER, VUURROER, SCHIETGEWEER.

Een draagbaar ſchiettuig, met eenen langen loop. Het algemeene woord is ROER, dat eigenlijk *pijp*, of buis, bus beteekent, en hier, uit hoofde van de onderſcheidende lengte van den loop, voor het ganſche wapen genomen wordt. Het gewone hoofdbegrip is daarbij, dat het ſchiettuig, door middel van de ontbranding van buskruid, werkt. Nogtans gebruikt men ook de zamenſtelling VUURROER, namelijk, wanneer men de genoemde eigenſchap bepaaldelijk wil aanduiden, ter onderſcheiding van andere, wat de uiterlijke gedaante betreft, ſoortgelijke ſchiettuigen, waaruit de kogel, door een ander middel, wordt uitgedreven, gelijk, bij voorbeeld, bij het windroer, door de kracht der uitzetting van geweldig zamengeperste lucht. Eene andere algemeene benaming voor met buskruid werkende, draagbare, ſchiettuigen is SCHIETGEWEER, in tegenſtelling van *geſchut*, waarmede men de zwaardere, niet draagbare, als *kanonnen* enz., benoemt, anders, in onderſcheiding van *vuurroeren*, *vuurmonden* geheeten. Doch *ſchietgeweer* is, voor de bepaalde beteekenis van *vuurroer*, of *roer*, te algemeen, naardien men daarmede ook ſchiettuigen met korte loopen, als *pistolen*, bedoelt. Het niet zamengeſtelde, en dus nog meer algemeene GEWEER, dat eigenlijk ſlechts *wapen* beteekent, en ook, als in de zamenſtelling *zijd-*

Digitized by Google

zijdgeweer, voor ſabel of hartsvanger, en dus, zonder eenig denkbeeld van *ſchieten* gebezigd wordt, ja, ook onzamengeſteld zelfs, in de bepaalde beteekenis van zulk zijdgeweer voorkomt, (gelijk een dienaar der juſtitie, bij voorbeeld, zijnen ſabel of hartsvanger zijn *geweer* noemt,) — is nogtans, door het algemeene gebruik voor den krijgsdienst, de bepaalde krijgskunſtige bewoording voor het ſchiettuig van het voetvolk. *Zet af geweer! ſchouder geweer! préſenteer geweer! De kolf van het geweer.* — Voorheen zeide men, wat thans meer en meer in onbruik komt, SNAPHAAN; waarbij insgelijks het deel, namelijk de *haan*, die *ſnapt*, wanneer men daaraan trekt, voor het geheel genomen is. *Met zijn' ſnaphaan op ſchouder.* Nog vroeger, was voor den krijgsdienst MUSKET het gebruikelijke woord; eigenlijk, de benaming van het oudſte ſchietgeweer, waarbij nog het buskruid met eene lont werd aangeſtoken, (fr. *mousquet*, ital. *moschetto*,) welke benaming behouden werd voor de later ingevoerde roeren met vuurſteenen. Van daar *muskettier*, voor den met zoodanig roer gewapenden krijgsknecht bij het voetvolk; nog veelal in Duitschland gewoon, doch bij ons thans *fuſelier* geheeten, van het fr. *fuſil*, geweer, of ſnaphaan. KARABIJN is een bijzondere ſnaphaan voor de ruiterij, iets korter, dan die van het voetvolk, doch altoos langer, dan de pistool. Van daar *karabinier*, voor den met eene karabijn gewapenden ruiter. — BUS wordt, voor *vuurroer*, door dezelfde overdragt van beteekenis gebezigd, als

Digitized by Google

met *roer* zelve plaats had; namelijk, doordien het deel, de *bus* of loop, voor het geheel genomen is. Inzonderheid noemt men *bus* een roer met eenen getrokken loop, waardoor het ſchot ver reikt, en zekerder treft. Dergelijke *busſen* gebruikt men, veelal, op de jagt, en bepaaldelijk, om naar het wit te ſchieten. Van daar *busſchieter*. Echter blijft, voor de jagt, *roer* de meest gebruikelijke benaming. *Die hond is op het roer geleerd. Met het roer op den hals.* Van daar *ganzenroer*, *vogelroer*.

MUSKETTIER, zie MUSKET.

MUZIJK, TOONKUNST, ZANGKUNST.

Gelijk men de, naar eene regelmatige ſchaal opklimmende, zuivere geluiden, door welker verbinding en afwisſelende oplosſing eene, niet alleen voor het oor ſtreelende, maar ook op het zedelijk gevoel werkende, harmonie wordt voortgebragt, *toonen* noemt, heet men TOONKUNST de kunst, om deze toonen, naar eisch, voort te brengen, hetzij door de ſtem, hetzij door middel van *inſtrumenten*, dat is, blaas-, of ſnaarſpeeltuigen; of trommels, of klokjes, of tot dat einde vervaardigde glazen. ZANGKUNST is een onderdeel der *toonkunst*, en ziet alleen op het voortbrengen der toonen, door de ſtem. MUZIJK, van oorſprong uitheemsch, doch ſedert lange in de taal opgenomen, is het meest gebruikelijke woord. Het is, in de eerſte plaats, hetzelfde als *toonkunst*, als: *in de muzijk onderwijzen.* Echter beteekent het, daarenboven, ook de door

toon-

Digitized by Google

toonkunst, voortgebragte harmonie zelve, als: *ik hoor gaarn muzijk*. Alsmede de verbeelding der toonen op het papier, door middel van daartoe dienende bijzondere ſchrijfteekenen, *noten* geheeten, als: *hebt gij uwe muzijk medegebragt?* — Dat het woord ook in die beide beteekenisſen voorkomt, zonder alsdan, eigenlijk, op de *kunst* te zien, is oorzaak, dat men, om deze meer bepaald aan te duiden, de anders overtollige zamenſtelling *muzijkkunst* kan gebruiken.

Digitized by Google

N.

NA, voorzetſel, NAAR, voorzetſel.

NA, plaatſelijk gebezigd, beteekent *achter*; tijdelijk *later*. NAAR geeft de ſtrekking eener beweging, *tot eene plaats heen*, te kennen. Het verſchil van beteekenis ſchijnt dus van zulken aard te zijn, dat daaromtrent niet mis te tasten is. Nogtans zijn beide woorden, in het gebruik, vooral bij zamenſtellingen, veelvuldig met elkander verward geworden. Van waar dit verſchijnſel? — Er is ook een bijwoord *na*, de tegenſtelling van *ver*, of afgelegen. Dit bijwoord heeft tot vergelijkenden trap *nader*, en tot overtreffenden *naast*. Aan dien vergelijkenden trap *nader* is, waarſchijnlijk, het voorzetſel *naar* zijnen oorſprong verſchuldigd. De beteekenis van beide, het ſpraakkunſtig verſchil daargelaten, heeft ook de naauwſte verwantſchap. Die *naar* een voorwerp gaat, komt dat voorwerp *nader*, of wel, met het daarvan gevormde werkwoord, hij *nadert* het voorwerp, dat is, komt al meer en meer *na*, of digt

bij

Digitized by Google

bij hetzelve. — Het hier gebezigde *na* is het bijwoord, niet het voorzetſel. Doch wij zullen ook eene naauwe overeenkomst van beteekenis tuſſchen dit laatſte en *naar* of *nader* ontdekken. In zamenſtelling met werkwoorden, geeft het voorzetſel *na* te kennen, dat de door het werkwoord uitgedrukte werking, in plaats *achter*, of in tijd *later*, geſchiedt, *Iemand nalagchen*, eenen weggaanden, achter zijnen rug belagchen. *Naëten*, later, dan de anderen, eten. Maar, wanneer het werkwoord eene beweging ergens heen beteekent, komt daarbij een nevenbegrip. *Iemand nareizen* is later, dan hij afreizen, en dus achter hem reizen; maar de bedoeling daarbij is, hem *nader*, *naar* hem toe te komen. *Het is tijd, om naar de ſchuit te gaan* kan tweederlei zin hebben; bedoelen wij eene aankomende ſchuit, en is deze nog niet aan, dat is, komt zij nog *naar* ons toe, zoo wachten wij hare aankomst aan het veer af, of gaan *naar* den aanleg, haar te gemoet; meenen wij eene vertrekkende ſchuit, en is deze reeds vertrokken, doch zoo weinig tijds geleden, dat wij haar nog kunnen inhalen, zoo loopen wij haar *na*. In gevallen, waarin het voorwerp, *naar* hetwelk wij trachten, in eene zich van ons verwijderende beweging is, heeft dus *na* mede de beteekenis van *naar*. *Terwijl de andere, dus tergende, voor hem ſtond, hieuw hij naar hem; ware de doodſlag op dat oogenblik geſchied, hij zoude, voor de wet, verſchooning hebben gevonden; maar het werd hem tot eene misdaad aangerekend, dat hij, toen de andere reeds het*

Digitized by Google

huis verlaten had, hem, uit het venſter, naſchoot. — Gelijk, in deze gevallen, *na* mede *naar* is, zoo is, in andere gevallen, *naar*, in zeker opzigt, zoo veel als *na*. Oneigenlijk, namelijk, wordt *naar* gebezigd, om de rigting der werkzaamheid des gemoeds, der begeerte, des verlangens enz. uit te drukken. *Naar iemand vragen. Naar de reden daarvan onderzoek doen. Naar hoogheid ſtaan. Naar de uitkomst verlangen. Een onverzadelijke dorst naar eer* In de tweede plaats, bedient men zich van het zelfde voorzetſel, om te kennen te geven, dat iets tot aanleiding voor eene handeling geſtrekt heeft. *Zich naar iemands raad ſchikken. Naar Gods geboden leven. Zich naar het gebruik kleeden. Naar zijn geweten handelen.* Of wel, wat hier eigenlijk in aanmerking komt, niet tot aanleiding ſlechts, maar tot voorbeeld. *Dat landſchap is naar de natuur geſchilderd. Die plaat is, naar de teekening van een' beroemd meester, geëtst. Hij aardt naar zijne moeder.* Van daar, dat *naar*, in zulken zin, menigmaal door *volgens* kan worden uitgedrukt. *Naar*, of *volgens*, *mijn begrip.* Datgeen nu, *naar*, of *volgens* hetwelk iets geſchiedt, moet voorafgaan, het andere dus *na* zijn. Wanneer men iets *naar* iemand, *volgens* hem, doet, zoo doet men het ook *na* hem, of, zoo als men ſpreekt, *men doet het hem na.* Van daar, dat het zamengeſtelde werkwoord *nadoen* de beteekenis heeft van hetzelfde te doen, wat een ander vooraf verrigt heeft. *Wie kan mij dat kunstje nadoen?* Diegene echter, die het

na-

Digitized by Google

nadoet, heeft den anderen tot voorbeeld genomen, en doet het dus, gelijk ſtraks opgemerkt is, volgens, dat is *naar*, dien anderen. Zoodat wij, als in eenen cirkel, tot dezelfde overeenkomst van alle kanten terugkomen. Men zegt: *naar* wien is dit ſchilderſtuk *gevolgd?* Maar: *het is een nagevolgd ſtuk.* Geen wonder, derhalve, dat velen gemeend hebben, in de zamenſtellingen, als *nadoen*, *navolgen*, enz. meer het begrip van *naar*, dat is, overeenkomſtig met het voorbeeld, dan dat van *na*, later in tijd, te vinden, en dienvolgens *naardoen*, *naarvolgen*, enz. te moeten ſchrijven. Eene dergelijke weifeling heeft nog wel tegenwoordig plaats met de redengevende voegwoorden *naardien* en *naardemaal*, of *nadien* en *nademaal.* Wij hebben enkel *naardien* enz. behouden, en ſpellen alle andere zamenſtellingen met *na.* Zie AANGEMERKT.

NAAKT, zie BLOOT.

NAAM, zie BENAMING.

NAÄPEN, zie NABEELDEN.

NAAR, voorzetſel, zie NA.

NAAR, bijvoegelijk woord, zie AKELIG.

NAARDEMAAL, zie NA.

NAAR-

Digitized by Google

NAARDIEN, zie AANGEMERKT.

NAARSTIG, zie ARBEIDZAAM.

NAARSTIG, zie IJVERIG.

NAAST, zie BIJ.

NAASTBESTAANDE, NABESTAANDE.

NAASTBESTAANDE is de *naaste bloedverwant*; NABESTAANDE duidt ſlechts eene nadere geſlachtsbetrekking, dan de algemeenere van bloedverwantſchap aan. Zie BLOEDVERWANT.

NAAUW, ENG, BEKROMPEN.

NAAUW is in het algemeen de tegenſtelling van *wijd*. *Eene naauwe ſteeg*. ENG onderſtelt zulk eene naauwheid, dat daardoor iets bekneld wordt. *Die rok is mij te eng*. *Een eng keurslijf*. BEKROMPEN is minder ruim, dan vereischt wordt. *Eene bekrompene woning*; en overdragtelijk: *een bekrompen verſtand*.

NAAUWKEURIG, zie JUIST.

NABEDENKEN, zie NADENKEN.

NABEELDEN, NABOOTSEN, NAVOLGEN, NAMAKEN, NADOEN, NAÄPEN.

Het voorlaatſte woord is reeds op *na* bijgebragt. NAMAKEN is van NADOEN even zoo onderſcheiden, als

Digitized by Google

als *maken* van *doen*, namelijk daardoor, dat de uitkomst of vrucht van hetgeen men *namaakt* onder de zinnen moet vallen; zie BEDRIJVEN. NAVOLGEN is, eigenlijk, achterop volgen; doch, bij overdragt, ook *nadoen* of *namaken*; met dit onderſcheid, dat, gelijk degene, die eenen anderen volgt, hem nog niet bereikt heeft, zoo ook het *navolgen* van eene daad, of van een maakſel, ſlechts het te weeg brengen van eene bijkomende gelijkenis onderſtelt, en niet zoo volkomen, als men met het *nadoen* of *namaken* daarvan bedoelt. NABOOTSEN zoude eigenlijk beteekenen, eene gebootſte gedaante, in was, klei, of dergelijke, namaken. Doch, terwijl het gebruik van het hooſdwoord *bootſen* thans *bootſeren*, of *boetſeren* verkiest, zoude men, in dien zin, beter zeggen *nabootſeren* of *naboetſeren*, of NABEELDEN, welk laatſte in het algemeen het maken van een beeld naar een ander beeld beduidt. *Nabootſen* wordt, even als *navolgen*, veel ruimer genomen, doch, terwijl bij het laatſte de bedoeling is om, in alle opzigten, zoo veel mogelijk, met het voorbeeld gelijk te komen, geeft *nabootſen* enkel te kennen, dat men eene uiterlijke gelijkenis daarmede beoogt. *Navolgen* ziet dus op het wezenlijke, *nabootſen* op den ſchijn; en men zal daarom eene edele daad wel *navolgenswaardig*, maar niet *nabootſenswaardig* heeten. Daar nu ook het trachten naar eene ſlechts uiterlijke gelijkenis, zelden tot een werkelijk nuttig einde, pleegt te geſchieden, is *nabootſen* ook daarom van eene geringere beteekenis. Wil men echter ſtellig,

met

met verachting er van ſpreken, zoo noemt men het NAAPEN.

NABEROUW, zie NAGEDACHTE.

NABESTAANDE, zie NAASTSTAANDE, en ook BLOEDVERWANT.

NABETRACHTING, zie NADENKEN.

NABIJ, zie DIGTBIJ.

NABIJ, zie HAAST.

NABOOTSEN, zie NABEELDEN.

NABUUR, (NAGEBUUR,) BUUR, (GEBUUR.)

De naast, of nabij wonende. Het verſchil is, dat BUUR (GEBUUR) voor enkele perſonen, NABUUR, (NAGEBUUR) daarentegen, en wel meest in het meervoud, vooral van naast elkander gelegene volken gebruikt wordt. Het voorzetſel GE dient alleen, om de betrekking van den eenen op den anderen buur aan te duiden.

NADEEL, zie AFBREUK.

NADEMAAL, zie AANGEMERKT.

Digitized by Google

NADENKEN, DOORDENKEN, OVERDENKEN, OVERPEINZEN.

Met ingeſpannenheid van gedachten overwegen. Wanneer wij zeggen, dat wij over iets NADENKEN, willen wij enkel te kennen geven, dat wij ons daarmede naauwkeuriger willen bekendmaken. Om datgeen, waarover wij *nadenken*, DOOR te DENKEN, moeten wij de zaak ontleden, en haar in alle deelen beſchouwen. Wie nu iets OVERDENKT, vat alles te zamen, wat hij *doorgedacht* heeft, en maakt daaruit zijn beſluit op. Hij OVERPEINST, wanneer hij daartoe eene zeer ſterke ingeſpannenheid aanwendt.

NADENKEN, NABEDENKEN, NABETRACHTING.

Welke ſchijnbare overeenkomst er ook zij bij de twee eerſte woorden, is er nogtans een aanmerkelijk verſchil van beteekenis tusſchen die beide. NABEDENKEN is een herhaald bedenken, nadat reeds eenmaal een bedenken heeft plaats gehad. *Bij nabedenken, zie ik van dat voornemen af.* NADENKEN is, of een denken aan eene geſchiede zaak, als: *die omſtandigheid geeft mij kwaad nadenken*; of wel, en dit maakt het groote verſchil uit, het is een voortgezet denken, en daaruit voortvloeijende beraadenheid, als: *zonder nadenken handelen. Een nadenkende geest.* NABETRACHTING is eene herinnering, of nadere overweging van hetgeen men gehoord of verrigt heeft; ook eene tot ſlot komende be-

Digitized by Google

beſchouwing bij eene redevoering, en bepaaldelijk bij eene kerkelijke leerrede.

NADEREN, zie AANKOMEN.

NADEREN, zie NAKEN.

NADRUK, zie HERDRUK.

NADRUK, KLEM.

Kracht van bewoording. KLEM, ook *klem van woorden*, ziet meer op overtuiging, door voldingende bewijsredenen, NADRUK op overreding, door eene ſterke aandoening van het zedelijk gevoel. *Eene rede, die geene klem heeft. Iemand met nadruk waarſchuwen.*

NAGEBUUR, zie NABUUR.

NAGEDACHTE, BEROUW, NABEROUW, NAGEPEINS.

Naderhand oprijzende bekommering. NAGEDACHTE (meest in het meerv. *nagedachten* gebruikelijk,) zoude, naar de woordelijke vorming, enkel beteekenen: naderhand oprijzende *gedachten*, in het midden latende, of die al of niet bekommerend zijn. Dan, het is minder eigenaardig, noch ook veelal noodzakelijk, ſterk na te denken over eene zaak, die tot ons genoegen haar beſlag heeft gekregen, dan wel over zulk eene, van welke wij kwade

ge-

Digitized by Google

gevolgen ondervinden of vermoeden. *Zware nagedachten over iets krijgen.* BEROUW is, eigenlijk, leedwezen over iets, dat uit ons zelven oorſpronkelijk is. Het onderſtelt dus altijd eene voorafgaande aanleiding, waartoe dan de zamenſtelling NABEROUW. Zij is niet zoo geheel overtollig, als wel oppervlakkig ſchijnt. Men kan, namelijk, *berouw* krijgen, eer de daad geheel voltooid is, ja, terwijl nog ſlechts het voornemen daartoe beſtaat. Men kan dus, in ſommige gevallen, nog *in tijds*, berouw hebben, zoodat alles kan herſteld worden. *Naberouw* dient dan, om bepaaldelijk aan te duiden, dat het berouw eerst *na* den ganſchen afloop der zaak, en dus te laat, komt. In zulk een geval, nu, of ook in het algemeen, bij het ondervinden eener teleurſtelling, of het lijden van eenige ſchade, zullen vaak, onwillekeurig verſchillende wijzen voor den geest komen, hoe men de zaak anders, en beter hadde kunnen aanleggen. Zich te verdiepen in zulk eene, te ſpade komende, overweging van hetgeen vroeger raadzaam ware geweest, is NAGEPEINS.

NAGESLACHT, NAKOMELINGSCHAP.

De menſchen van een later, in betrekking tot een vroeger tijdvak. NAKOMELINGSCHAP is het algemeenere woord, en bevat alle *nageſlachten*. NAGESLACHT kan ook enkel dat menſchengeſlacht bedoelen, hetwelk onmiddellijk op een vorig volgt.

Digitized by Google

NAGEVEN, TOEGEVEN.

Niét ſtijf op zijn ſtuk ſtaan; inſchikkelijk zijn. Wij zouden NAGEVEN verkiezen, in het geval, dat men iets van hetgeen men zelf vorderde, opoffert, TOEGEVEN, wanneer men iets van het aan de andere zijde gevorderde inwilligt. *Ik zal hierin wat moeten nageven. Ik heb hem reeds te veel toegegeven.*

NAGEVOLG, GEVOLG, NASLEEP.

De beide eerſte woorden zijn niet van geheel eenzelvige beteekenis, en is dus het eerſte niet eene overtollige zamenſtelling. Even als men van oorzaken en eindoorzaken, of eerſte oorzaken, ſpreekt, kan men GEVOLGEN, en NAGEVOLGEN, zeggen; onmiddellijke gevolgen, en gevolgen uit die eerſte gevolgen ſpruitende. *Zie daar de jammerlijke nagevolgen!* — NASLEEP, oheigenlijk genomen, is eene *reeks* van gevolgen. *Die zaak zal eenen droevigen naſleep hebbben.*

NAKEN, GENAKEN, NADEREN.

Nader, of nabij komen. NADEREN is nader komen, in het algemeen. GENAKEN is bereiken, of althans tot zulk eene nabijheid komen, als tot het voorgeſtelde oogmerk noodig is. *Het is, uit hoofde der vele klippen, gevaarlijk, die kust te naderen. Het ſchip konde, wegens de hevige branding, het ſtrand niet genaken. Och! dat die tijd eens genake! Genaken*, namelijk, is, door het voorzetſel,

eene

Digitized by Google

eene verſterking van NAKEN, dat, op zich zelve, met *naderen* gelijk ſtaat, doch liefst niet van eenen ligchamelijken voortgang gebruikt wordt. *Het naken van den avond. Het nakend onweder.*

NAKOMELING, zie AFKOMELING.

NAKOMELINGSCHAP, zie NAGESLACHT.

NAKOMEN, VOLBRENGEN.

Gehoorzamen. Men kan een *verbod*, zoo wel als een *bevel*, NAKOMEN; alleen het laatſte kan men VOLBRENGEN.

NALATEN, zie AFLATEN.

NALATENSCHAP, zie BOEDEL.

NALEZING, HERZIENING.

Het weder overzien van een letterkundig werk, met oogmerk, om het gebrekkige daarin te verbeteren. De NALEZING vult de hier en daar plaats hebbende gapingen aan; de HERZIENING herſtelt begane onnaauwkeurigheden, en verandert ſomtijds ſchikking en vorm.

NAMAKEN, zie NABEELDEN.

NAMIDDAG, NANOEN.

De tijd van middag tot avond. Bij NANOEN, wordt het begrip van *noen*, of middag, naar den natuur-

Digitized by Google

lijken dag genomen. Daarom is het ook het voor den regtsſtijl gebruikelijke woord. *Te vier uren des nanoens.* Het dient bepaaldelijk tot aanwijzing van het tijdverloop na het middaguur, en is dienvolgens ook zonder meervoud. NAMIDDAG, daarentegen, ook in het meervoud gebezigd, wordt, in het gebruik der gezellige verkeering, meest genomen voor de drie of vier uren, volgende op den middagmaaltijd. *De namiddag is mij kort gevallen. Het lange tafelen maakt de namiddagen kort.* Zoo beteekent ook de zamenſtelling *namiddagſlaapje* een dutten, niet na den natuurlijken middag, maar na den maaltijd.

NANEEF, zie NAKOMELING.

NANOEN, zie NAMIDDAG.

NAP, zie BAK.

NAR, GEK, ZOT, DWAAS.

Iemand, die gebrek aan doorzigt heeft, en uit dien hoofde verkeerd handelt. (Zie de drie laatſte, als bijvoegelijke woorden beſchouwd, op DWAAS.) Een DWAAS kan eenige bekwaamheden bezitten, doch mist een gezond oordeel, inzonderheid omtrent zijne eigene zaken. De GEK gaat vooral aan het euvel der ingebeeldheid mank. De ZOT paart het gemis van oordeel des dwazen met den eigendunk des geks. De NAR voegt bij dit alles ſtijfhoofdigheid en kregeligheid.

NA-

Digitized by Google

NARIGT, zie MARE.

NASLAAN, OPSLAAN.

Eene plaats van eenen ſchrijver nazien. Het eerſte woord onderſtelt, dat men die nazoekt; het tweede, dat men de bladzijde aangeteekend, of in het geheugen heeft, waar de begeerde plaats te vinden is.

NASLEEP, zie NAGEVOLG.

NAT, VOCHTIG, NAT MAKEN, BEVOCHTIGEN.

Tegenſtelling van droog; door waterachtige deelen doortrokken, of daarmede bedekt. VOCHTIG is het anders drooge ligchaam, wanneer het ook ſlechts weinige waterdeelen bevat, doch genoegzaam om, bij aangebragte hitte, eene uitdamping te veroorzaken. *Het linnen is nog vochtig.* NAT is zoodanigerwijze van waterdeelen doortrokken, of daarmede bedekt, dat het vocht, in het eerſte geval, bij uitperſing, uitdruppelt, of, in het laatſte geval, op de oppervlakte zigtbaar is. *Natte doeken, natte handen.* Hetzelfde verſchil heeft plaats tuſſchen NAT MAKEN en BEVOCHTIGEN. De kat wil wel aan de visch, maar ſchroomt den poot in den emmer te ſteken, omdat zij zich niet gaarne *nat maakt.* De regen *bevochtigt* het land.

Digitized by Google

NATIE, VOLK.

Eene gezamenlijkheid van met elkander, door bijzondere maatſchappelijke betrekkingen, verbondene geſlachten en huisgezinnen. Wij zouden NATIE verkiezen, wanneer de maatſchappelijke gemeenſchap vooral op overeenkomst, of gelijkheid van taal en zeden ziet. *De Duitſche natie. De joodſche natie.* VOLK, daarentegen, wanneer enkel de gemeenſchap van ſtaatsinrigting bedoeld wordt. *Het Nederlandſche volk.* Daarom: *het regt der volken*, niet *der natien.*

NAT MAKEN, zie NAT.

NATUURLIJK KIND, zie BANKAARD.

NAVOLGEN, zie NABEELDEN.

NAZAAT, zie AFKOMELING.

NAZETTEN, zie VERVOLGEN.

NEB, zie BEK.

NEDERDUITSCH, NEDERLANDSCH, HOLLANDSCH.

De landtaal van het koningrijk der Nederlanden. Bij het afzonderlijke beſtaan der zeven vereenigde provincien reeds, toen nog de benaming in zwang was van *het* HOLLANDSCH, of de *hollandſche* taal, van

Digitized by Google

van de grootſte, vermogendſte, en meest beſchaafde provincie genomen, naar welke ook, bij uitnemendheid, veelal, inzonderheid buiten'slands, de ganſche ſtaat genoemd werd, zag men de onnaauwkeurigheid daarvan in, en werd daarvoor NEDERDUITSCH, *nederduitſche taal* verkozen. Doch „*Nederduitsch* „ſtaat tegen *Hoogduitsch* over, en bevat niet alleen „het hollandsch, vriesch, maar ook het neder-ſak„ſisch, holſteinsch, enz." *Taalk. Woordenb.* op NEDERDUITSCH. Wat, dus, der eerſte benaming aan uitgebreidheid ontbrak, had de tweede te veel. Sedert de hereeniging van al de gewesten onder den naam van het koningrijk der *Nederlanden*, hebben ſommige ſchrijvers begonnen, de benaming van *nederlandſche* taal te bezigen. Ook deze bewoording is wel, *de facto*, wat het daadzakelijke betreft, onjuist, zoo lang ganſche provincien eene andere dan deze tot volkstaal hebben; zij ware, nogtans, *jure*, regtens, als de meest voegzame te beſchouwen, daar toch de daarmede bedoelde taal, voor de wet, de landtaal des rijks is.

NEDERIG, zie DEMOEDIG.

NEDERLANDSCH, zie NEDERDUITSCH.

NEDERSTORTEN, zie AFTUIMELEN.

NEDERZETTEN, DOEN BEDAREN, STILLEN.

Tot kalmte brengen. NEDERZETTEN is inzonderheid te bezigen ten aanzien van opbruiſchende

Digitized by Google

gramſchap, bij enkele perſonen, of van eene in dadelijkheden uitbarstende misnoegdheid bij het algemeen. *Iemands gramſchap nederzetten. Om de gemoederen van de fel gebeten burgerij wat neder te zetten.* DOEN BEDAREN wordt algemeener gebruikt, zoo wel ten aanzien van ligchamelijke ſmart, als van felle gemoedsbewegingen. *Die pleister deed de pijn der wonde bedaren. Niets kon de woede van het muitziek gemeen doen bedaren.* STILLEN ziet op eene te ſtuiten luidruchtige tekennengeving van ontevredenheid. *Om het gemor des volks te ſtillen. Het kind is niet te ſtillen, zoo gij het niet de borst geeft.*

NEEP, KNEEP.

Beide uit ééne bron, en ook, in eigenlijke beteekenis, hetzelfde aanduidende, zonder dat zelfs de verſterking der voorgeplaatſte K, bij het tweede woord, daarop invloed ſchijnt te hebben. In den eigenlijken zin genomen, beteekenen beide, zoo wel de daad, als het daarvan overgebleven indrukſel. *Zij gaf hem eene gevoelige* NEEP, of KNEEP. *Hij toonde nog de blaauwe neep*, of *kneep*, *in den arm.* Overdragtelijk gebezigd, is daarin verſchil. *Kneep*, voor zoo verre het aldus voorkomt, duidt meer de werking aan. *Dat zijn maar knepen*, looze treken. *Iemand onder de kneep houden*, onder bedwang. Daarentegen, meer met betrekking tot de gevolgen eener werking: *in de neep zijn*, aan alle kanten bedremmeld zijn. Men zegt: *de ſlesch eene goede neep geven*,

Digitized by Google

ven, (niet *kneep*,) op de vermindering van den daarin bevatten wijn doelende. *Zijnen vijand eene neep geven*, hem ſchade toebrengen, (niet *kneep*.)

NEGER, zie MOOR.

NEIGEN, HELLEN, OVERHELLEN, OVERHANGEN.

Eene ſchuinſche rigting hebben. NEIGEN is een verſterkte woordvorm van *naken*, naderen. Het wordt ook bedrijvend gebezigd voor, in eene ſchuinſche rigting, nader bij den grond brengen, naar beneden buigen, gelijk, in den ſtatenbijbel: *neijgt uwe kruijcke, dat ik drinke. Het hoofd neigen. Zijne ooren naar eene rede neigen.* En, in verdere uitbreiding van zin, figuurlijk: *zijn hart tot iets neigen.* Als onzijdig werkwoord, komt het enkel figuurlijk voor. *De dag neigt ten avond.* HELLEN is nooit bedrijvend, en heeft, buiten zamenſtelling, zelden anders dan den eigenlijken zin. *Dat huis helt*, zakt eenigzins voor-, of zijdwaarts, over. Bij OVERHELLEN is het voorzetſel enkel zinverſterkend, zonder meer. *De muur begint over te hellen.* Doch het aldus zamengeſtelde wordt ook, wat bij het onzamengeſtelde het geval niet is, figuurlijk genomen. *De overwinning helde aan de zijde des vijands over. Voorheen heb ik daartoe overgeheld, doch thans ben ik van andere gedachten.* OVERHANGEN, dat, in dezen zin, mede enkel een onzijdig werkwoord is,

Digitized by Google

beteekent ſterk overhellen. *Dat huis hangt over.* Men is niet gewoon het figuurlijk te bezigen.

NEIGEN, NIJGEN.

Beide woorden van éénen oorſprong; of liever, het eene van het andere gevormd. Het ongelijkvloeijende NIJGEN, namelijk, heeft voor den onvolmaakt verledenen tijd *neeg*, dat eertijds de ſcherplange é had, waaruit het gelijkvloeijende *neegen*, NEIGEN, ontſtaan is, even als zoo vele gelijkvloeijende werkwoorden van den onvolmaaktverledenen tijd der ongelijkvloeijende gevormd worden. Opmerkelijk is het dan, dat het afgeleide woord hier de algemeenere beteekenis heeft. *Nijgen* heeft geene andere beteekenis, dan die van het buigen der knien, waardoor vrouwen, bij wijze van pligtpleging, uit hoffelijkheid of eerbied, het ligchaam eenigzins naar de aarde bewegen. *Neigen*, daarentegen, bedrijvend genomen, is in het algemeen, in eene meer of min ſchuinſche rigting, nader bij den grond brengen; onzijdig, hetzelfde als hellen; wederkeerig, zich voorover buigen; overdragtelijk, zich tot iets ſchikken, er lust toe hebben. Zoo zegt men, *zich tot deugden neigen*, niet *nijgen*. Maar alleropmerkelijkst is, dat niettemin het deelwoord van *nijgen* denzelfden zin helft, als dat van *neigen*. *Tot ondeugden genegen*, of *geneigd zijn*. *Hij is meer genegen*, of *meer geneigd, tot ledigheid, dan tot noeste vlijt*. Zie, over het verſchil, op GENEGEN.

Digitized by Google

NEIGING, HELLING.

Eigenlijk, ſchuinſche overbuiging. HELLING heeft, even als het werkwoord, geene verdere, of overdragtelijke beteekenis; alleenlijk is het ook de bijzondere benaming van wijfjeshennep, en wel om de zwaarte des tops. NEIGING, daarentegen, is meest gebruikelijk in den oneigenlijken zin, ten deele overeenkomende met *genegenheid*; zie de hier volgende vergelijking van deze beide woorden.

NEIGING, GENEGENHEID.

Oneigenlijk, overhelling des gemoeds tot iets. Hierboven is drift en hartstogt verklaard als eene ſterke neiging, welke iets doet verlangen, of ſchuwen; *drift*, echter, eene blindere neiging zijnde dan *hartstogt*. NEIGING is dus het op beide toepaſſelijke woord. *Neiging* beteekent, eigenlijk, niet meer dan zoodanig eene geſteldheid des gemoeds, als waarin men zich bevindt, wanneer men aan iets de voorkeur geeft boven iets anders. *De mensch heeft meer neiging tot ledigheid dan tot noeste vlijt.* Die eene *neiging* tot iets heeft, is daartoe *genegen*. Dus zegt men, met den zelfden zin, *de mensch is genegen*, of *meer genegen, tot ledigheid dan tot noeste vlijt.* Van *genegen zijn* ontſtaat GENEGENHEID. Gevolgelijk kan er even zeer aanleiding zijn, om te zeggen: *de mensch heeft meer genegenheid tot ledigheid, dan tot noeste vlijt.* In het zakelijke, volgt daaruit, dat hij de ledigheid, boven de noeste vlijt, *verkiest*. Van daar, dat *genegenheid* niet alleen gebezigd wordt van

de

Digitized by Google

de ſtrekking des gemoeds om iets te verkiezen, maar van de verkiezing zelve, en verder, in het algemeen voor de gunſtige gezindheid omtrent iets, en van daar voor liefde, verknochtheid. *Eene ſterke genegenheid voor iemand opvatten. Zijne genegenheid voor deze vrouw*, zijne liefde. *Neiging tot de vrouwelijke kunne*, of *tot eene vrouw*, geeft ſlechts de hartstogtelijke minnedrift te kennen; *genegenheid* is eene zedelijke verknochtheid.

NEMEN (AFSCHEID), zie VAARWEL ZEGGEN.

NEMEN (ZICH IN ACHT), zie ACHT.

NEMEN (EEN EINDE), zie AFLOOPEN.

NEMEN (OP ZICH), zie AANVAARDEN.

NERING, BEROEP, BROODWINNING, KOST-WINNING, BESTAAN.

Datgene, waardoor iemand zijne inkomſten trekt tot onderhoud zijner huishouding. Het ſpreekwoord: *de tering naar de* NERING *zetten*, wil zeggen: de uitgaven naar de inkomſten regelen. *Nering* ziet bepaaldelijk op inkomſten, door koopmanſchap, handel, verkregen; maar door eenen kleinen handel, of, beter gezegd, door eenen handel in het klein, gelijk dien eens winkeliers. Het woord is niet wel te gebruiken voor de inkomſten van eenen handelaar in het

Digitized by Google

het groot. Immers, bij iemand van zeer ruime middelen, gelijk een uitgebreide koophandel die onderſtelt, wordt, hetgeen ſlechts tot zijn onderhoud ſtrekken moet, uit het oog verloren, of voor zeker gehouden, dat het daaraan niet kan ontbreken. Onder *nering* verſtaat men, daarenboven, eenen huiszittenden handel; de marskramer, bij voorbeeld, die met zijne waren rondloopt, ſchoon van dezelfde ſoort als degene, welke de winkelier verkoopt, wordt niet gezegd eene *nering* te hebben, maar een BEROEP. Het laatſte, namelijk, onderſtelt eene eigene inſpanning van krachten, gelijk die bij den marskramer, door zijn rondventen, bij den ambachtsman of kunstenaar, door zijnen arbeid, plaats heeft. Ten opzigte van aanzienlijke betrekkingen, wordt nu wederom het eigenlijke winnen van het noodige tot onderhoud uit het oog verloren, en, offchoon in eenen anderen zin, een generaal zeer wel zegt: *ſoldaat te zijn, is mijn beroep*, zal men het generaalſchap echter geen *beroep* noemen. De inkomſten van ambtenaren worden ook wel een BESTAAN, niet eene BROOD- of KOSTWINNING geheeten. Een klein ambt heet daarom *een beſtaantje*. *Beſtaan* is het algemeene woord, en ſluit niet noodzakelijkerwijze het begrip van eenige werkzaamheid in zich. Iemand zonder *beroep*, is niet altoos zonder *beſtaan*. Door de vermindering der ſtaatsſchulden geraakten vele godshuizen buiten toereikend *beſtaan*. Bij *kostwinning* en *broodwinning* denkt men altoos aan de werkzaamheid, noodig tot het *winnen* van het daardoor te verkrijgen be-

Digitized by Google

beſtaan. In de beide zamenſtellingen is, op zichzelve, geen verſchil. *Brood*, toch, beteekent, zoo wel als *kost*, het ganſche onderhoud. In een enkel geval is daarin verſchil; namelijk in de tegenſtelling: *het is geene broodwinning, maar eene kostwinning.*

NEST, zie HOK.

NET, SIERLIJK.

Door helderheid en eene bevallige ſchikking aangenaam. *Eene nette kamer. Eene nette vrouw. Net gekleed gaan. Een net ſchrijver. Eene nette taal. Een ſierlijk kleed. Taal en gebaren, alles was even ſierlijk. Men kan niet ſierlijker ſchrijven, dan hij doet.* Doch het begrip van helderheid, reinheid, heerscht hoofdzakelijk bij NET; dat der uiterlijke bevalligheid, bij SIERLIJK. *Netheid*, tot welke keurigheid ook gedreven, kan niet misſtaan; overtollige *ſierlijkheid* kan onbehagelijk zijn.

NETELIG, MOEIJELIJK.

Eene buitengewone inſpanning van krachten vereiſchende. MOEIJELIJKE *omſtandigheden* zijn zulke, in welke men met vele hindernisſen heeft te kampen. NETELIGE *omſtandigheden* zijn die, waarbij men in verlegenheid is, om tusſchen twee zich voordoende wegen tot overwinning der moeijelijkheid te kiezen. Zie BEDENKELIJK.

NEUS-

Digitized by Google

NEUSWIJS, INGEBEELD.

Om de bekrompenheid van iemands oordeel en doorzigt uit te drukken, zegt men wel, in den gemeenzamen ſpreektrant: *hij ziet niet verder dan zijn neus lang is.* Zoo noemt men iemand NEUSWIJS, die ſlechts weinige of oppervlakkige kennis heeft, maar dezelve nogtans, bij of zonder gelegenheid, wil laten blijken. *Een neuswijs meisje;* ook omgekeerd, en als zelfſtandig woord: *hij is een wijsneus.* De *neuswijze* is zeker INGEBEELD; maar de *ingebeelde* niet *neuswijs*, tenzij hij zijne ingebeeldheid, door zich onvoorzigtig uit te laten, te kennen geve. Zie ook EIGENWIJS.

NEVEL, zie DAMP.

NEVENS, MET.

Een tezamen zijn aanduidende. Er is tuſſchen de beide woorden, in de eerſte plaats, dit verſchil, dat MET in onderſcheidene beteekenisſen voorkomt, welke NEVENS niet hebben kan. Zoo wordt *met* gebezigd, als *door*, om een middel aan te duiden: *de boer ploegt met paarden of oſſen*, niet: *nevens* paarden of oſſen. Doch ook in den zin van tezamen zijn, is te onderſcheiden, dat *met* voor een zamenbeſtaan, waarbij het eene in het andere ingelijfd is, of een deel daarvan uitmaakt, *nevens* enkel van buiten elkander beſtaande dingen kan gebezigd worden. Dus, onverſchillig: *die nevens hen*, (of *met hen*,) *den wa-*

Digitized by Google

waren God dienen. Maar: *ik kom met vertrouwen tot u;* niet: *.nevens vertrouwen.* De reden van dit onderſcheid ligt in den aard van *nevens*, dat uit *na* en *bij* zamengeſteld is, en dus niet *in* kan zijn, waartegen *met*, (ook in het latijn, achtergeplaatst voorkomende, als *egomet*, *ipſemet*,) in vele gevallen, juist bijzonder de *innigheid* der verbintenis te kennen geeft.

NIETIG, zie NIETSWAARDIG.

NIET TEGENWOORDIG, zie AFWEZEND.

NIETTEMIN, zie DOCH.

NIETSWAARDIG, NIETIG.

Dat geene waarde heeft. De woordvorming van NIETSWAARDIG drukt dit letterlijk uit. Terwijl nu hetgeen zonder waarde is, ook geene achting verdient, is *nietswaardig*, in het gebruik, ook verachtelijk. NIETIG is, als het ware, niet beſtaande, van wezenlijkheid en kracht ontbloot. *Eene nietige uitvlugt.* Daarom is *een nietig mensch*, in zeker opzigt, ſterker gezegd, dan *een nietswaardig mensch.* Zoo zegt men, wat anders *van onwaarde* heet: *een vonnis nietig verklaren*; niet *nietswaardig.*

NIEUW (OP), zie ALWEDER.

NIEUWS, zie BERIGT.

NIEUWS-

Digitized by Google

NIEUWSGIERIGHEID, WEETGIERIGHEID.

Gretig verlangen, om iets te weten. De prijzenswaardige begeerte, om datgene te weten, hetwelk tot bevordering van eenige wezenlijke kennis ſtrekt, wordt WEETGIERIGHEID geheeten. De, meestal nuttelooze, en vaak onbeſcheidene, gretigheid, om in de bijzondere omſtandigheden van andere lieden te dringen, en van alles onderrigt te zijn, wat het nieuws van den dag oplevert, noemt men NIEUWSGIERIGHEID.

NIJD, zie AFGUNST.

NIJGEN, zie NEIGEN.

NIJPEN, KNIJPEN.

Aan twee kanten drukken, klemmen. Beide woorden zijn van denzelfden oorſprong; doch zoude KNIJPEN, door de voorgeplaatſte K, eenen verſterkten zin ſchijnen aan te duiden. Het gebruik, nogtans, houdt zich daaraan niet. Alleenlijk maakt het, voor ſommige figuurlijke ſpreekwijzen, een onderſcheid. Zoo zegt men: *de boeren knijpen*, voor knevelen, afperſen, zonder dat men in dien zin NIJPEN bezigt; en daarentegen: *nijpende koude*, *nijpende armoede*, niet *knijpende*. Het ſchijnt, dat, bij de eerſte uitdrukking, meer op de daad zelve, bij de laatſte, meer op het gevoel der veroorzaakte behoefte gezien wordt. Wij hebben hetzelfde verſchil tuſſchen *neep* en *kneep* reeds opgemerkt. Zie NEEP.

Digitized by Google

NIJVERIG, zie IJVERIG.

NIJVERHEID, zie IJVERIG.

NOEMEN, zie HEETEN.

NOGTANS, zie DOCH.

NOOD, GEVAAR.

De waarſchijnlijkheid van in eenigen ramp te ſtorten; het blootſtaan voor eene verſlimmering van toeſtand. Zegt men: *het kind heeft geenen nood van vallen*, zoo beteekent dit hetzelfde als: *het loopt geen gevaar van te vallen.* Een ſchip *in nood* is *in gevaar.* Van eenen bij uitnemendheid gevaarlijken toeſtand, zegt men: *in 't barnen van den nood.* Zoo ook, in het meervoud: *vele nooden uitſtaan*, even als: *vele gevaren doorworſtelen.* Nogtans is er, tuſschen de beide woorden, een zeer opmerkelijk verſchil. Nood beteekent vooral eenen toeſtand, verſtoken van de vereischte middelen tot welvaart, en daarenboven aan mogelijke of waarſchijnlijke verſlimmering blootgeſteld. Gevaar, daarentegen, kan plaats hebben in eenen toeſtand van hoogstmogelijke en ſchijnbaar verzekerde welvaart. Die gezegd wordt zich in *nood* te bevinden, wordt vooronderſteld, van eigene krachten of middelen tot herſtel van eenen beteren toeſtand ontbloot te zijn. Zich vrijwillig in zul-

Digitized by Google

zulken *nood* te begeven, of zulken *nood* te tarten, ware niet de daad van iemand, die zijns verſtands meester is. In *gevaar*, echter, *begeeft zich*, of een *gevaar tart*, menigmaal, degeen, die moedig op zijne krachten vertrouwt, en, in dat vertrouwen, de waarſchijnlijkheid van zijnen toeſtand te verſlimmeren, aan welke hij zich blootſtelt, meent te boven te zullen komen. In *nood*, heeft men naar redding uit te zien; tegen het *gevaar* kampt men zelf.

NOODDRANG, zie NOODDWANG.

NOODDRUFT, zie ARM.

NOODDRUFTIG, zie ARM.

NOODDWANG, NOODDRANG.

Volſtrekte noodzakelijkheid. Gelijk *dringen*, in den zin van ſterk aanzetten of nopdzaken, nog niet volſtrekt *dwingen* is, zoo zijn ook beide zamengeſtelde naamwoorden niet ten eenenmale hetzelfde beteekenend. NOODDWANG beſtaat er voor iemand, wien geene keus overblijft; NOODDRANG, wanneer de zaak volſtrekt geen uitſtel lijdt. Zoo was, eenen tijd lang, in den ſtijl der wetgeving, de bewoording *dringende noodzakelijkheid*, voor het franſche *urgence*, in gebruik.

Digitized by Google

NOODEN, (NOODIGEN), UITNOODIGEN, (UITNOODEN.)

Door vriendelijke beweegredenen trachten over te halen. NOODEN wordt meest gebezigd met de beteekenis van te gast verzoeken. *Men had mij op den gewonen kost genood.* NOODIGEN is het daarvan gevormde voortdurend werkwoord, zonder dat, even als bij vele andere dergelijke, de ſpraakkunſtige vorm eene verandering aan de beteekenis geeft. Om de ſchijnbare overeenkomst met *noodig*, noodzakelijk, te vermijden, is ſomtijds het enkele *nooden* verkieslijk. UITNOODEN is, eigenlijk, *nooden* om *uit* te gaan. *Wij werden dagelijks uitgenood.* Het voortdurende UITNOODIGEN heeft dezelfde beteekenis, doch dit laatſte wordt, vooral, in eenen ruimeren zin gebruikt, voor een minzaam aanſporen tot het een of ander bedrijf. *Men had mij ten ſterkſte uitgenoodigd, om daaraan deel te nemen.* Hoogere ambtenaren bezigen het woord jegens mindere, als eene verzachtende uitdrukking voor bevelen of last geven; eene loutere navolging van het ſpraakgebruik der Franſchen.

NOODIG, NOODZAKELIJK, NOODWENDIG.

Vereischt wordende, of moetende plaats hebben. NOODIG is hetgeen vereischt wordt tot een zeker doel; NOODZAKELIJK, wat, uit hoofde der omſtandigheden, niet anders zijn kan; NOODWENDIG, wat voor het wezen eener zaak niet gemist kan worden.

Men

Digitized by Google

Men heeft geld *noodig*, wanneer men bouwen of reizen wil. De rangonderſcheiding, met de daaraan verknochte gehoorzaamheid, is *noodzakelijk* in den krijgsdienst. Een driehoek heeft *noodwendig* drie hoeken, en deze, tezamen, maken *noodwendig* honderd en tachtig graden van den cirkel uit.

NOODIGEN, zie NOODIG.

NOODIG HEBBEN, zie BEHOEVEN.

NOODLOT. GEVAL.

Beide voor het *Fatum* der ouden. Eene vast bepaalde opvolging der gebeurtenisſen, zonder beheerſching eener verſtandige oorzaak. GEVAL heeft, in dezen zin, meestal, tot bijvoeging *blind*; NOODLOT, *onverbiddelijk*, *wreed* of *ſtraf*. *Men mag de ſchepping der wereld aan geen blind geval toeſchrijven. Hoe moogt gij zoo verſlagen van 't ſtraffe noodlot klagen!* POOT. Beide behooren aldus enkel tot den wijsgeerig beſpiegelenden, of dichterlijken ſtijl. *Geval* heeft, overigens, wel nog menige andere beteekenisſen, doch wordt nooit, gelijk *noodlot*, in den zin der vast bepaalde regeling der gebeurtenisſen, maar als ſchikking der goddelijke Voorzienigheid gebezigd. *Iedereen heeft zijn noodlot in de wereld*; niet *geval*.

NOODWEER, LIJFSVERDEDIGING.

Wettelijke tegenweer, in geval van lijfsgevaar. Beide woorden geven, zonder verſchil van beteekenis, dien

Digitized by Google

toeſtand te kennen, waarin de doodſlag zelfs, als uit noodzakelijkheid begaan, voor de wet geene misdaad is. Tusſchen NOODWEER en LIJFSVERDEDIGING is intusſchen voor zoo verre verſchil, dat wel het eerſte, maar niet het laatſte, in eenen uitgebreideren zin genomen wordt, als voor eene noodzakelijke verdediging, bij geſchrifte, of bij monde, tegen eenige ingebragte grieven. *Zijn pleit tegen den lasteraar was hevig, maar het geſchiedde uit noodweer.*

NOODWEER, ONWEER, STORM, DONDERBUI, ONWEERSBUI, ONWEERSVLAAG.

Zeer onſtuimig weer. ONWEER, of ONWEDER, beteekent het natuurverſchijnſel in het algemeen, met of zonder de gezamenlijkheid van deszelfs onderſcheidende kenmerken, als hevigen wind, hagel, of regen, donder en blikſem; doch men zegt ook, inzonderheid van beide laatſte toevalligheden, wanneer die te wachten zijn: *er is een onweer aan de lucht.* De bijvoeging van *bui*, in ONWEERSBUI, verzwakt den zin, wat de hevigheid betreft, en die van *vlaag*, in ONWEERSVLAAG, ontkent de aanhoudendheid. DONDERBUI, gelijk het woord blijkbaar aantoont, geeft bepaaldelijk te kennen, dat er donder bij plaats heeft. STORM ziet hoofdzakelijk op het geweldig waaijen, en wordt meest gebezigd van een onweer op zee, waar inzonderheid de onbetembare wind in aanmerking komt. *Dat ſchip heeft zijne ankers in eenen ſtorm verloren.* Ook werkwoordelijk: *het ſtormde vreesſelijk uit het Noordoosten.* NOODWEER is van ſter-

Digitized by Google

ſterker beteekenis, dan al de vorige woorden, en vooral dan te gebruiken, wanneer zich de onderſcheidene eigenſchappen van het onweder, als de geweldige wind, ſtortregen, of hageljagt, donder en bliksem bijeen vertoonen; het woord duidt overigens het verſchijnſel, bijzonder van deszelfs ſchrikbarende en verwoesting dreigende, zijde aan.

NOODWENDIG, zie NOODIG.

NOODZAKELIJK, zie NOODIG.

NOOT, AANTEEKENING.

Teregtwijzende, of opheldérende verklaring van eenige ſtelling in een geſchrift. Het eerſte woord is het onduitſche, met dezelfde beteekenis, als het laatſte. Echter maakt het gebruik, tusſcheh de beide, veelal dit verſchil, dat het de gedachte aanmerkingen NOTEN noemt, wanneer zij onder de bladzijden, AANTEEKENINGEN, wanneer zij achter het werk geplaatst zijn.

NOPEN, zie BEWEGEN.

NORSCH, zie BARSCH.

NU, THANS, TEGENWOORDIG.

In het voorhanden tijdſtip, onderſcheiden van het verledene en het toekomende. TEGENWOORDIG is het woord

Digitized by Google

voor die derde onderſcheiding van den loop des tijds, door welke het verledene en toekomende met elkander verbonden worden. THANS beduidt het tegenwoordig gedeelte van den tijd, wanneer wij dien *in abstracto*, NU, wanneer wij dien *in concreto* beſchouwen. In het eerſte geval, namelijk, nemen wij den tijd als ledig, en enkel als de volgorde van vroeger en later; in het tweede geval zien wij denzelven in het verband der gebeurtenisſen, toeſtandsveranderingen en lotswisſelingen, die de werkelijke tijdsonderſcheiding te weeg brengen. *Nu* duidt dus eenen toeſtand aan, die met eenen toeſtand gelijktijdig en in dezen gegrond is. Het is voor den als tegenwoordig gedachten tijd, hetzelfde wat *toen* voor den verledenen, en *alsdan* voor den toekomenden tijd is. Op gelijke wijze, is *thans* voor den tegenwoordigen tijd hetzelfde, wat *eertijds* voor den verledenen, en *hierna* voor den toekomenden tijd is. *Thans* beduidt derhalve altoos den, voor ons, tegenwoordigen tijd; *nu* ſlaat dikwijls op eenen, voor ons verledenen, doch, met betrekking tot eenen te kennen gegeven toeſtand, als tegenwoordig voorgeſtelden tijd. *Hij had dat ambt aanvaard; nu moest hij het ook waarnemen.* Van daar ook, dat men niet zeggen kan: *thans kwam de eene, dan de andere*, maar wel *nu kwam de eene, dan de andere.* Zoo insgelijks: *het valt nu en dan voor*, niet *thans en dan.*

NUK, zie LUIM.

NUT,

Digitized by Google

NUT, NUTTIGHEID.

Wij hebben reeds NUT met *baat*, *voordeel* en *winst* vergeleken. Zie BAAT. Hier ſtaat ons nog te onderzoeken, in hoe verre het eerſte woord van het daarvan afgeleide NUTTIGHEID verſchilt. Het bijvoegelijke *nuttig* is zoo veel als *nut* kunnende aanbrengen, en het zelfſtandige *nuttigheid* derhalve de hoedanigheid van *nut* te kunnen aanbrengen. Daarom zegt men niet: *tot nuttigheid*, maar wel *tot nut van het algemeen. De ſchouwburg heeft zeker zijne nuttigheid* (dat is de hoedanigheid van nut te kunnen aanbrengen); *doch wat nut ſteekt er in voor dengenen* (dat is, wat baat heeft er degeen van), *die er ſlechts heengaat; om zich te vertoonen, zonder eenige oplettendheid te hebben voor het tooneel?* — Op dezelfde wijze is ook het bijvoegelijke *nut* van *nuttig* te onderſcheiden. *Alle wetenſchappen zijn nuttig, doch niet alle zijn u even nut*, er is namelijk geene wetenſchap, of zij *kan* nut aanbrengen, maar daaruit volgt niet, dat door elke derzelve evenzeer uw welſtand in het bijzonder zal vermeerderd worden. Tot mijne eigene beoefening verkies ik de *nutſte*; om er boeken over te ſchrijven, de *nuttigſte*.

NUTTIG, zie NUT.

NUTTIGHEID, zie NUT.

DRUK-

Digitized by Google

DRUKFEILEN.

Bladz. 267 regel 3 van boven ſtaat *Griffier* lees *Secretaris.*
—— 274 regel 11 van ond. ſtaat *allen* lees *alleen.*
—— 284 laatſte regel, ſtaat *wederlei* lees *tweederlei.*
—— 290 regel 4, ſtaat *vetrek* lees *vertrek.*
—— 307 regel 5, ſtaat KINDERACHTIK lees KINDERACHTIG.
—— 309 regel 6 van ond. ſtaat *eener* lees *eene.*
—— 345 regel 10, ſtaat *graveerkrust* lees *graveerkunst.*
—— 364 regel 12, ſtaat *ieis* lees *iets.*
—— 365 regel 3, ſtaat *wanneet* lees *wanneer.*
—— 403 regel 20, ſtaat *algemnen* lees *algemeen.*
—— 405 regel 17, ſtaat *vorgeleken* lees *vergeleken.*
—— 417 regel 7, ſtaat *denden* lees *denken.*
—— 423 regel 18, ſtaat *geeft* lees *heeft.*
—— 423 regel 24, ſtaat *zween* lees *zweem.*
—— 426 regel 9, ſtaat VRIENDELIJLHEID lees VRIENDELIJKHEID.
—— 432 regel 8, ſtaat MISTASTIG lees MISTASTING.
—— 433 regel 13, ſtaat MISLAG lees MISSLAG.

Digitized by Google

WEILAND
EN
LANDRÉ,
WOORDENB.
DER
NEDERD.
SYNONIMEN.
II. d. 2e. st.
H.—N.

WEILAND
EN
LANDRÉ,
WOORDENB.
DER
NEDERD.
SYNONIMEN.
II. d. 2e. st.
H.—N.

WEILAND
EN
LANDRÉ,
WOORDENBOEK
DER
NEDERDUITSCHE
SYNONIMEN.
II.
D.—N.

WEILAND
EN
LANDRÉ,
WOORDENBOEK
DER
NEDERDUITSCHE
SYNONIMEN.
II.
D.—N.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google
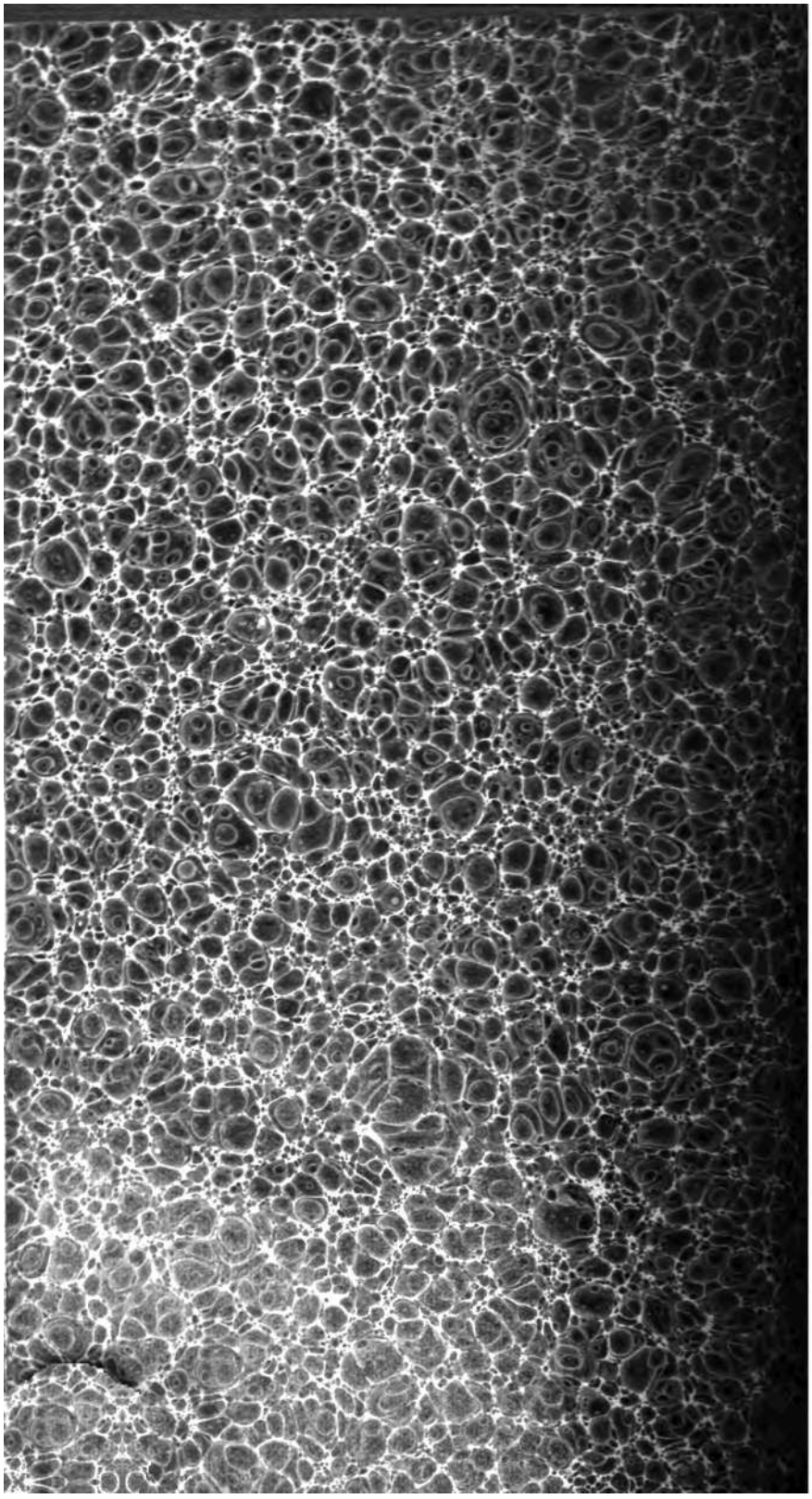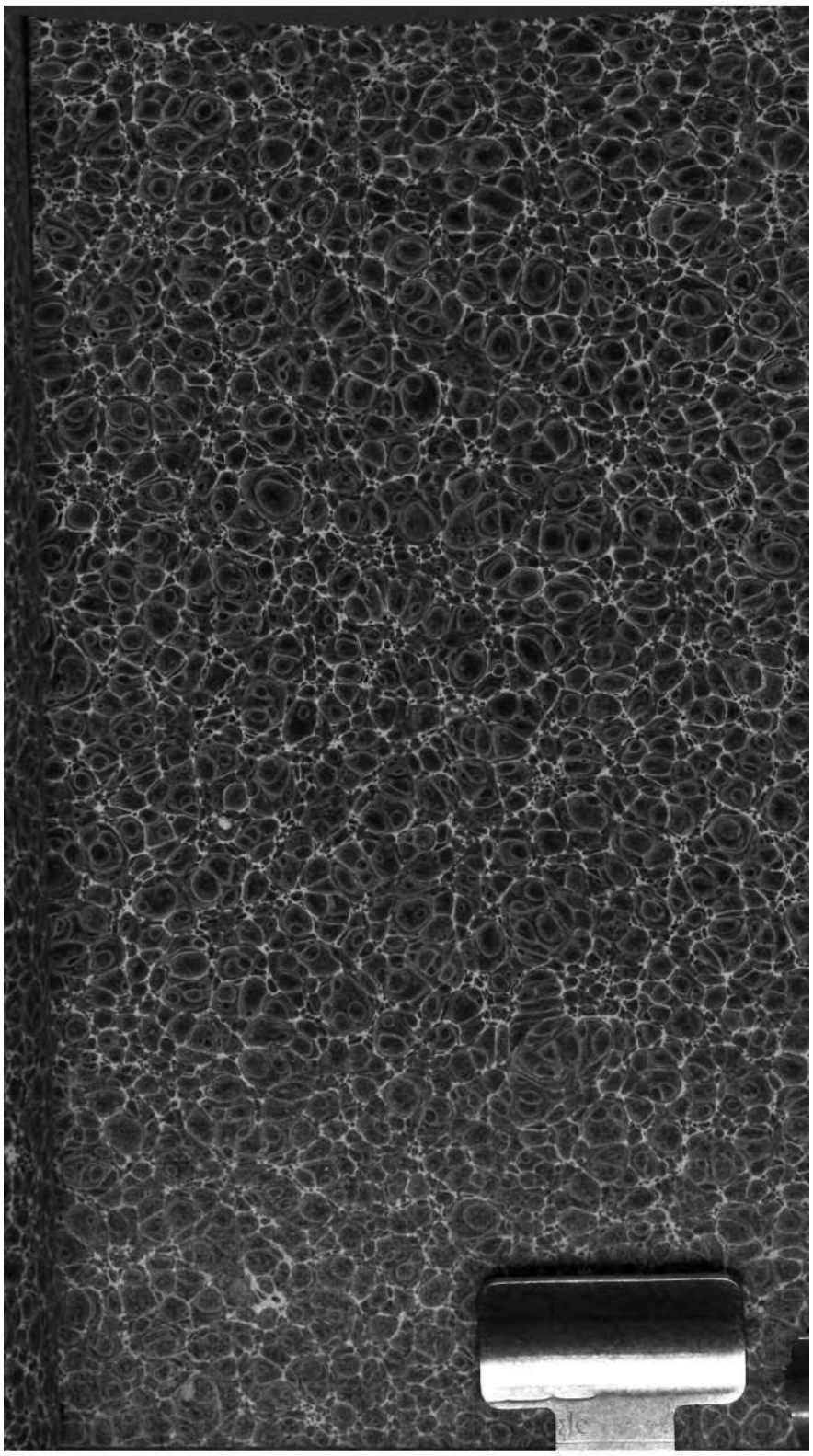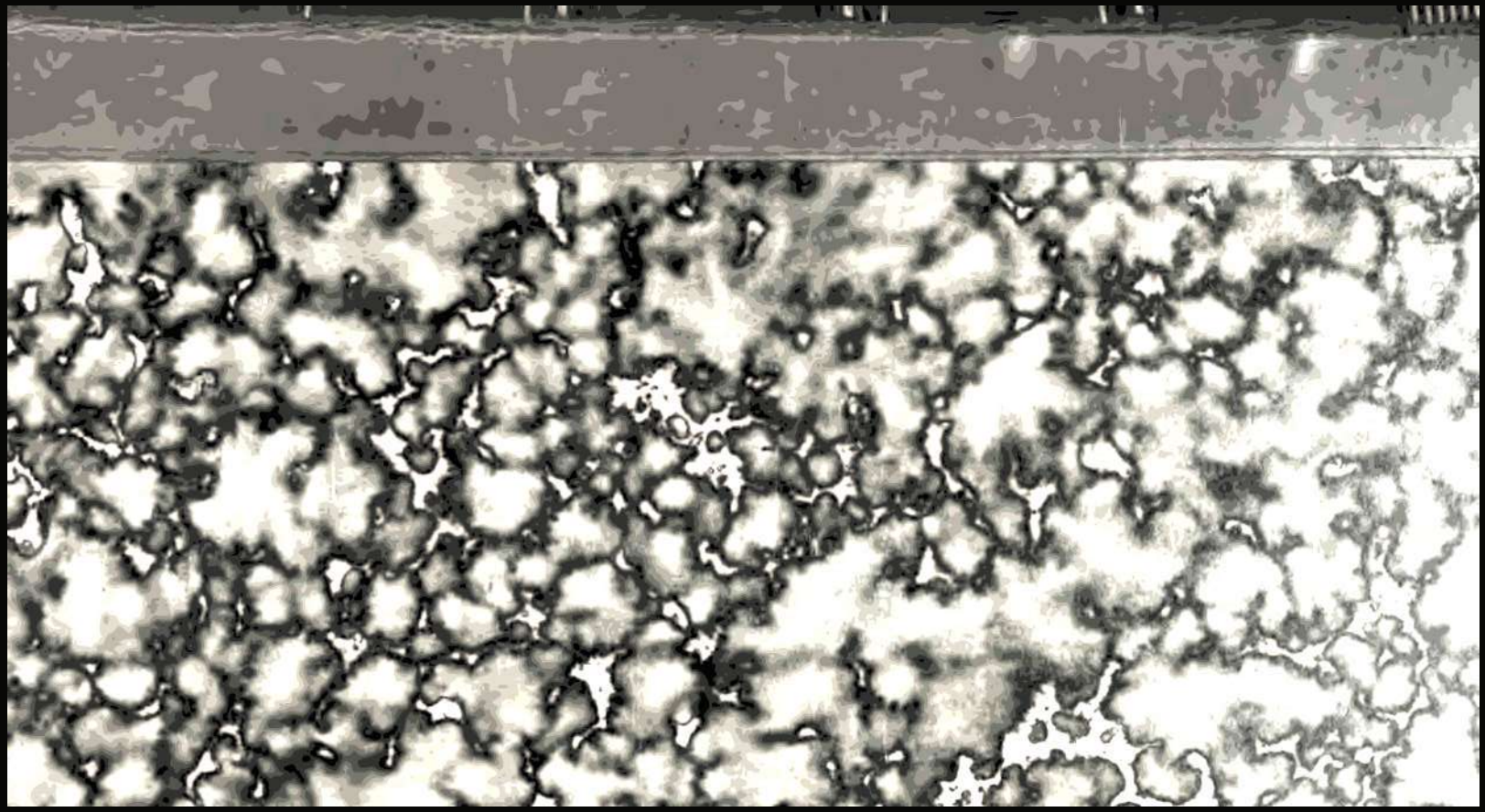
Digitized by Google